

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Ústav židovských studií

Eva Průšová

Chrám a chrámový kult v biblickém období

Magisterská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

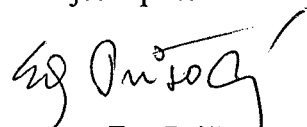
Studijní obor: Husitská teologie - Judaistika

PRAHA 2006

Děkuji doc. PhDr. Bedřichu Noskovi, CSc. za odborné a laskavé vedení při práci, za mnoho rad a podnětů a za pomoc při vyhledávání pramenů. Rovněž děkuji Marii Barotové, Ing. Karolíně Prchalové a Radimovi Tutrovi za pomoc při překladech textů z angličtiny a řečtiny.

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 31.3.2006

Eva Průšová

OBSAH

ÚVOD	9
TERMINOLOGIE	11
MÍRY	12
PRAMENY	13
1 POJEM SVATOSTI	15
1.1 Kosmogonický význam a uspořádání svatého místa	15
1.2 Svatost lidu skrze chrám	17
2 ŽIDOVSKÝ CHRÁM	18
2.1 LOKALITA	18
2.1.1 Lokalita Stánku na poušti	19
2.1.2 Chrámová hora	19
2.1.3 Lokalita Ezechielova chrámu	21
2.2 MATERIÁL	22
2.2.1 Konkrétní materiál	26
2.2.1.1 Zlato	27
2.2.1.2 Stříbro	27
2.2.1.3 Měď	28
2.3 STAVITELÉ	29
2.4 DOBA STAVBY	32
2.5 STAVBA	34
2.6 CHRÁMOVÝ POKLAD	36
2.7 SVATYNĚ SVATÝCH	38
2.7.1 Architektonické řešení	39
2.7.2 Oddělení od svatyně	40
2.7.3.1 Schrána smlouvy	42
2.7.3.2 Výroba	43
2.7.3.3 Design a účel	43
2.7.3.4 Tyče na nošení	44
2.7.5 Příkrov	45
2.7.6 Cherubové	45
2.7.7 Další osudy Schrány	46
2.8 PŘÍBYTEK	48

2.8.1	Architektonické provedení příbytku	48
2.8.2	Stěny	48
2.8.3	Okna	50
2.8.4	Podlaha	51
2.8.5	Střecha a výška budov	51
2.8.6	Materiál	52
2.8.6.1	Kozí srst	52
2.8.6.2	Obarvené beraní kůže	53
2.8.6.3	Přikrývka z tachaších kůží	54
2.9	SVATYNĚ	54
2.9.1	Vnitřní uspořádání svatyně	55
2.9.2	Stůl předkladných chlebů	55
2.9.3	Nádobí	56
2.9.4	Svícen	56
2.9.5	Zlatý kadidlový oltář	59
2.9.5.1	Kadidlo	60
2.9.5.2	Výroba kadidla	61
2.9.6	Bronzový had	61
2.10	PŘEDSÍŇ	61
2.11	PŘÍDAVNÉ BUDOVOY	66
2.12	PROSTOR TĚSNĚ OKOLO CHRÁMU	68
2.13	VNITŘNÍ NÁDVOŘÍ	69
2.13.1	Uspořádání vnitřního nádvoří	70
2.13.2.1	Oltář	71
2.13.2.1.1	Náradí k oltáři	73
2.13.2.1.2	Účel a symbolika	73
2.13.2.1.3	Další osudy oltáře	74
2.13.3.1	Umyvadlo	75
2.13.3.2	Podstavec pro umyvadlo	76
2.13.3.3	Další osudy umyvadla	77
2.13.4	Bronzové stojany a nádrže	77
2.13.5	Místo k zabíjení	78
2.13.6	Zdi a brány oddělující vnitřní nádvoří	78
2.14	VNĚJŠÍ NÁDVOŘÍ	82

2.15 NÁDVOŘÍ IZRAELE	83
2.16 NÁDVOŘÍ ŽEN	84
2.17 NÁDVOŘÍ POHANŮ	85
2.17.1 Oddělení nádvoří směrem ven	86
2.17.2 Východní brány	87
2.17.3 Severní brána	87
2.17.4 Jižní brány	87
2.17.5 Západní brány	88
2.17.6 Pevnost Antonia	89
2.18 CHRÁMOVÉ ÚZEMÍ	89
2.19 CHRÁMOVÝ SVITEK	92
2.20 ŠCHINA	93
3. KONKRÉTNÍ MÍSTA A KULT	96
3.1 ZAHRADA	96
3.2 PREPATRIARCHÁLNÍ UCTÍVÁNÍ	97
3.3 PATRIARCHÁLNÍ UCTÍVÁNÍ	97
3.4 NOMÁDSKÝ KULT	98
3.5 KONKRÉTNÍ MÍSTA UCTÍVÁNÍ Z PŘEDIZRAELSKÉ DOBY	99
3.5.1 Elon	100
3.5.2 Elon More	101
3.5.3 Elonei Mamre	101
3.5.4 Mezi Bét-elem a Ajem	101
3.5.5 Beeršeba	102
3.5.6 Moria	102
3.5.7 Bét-el	102
3.5.8 Uctívání v Egyptském zajetí	103
3.5.9 Uctívání na poušti	103
3.6 STAN SETKÁVÁNÍ	103
3.7 STÁNEK NA POUŠTI	105
3.8 PŘEDSTÁTNÍ A RANNĚ STÁTNÍ KULT	106
3.8.1 Stánek v Šílu	107
3.8.1.1 Biblické zasazení	108
3.8.1.2 Archeologické vykopávky	108
3.8.2 Kirjat-jearím	109

3.8.3 V domě Obéd-edóma Gatského	109
3.8.4 Gilgál	109
3.8.4.1 Biblické souvislosti	110
3.8.4.2 Pád Gilgálu	110
3.8.5 Stánek v Nóbu	110
3.8.6 Bét-el	111
3.8.7 Dan	112
3.8.8 Arad	113
3.8.9 Mispa	113
3.8.10 Šekem	113
3.8.11 Ofra	114
3.8.12 Gibeon	114
3.9 DAVIDŮV STÁNEK	116
3.9.1 Biblické souvislosti	116
3.10. ŠALOMOUNŮV CHRÁM	117
3.10.1 Královský palác a chrám	117
3.10.2 Archeologické nálezy	118
3.10.3 Stavby podobné Šalomounovu chrámu	119
3.10.3.1 Tell Tajínát	119
3.10.3.2 Arad	120
3.10.4 Chránová teologie	120
3.10.5 Centralizace kultu	120
3.10.6 Další osudy chrámu	121
3.11 DRUHÝ CHRÁM	123
3.12 ŽIDOVSKÉ CHRÁMY MIMO JERUZALÉM	124
3.12.1 Elefantina	124
3.12.2 Leontopolis	125
3.12.3 Samařský chrám na hoře Gerizím	126
3.12.4 Diasporní skupina v Súsách	127
3.13 CHRÁM ZA ALEXANDRA	128
3.14 CHRÁM ZA PTOLEMAIOVCŮ	128
3.15 CHRÁM ZA SELEUKOVCŮ	129
3.16 POVSTÁNÍ MAKABEJCŮ A SAMOSTATNÝ STÁT	130
3.17 HERODŮV CHRÁM	131

3.17.1 Reakce	131
3.17.2 Další osudy chrámu	132
3.18 FENOMÉN SYNAGOGY	133
3.18.1 Synagogy ve starozákonní době	133
3.18.2 Současná synagoga	134
3.19 EZECHIELŮV CHRÁM	134
3.20 KŘESŤANSKÝ POHLED	135
3.20.1 Pohled církve	135
3.20.2 Funkce Izraelského národa v křesťanství	137
3.21 BIBLICKÝ POHLED	137
3.21.1 Celá země jako chrám	137
3.21.2 Davidův rod jako stan	138
3.22 SOUČASNÝ ŽIDOVSKÝ POHLED	138
3.23 SOUČASNÝ IZRAELSKÝ POHLED	138
ZÁVĚR	140
SUMMARY	142
BIBLIOGRAFIE	143
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	146
BIBLIOGRAFIE OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	148
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	152

ÚVOD

Motivem pro napsání magisterské práce na téma Chrám a chrámový kult v biblickém období byla touha projít Starým zákonem a zaměřit se na ty, pro většinu lidí „nudné“ pasáže týkající se popisů chrámových staveb.

Cílem této práce je nechat si před očima vyrůst chrámové stavby a porovnávat je. Bible i judaistická tradice říká, že v Zákoně není ani jediná tečka navíc. Tedy ani jediná nitka na stanu. Proto se zamyslíme i nad významem jednotlivých nitek. Vedle nich budeme pozorovat život lidí, jejich zbožnost, která se mění jak do šířky záběru vyznání, tak do hloubky osobních prožitků.

Historická kritika textu nám neumožňuje fundamentální pojetí výkladu. Situaci nám stěžuje mínění kritických vědců,¹ že text je upraven pozdější náboženskou tradicí. Avšak pohled kněžské a deuteronomistické revize nám určitým způsobem představuje tradovaný vývoj náboženství. O to víc můžeme textu důvěřovat ve smyslu teologického významu. Způsob zpracování této práce není kritický rozbor textu, ač i na něj je nutné brát zřetel, ale zkoumání duchovního významu a symboliky chrámu.

V této práci budeme polemizovat s vědci, biblisty a kritiky nad významem chrámu pro vývoj židovského náboženství. Tím nejzákladnějším pramenem, z kterého vycházíme, je bible. Ostatní literatura pouze komentuje, doplňuje a polemizuje či kritizuje prameny.

Tato práce je rozdělena do dvou velkých celků. V úvodu se zamyslíme nad pojmem svatosti, který s tímto tématem nezbytně souvisí.

První celek práce je prezentován analytickým způsobem, tzn., že provedeme podrobný rozbor vlastností a projevů určitých jevů. Konkrétně to bude komparace jednotlivých chrámových staveb a jejich částí po stavební, architektonické a estetické stránce, zamyslíme se nad symbolikou a teologickým významem jednotlivých bohoslužebných předmětů. Zaměříme se také na stavitele – jejich motivaci, úspěšnost, finanční prostředky.

Druhá část přináší panoramatický způsob prezentace tématu, jímž se snažíme podat celkový přehled proměn jevu svatyně a uctívání z dějinného a teologického pohledu. Teologickými pohledy se zabýváme od ortodoxně židovských, přes liberální po evangelikálně křesťanské. Zmíníme jednotlivé stavby a historické události, které se

¹ Tito vědci jsou jmenováni v jednotlivých kapitolách u konkrétních problémech.

jich nejvíce týkaly a měly vliv na náboženství Izraele, vývoj kultu a osobní zbožnost lidí. Tento pohled budeme konfrontovat s pohledy mytologickými a historicko-kritickými.

Je třeba porozumět tomu, že s vědomím existence něčeho silnějšího než já (co nemohu ovládat, ale co ovládá všechno ostatní), žili lidé od nepaměti. Věděli že se tomu mohou podrobit, nebo to odmítnout, za což je stihne trest. V dnešní době, kdy kultura velí nespoutanou svobodu, zní tato slova přinejmenším nepopulárně.

Člověku je však přirozená touha po transcendentnu, proniknutí do jeho pravidel a sblížení se s ním. Lidé vždy toužili překonat těžký úděl a být osvobozeni skrze sféru nadpřirozena. Podrobovali se náboženství postupně tak, jak jim bylo zjevováno. Stavěli svatyně, jejichž struktura a uspořádání měla symbolicky vyjadřovat úctu a bázeň před Bohem, kterému se podrobovali. Neboť chrám symbolizoval vítězství božského nad prvotními silami zla.

Vývoj náboženství Izraele je sám o sobě specifický. Navíc je aktuální i v tom, že se okolo něho neustále točí celosvětové dění. Obzvlášť dnes, kdy je válka politickým děním s náboženským podtextem.

TERMINOLOGIE

Výchozím podkladem jsou odborné výrazy a běžně používaná terminologie v tomto oboru. Ustálená terminologie je stanovena na základě poznatků z četby a studia pramenů. Primárně budeme vycházet z ekumenického překladu bible, pokud nebude uvedeno jinak. Z něho budeme vycházet i při výběrů terminologie.

Hebrejské termíny jsou převzaty z Biblia Hebraica Stuttgartensia, ze slovníku Judaismus od A do Z a z Oxford English-Hebrew / Hebrew-English Dictionary, pokud není uvedeno jinak.

Boží jméno ve formě "tetragramu" budeme uvádět českým ekvivalentem „Hospodin“, ač to může ublížit libozvučnosti textu nebo zvyklostem slovních spojení.

Pro biblický vyvolený národ budeme používat pojmu „Izrael“, pokud se bude jednat obecně o lid. Abychom se vyhnuli sporným a politicky podbarveným termínům Palestina či Izrael, budeme, pokud to bude možné, používat pro toto území termín „zaslíbená země“. V citacích a odkazech samozřejmě ponecháme názvy původní. Biblické odkazy budeme uvádět dle zkratk v českém jazyce běžně používaných.²

Bible pojmem svatyně (a jemu podobnými) označuje místa, kde lidé uctívali Hospodina. Podle těchto termínů není možné se dost dobře orientovat, neboť se volně zaměňují a významově překrývají. Pro tuto práci si však, kvůli snazší orientaci v textu, stanovíme jasnou terminologii.

Stan, který si Mojžíš postavil mimo tábor je hebrejsky označován jako אהל מועד, מועד – hebrejsky znamená čas, okolnosti nebo místo, jež byly pevně smlouveny, ujednány, dohodnuty.³ Je to tedy místo smluvně ujednané pro setkávání s Bohem. Tento stan budeme nazývat Stanem setkávání.

Svatyni, kterou Izraelci postavili na poušti označují v hebrejštině tyto pojmy: אהל מועד – Stan setkávání, משכן – místo přebývání Boží přítomnosti (שכינה), משכן יהוה – Příbytek Hospodinův, משכן העדות – Příbytek svědectví – protože obsahoval desky smlouvy, מקדש – Svatyně, קדש – Svatyně, בית יהוה – Dům Hospodinův. Nejčastěji je užíván výraz משכן במדבר – Příbytek na poušti. Pro tuto

² Pro označení biblických knih budeme používat standardní značky používané v ekumenickém překladu bible. Ty jsou ve většině vydání v úvodu.

³ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 964.

svatyni budeme používat termín Stánek na poušti – pro celý komplex. Jednotlivé části budeme nazývat nádvoří a příbytek – který budeme dělit na svatyni a svatyni svatých. U kamenných chrámů přidáme předsíň a přídavné budovy. Pro období usidlování kmenů Izraele v zaslíbené zemi, kdy se Stánek a zejména Schrána smlouvy často přemísťovaly, budeme používat termín Svatyně.

O Davidově speciálním stanu, který nechal postavit pro Schránu úmluvy používá Bible výrazy: „סֹכֶת דָּוִד,⁴ סֹכֶת דָּוִד.⁵ V této práci budeme používat výraz Davidův stánek.

Pro snazší orientaci budeme „první chrám“, הַבַּיִת הַרִאשׁוֹן, označovat jménem jeho stavitele: Šalomounův chrám. Tento chrám je nejčastěji označován jako הַיְכָל.

„Druhý chrám“, הַבַּיִת הַשֵּׁנִי, budeme nazývat Druhým chrámem a jeho přestavbu Herodovým chrámem. Dva významné popisy chrámu, které v takové velikosti nebyly (zatím) postaveny, budeme označovat jako Ezechielův chrám a Chrám Chrámového svitku.

MÍRY

„Na Blízkém východě se ve starověku normy v městech a krajích různily a neexistují žádné důkazy o tom, že by Izrael používal jednotný systém. David⁶ a Ezechiel⁷ formulovali určité základní normy pro vážení a měření. Rabínská tradice, podle které byly v chrámu vystaveny standardní míry není potvrzena.“⁸ Záruku máme v tom, že Zákon stanovuje používat spravedlivé váhy a míry.⁹ Pro tuto práci je nutné si předem ujasnit v jakých jednotkách budeme uvádět jednotlivé položky. Vzhledem k tomu, že kromě českých textů pracujeme i s cizojazyčnou literaturou, budeme, pro jasnější představu, položky uvádět rovnou v přepočtech do metrické soustavy. Původní míry lze dohledat v textech uvedených pod čarou. Převody budeme uvádět podle následujících údajů, které jsme převzali z Nového biblického slovníku.¹⁰ Uvádíme zde

⁴ srov. Iz 16,5.

⁵ podle Am 9,11.

⁶ srov. 2 S 14,26.

⁷ srov. Ez 45,10.

⁸ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 1073 - heslo zpracoval D.H.Wheaton, M.A., B.D., vikář v Christ Church ve Ware, bývalý rektor Oak Hill College v Londýně, kanovník katedrály sv. Albana.

⁹ srov. Lv 19,35-36.

¹⁰ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 1074 - heslo zpracoval D.H.Wheaton, M.A., B.D.,

pouze míry, které jsou použité v této práci:

- Délka
 - 1 loket – cca 44,5 cm (královský loket 51,81 cm) – zde budeme počítat schematicky loket – 50 cm¹¹ (pokud nebude uvedeno jinak)
- Objem
 - 1 bat – 22 l (ekumenický překlad bible uvádí 36 l)
- Váha
 - 1 šekel – 10g
 - 1 talent – lehký talent 30kg, těžký talent 60kg

PRAMENY

Biblické texty, týkající se popisu chrámu, nalezneme v Ex 25-27 a Ex 35-40 – pro Stánek na poušti; v 1 Kr 6-7¹² a 2 Pa 3-4 - pro Šalomounův chrám; v Ezd 3-10 - pro Druhý chrám; v Ez 40-48 pro vidění Ezechieleova chrámu. Ten budeme nahlížet jednak ve spojitosti s Šalomounovým chrámem (neboť Ezechiele tento chrám zažil), ale také vzhledem k budoucnosti, protože jeho vidění není jen vzpomínkou, ale také vizí něčeho, co by mělo přijít. Popis Herodovy přestavby máme z pramenů Josefa Flavie¹³ a sekundární literatury, popis imaginárního chrámu dle Chrámového svitku.¹⁴ Z těchto textů budeme primárně vycházet při porovnávání jednotlivých staveb, s přihlédnutím ke komentátorské a kritické literatuře.

„Texty dochované ve Starém zákoně byly vytvořeny nejprve pro nějakou konkrétní příležitost v rámci izraelského společenského života. Teprve během času tyto texty vrostly, anebo byly plánovitě shrnuty, do knih, které máme před sebou.“¹⁵ Zamítnutí historického rozměru literárního podání by text okradlo o rozhodující rysy.¹⁶ „Avšak množství myšlenek o víře, které si konkurují v tom samém období, dělá nemožné brát historii náboženství jako jasnou, přímou, lineární historii náboženských pojmů a konceptů. Bylo to až v průběhu této nekonečné rozpravy, že se, po mnoha

vikář v Christ Church ve Ware, bývalý rektor Oak Hill College v Londýně, kanovník katedrály sv. Albana.

¹¹ tak uvádí i ROTH, C. (ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 – 987.

¹² „Současný text I. Královské je revidován.“ ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 52.

¹³ Citace pramene: FLAVIUS, I., *Starožitnosti*, uvádíme pouze ze sekundárních pramenů, taktéž některé citace z Talmudu. Tyto sekundární prameny jsou vždy uvedeny.

¹⁴ Obsah a úryvky Chrámového svitku přebíráme výhradně z ROITMAN, A. *Envisioning the Temple*.

¹⁵ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 109.

chybných krocích, popření a přizpůsobení možných alternativ v teorii a praxi se vyvinula skupina náboženských tradic, která si získala široké společenské přijetí. Je to ta, které můžeme říkat ‚náboženství Izraele‘ v jeho typičnosti.“¹⁷

¹⁶ srov. RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s.15.

¹⁷ RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s.18.

1 POJEM SVATOSTI

Lidé velmi brzy začali rozlišovat mezi svatým a profánním. Proč je nějaké místo neobvyklé a jiné obyčejné? Lidé vnímali božské zjevení, neobvyklou událost a spojili si ji s místem. Jákob v Bét-elu vnímal bránu do nebe a svatost místa. „Každý výstup do nebe znamená přechod na jinou rovinu, překonání profánního prostoru i lidského údělu.“¹⁸ „Posvátno je vždy nebezpečné pro toho, kdo s ním přichází do styku, aniž předem absolvoval *přibližovací pohyby*, jež vyžaduje každý náboženský akt.¹⁹ Odtud také nesčetné rituály a předpisy spojené se vstupem do chrámu.“²⁰ Na tomto místě se člověk dotýká něčeho nekonečného a z pozice ‘toho jiného’ může posuzovat svou situaci a to může vést ke svobodě.

„Všechny symboly a spojení dokazují člověkův pevně daný úděl v kosmu, který bychom mohli nazvat stesk po ráji. Tím míníme touhu nacházet se stále a bez vynaložení úsilí ve středu světa, skutečnosti a posvátna, stručně řečeno: Přirozeným způsobem překonat lidský úděl a znovu nabýt údělu božského, čili, jak by řekl křesťan, údělu před pádem.“²¹

1.1 Kosmogonický význam a uspořádání svatého místa

Stvořitelské mýty, např. řecké, mluví o uspořádání svatého místa a zbytek – město a vše profánní - bylo okolo.²² Podobný kosmogonický pohled můžeme promítnout na židovský chrám. Věřící jsou vedeni od profánního ke svatému a pak ke svatyni svatých. Izrael byl na poušti – ta symbolizuje chaos.²³ Ten měl být přeměněn v kosmos. Lid je veden do Božího světa, oddělení, svatosti.²⁴ Celý lid byl vyvolen za svatý,²⁵ rod Levitů za svatější, ale kněží ještě za svatější a z nich velekněžská čeleď za nejsvatější. Okolo Stánku tábořili Levité, dále tábořili svatí a čistí a mimo tábor pohané a nečistí. Bůh si vyvolil národ, vyvolil území,²⁶ svůj lid do něho dovedl, ustanovil

¹⁸ ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 116.

¹⁹ např. Mojžíš a hořící keř - Ex 3,5.

²⁰ ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 362.

²¹ tamtéž, s. 373.

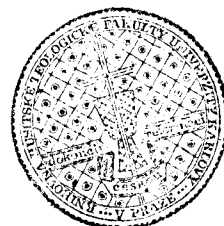
²² srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 10.

²³ srov. Jr 2,6; 4,20-26.

²⁴ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 18.

²⁵ srov. Ex 19.

²⁶ srov. 2.S 24,16; 2 Pa 3,1.

Jeruzalém jako hlavní město a nechal si v něm postavit palác.²⁷ Centrem království je hlavní město a centrem centra je královský palác. Srdcem paláce pak je sídelní místnost krále. V tomto případě to je Jeruzalém, v něm chrám a v něm srdce – svatyně svatých.²⁸ „Pokud se vstoupilo do stánku a přistupovalo blíže ke svatyni, místo se stávalo svatějším. O tom svědčila i kvalita materiálu, ze kterého byl postaven. Na nádvoří z bronzu, uvnitř ze zlata.“²⁹

Chrám je obrazem světa.³⁰ „V židovském Zákoně má chrámová hora podle halachy speciální status, protože je místem, kde je postaven chrám. Tento speciální status se neodvozuje přímo od aktuálního umístění chrámu, ale platí pro celou horu. Jeruzalém je ekvivalentem k sídlu Izraele, jehož svatost je obklopena divočinou. Chrámová hora je ekvivalentem k sídlu Levitů. A chrám s jeho nádvořími je přebývání Božské přítomnosti.“³¹ Typicky biblický starozákonní pohled na chrám vyjadřuje Žalm 48.

Veliký je Hospodin, vši chvály hodný ve městě našeho Boha, na své svaté hoře. Krásně se vypíná k potěše celé země Sijónská hora, ten nejzašší sever, sídlo velkého krále. Bůh v jeho palácích proslul jako hrad nedobytný. ... o čem jsme slyšali, to jsme uviděli ve městě zástupů, ve městě našeho Boha: až navěky je Bůh činí pevným. Na myslí nám tane tvé milosrdenství, zde, Bože, uprostřed tvého chrámu. ... Raduje se hora Sijón, jásají judské dcery nad tím, jak soudíš. Obejděte Sijón, vydejte se kolem počítat jeho věže. Pozorně si povšimněte valů, jeho paláce si prohlédněte a příštímu pokolení vyprávějte: Tento Bůh je Bůh náš navěky a navždy, on sám nás povede věčně.
(Ž 48)

Chrám nebyl v první řadě určen jako místo k modlitbám, ale jako dům Schrány smlouvy – symbolu smlouvy mezi Bohem a lidem a Božím trůnem.³² Často byl nazýván jako „Dům Boží“. Jeho struktura a uspořádání mělo symbolicky vyjadřovat úctu a bázeň před Bohem, kterému se přinášely oběti a kterému byla vzdávána chvála.³³

„I když Bůh, jehož nebesa nemohou obsáhnout,³⁴ se rozhodl, že bude bydlet

²⁷ srov. Ž 132,13.

²⁸ PRATT,R., *Boží království ve Starém zákoně*.

²⁹ DILLARD, R.B., *Úvod do Starého zákona*, s. 62.

³⁰ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

³¹ Sif. Naso 1; Zev 116b – cit. podle ROTH,C.(ed.) *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 – 987.

³² srov. 1 Kr 8,21.

³³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 – 987.

³⁴ srov. 1 Kr 8,7.

uprostřed lidu v chrámu,³⁵ přeci jen zůstává od něho oddělen, přebývá v mrákotě,³⁶ neviditelný lidskému oku. Tím se liší izraelské pojetí od pojetí okolních národů, kde božstvo bylo vystavováno tak, aby bylo viditelné všem.³⁷ Jak říká komentář: „Lepší neviditelný Bůh, než viditelný padělek.“³⁸

Chrám se vším, byl v myslích lidí symbolem celého vesmíru, včetně hvězd a nebeské klenby, a bohoslužba byla zdrojem požehnání pro všechny národy světa i pro nebesa a zemi se vším, co obsahují.³⁹ „Z pohledu starověku bylo zničení chrámu tragédií kosmické velikosti, návrat do prvotního chaosu. Neboť chrám symbolizoval vítězství božského nad prvotními silami. Zničení tak znamenalo ztrátu existenční opory, v osobním i národním smyslu.“⁴⁰

1.2 Svatost lidu skrze chrám

Velmi zajímavý moment lze vidět na Sinaji, kde Mojžíš obdržel podrobný popis svatyně. „Ať mi udělají svatyni (שֶׁטֶרֶת) a já budu přebývat uprostřed nich“ (Ex 25,8). Hospodin zde mluví o svojí svatosti, kterou chce umístit mezi lid. Mojžíš dále dostává předpis o dni odpočinku. Tyto dvě věci nejsou vedle sebe náhodou – hluboce spolu souvisí. Jde zde o svatost. Ústřední slova jsou: „Abyste věděli, že já Hospodin vás posvěcuji,“ (Ex 31,13). Tím, že Hospodin přenesl svoji svatost mezi lid skrze svatyni, tím, že si vyvolil Izrael za speciální lid – královské kněžstvo – tím, že oni budou dodržovat den odpočinku, tím vším je Hospodin posvětil, oddělil od ostatních pronárodů a obleče je do zlata jako sloupy ve Stánku na poušti. Je to odpověď na smlouvu, kterou se Izraelci zavázali dodržovat v podobě Zákona. Sobota eschatologicky odkazuje na věčné odpočinutí v Hospodinu a na příchod mesiáše.⁴¹ Zde, na Sinaji, zazněla obrovská nabídka: Hospodin bude přebývat uprostřed svého lidu.

³⁵ srov. 1 Kr 6,13.

³⁶ srov. 1 Kr 8,12.

³⁷ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník* s. 243.

³⁸ MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*, s. 182.

³⁹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 – 987.

⁴⁰ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s.73.

2 ŽIDOVSKÝ CHRÁM

Pokud chceme správně porozumět významu židovských chrámů, musíme si připomenout, co předcházelo jejich zřízení a co je jejich smyslem. Musíme brát v potaz, že jejich účel je náboženský, a proto hlavní principy musíme hledat v Tóře. Přesto, že je text podle většiny kritických vědců upraven pozdější náboženskou tradicí, můžeme textu důvěřovat ve smyslu teologického významu chrámu. Účelem této práce není kritický rozbor textu, ač i na něj je nutné brát zřetel, ale zkoumání duchovního významu a symboliky chrámu.

V této kapitole porovnáme faktické a historické údaje a zaměříme se na motivaci stavitelů, jejich úspěchy a na symboliku (zejména teologickou) chrámu vůbec. Začneme nejprve záležitostmi týkajícími se stavby a potom projdeme chrámem směrem, jaký určil Mojžíšovi Hospodin: od svatyně svatých přes příbytek až k vnějšímu nádvoří. Zastavíme se i u jednotlivých bohoslužebných předmětů a zmíníme jejich význam a symboliku. Při tom porovnáme parametry a proměny chrámu, který, ač byl několikrát zbořen a znovu vystavěn, je jediný.

2.1 LOKALITA

Starověké chrámy stály většinou na vyvýšených místech posvátné hory (podle babylónské mytologie se bohové narodili na horách) - zikkuraty symbolizovaly tyto kosmické hory (uměle postavené), např. v Borobuduru, Borsipě, Uru,⁴² nebo na oddělených místech uprostřed zahrad – např. v Řecku v okolí divadel, kolonád. „Hora je nebi blíž – je součástí prostorové symboliky a také je příbytkem bohů. Hora je často považována za místo, kde se setkávají nebe a země, a tedy za jakýsi střed, bod, jímž prochází osa světa (axis mundi).“⁴³ „To, co je nahoře, je stavěno naroveň transcendentnímu, nadpřirozenému.“⁴⁴ To je také důvod, proč se v hebrejštině, kananejštině i akkadštině říká chrámu „bait“ - dům či „hechal“ – shromaždiště.⁴⁵

Dá se říci, že národ Izrael se zrodil na úpatí svaté hory, kde se setkala nebesa se zemí (axis mundi). Zde se rodila národní identita. Stavba posvátného kamene, oltáře či

⁴¹ srov. NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s.197.

⁴² ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 116.

⁴³ tamtéž, s. 114.

⁴⁴ ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 116.

⁴⁵ srov. ROITMAN, A. *Envisioning the Temple*, s. 18 + přepis názvů převzat tamtéž.

svatyně je v mýtickém pohledu základním kamenem pro stavbu města a komunity.⁴⁶

2.1.1 Lokalita Stánku na poušti

V pohledu na Stánek na poušti nemůžeme mluvit o lokalitě umístění (ač Deuteronomium opakovaně popisuje bohoslužbu Izraele na místě, které si vyvolí Hospodin, jejich Bůh,⁴⁷ ale můžeme zmínit umístění Stánku v rámci putujícího lidu. Když se lid během putování utábořil, byl stánek postaven uprostřed tábora a každý kmen měl kolem něj své místo (viz obrazová příloha č.1). „Obvod takto uspořádaného tábora činil asi 19 km – téměř tři miliony lidí, uprostřed svatyně a nad ní oblak Boží slávy.“⁴⁸ „Střed tábora podle blízkovýchodní tradice byl místem pro králův stan.“⁴⁹ Dillard se také domnívá, že když se Izrael vydal na pochod, Schrána smlouvy byla nesena v čele stejně, jako když blízkovýchodní král vedl svou armádu do boje.⁵⁰ Proti tomu však stojí tvrzení v Numeri,⁵¹ kde je čeleď Kehatovců, která nosila svaté předměty, postavena do zadní části tažení. Důvodem bylo, že než Kehatovci došli na místo, druzí již postavili příbytek a oni do něj jen vnesli posvátné předměty.⁵² Jiná situace byla při válečných taženích. Tam většinou šla Schrána v čele a před ní jen kněží s šofary.⁵³

2.1.2 Chrámová hora

Dnešní chrámová hora v Jeruzalémě – הר הבית je místem, kde byl vystavěn Šalomounův i Druhý chrám. Je to místo, které si Hospodin vyvolil.⁵⁴ Podle tradice je ztotožňována s horou Moria, na které Abraham obětoval Izáka.⁵⁵

Přesná lokalita byla na humnu Ornána Jebúsejského (také Aravny⁵⁶). „Labilní jméno Aravna, vedle akkadisujícího u-ru-vanna, aranja, aruna, evokuje zdomácnělé

⁴⁶ srov. tamtéž.

⁴⁷ srov. Dt 12,5.11.14.18.21.26; 14,23-25; 15,20; 16,2.6.11.15; 17,8.10; 18,6; 26,2.

⁴⁸ HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, s. 98.

⁴⁹ DILLARD, R.B. *Úvod do Starého zákona*, s. 62.

⁵⁰ srov. tamtéž.

⁵¹ srov. Nu 10,14-28.

⁵² srov. Nu 10,21.

⁵³ srov. Jz 3,13; 4,10.

⁵⁴ srov. Ex 15,17.

⁵⁵ Gn 22.

⁵⁶ srov. 2 S 24,1.

božstvo v Jebús⁵⁷ arijské božstvo Varuna. ... To všecko dává král Aravna králi. (2 S 24,23) – tedy božský resident rovnocennému partnerovi. ... Dále to komplikuje možnost, že Aravna či aron je egyptalizace výrazu Ariel. Právě ten však označuje město, v kterémž bydlel David.⁵⁸ ... Třebaže výklad jména kolísá mezi oltářem až Boží horou nebo mezi knězem až i božstvem Nergal – Tammuz, není pochyby o sakrální příslušnosti tohoto výrazu. Avšak ani kultický předmět nevymyká se fabuli zosobňující Schránu postavou Aravna. Ukazuje to v celém biblickém podání dávno ustálený homograf Schrány a jejího kněze (hrvn – 'rvn).⁵⁹

To místo určil Hospodinův anděl, který tam přikázal Davidovi obětovat, neboť právě tam se zastavila rána, kterouž Hospodin pobíjel izraelské muže. To místo David odkoupil od Ornána za 6kg⁶⁰ zlata.⁶¹ Toto místo se dnes nazývá Haram eš-Šeríf,⁶² na východě Starého města Jeruzaléma. Přesné umístění však neznáme. Chrám stál na vyvýšené plošině. Svatyně svatých se mohla nacházet na nejvyšším místě hory⁶³ – tedy na místě dnešního Skalního dómu – mešity Kubbat es-Sachra. Pod kopulí této stavby ční skála o velikosti téměř dvou metrů. Nesporné je, podle Biče, že jde o prastaré obětiště, na němž je dosud vidět prohlubně a stružky pro úlitby nebo krev obětovaných zvířat. Z jižní strany je vstup do jeskyně, která fungovala jako místo pro získávání orákula, nebo jen jako odpadní jáma.⁶⁴

Analýza „zprávy o stavbě chrámu v 1 Kr 6 a jiných textů, které k tomu patří, ukazuje, že se tu nemluví o novostavbě, ale o přestavbě chrámu. Jednalo se přitom patrně o jebúsejský chrám, jehož kultická etiologie byla zachycena ve 2 S 24 a který využíval už David.⁶⁵ Dochované líčení mělo patrně odsunout jebúsejské předdějiny chrámu do zapomnění, a proto prohlásilo Šalomounova stavební opatření za novostavbu.“⁶⁶

Pravděpodobně první osídlení Jeruzaléma bylo někdy ve 3. tisíciletí př. n. l., protože egyptské klatební texty ze Střední říše zmiňují mezi kenaanskými městy starší

⁵⁷ srov. Ez 16.

⁵⁸ srov. Iz 29,1.

⁵⁹ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 104-106.

⁶⁰ 600 šekelů.

⁶¹ srov. 1 Pa 22,8; 2 S 24,24.

⁶² Přepis podle BOURBON, F., *Průvodce Svatou zemí*. Podobně i dále v textu..

⁶³ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324, heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁶⁴ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s. 403.

⁶⁵ srov. 2 S 12,20; Ž 132.

⁶⁶ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 61.

akkadský název Urušalim. V bibli se objevuje Malkisedek, král ze Šálemu,⁶⁷ ale totožnost tohoto Šálemu s Jeruzalémem je sporná. V korespondenci z Achetatonu (14 stol. př. n. l.) se o Urušalimu dočteme jako o pevnosti s egyptskou posádkou. Jedním z měst, která izraelské kmeny dobývaly byl Jebús, obývaný kmenem Jebúsejců.⁶⁸ Byla to malá pevnost na skalním vápencovém ostrohu zvaném Ofel (viz obrazová příloha č.2), stoupajícím k pozdější chrámové hoře. Ze tří stran ji obklopovala údolí. Na východě oddělovalo Jebús údolí Kidronské. Druhé, méně hluboké zvané Tyropeion⁶⁹ (údolí Sýrařů) leželo západně od jebúsejského města. Tímto směrem se Jeruzalém později rozšiřoval a údolí je dnes téměř zaneseno. Směrem jihozápadním se dodnes táhne třetí údolí Ben-Hinnom (biblické Gehinnom) (viz obrazová příloha č.3).

Aby mohl král David, dosud sídlící v Hebronu, úspěšně vládnout nepříliš jednotnému národu, potřeboval najít hlavní město s ideální polohou a významem. Tím byl Jeruzalém. Jebúsejci, kteří ho obývali, neměli žádné silné kmenové či rodové svazky s izraelskými kmeny. Mezi Benjaminem (Saul byl Benjaminovec) a Judou (David byl Judovec) byl Jeruzalém v podstatě na neutrální půdě. David se ho zmocnil tak, že se svými muži vnikl za hradby štolou vedoucí ke Gíchonskému prameni.⁷⁰ Ten se nachází na jihovýchodním rohu Starého města Jeruzaléma.⁷¹

2.1.3 Lokalita Ezechielova chrámu

„Ezechielův chrám je lokalizován na vysoké hoře, která nenáležela žádnému z kmenů, ale byla jen územím kněží, územím vzdáleném od města. Podle Ezechielova popisu, bylo kněžské teritorium severním pásem imaginárního čtverce. Ten byl oddělen v prostředí prostoru, které nazývá Ezechiel „terumah“ (vyhrazeno svatému), mezi územím Judy na severu a Benjaminu na jihu.“⁷²

⁶⁷ srov. Gn 14.

⁶⁸ srov. Sd 9,10; 1 Pa 11,4.

⁶⁹ Názvy převzaty z BOURBON, F. *Průvodce Svatou zemí*. Tak i dále.

⁷⁰ srov. 2 S 5,6-10.

⁷¹ srov. KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*; a DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, heslo „Jeruzalém“, s. 410-415.

2.2 MATERIÁL

Všechnen materiál, ze kterého měl být Stánek na poušti postaven, měl být vybrán z dobročinných darů lidu – jako oběť pozdvihování – byla to dobrovolná výsada.⁷³ Podle zprávy v Ex 35,4-9, kde se píše již o samotné praktické stavbě, Mojžíš opravdu vyzval pospolitost lidu k této oběti pozdvihování – aby přinášeli konkrétní věci. Ex 35,21-29 mluví o tom, jak lidé dobrovolně přinášeli to, k čemu je Mojžíš vyzval.⁷⁴ Z textu je patrné, že to byla pro lid výsada. Přinášeli dokonce víc, než bylo nutné.⁷⁵ Např. zlato, které bylo zpracováno při tomto díle čítalo 877,3 kg.⁷⁶ Jejich bohatství přýštilo z vyplenění Egypta.⁷⁷ Byla to tedy záležitost osobní zbožnosti každého jednotlivce, kolektivního nadšení umocněného předchozími společnými událostmi – Bůh, který je vyvedl z Egypta, radost z obnovení smlouvy s Hospodínem poté, co ji porušili uctíváním zlatého býčka.⁷⁸

Stánek na poušti byl postaven na Hospodinův popud. Dalo by se říci jako nabídka z Boží strany, jako smluvní znamení oproti Zákonu, který se lid zavázal dodržovat. Stavba – naprostá poslušnost Božím instrukcím oproti nevěrnosti⁷⁹ s teletem.⁸⁰ Podobně se vypráví o sumerském králi Gudeovi (3. tis. př. n. l.), že bůh Ningirsu mu zjevil ve snu plán chrámu, jaký má v budoucnosti postavit. Starověcí lidé jasně věřili, že pozemské chrámy jsou stavěny na základě transcendentálního, nebeského prototypu.⁸¹

Ke stavbě Šalomounova chrámu začal schraňovat materiál už Šalomounův otec David v době, kdy byl ještě Šalomoun mladíkem. Schraňoval velké množství zlata, stříbra, mědi, železa, cedrového dřeva a kamenů.⁸² David také vypracoval přesné architektonické plány a plány různých bohoslužebných předmětů. Udělal i personální

⁷² ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 53.

⁷³ srov. MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*, s. 189.

⁷⁴ (Jedná se o tyto materiály: zlato, stříbro, měď, látky (modrá, purpurová, červená a jemně tkané plátno – více viz oddíl Předšín), kůže, akáciové dřevo, olej, drahé kameny. Srov. Ex 35.

⁷⁵ srov. Ex 36,7.

⁷⁶ srov. Ex 98,24; 900 talentů a 730 šekelů.

⁷⁷ srov. Ex 12,36.

⁷⁸ srov. Ex 32-34.

⁷⁹ srov. MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*, s. 189.

⁸⁰ „Sporný je náboženský význam telat – Eisefeldt se je snažil chápat jako přenosné nomádké svatyně, namnoze bývají považována za podstavce, na nichž Bůh neviditelně stojí. Nebezpečí identifikace býčka s Bohem samotným a smísení s kenaanskými představami o božství bylo však nasnadě.“ RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*, s. 66.

⁸¹ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 50.

⁸² srov. 1 Pa 22 - 3 tisíce tun zlata (100 tisíc talentů), 30 tisíc tun stříbra (milión talentů), mědi a železa tolik, že se nedá zvážít, dřevo a kámen.

opatření - opatřil pracovní síly,⁸³ ustanovil Lévijsce, kněze, zpěváky a hudebníky, vrátné, strážce skladů.⁸⁴ David to vše Šalomounovi předal a požehnal jeho práci.⁸⁵ Zde vidíme osobní Davidův zápal – díky dochovaným žalmům lze o jeho zbožnosti jen těžko pochybovat. Když chrám nemohl postavit on, udělal vše pro to, aby usnadnil svému synovi práci.

Zde se vynořuje otázka, zda si Hospodin vybudování chrámu přál, či jen odpovídal na Davidovu touhu chrám vybudovat. Z kontextu však můžeme vytušit, že dějiny izraelského národa se ubíraly směrem ke stabilizaci a upevnění, od putování k usazení, od pouštních stanů k stabilním budovám. Přesto o době biblicky nazývané „Soudců“ říká sám Hospodin: „Přecházel jsem se stanem a s příbytkem. Ať jsem přecházel se všemi Izraelci kudykoli, zdalipak jsem kdy řekl některému z Izraelských vůdců (soudců), jemuž jsem přikázal pást Izraele, svůj lid, proč mi nezbudujete cedrový dům?“ (2 S 7,6-7). Mezi řádky cítíme jakoby neochotu Boha bydlet v domě, který by mohl být symbolickou zábranou, aby působil přímo v životech konkrétních lidí, aby v nich a z nich budoval domy. Hospodin totiž Davidovi velkoryse odpověděl: „To ne ty mě, ale já tobě zbuduji dům.“⁸⁶ A potvrdil tak mesiášská očekávání spojená s Davidovým trůnem. „Deuteronomistická redakce této kapitoly vytvořila důležitý prvek naděje pro vypořádání se s katastrofou exilu. Skupina proroků okolo Deuteroizajáše⁸⁷ převedla smlouvu s Davidem na celý lid Izraele.“⁸⁸ Plnost Božího kralování přichází nicméně jako mesiášské zaslíbení.

V textech se dočítáme jen náznakem, že „z Hospodinovy inspirace přicházejí propozice ideové dispozice a materiálová deposita.“⁸⁹ Například: „To vše bylo zapsáno rukou Hospodinovou, abych mohl prozíravě připravit plán veškerého díla“ (1 Pa 28,19). Není jasné, na co se zde naráží. Možná však právě popis Stánku na poušti, ač je některými teology zpochybňován,⁹⁰ mohl být částečně předlohou. Text na druhou stranu zmiňuje, že plány vyšly z lidského přemýšlení.⁹¹ Snad i to může být důvodem, že se chrám architektonicky podobal v té době běžným pohanským chrámům (viz obrazová příloha č.4).

⁸³ Srov. 1 Pa 22,2 a DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 104.

⁸⁴ srov. 1 Pa 23-26.

⁸⁵ srov. 1 Pa 22.

⁸⁶ 2 S 7.

⁸⁷ srov. Iz 55,3.

⁸⁸ RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s.119.

⁸⁹ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 104 a srov. 1 Pa 22,3-19; 28,11-19; 29,1-9.

⁹⁰ Jména viz níže, zejména v oddílu Schrána smlouvy.

⁹¹ srov. 2 Pa 2,1: „Šalomoun se rozhodl vybudovat dům Hospodinovu jménu a sobě dům královský.“

David dále přidal materiál ze svého a předáci izraelských rodů také přidávali.⁹² Šlo tedy o oběť pozdvihování, dobrovolnou oběť, stejně jako u Stánku na poušti.

I Šalomoun sám si zajistil zdroje materiálu. Výměnou za dodávky potravy (obilí a olej) si u Chírama, krále fénického pobřežního města Týru (který dodával cedrové dřevo už Davidovi), objednal také cedrové, cypřišové a al gumímové dřevo z Libanonu, které káceli Sidónané.⁹³ Šalomoun mu poslal na pomoc své dělníky.⁹⁴

V 2 Pa 9,10-14 se mluví o poněkud neprůhledném obchodu, při němž Šalomoun za došlé dodávky dřeva a zlata podstoupil Chíramovi 20 galilejských měst. Za pomoci Féničanů kromě toho postavil v Élatském zálivu v Esjon Geber,⁹⁵ obchodní flotilu,⁹⁶ která přivážela zlato, stříbro a jiné vzácné zboží. „Diplomatické vztahy s Egyptem našly svůj výraz v Šalomounově sňatku s jednou faraónovou dcerou, která v jeho harému zaujala přední postavení.⁹⁷ Obchodní vztahy s Egyptem spočívaly v nákupu koní a válečných vozů, které Šalomoun dále prodával králům chetejským a aramejským – tj. syrským státům.⁹⁸ Také ostatní cizinky, které měl Šalomoun⁹⁹ ve svém harému, dovolují usuzovat na diplomatické a obchodně politické vztahy se zeměmi, ze kterých pocházely.“¹⁰⁰

Další Šalomounovy příjmy plynuly nejen z obchodů, ale částečně také z daní. „K účelům daňovým a správním byla země rozdělena do 12 okrsků kromě Judska, jež podle všeho mělo výsadní postavení.“¹⁰¹

Než přistoupíme ke stavbě Druhého chrámu, nemůžeme nezmínit Ezechielovo vidění chrámu, které se odehrávalo v době babylónského exilu. Proto časově zapadá mezi Šalomounův a Druhý chrám. Toto vidění bylo bezpochyby velkým povzbuzením a impulsem naděje pro exulanty. Bylo vzpomínkou na slávu Šalomounova chrámu a navíc dodávalo svou symbolikou ideovou a kultickou čistotu, která mohla inspirovat navrátilce při stavbě.

Avšak už při stavbě bylo jasné, že Druhý chrám zůstane ve stínu Šalomounova

⁹² srov. 1 Pa 29.

⁹³ srov. 1 Kr 5,20.

⁹⁴ 30 tisíc mužů, posílaných po třech směnách po třech měsících.srov. 2 Pa 2.

⁹⁵ srov. DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 114.

⁹⁶ srov. 2 Pa 9-10.

⁹⁷ srov. 1 Kr 3,1; 7,8.

⁹⁸ srov. 1 Kr 10,28.

⁹⁹ srov. 1 Kr 11,1n.

¹⁰⁰ RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*, s. 60.

¹⁰¹ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 114.

chrámu,¹⁰² ač měl Zerubábel daleko větší povolání. Byla to jeho chyba? Měl málo víry? Mohl lid ve stavu, v jakém byl, postavit takový chrám? Měla jeho sláva spočívat v něčem jiném, než v rozměrech nebo výzdobě? Mělo snad Ezechiellovo vidění mít význam plánu a předlohy? Izajáš prorokuje ohledně perského krále Kýra: O Kýrovi praví: „Hle můj pastýř. Vyplní každé mé přání. Řekne Jeruzalému: „Buď vybudován“ a chrámu: „Budeš založen“ (Iz 44,28).

Ti, kteří se vrátili z exilu, vzhlíželi k Druhému chrámu jako na pokračování Šalomounova a pokusili se o přesnou repliku. Uvádí se,¹⁰³ že neměli mnoho prostředků a vzhledem k jejich chudobě nebyli schopni ho vyzdobit v jeho původní nádheře. Proto mnoho starců, kteří viděli Šalomounův chrám v jeho slávě, plakalo, když viděli proporce nových základů.¹⁰⁴

Přesto Kýros vydal výnos, aby všichni, kteří odcházejí jako stavitelé, byli podarováni stříbrem, zlatem, majetkem a dobytkem, vzácnými dary a dobrovolnými obětmi pro Boží dům.¹⁰⁵ Dále Kýros vrátil chrámový poklad, který Nebúkadnesar odnesl z chrámu. Jednalo se o: 30 zlatých misek, 29 jiných misek, 30 zlatých koflíků, 410 náhradních koflíků, 1000 jiných nádob a ostatních zlatých a stříbrných misek do počtu 5400.¹⁰⁶

Druhá vlna navrátilců s knězem Ezdrášem v čele nesla zápalné oběti Hospodinu, 19,5 tuny stříbra,¹⁰⁷ 3 tuny¹⁰⁸ stříbrných nádob, 3 tuny¹⁰⁹ zlata, 20 zlatých koflíků po tisíci darejcích¹¹⁰ a dva předměty z výborného nazlátlého bronzu žádoucí jako zlato.¹¹¹ Důvodná, podle Biče, je domněnka, že šlo o zbytky obou bronzových sloupů, které stály před vchodem do Šalomounova chrámu.¹¹² Přinesli s sebou Dareiův dekret na dodávku všeho nezbytného - býků, beranů, beránků, pšenice, soli, vína a oleje tolik, kolik bude třeba k bohoslužbám.¹¹³ Horní hranicí bylo zřejmě 22 000 l¹¹⁴ pšenice,

¹⁰² srov. Ezd 3,12.

¹⁰³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, str. 943-987.

¹⁰⁴ srov. Ezd 3,12; Tob 14,5.

¹⁰⁵ srov. Ezd 1,4; 6.

¹⁰⁶ srov. Ezd 1,7-10.

¹⁰⁷ 650 talentů . Počítáme lehké talenty, tj. 1 talent – 30 kg. V případě těžkých talentů by se jednalo o váhu dvojnásobnou – podle DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník* s.1074, heslo zpracoval D.H.Wheaton, M.A., B.D., vikář v Christ Church ve Ware, bývalý rektor Oak Hill College v Londýně, kanovník katedrály sv. Albana.

¹⁰⁸ 100 talentů, taktéž.

¹⁰⁹ 100 talentů, taktéž.

¹¹⁰ neznámá míra.

¹¹¹ srov. Ezd 8,25-27.35.

¹¹² srov. Bič citován v DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 408.

¹¹³ srov. Ezd 6,9.

2 200 l¹¹⁵ vína a oleje.¹¹⁶

Kýros dále nařídil stavět dvě vrstvy z kamenů a jednu z nových trámů – jak tomu bylo u Šalomounova chrámu.

V porovnání s množstvím materiálu, které pro stavbu chrámu nashromáždil David, jsou tyto údaje opravdu malé.¹¹⁷ Ovšem náklady na stavbu měly být uhrazeny z královské pokladny, jak se o tom zmiňuje královský dekret zaznamenaný v Ecbatana v Medii.¹¹⁸ Dareios dále nařídil dodávat vše nezbytné k zápalným obětem. „Na nedostatek obětavosti ze strany bábelské nelze poukazovat, protože hradila i takové věci, jako je pamětní koruna.“¹¹⁹ Zůstává tedy otázkou, proč chrám nebyl postaven v plné nádheře.¹²⁰

Plné nádhery se chrám dočkal až za Heroda. V 18. roce své vlády se Herodes rozhodl přestavět chrám.¹²¹ Jeho motivací nebylo Boží vnuknutí ani osobní zbožnost. Byl veden strachem z lidí a jejich hněvem, touhou naklonit si je. Před tím, než začal, připravil sám všechny plány pro novou stavbu.¹²² Jeho bohatství (podpora Říma a vysoké daně) a vášeň pro stavitelství mu umožnily přestavbu provést. (Další jeho velká díla jsou např. Herodion, pevnost Masada, přístav Cesarea aj.) Dobrovolných obětí lidu nebylo potřeba. Pouze na práci ve svatyni vyškolil skupinu kněží.¹²³ Lid se mu přesto nepodařilo naklonit, protože měl edómský původ a protože vyhladil rod Hasmoneovců a vedle Hospodinova chrámu bez zábran stavěl svatyně pohanským božstvům.¹²⁴

2.2.1 Konkrétní materiál

Zde bychom se měli zastavit u jednotlivých materiálů použitých ke stavbě a podívat se na ně ve světle jejich významu a symboliky.

¹¹⁴ tj. 100 kórů.

¹¹⁵ tj. 100 batů.

¹¹⁶ srov. Ezd 7,22.

¹¹⁷ I kdyby se jednalo o těžké šekely.

¹¹⁸ Srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 – 987.

¹¹⁹ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 155.

¹²⁰ Touto otázkou se hlouběji zabýváme v oddíle Řemeslníci a vedoucí staveb.

¹²¹ FLAVIUS,I., *Starožitnosti*, 15,380 – citován v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 – 987.

¹²² srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 – 987.

¹²³ Tím se blíže zabýváme v oddíle Stavba přibýtku.

¹²⁴ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 287, heslo zpracoval: F.F.Bruce, M.A., D.D.,

2.2.1.1 Zlato

Zlato זָהָב se vyskytuje jako ryzí (čisté zlato – např. ve svatyni svatých), nebo jako slitina s určitým množstvím stříbra. Dobře se zpracovává a neztrácí lesk. Je vhodným materiálem na šperky a ozdoby a také pro zařízení Božího domu. Pro Stánek na poušti ho přinesli Izraelci z Egypta.¹²⁵ Naleziště zlata byla v naplaveninách na východě egyptské pouště, na západním pobřeží Arábie, v arménských a perských horách, na západě malé Asie a na ostrovech v Egejském moři.

Zlato je obrazem něčeho drahocenného a ryzího,¹²⁶ co má hodnotu trvalou, nebo trvalejší než samo zlato.¹²⁷ Dokonce i Bůh je přirovnáván k nejčistšímu zlatu.¹²⁸ Zajímavé je srovnání textů Pís 5,11 a Job 22,25, které vyjadřují vztah člověka k Bohu. „Můj milý je běloskvoucí, ... jeho hlava je třpytivé zlato ryzí,“ a „pak bude Všemocný sám tvým zlatem, bude ti hromadou stříbra.“ Nejedná se zde o materiální bohatství, ale o duchovní. Vzpomeňme zde i první přikázání a vztah velekněze ke svatyni svatých.

Kabalistická symbolika mluví o zlatu v souvislosti se sefirou Din (soud spravedlivý, avšak přísný). Je to rudý kov mamonu a prolité krve.¹²⁹

2.2.1.2 Stříbro

Stříbro כֶּסֶף ve starozákonní době zaujímá místo hned po zlatě, ač víme, že v pozdějším judaismu je stříbro váženo více než zlato. Pozdější judaismus je ovlivněn kabalou a její interpretací bílého čistého kovu - stříbra, které se váže se sefirou Milosti (Chesed).¹³⁰ Další předností stříbra je, že neztrácí lesk a dá se vyleštit jako zrcadlo. Získává se ze sirné rudy olova (sirník olova, galenit) – obsahující vedle stříbra zvláště olovo a jiné kovy, které se odstraňovaly tavením. Stříbro bylo v biblických dobách tak známé, že těžbu a čištění museli lidé znát již od pradávna. Naleziště jsou stejná jako naleziště olova – Malá Asie, ostrovy v Egejském moři, Laurion na jihu Řecka, Arménie, Persie a několik lokalit na východní poušti Egypta. Používalo se ke

F.B.A., emeritní profesor biblické kritiky a exegeze na University of Manchester.

¹²⁵ srov. Ex 12,36.

¹²⁶ srov. Pl 4,2.

¹²⁷ srov. Ž 19,11; 119,72; 127 Př 3,14; 16,16.

¹²⁸ srov. Job 22,25.

¹²⁹ srov. SADEK, V., *Židovská mystika*, s. 58, přepis názvů sefir tamtéž.

zhotovování ozdob, královských korun,¹³¹ hudebních nástrojů, nádob a zařízení v chrámu. Také se používalo ve formě prutů či cihliček jako platidlo.¹³² Později, po exilu se začaly razit stříbrné¹³³ mince.¹³⁴

Symbolika stříbra v bibli je vzácné slovo.¹³⁵ Tím se naráží na složitou techniku tavení, kterou se dosahovalo jeho nejčistší podoby.¹³⁶

Každý, kdo byl povolán do služby, byl povinen přinést oběti pozdvihování – tedy půlšekel (8,14g či 11,56g) – jako výkupné za svou duši (život).¹³⁷

2.2.1.3 Měď

כֶּסֶף - prvotní význam tohoto slova je zřejmě čistá měď. A co se týká popisu chrámu, měli bychom počítat s tím, že se jedná právě o pravou čistou měď. Rudy mědi (uhličitan) vyskytující se na povrchu mají jasně zelenou a modrou barvu, a tak se používaly jako oční stíny nebo jako přibarvení glazury. Rudy se používaly okolo Úrodného půlměsíce na Sinaji, v Midjánu, Egyptě, Arménii, Persii Sýrii, na Kypru.¹³⁸ Kromě využití v chrámu se používala běžně v domácnostech (nádobí), k výrobě hudebních nástrojů, zbraní a zrcadel.

Mosaz (slitina mědi a zinku – vyráběla se zřejmě až později, snad je totožná výrazem כְּסָפָה;¹³⁹ je to však sporné, neboť toto slovo se překládá také jako ohnivý anděl, v moderní hebrejštině potom jako elektřina). Mluví-li se v bibli o mosazi, jde většinou o bronz nebo o měď. Mosaz začali ve velkém vyrábět až Římané asi 20 př. n. l. a používali ji k ražení mincí apod.¹⁴⁰

Bronz - slitina mědi a cínu – o něm se bible výslovně nezmiňuje, ale Abraham žil podle historiků ve střední době bronzové.¹⁴¹

¹³⁰ tamtéž.

¹³¹ srov. Za 6,11.

¹³² srov. Gn 44,2.

¹³³ srov. 1 Mak 15,6.

¹³⁴ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 1003.

¹³⁵ Ž 12,7.

¹³⁶ srov. Jr 15,19; Př 26,23.

¹³⁷ srov. Nu 30,12-15 a NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 383.

¹³⁸ Odtud chemický název cuprum.

¹³⁹ srov. Ez 1,4.

¹⁴⁰ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 177, heslo zpracovali: A.Stuart, M.Sc., Dip.R.M.S., emeritní profesor geologie na University of Exeter a J.Ruffle, M.A., kustod v Gulbenkian Museum of Oriental Art na University of Durham.

¹⁴¹ srov. tamtéž.

Měď symbolizuje Boží soud nad hříchem.¹⁴² Tento materiál se vyskytuje také jako materiál pro výrobu všech kolíků – tedy i ve svatyni svatých. To znamená, že oltář a jeho očištění nás nezbytně provází až do svatyně svatých. Před Bohem nemůže stanout nic nečistého!

2.3 STAVITELÉ

K práci na Stánku na poušti Hospodin povolal: Besaleela (Judovec)¹⁴³ a jemu k ruce Oholíaba (Danovec) a další řemeslníky, kterým dal mimořádné schopnosti vše zhotovit.¹⁴⁴ Mojžíš oznámil Izraelcům, že tyto Hospodin ustanovil, aby uměli dovedně pracovat a také aby vyučovali ostatní. Tím oficiálně převzali autoritu nad stavbou a Mojžíš jim předal materiál, který se vybral při oběti pozdvihování.¹⁴⁵ Žádný člověk nemohl sebe postavit do služby ke stavbě Stánku. Bylo to pouze skrze Boží povolání.¹⁴⁶

Šalomounův chrám byl tak velkým projektem, že ke stavbě byli najati cizinci. Od týrského krále Chírama, s nímž Šalomoun uzavřel smlouvu o dodávce materiálu, byl najat odborník Chúram,¹⁴⁷ který pomáhal izraelským odborníkům.¹⁴⁸ Byl odborníkem na práci s kovy.

Dále bylo najato 70 tisíc nosičů břemen a 80 tisíc kameníků v horách (ti kameny i otesávali) a 3600 dozorců. Celkově to tedy bylo 183 300¹⁴⁹ či 153 600.¹⁵⁰ Byli to většinou neizraelci, kteří v zemi žili.

Na stavbě se tedy podíleli tyto národnosti: Féníčané (Sidónané, Tyřané – podle názvu měst¹⁵¹ a Gebalci.¹⁵² Není tedy divu, nacházíme-li architektonické paralely a obdobnou výzdobu v dochované fénické či kenaanské řemeslné tradici.

¹⁴² srov. Lv 26,19; Nu 21,4-9; 31,22-23; Dt 8,9; 28,23; Dn 2,32-39; 5,4; 10,6.

¹⁴³ srov. Ex 31,2-11.

¹⁴⁴ srov. Ex 38,21-23.

¹⁴⁵ srov. Ex 35,30; 36,1.

¹⁴⁶ MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*, s. 179.

¹⁴⁷ (či Chíram Týrský – byl syn vdovy, po matce tedy Izraelita z neftaliovského pokolení 1 Kr 7,13 nebo danova 2 Pa 2,13. Jeho otec byl Tyřan. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ dokonce uvádí, že Šalomoun stavěl chrám za asistence Krále Chírama Týrského pod dohledem řemeslníka. Bible zřejmě zaměňuje jméno řemeslníka se jménem krále.

¹⁴⁸ srov. 2 Pa 2.

¹⁴⁹ dle 1 Kr 5,11-16.

¹⁵⁰ dle 2 Pa 2,17.

¹⁵¹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 247, heslo zpracoval D.J.Wiseman, O.B.E., M.A., D.Lit., F.B.A., F.K.C., F.S.A., emeritní profesor asyriologie na University of Sheffield.

¹⁵² Gebal – kenaanský a fénický přístav, řecky Byblos - srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 264 heslo zpracoval A.R.Millard, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool.

Stavitelé Druhého chrámu byli v první vlně představitelé judských a benjaminských kmenů, kněží a Levité a všichni, jejichž ducha probudil Bůh, aby stavěli Hospodinův dům v Jeruzalémě.¹⁵³ Přišlo celkem 49 897 duší.¹⁵⁴ Hlavními staviteli byl Zerubábel, syn Šealtielův, a Jéšua, syn Jósadakův. Najali si, podobně jako při stavbě Šalomounova chrámu, na stavbu kameníky a tesaře (jejich původ neznáme), dále Sidónany a Tyřany (aby dopravovali cedrové dříví z Libanonu).¹⁵⁵

Je zajímavé, že na stavbu současné mešity si, podobně jako Šalomoun, její stavitel chalífa Abd el-Malik¹⁵⁶ v 7. stol. n. l. povolal řecko-syrské nádeníky a řemeslníky – jinověrce.¹⁵⁷

Druhého roku po návratu ustanovili Zerubábel a Jéšua Levity a kněze, aby řídili postup stavby. „Hebrejský edikt¹⁵⁸ i aramejský protokol¹⁵⁹ obsahují rozkaz vybudovat znovu Jeruzalémský chrám, uvolnit k tomu pracovní síly příslušníků¹⁶⁰ i prostředky domu královského¹⁶¹ a vrátit chrámové nářadí.“¹⁶²

Vykonavatelem ediktu je jmenován Šešbazar, jež podání označuje knížetem či místodržitelem. Tento titul má později také Nehemjáš.¹⁶³ „Bylo by to v souladu s perskou i babylonskou politikou, dostal-li by se do čela Judska právě syn posledního krále.“¹⁶⁴ Jeho poslání není zcela jasné. „Výslovně se konstatuje, že chrámové nářadí odnesl Šešbazar, když se lid stěhoval¹⁶⁵ hned počátkem léta 538 př. n. l. Nápadné je však, proč pak není už vůbec jmenován. Příznačné totiž je dále, že o jeho účasti při kladení základů chrámových víme až z reminiscence dopisu Tatenajova,¹⁶⁶ ale předtím figurují jen anonymní stavitelé (הבונים).¹⁶⁷ To vše vypadá, jakoby podání textu stavělo Šešbazara do pozadí pro neúspěch nebo z jiného, zatím nepostíženého důvodu.“¹⁶⁸

„18 let po návratu pro první sionisty bylo zklamáním. Málo, nebo nic se stalo

¹⁵³ srov. Ezd 1,5.

¹⁵⁴ srov. Ezd 2,64-65.

¹⁵⁵ srov. Ezd 3,7.

¹⁵⁶ Přepis jmen převzat z BOURBON, F., *Průvodce Svatou zemí – Izrael-Sinaj-Jordánsko*.

¹⁵⁷ srov. BOURBON, F., *Průvodce Svatou zemí – Izrael-Sinaj-Jordánsko*, s. 36.

¹⁵⁸ srov. Ezd 1.

¹⁵⁹ srov. Ezd 6.

¹⁶⁰ srov. Ezd 1,3.

¹⁶¹ srov. Ezd 6,4.

¹⁶² „Pravost protokolu, a patrně i ediktu, bude vyzkoušena teprve osvětlením, proč potřebovaly několikeré jak novelizace, tak realizace.“ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s.147.

¹⁶³ srov. Neh 8,9; 12,26.

¹⁶⁴ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 147.

¹⁶⁵ srov. Ezd 1,11.

¹⁶⁶ srov. Ezd 5,16.

¹⁶⁷ srov. Ezd 3,10.

¹⁶⁸ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 148.

pro znovuzřízení chrámu. Zdá se, jakoby zvláště místodržitel byl by vinen. Též brzké a prosté vystřídání Šešbazar, ba několikeré možné střídání místodržitelů by vysvětlovalo, že text¹⁶⁹ se zmiňuje pouze o vyslání. Ostatně poměry právě nastíněné dostačí k opření předpokladu, že kterýkoli místodržitel tu byl bezmocný.“¹⁷⁰

„Neznáme okolnosti, za nichž nastoupil Šešbazar, ani jeho synovec a Jojakinův vnuk, Zerubábel, a Jéšua, syn Jósadakův. I ti, kdo ho vidí v čase navrátilců 537 př. n. l.,¹⁷¹ mají ho za místodržitele až do let mezi 522-520 př. n. l.“¹⁷² Všichni tři přišli v hlavní vlně navrátilců pod Šešbazarovým vedením a podíleli se na kladení základů chrámu.¹⁷³

Postava Šešbazar mizí a přichází nová stavitelská míza v postavě Zerubábela, jež je nazýván místodržitelem, knížetem židovským či judským, jako před ním Šešbazar,¹⁷⁴ a velekněz¹⁷⁵ Jéšua, syn Jósadakův, kteří byli podporováni proroky Ageem a Zacharjášem.¹⁷⁶ Je otázkou, zda právě tito chrám dostavěli. Postavy Zerubábela i Jóšuy totiž mizí. Z Ezdrášova textu jasně vidíme, že velká nadějná proroctví Agea a Zacharjáše,¹⁷⁷ např. “Sláva tohoto nového domu bude větší nežli prvního, praví Hospodin zástupů,“ (Ag 2,9) se v těch dnech nesplnila. Dochází tu svého vyjádření jasné mesiánské očekávání, které bylo spojeno s osobou Zerubábela. K Zerubábelovi se u Agea váže silné mesiánské očekávání, které je u Zacharjáše zpochybněno.¹⁷⁸

„Pochopitelně se hledaly také politické závady v Zerubábelově postupu. Nejzávažnější jsou ty prorocké výroky, které se obracejí proti mocenským prostředkům¹⁷⁹ a zárukám.“¹⁸⁰ Daněk označuje proroky za ty, kdo brzdili Zerubábela v rozletu za politickým osamostatněním národa, což mohlo vést k Zerubábelově konci a k politické katastrofě. „Počínaje studiem E. Sellina (od r.1898) se na základě Ag 2,20-23 předpokládá, že Ageus a Zacharjáš přiměli Židy, aby Zerubábela korunovali králem, i když tento akt vzpoury Persie rychle potlačila. Ve prospěch této teorie, ani

¹⁶⁹ Ezd 1,11.

¹⁷⁰ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 149.

¹⁷¹ srov. Ezd 2,1.

¹⁷² DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 152.

¹⁷³ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 1145, heslo zpracoval J.S.Wright, M.A., rektor Tyndale Hall v Bristolu, kanovník katedrály v Bristolu.

¹⁷⁴ srov. Ag 1,1; Ezd 6,7.

¹⁷⁵ srov. Ag 1,1.

¹⁷⁶ srov.Ezd 5,1-2.

¹⁷⁷ např. Ag 2,3-9.21-23; Za 4,1-10.

¹⁷⁸ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 297.

¹⁷⁹ srov. Za 4,6.

¹⁸⁰ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 155.

proti ní, však neexistují žádné důkazy.“¹⁸¹ „Usuzuje se pak z další genealogie Zerubábelovy, že byl zase relegován do Babelska. I skutečnost, že pak mezi nástupci na místodržitelství už neznáme ani jednoho Davidovce, by mohla ukazovat na politické pozadí této epizody. Ale vždy vychází, že konec Zerubábelův, pokud víme, neměl nepříznivých důsledků pro judejskou pospolitost, a že vůdčí duchové nehledali už svou dráhu v politice, nýbrž v náboženství. Jenže platnost závěrů i zde závisí na tom, zda postavu Zerubábelovu lze pochopit i jinak než historicky a zda tedy lze ji vůbec zpolitizovat právem.“¹⁸² Daněk se domnívá,¹⁸³ že je pravděpodobné, že po Zerubábelovi se stal místodržitelem velekněz Jóšua, který se snad před tím dělil o autoritu právě se Zerubábelem. Poté byl Artaxerxem poslán kněz Ezdráš, aby s výkonnou mocí soudcovskou a učitelskou duchovně vedl lid a aby dohlížel na Izrael podle Zákona Božího a zvelebil dům Hospodinův. (Nevíme, do jaké míry měl funkci místodržitele.)¹⁸⁴

Ezdráš svou nesmlouvavostí vnáší do náboženství exkluzivitu (např. očista od smíšených sňatků apod.), a také Nehemjáš zachovává tento kurs.

2.4 DOBA STAVBY

Pro dataci postavení Stánku na poušti vycházíme z textu Ex 40,2, v němž čteme, že Hospodin přikázal Mojžíšovi: „Prvního dne prvního měsíce postavíš příbytek stanu setkávání“ (Ex 40,2). Jedná se zřejmě o první nisan druhého roku, kdy byli na poušti. Délka stavby není určena. Předcházely jí dlouhé přípravy. Samotné vztyčení stanu netrvalo zřejmě dlouho. Přihlédněme i k tomu, že na některých místech se Izraelci zdržovali velice krátce – museli tudíž být schopni Stánek rychle postavit a zase složit a připravit k přenášení.

Šalomoun začal stavět v jjaru 4. roku svého kralování.¹⁸⁵ Před stavbou David a Šalomoun obětovali zápalné oběti (1000 býků, 1000 beranů 1000 beránků s příslušnými úlitbami) za celý Izrael. Pak pili a jedli před Hospodinem s radostí.¹⁸⁶

¹⁸¹ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 1145, heslo zpracoval J.S.Wright, M.A., rektor Tyndale Hall v Bristolu, kanovník katedrály v Bristolu.

¹⁸² DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s.155.

¹⁸³ tamtéž.

¹⁸⁴ srov. Ezd 7,1-28.

¹⁸⁵ srov. 1 Kr 6,1.

¹⁸⁶ srov. 1 Pa 29,21n.

Šalomoun stavěl sedm let. Bič zdůrazňuje číselnou symboliku dokonalosti,¹⁸⁷ což se nevylučuje s délkou stavby.

Šalomounův chrám byl posvěcen v listopadu 961 př. n. l. Stavba byla dokončena r. 962 př. n. l.¹⁸⁸ - tj. 11. roku jeho vlády v 7. měsíci bul – marchešvan.¹⁸⁹ Když byla stavba dokončena, vnesl Šalomoun materiál, který zbyl, mezi poklady Hospodinova domu.¹⁹⁰

Návrat první vlny z babylonského zajetí byl asi 538 př. n. l.¹⁹¹ Stavba Druhého chrámu začala poté, co se Izraelci usadili ve svých městech, v sedmém měsíci – tedy tišri (doba vysokých svátků - Roš ha šana, Jom kipur, Sukot). Postavili oltář na místě, kde stával za dob Šalomounova chrámu a obnovili zápalné oběti.¹⁹² Při kladení základů chválili kněží a lid Hospodina. Stavělo se zhruba od r. 520 př. n. l.¹⁹³ od 24. dne 6. měsíce 2. roku kralování Dareia.¹⁹⁴ Zasvěcen byl asi r. 516.¹⁹⁵ Chrám byl dostavěn 3. adaru 6. roku Dareiova kralování.¹⁹⁶ Stavba tedy trvala zhruba 4 roky. Uváděna je i jiná datace: „Volíme-li předjaří 518 jako nejkrajnější dodací lhůtu reskriptu, protáhlo se dokončení chrámu na celé následující tři roky. Musíme také počítat s překážkami, ale těžko je můžeme vysvětlit po příznivém rozhodnutí Darjavešově.“¹⁹⁷

Poté se konala velká slavnost a byli ustanoveni kněží a Levité, aby vykonávali bohoslužbu podle Mojžíšova zákona. Chrám stál 500 let.

Jeho přestavba probíhala za Heroda. Hrubá stavba trvala 10 let. Jen postavit obvodní zdi a nádvoří trvalo 8 let.¹⁹⁸ Práce pokračovaly až do roku 64 n. l.¹⁹⁹ S celkovým vylepšováním stavby pokračoval on a později jeho následovníci téměř až do doby, kdy byl chrám zničen.²⁰⁰ Plně dokončena byla stavba až za prokonzula Albína –

¹⁸⁷ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona I*, s. 245.

¹⁸⁸ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

¹⁸⁹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943 - 987 a 1 Kr 8,1-2; 2 Pa 5,2-3.

¹⁹⁰ srov. 1 Kr 6-7.

¹⁹¹ Ekumenická bible, chronologická tabulka, s. 15.

¹⁹² srov. Ezd 3,3 a poznámky k textu v ekumenickém překladu bible.

¹⁹³ tamtéž.

¹⁹⁴ srov. Ezd 6,3 a 15 Ag 2,18.

¹⁹⁵ Ekumenická bible, chronologická tabulka, str. 15.

¹⁹⁶ srov. Ezd 6,15.

¹⁹⁷ DANĚK, S., *Dobové pozadí Starého zákona*, s. 155.

¹⁹⁸ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

¹⁹⁹ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325, heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

²⁰⁰ BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s. 413.

šest let před vyvrácením Jeruzaléma.²⁰¹

2.5 STAVBA

Co se týče stavby Stánku na poušti, důležitým momentem je, že byl postaven přesně tak, jak Hospodin přikázal. To už nebylo řečeno o jiných chrámech. Jednak proto, že nevíme o žádném přesném popisu (vyjma Ezechieleova vidění), a také kvůli různým selháním a nedobrym motivacím, ke kterým vinou lidského faktoru došlo. „Přinesli k Mojžíšovi příbytek...“ (Ex 39,33). „Mojžíš to všechno prohlédl. Ano, vykonali je (*práce*) přesně tak, jak Hospodin přikázal. A Mojžíš jim požehnal“ (Ex 39,43).

Práci na chrámové hoře předcházela úprava povrchu. Někteří uvádějí,²⁰² že Šalomoun tuto horu zarovnal, ale toto je doloženo až z Herodovy doby, i když samozřejmě je nutné připustit, že jistá úprava povrchu hory byla nutná. Flavius dokládá, že „Šalomoun dal východní stranu zpevnit zdi a u násypu bylo vybudováno jediné sloupořadí. Z ostatních stran byl chrám otevřený.“²⁰³ Stavělo se z kamene, který byl opracován již v lomu, přímo na místě se už neopracovával. Talmud mluví o רמ"ז, což je věc, stvořená v šesti dnech, která řezala kámen naprosto přesně, bez jakéhokoliv odpadu. Tento předmět, o velikosti ječmenného zrna, pomohl Šalomounovi postavit chrám, a zmizel s destrukcí chrámu.²⁰⁴ Dodnes nevíme, o co se jednalo. Nejvíce tento předmět, podle popisu, připomíná moderní laser.

Do základů bylo použito velkých kvádrů z ušlechtilého kamene.²⁰⁵ Vršek zdi byl pravděpodobně cihlový.²⁰⁶ Metoda stavby – dvě řady kamenů a jedna řada dřeva – byla běžná na blízkém východě. Takovéto zdi byly nalezeny v Ugaritu, Megiddu a Senjirli.²⁰⁷

Celou stavbu umístil Šalomoun na plošinu, která vznikla zarovnaním vrchu hory Moria, zabezpečenou z východu opěrnými zdmi. Prostor mezi plošinou a městem byl vyplněn a král si na něm zbudoval nový palác. Flavius píše: „V pozdějších dobách lidé vrch stále přisypáním trochu zvětšovali a pahorek se rozšiřoval. Severní hradbu potom

²⁰¹ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

²⁰² srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 241., FLAVIUS (následně).

²⁰³ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5,185a.

²⁰⁴ srov. Sotah 48b.

²⁰⁵ srov. 1 Kr 5,31.

²⁰⁶ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 241– avšak nenalzáme pro to podklady.

prorazili a získali tolik místa, kolik později zaujímal celá plocha chrámového okrsku. Obehnali pahorek od úpatí zdi ze tří stran kolem dokola.²⁰⁸ Ben Sira dává do vztahu, že ve dnech Simeona syna Oniase velekněze (1. pol. 2. stol. př. n. l.) byl chrám opevněn zdi. Ta měla střelecké věže na ochranu stejně jako královský palác.²⁰⁹

Byly položeny základy pilířů a kolem nich navážena hlína, dokud úroveň nádvoří obklopující chrám nevzrostla 2x proti originální velikosti. Zeď byla také postavena podél jihu a západu hory. Na východě a severu byla opevněna městskými hradbami.

Juda Makabejský se se svými muži pokusil znovuvysvětit znesvěcený chrám. Strhli oltář a umístili jeho kameny do jedné z komor v chrámových prostorách.²¹⁰ Helénský velekněz Alcimus, který byl pomazán r. 161 př. n. l., později prolomil plot oddělující pohany a otevřel jim nádvoří (pohanům tam byl přístup zakázán). Ve dnech Jonatana Hasmoneovce bylo nádvoří znovu uzavřeno. V Hasmoneovském období byly zdi chrámu také opevněny, takže se stal největší pevností.²¹¹ První most (zřejmě severní) spojující horní město a chrámovou horu byl pravděpodobně postaven v této době.²¹²

Zarovnání plochy chrámové hory do rozměrů 450 x 300 m²¹³ či 466 x 281 (na východě, 488 m na západě²¹⁴ - nepravidelný čtyřúhelník) probíhalo za Heroda (obrazová příloha č.18). To zahrnovalo odsekávání skalních výčnělků a zavážení sutí. Flavius dokládá: „Nebylo vidět celou hloubku základů, protože údolí byla do značné míry zasypána – chtěli vyrovnat ulice města. Stavělo se z kamenů o velikosti 20 m“²¹⁵ (viz obrazová příloha č.5).

Celou plochu obklopovala zeď z velkých, světle béžových kvádrů (viz obrazová příloha č.6) o velikosti až 1 x 5 m.²¹⁶ Část této zdi stojí dodnes. Ta je známou Západní zdi – כורתל (původní jsou dvě první řady kamenů).

Herodes respektoval posvátnost místa, a proto se asi 1000 kněží muselo naučit

²⁰⁷ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s. 943-987.

²⁰⁸ FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5,185b.

²⁰⁹ srov. Ben Sira 50,1-2; ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²¹⁰ srov. 1 Mak 4.

²¹¹ FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 245.

²¹² ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²¹³ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

²¹⁴ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 245.

²¹⁵ FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 188-189.

²¹⁶ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

zednickému řemeslu (kamenictví a stavitelství), což bylo nezbytné pro práci ve vnitřních prostorech chrámu kam nekněží nesměli vstoupit.²¹⁷ To trvalo 18 měsíců.²¹⁸

„Mišna ukazuje tradici, která mluví o extrémní péči, o dodržení halachy při stavbě. Pro vztyčení oltáře a rampy byly použity kameny z panenské půdy z údolí Bethcherem.²¹⁹ Žádný kov se jich nedotkl.²²⁰ Druhý most, který spojoval jižní část chrámové hory s horním městem, byl postaven v této době.“²²¹ Svatyně vyrostla o 20 m, byla rozšířena a měla novou fasádu. Budova byla postavena z bílých kamenů, brány a jejich dekorace byly pokryty stříbrem a zlatem.²²² Talmudická tradice mluví o nádheře budovy: „Ten, kdo neviděl Herodův chrám, nikdy v životě neviděl krásnou budovu.“²²³

„Popis chrámu založený na židovské literatuře Talmudu, vzniklé po konci periody Druhého chrámu, ukazuje budovu více méně v její podobě po Herodově rekonstrukci. Přes velkolepé přípravy pracovníků trvaly stavební operace 46 let²²⁴ a krátce před zničením chrámu byly stále dokončovány úpravy budovy.“²²⁵

2.6 CHRÁMOVÝ POKLAD

Prostředky pro údržbu chrámu byly permanentně uloženy v pokladnici ve svatyni.²²⁶ Placení tributu cizím nepřátelům pocházelo hlavně z tohoto pokladu. Obsahoval válečnou kořist, tributy získávané od podmaněných národů,²²⁷ zahrnoval zásoby produkce, desátky (z obilí, dobytka, ovcí), zasvěcené věci, stejně jako dary jednotlivců, které byly přinášeny do pokladu.²²⁸ Byly ukládány kněžimi²²⁹ v komorách chrámu a z nich mohly být přidělovány kněžím a Levitům.

Tyto dary byly trojího typu: 1) Podle věku člověka, který se odděloval jako

²¹⁷ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru a ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²¹⁸ NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 245.

²¹⁹ Přepis převzat z ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²²⁰ Mid. 3,4 – citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²²¹ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²²² srov. FLAVIUS,I., *Válka židovská*, 5, 223.

²²³ Succah 51b – citováno BAHAT,D., *Carta's historical atlas of Jerusalem*, s. 24.

²²⁴ Jn 2,20.

²²⁵ FLAVIUS, I., *Starožitnosti* 20,219 – citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987 a ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²²⁶ srov. 1 Kr 14,26; 2 Kr 12,19; 14,14; 18,15; 24,13; 1 Pa 9,26; 2 Pa 5,1.

²²⁷ srov. 2 Pa 26,8.

²²⁸ srov. 2 Pa 31,4.

²²⁹ srov. 2 Kr 12,6.

svatý svatému.²³⁰ 2) Peníze, které byl každý povinen odvádět do chrámu²³¹ které byly²³² totožné s půl-šekelem nařízeným Mojžíšem za každého Izraelitu nad 20 let.²³³

3) Kdo chtěl dát dobrovolné dary do chrámu.

Pokladnice byla pod dohledem Levitů.²³⁴ Např. za vlády Jóaše za velekněze Jójada byl vydán dekret, aby peníze a dary byly ukládány ve speciální pokladnici (bedně) položené vedle bronzového oltáře²³⁵ a měly být určeny výhradně k opravám chrámu.²³⁶

Když byla Judea podřízena cizí nadvládě, pohanští králové někdy hradili chrámové výdaje ze svých vlastních zdrojů.²³⁷ Ezdráš přinesl z Persie stříbro a zlato a nádoby pro uložení do chrámových komor.²³⁸

Nehemjáš vydal závazek poslouchat Tóru a měl také za úkol zajistit pravidelné fungování chrámového kultu. „Denní a sváteční obětní bohoslužby byly financovány z poplatku (třetina šekelu), který zavazoval každého, aby přispíval pravidelně. Někteří byli vybíráni losem a přispívali dřevem na oltář. Prvotiny měly být přinášeny do Chrámu ročně - z produkce půdy a ovocných stromů. Vykoupení lidských prvorozených a nečistých zvířat se mělo odehrávat mimo chrám. Tam kněží obdrželi prvorozené z čistých zvířat. Jiné oběti byly přineseny k nim a vloženy do chrámových komor – jako např. hodovné oběti²³⁹ a kněžské oběti z produkce půdy a z ovoce stromů.²⁴⁰

Největší požadavek byl desátek, původně dobrovolný,²⁴¹ ale pak povinný, ročně. Měl být dán nejen Levitům, ale také²⁴² zpěvákům a strážcům bran. Levité měli vyjít ven do polí a sbírat desátky za přítomnosti kněží. Desátek z desátku připadl knězi a byl uložen v chrámových komorách společně s dalšími kněžskými oběťmi.^{243,244}

Chrám také sloužil jako skladiště pro královské zbraně - kopí a štíty krále

²³⁰ srov. Lv 27.

²³¹ srov. 2 Kr 12,4-5.

²³² srov. 2 Pa 24,6.

²³³ srov. Ex 30,13.

²³⁴ srov. 1 Pa 9,26.

²³⁵ srov. 2 Kr 12,10.

²³⁶ srov. 2 Kr 12,6-16.

²³⁷ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²³⁸ srov. Ezd 8,25-30.

²³⁹ srov. Nu 15,17.

²⁴⁰ srov. Nu 18,12; Dt 18,4.

²⁴¹ srov. Nu 18,21.

²⁴² srov. Dt 14,22.

²⁴³ srov. Neh 10,32.

²⁴⁴ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

Davida.²⁴⁵ Už v předjeruzalémské Svatyni v Nóbu byl uschován Goliášův meč.²⁴⁶

I Druhý chrám měl potřebu značného množství zlata a stříbra²⁴⁷ na koupi požadovaných obětí, na rituální nádoby, oblečení kněží, na administrativu a další veřejné výdaje. V průběhu času se za tímto účelem nashromáždil v chrámových komorách velký poklad.²⁴⁸ Dareios i Artaxerx sponzorovali opravy chrámu a řádný provoz obětí z daní, které získávali z provincie „za řekou“ (Zaeufrati).²⁴⁹ Podle dopisu Aristese²⁵⁰ a Flavia,²⁵¹ daroval Ptolemajský Philadelphus chrámu zlaté stoly, nádherné zlaté nádoby a mnoho dalšího.²⁵² Povinností chrámových pokladníků bylo nakupovat zvířata pro oběť za společenství a zvířata k prodeji pro soukromé oběti těm, kdo měli problém obětní zvíře přivést.

2.7 SVATYNĚ SVATÝCH

Pro svatyni svatých se používá výrazu קדש הקודש v českém jazyce také velesvatyně, nejsvětější místo nebo „svatyně vzadu za oponou“.²⁵³ V textech 1 Kr nalezneme hebrejský termín הרביר.²⁵⁴

Svatyně svatých byla podle tradice nejdůležitější část chrámu, protože sloužila jako příbytek pro Schránu smlouvy.²⁵⁵ Schmitt tvrdí, že „Stan setkávání neměl s truhlou snad původně nic společného, ale byl samostatnou nomádkou svatyní, která snad sloužila k zprostředkování orákula.“²⁵⁶ Teprve pozdější podání z ní zpětnou projekcí Jeruzalémského chrámu do času pouště učinilo velkou přenosnou svatyni, stánek úmluvy.²⁵⁷ „Noth tvrdí: celé téma *putování po poušti* vzniklo teprve po usazení izraelských kmenů a je čistě vypravěčským překlenutím mezery mezi tématy *vyvedení*

²⁴⁵ srov. 2 Kr 11,10; 2 Pa 23,9.

²⁴⁶ srov. 1 S 21,10.

²⁴⁷ srov. 2 Mak 3-4.

²⁴⁸ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 6, 282.

²⁴⁹ srov. Ezd 6,8-17; 7,20-23.

²⁵⁰ srov. Ezd 33,40,52-82.

²⁵¹ FLAVIUS, I., *Starožitnosti*.12,40, převzato z ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²⁵² konkrétní dary a sponsoring chrámu viz ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, s. 979-980.

²⁵³ srov. Lv 16,2.

²⁵⁴ srov. 1 Kr 6,31.

²⁵⁵ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²⁵⁶ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 40 tam dle Schmitt R.: Zelt und Lade als Thema alttestamentlicher Wissenschaft, 1972.

²⁵⁷ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 40 tam dle SCHMITT, R., *Zelt und Lade als Thema alttestamentlicher Wissenschaft*, 1972 a FRITZ, V., *Tempel und Zelt*, 1977.

z Egypta a přivedení do kulturní země.²⁵⁸ Soudě podle toho by texty jako prameny pro dobu pobytu na poušti nepřicházely v úvahu. Proti tomu stojí docela jiné pojetí, které říká,²⁵⁹ že všechna místní jména v těchto textech poukazují na kádešskou krajinu,²⁶⁰ v níž Izraelci podle²⁶¹ po jistou (neurčenou) dobu pobývali. Zde se prý nacházelo místo, kde došlo k založení náboženství.²⁶²

2.7.1 Architektonické řešení

Svatyně svatých byla architektonicky umístěna v zadní části příbytku. Podle všech údajů zřejmě tvořila jeho třetinu (viz obrazová příloha č.7). Od zbylé části – svatyně, byla oddělena oponou. Byla orientována na západ.²⁶³

V popisu Šalomounova chrámu máme přesně udané rozměry: 20 x 20 x 20 loket.²⁶⁴ Měla tedy tvar krychle o velikosti stran 10 m. Stejně rozměry udává i Ezechiel ve svém vidění²⁶⁵ a týká se to zřejmě i Druhého chrámu.²⁶⁶ Podle Herzoga byla tato struktura ovlivněna tradicí dřevěné Schrány smlouvy nebo Svatyní, která byla použita pro účely kultu před postavením chrámu.²⁶⁷

Svatyně svatých byla o 5 m nižší než svatyně. Lze to vysvětlit několika způsoby. Svatyně svatých byla úplně samostatná jednotka – jako stan – postavená pod hlavní střechu chrámu. Je také možné, že stála o 5 m výš, než byla úroveň podlahy svatyně. Mohla tak symbolizovat vyvýšené místo.²⁶⁸

Encyklopedia Judaica uvádí jako nejpřijatelnější variantu mírné vyvýšení svatyně svatých a mírné snížení střechy od úrovně střechy svatyně – tak tomu totiž často bylo u kenaanských chrámů.²⁶⁹

²⁵⁸ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 40 – tam dle NOTH, *Überlieferungsgeschichte des Pentateuch*, s. 127n, 1948.

²⁵⁹ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 40 tam dle GRESMANN, H., *Mose und seine Zeit. Ein Kommentar zu den Mose-Sagen*, 1913 a MEYER (Ed.), *Die Israeliten und ihre Nachbarstämme*, 1906.

²⁶⁰ srov. Nu 13,26; 20,1.14.

²⁶¹ srov. Dt 1,46.

²⁶² RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 40.

²⁶³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s 943-987.

²⁶⁴ srov. 1 Kr 6,20.

²⁶⁵ srov. Ez 41,4 – ač není udána výška, lze se domnívat, že je totožná, protože Ezechiel byl ovlivněn Šalomounovým chrámem, který viděl.- ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²⁶⁶ Proti Šalomounovu chrámu to byla asi budova nepatrnější rozměry ... ač jistě bylo usilováno o to, aby byly uchovány rozměry Šalomounova chrámu.

²⁶⁷ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 52 tam podle HERZOG, Z., *The temple of Solomon: It's plan and Archaeological Background*, in 155-74.

²⁶⁸ „Viděl jsem panovníka. Seděl na vysokém a vznošeném trůnu.“ (Iz 6,1).

²⁶⁹ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

Herodes zachoval původní půdorys chrámu, ale budovu vyhnal do gigantické výšky. Máme sice udán stejný půdorys 10x10 m, ale výšku 20 m.²⁷⁰ Novotný uvádí dokonce výšku 30m s tím, že nad svatyní a svatyní svatých zůstávala prázdná místnost, která zarovnávala výšku budovy do 50 m.²⁷¹ Toto nejvyšší patro bylo prázdné. V podlaze horního patra byly otvory a když bylo to nutné, byli dělníci spuštěni těmito otvory, aby opravili zdi svatyně svatých.²⁷²

Její stěny ve Stánku na poušti byly totožné s ostatními stěnami stánku.

Šalomoun pokryl stěny cypřišovým dřevem tak, že nebylo vůbec vidět kámen. Vše, včetně podlahy, bylo obloženo lístkovým zlatem o váze 18 000 kg²⁷³zlata.²⁷⁴ Pouštní písek se proměnil ve zlato.²⁷⁵ Váha hřebů (zřejmě pro upevnění desek) byla 500g²⁷⁶ zlata.²⁷⁷

Ve svatyni svatých nebyl žádný zdroj světla,²⁷⁸ ani přirozený, ani umělý. Praktickým důvodem mohlo být, aby nebylo vidět dovnitř. Na sakrální důvody ukazují biblické texty: „Hospodin praví, že bude přebývat v mrákotě“ (1 Kr 8,12). „Lid zůstal stát opodál a Mojžíš přistoupil k mračnu, v němž byl Bůh“ (Ex 20,21). Snad lze usuzovat i opačným směrem, že sám Bůh je světlem – zpráva o stvoření nám dokládá, že světlo existovalo ještě před stvořením nebeských těles.²⁷⁹ Vždyť Mojžíšovi svítila tvář, když sestoupil z hory Sinaj po setkání s Hospodinem.²⁸⁰

2.7.2 Oddělení od svatyně

Opona, פֶּרֶכֶת, neoznačovala žádnou jinou oponu, dnes se tak říká oponám v synagoze zakrývajícím שַׁרְוֹן הַקֹּדֶשׁ - svatostánek. K tomu se dnes používají těžké sametové závěsy vyšíváné tradičními motivy (Magen David, Menora, koruna Tory..).

²⁷⁰ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

²⁷¹ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, heslo „Chrám“ s. 245.

²⁷² srov. Midot 4,5 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²⁷³ 600 talentů.

²⁷⁴ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

²⁷⁵ srov. MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*, s. 149.

²⁷⁶ 50 šekelů.

²⁷⁷ Převody uvádíme podle tabulek, které jsme převzali z DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s., 1074, heslo zpracoval D.H.Wheaton, M.A., B.D., vikář v Christ Church ve Ware, bývalý rektor Oak Hill College v Londýně, kanovník katedrály sv. Albana.

²⁷⁸ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987, a BIČ, M., *Ze světa Starého zákona I a II*, a NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, heslo „Chrám“.

²⁷⁹ srov. Gn 1,3-15.

Při pústu „Tiša be-av“ - תשעה באב - se odstraňuje jako znamení žalu nad zničením Chrámu.²⁸¹ Bible také užívá termínu opona svědectví – פרכת העדות.²⁸²

Účel opony byl oddělující, aby velekněží neměli libovolný přístup do svatyně svatých, aby nezemřeli.²⁸³

Opona do svatyně svatých byla ze stejných látek jako opona při vstupu do nádvoří a do přibytku.²⁸⁴ Byli na ni však navíc umně vyšiti cherubi.²⁸⁵ Měla být zavěšena na zlatých háčcích na 4 sloupech z akáciového dřeva potažených zlatem. Sloupy stály na stříbrných patkách, ale neměly hlavice.²⁸⁶

Tyto tři opony, tři vstupy, kterými musel kněz projít, lze přirovnat k našemu duchovnímu vývoji či touze se přiblížit Bohu a jeho obrazu. Připomínají nám, že čím dále půjdeme, tím blíže budeme Bohu.²⁸⁷

V Šalomounově chrámu oddělení tvořila přepážka z cypřišového dřeva,²⁸⁸ která byla z vnější strany zdobena zlatými řetězy. Opona ze Svatyně na poušti byla použita i v Šalomounově chrámu a patrně zůstala beze změny až do prvního zničení chrámu.²⁸⁹ V tomto ohledu zde můžeme diskutovat o jejím zakomponování do Šalomounova chrámu. Bible totiž udává v 2 Pa, že Šalomoun sám nechal zhotovit oponu – z látky purpurové, nachové, karmínové a bělostného plátna a na ni dal udělat cheruby.²⁹⁰ Také o jejím účelu v Šalomounově chrámu můžeme spekulovat, neboť vstup do svatyně svatých nebyl kryt oponou, nýbrž dvoukřídlymi dveřmi z olivového dřeva s vyřezávanými motivy cherubů, palem, věncoví z květin – vše bylo obloženo zlatem.

Pilíř a veřeje byly pětihranné: האיל מוזוות חמשיה – tento nepřiliš jasný výraz Nový biblický slovník chápe tak, že zabíraly pětinu dělicí stěny – tedy 2 m.²⁹¹ Ekumenický překlad bible jednoduše překládá: „...pilíř a veřeje byly

²⁸⁰ srov. Ex 34,29.35.

²⁸¹ NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 135.

²⁸² srov. Lv 24,3.

²⁸³ srov. Lv 16,2.

²⁸⁴ viz více oddíl Předsíň.

²⁸⁵ Symbolikou cherubů se budeme zabývat níže, viz oddíl Předsíň.

²⁸⁶ DOUGLAS, J.D.(ed.) Nový biblický slovník, s. 967 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

²⁸⁷ srov. ŘEŽÁBEK, K., Svatyně, s. 85.

²⁸⁸ DOUGLAS, J.D.(ed.) Nový biblický slovník, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

²⁸⁹ srov. NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 135.

²⁹⁰ srov. 2 Pa 3,14.

²⁹¹ 4 lokte; srov. DOUGLAS, J.D.(ed.) Nový biblický slovník, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

pětihranné“ (1 Kr 6,31). (Je zajímavé, že dveře do chrámu byly pouze čtverhranné.)²⁹² R. de Waux se domnívá, že zeď mezi svatyní a svatyní svatých byla tenká pouze jako plát cedrového dřeva. „Bible mluví o délce celého příbytku: 30 m.²⁹³ Součet délek svatyně a svatyně svatých by překročil 30 m, pokud bychom přičetli šířku zdí. R. de Waux v souladu s tímto upravuje text 1 Kr 6,16 takto: Postavil 20 loket od zadní části domu cedrová prkna od podlahy k trámům a ty byly oddělením od svatyně svatých jakožto nesvatějším místem.“²⁹⁴ R. de Waux hledí na stěnu z cedrového dřeva jako na přepážku, ačkoliv výroba pěti ráků by vynucovala extrémně silné zdi. Důkaz takové silné zdi je dán kenaanskými a řeckými chrámy a nálezy v Tell Tainet.²⁹⁵

V Druhém chrámu byla svatyně svatých oddělena od svatyně jen nádhernou oponou, která byla později uloupena Antiochem IV. Epifanem. Novotný uvádí, že návrat k pouhé oponě byl inspirován Ezechielovým viděním chrámu.²⁹⁶ Avšak záznam Ezechielova vidění zmiňuje vchod: pilíř 1 m, průchod 3 m, šířka stěny vchodu 3,5 m.²⁹⁷ Dále zmiňuje: „Dvoje dveře vedly do chrámu i do svatyně (שַׁדְּרָא)“ (Ez 41,23), což může značit svatyni, ale spíše svatyni svatých. O oponě není u Ezechiele zmínka. V Herodově přestavbě chrámu byla svatyně svatých oddělena dvojitou oponou.²⁹⁸

2.7.3.1 Schrána smlouvy

אֲרוֹן הַבְּרִית nebo jen אֲרוֹן. Bible uvádí jména Schrána Hospodinovy smlouvy – אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה,²⁹⁹ Schrána svědectví – אֲרוֹן הָעֵדוּת³⁰⁰ Schrána tvé moci – אֲרוֹן עוֹד.³⁰¹

²⁹² srov. 1 Kr 6,33.

²⁹³ 60 loket.

²⁹⁴ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²⁹⁵ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

²⁹⁶ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, heslo „Chrám“.

²⁹⁷ srov. Ez 41,3.

²⁹⁸ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, heslo „Chrám“.

²⁹⁹ srov. Dt 10,8.

³⁰⁰ srov. Ex 25,22.

2.7.3.2 Výroba

Schránu smlouvy i všechny bohoslužebné předměty zhotovil podle biblického textu Besaleel.³⁰² Pravděpodobně to nedělal sám, i když výroba posvátných předmětů předpokládala předem vyvoleného zhotovitele. Nejspíše celou práci organizoval a to nejdůležitější dělal sám. Usuzujeme tak podle jednotného čísla u většiny popisů vykonávaných prací.

2.7.3.3 Design a účel

Byla vyrobena z akáciového dřeva – obložena zlatem zevnitř i zvenčí s obrubou (korunou³⁰³) z čistého zlata.

Její rozměry byly: délka – 1,22 m, šířka – 76 cm, výška 76 cm (viz obrazová příloha č.8). Je zajímavé zmínit, že výška Schrány byla stejná, jako výška stolu předkladných chlebů.

Účel schrány byl trojí:

1. Mělo v ní být uloženo svědectví³⁰⁴ – desky Zákona,³⁰⁵ Áronova hůl,³⁰⁶ která podle příkazu měla být položena pouze *před* Schránu, a zlatá nádoba s manou.³⁰⁷ Text týkající se dokončení Šalomounova chrámu však jasně říká, že ve Schráně nebylo nic, než desky Zákona, které tam dal Mojžíš.³⁰⁸ Předměty tam tudíž buď nikdy nebyly, nebo, podle jiného výkladu, zmizela hůl i mana jako znamení selhání a potřeby, a zůstaly jen desky.³⁰⁹ Do Schrány se nesměl nikdo podívat. Ty, kteří by to udělali, Hospodin krutě ztrestal.³¹⁰

2. Měla být místem, u kterého se bude Hospodin setkávat s Mojžíšem (veleknězem) se kterým bude mluvit o příkazech pro Izraelce.³¹¹ Hospodin tedy nebyl ani ve Schráně, ani ve slitovnici. Izrael nepoužíval žádný předmět pro zobrazení

³⁰¹ srov. 2 Pa 6,41.

³⁰² srov. Ex 37,1.

³⁰³ Dle Kralického překladu bible.

³⁰⁴ „Do schrány uložíš svědectví, které ti dám.“ (Ex 25,16-21).

³⁰⁵ srov. Dt 10,1-5.

³⁰⁶ srov. Nu 17,25; Žd 9,4.

³⁰⁷ „V truhle smlouvy byla uložena zlatá nádoba s manou, Áronova hůl, která se kdysi zazelenala a desky smlouvy.“ (Žd 9,4).

³⁰⁸ srov. 1 Kr 8,9; 1 Pa 5,10.

³⁰⁹ srov. MACKINTOSH, C.H. Poznámky ke 2. Mojžíšově knize, s.149.

³¹⁰ srov. 1 S 6,19.

³¹¹ Tam se budu s tebou setkávat a z místa nad příkrovem mezi oběma cheruby, kteří budou na schráně

Hospodina. „Člověk (zástupně velekněz) došel do Boží blízkosti nejdále, kam na této zemi mohl – až ke slitovnici, do stínu křídel cherubů Boha nejvyššího. Ale Bůh je nad nimi. Takže na tu nejtěsnější blízkost si musíme počkat až do města *היהיה שמה* – „tam je Hospodin“ (Ez 48,35).“³¹²

3. Schrána se stala symbolem Boží přítomnosti. Hrála důležitou roli při přechodu přes Jordán,³¹³ v obřadech na horách Gerizím a Ébal, kde si lid připomínal smlouvu,³¹⁴ v tažení pouští a v bitvách při obsazování země.³¹⁵ Měla charakter přenosné svatyně, proto patří do nomádského období Izraele.³¹⁶

Rendtorff tvrdí, že Schrána smlouvy nebyla predestinována k tomu, aby sjednocovala předstátní svazek dvanácti kmenů a zpochybňuje vůbec jeho existenci. Svůj ústřední význam Schrána smlouvy dostala teprve tím, že byla umístěna v Jeruzalémě. „Vzpomínka na tento Davidův čin žila dále v kultickém přinášení truhly³¹⁷ do chrámu.“³¹⁸ Avšak některé biblické texty odkazují na to, že neměla stále putovat, ale vejít do odpočínutí.³¹⁹

2.7.3.4 Tyče na nošení

Schrána smlouvy měla čtyři lité zlaté kruhy připevněné na čtyřech hranách na bocích. Dvě pozlacené tyče (sochory)³²⁰ z akáciového dřeva, jejichž rozměry nejsou udány, měly být protaženy každá dvěma kruhy a nesměly se vytahovat. Vytáhnout se směly pouze v jediném případě - při přenášení Schrány. Když přes ni Áronovci přehazovali oponu, dále přehoz z tachaší kůže a purpurově fialový přehoz, tyče se na okamžik vytáhly a hned byly vráceny zpět. Teprve potom přišli Kehatovci - Levité, aby ji nesli.³²¹ V chrámu pak byly sochory ze Schrány povytaženy, protože nehrozily žádné

svědectví, budu s tebou mluvit o všem, co ti při Izrael přikážu.“ (Ex 25,22); Lv 16,15n.

³¹² ŘEŽÁBEK, K. Svatyně a cesta k dospělosti, s. 86.

³¹³ srov. Jz 3-4.

³¹⁴ srov. Jz 8,30n.

³¹⁵ srov. Jz 6; 1 S 4.

³¹⁶ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 58.

³¹⁷ srov. Žalm 132.

³¹⁸ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 58.

³¹⁹ srov. Ž 132,1; 132,8; a MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*, s. 149. Dle Žalmu 132,6-7 „A hle, v Efratě jsme o ní uslyšeli, našli jsme ji na Jaarských polích. Vstupme do jeho příbytku, klanějme se před podnožím jeho nohou.“ Zároveň však stejný Žalm mluví v.13-14 „Hospodin si totiž zvolil Sijón, zatoužil jej mít za sídlo: To je místo mého odpočinku navždy. Usídlím se tady, neboť po něm toužím.“ Tedy i o rituálním přinášení Schrány smlouvy do chrámu lze polemizovat.

³²⁰ MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize* s. 149.

³²¹ srov. Nu 4,8.

války, kvůli kterým by měla být nošena do boje.³²² Tyče byly tak dlouhé, že jejich konce byly vidět před svatostánkem, zvenku však vidět nebyly.³²³

2.7.5 Příkrov

תכפרת je od kmene כ.פ.ר, který lze přeložit jako upokojit, smířit, očistit, zrušit, anulovat, přikrýt, odpustit, slitovat se – proto kraličtí překládají jako „slitovnice“. Anglické překlady většinou překládají jako trůn milosti, trůn milosrdenství.³²⁴ Příkrov byl vyroben z čistého zlata. Jeho rozměry udává bible: délka 1,25 m,³²⁵ šířka 75 cm,³²⁶ hloubka neudána. „Je významné, že u příkrovu jsou udány pouze dva rozměry: šířka a délka. Hloubka chybí. Kdo by mohl změřit hloubku Božího slitování?“³²⁷

Příkrov není víkem, jak by se mohlo zdát. Je místem, které se kropilo krví smírcí oběti – tak tomu rozuměla Septuaginta („ἱλαστήριον“)³²⁸ i Nový zákon („slitovnice“).³²⁹

2.7.6 Cherubové

Cherubové jsou stvořené bytosti³³⁰ a mají podle bible tři funkce.

- 1) Jsou okřídlenými bytostmi, které sloužily k Hospodinově dopravě.³³¹
- 2) Jejich úkol bylo nést trůn Hospodinův.³³²
- 3) Písmo je označuje za strážce a ochránce Boží svatosti,³³³ posvátných míst³³⁴ a truhly Boží.³³⁵

Na Schráně byli dva pozlacení³³⁶ cherubové ze zlata na dvou koncích, kteří

³²² MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžišově knize* s. 149.

³²³ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s.241.

³²⁴ srov. HOWARD, R.C., *Stany, chrámy a paláce*, s. 90.

³²⁵ 2,5 lokte.

³²⁶ 1,5 lokte.

³²⁷ ŘEŽÁBEK, K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 86.

³²⁸ RAHLFS, A. (ed.), *Septuaginta*, Ex 52,17.

³²⁹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 967, heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

³³⁰ srov. Ez 28,14.

³³¹ srov. 2 S 22,11; 1 Pa 28,18; Ž 18,11.

³³² srov. 1 S 4,4; 2 S 6,2; 2 Kr 19,15; Ž 17,8b; 18,11; 80,2; 99,1; Ez 1,26-28; 9,3.

³³³ srov. Gn 3,24; Ez 28,14.

³³⁴ srov. Gn 3,24; Ez 28,13-14.

³³⁵ srov. 1 Kr 6,23; 8,6; 2 Pa 3,10; 5,7.

³³⁶ srov. 2 Pa 3,10.

s vzhůru rozepjatými křídly zastírali příkrov. Tvářemi hleděli na příkrov, směrem k sobě.

V Šalomounově chrámu byli dva cherubové z olivového dřeva nad Schránou. Byli obloženi zlatem a byli 5 m velcí, 2,5 m měřilo jedno křídlo - jejich rozpřažená křídla měřila dohromady 5 m – křídlo jednoho se dotýkalo jedné stěny, křídlo druhého druhé stěny. Druhými křídly se dotýkali uprostřed místnosti. Stáli vedle sebe rozpřaženi směrem k síni. Novotný je ztotožňuje s cheruby, kteří byli součástí slitovnice,³³⁷ ovšem to by znamenalo, že Schrána byla bez víka – příkrovu, což je nemyslitelné. Spíše se jednalo o výzdobu svatyně svatých. Tito cherubové by totiž neodpovídali cherubům na příkrovu, jak bylo zapsáno v popisu Stánku na poušti.

Vzhledem připomínají částečně člověka, částečně zvíře – spojují ty nejdokonalejší vlastnosti stvoření. Např. Ezechiel mluví o cherubech s lidskýma rukama, se čtyřmi obličejí a čtvero křídly.³³⁸ Jinde čteme jen o dvou obličejích³³⁹ – jednom lidském, druhém lvím.³⁴⁰ „Archeologické nálezy nás vedou k myšlence, že cherubové byli formou sfingy, s tělem lva, hlavou člověka a dvěma křídly. Ve starověké mytologii se běžně věřilo, že slouží Bohu a jejich hlavním úkolem bylo střežit Schránu smlouvy (a strom života v zahradě Eden). Například trůn bybloského krále Ahirama, a nejen jeho, spočíval na cherubech.³⁴¹

2.7.7 Další osudy Schrány

Schrána smlouvy byla v době dobývání země, podle biblického podání uložena ve stánku v Šílu.³⁴² Hrála také roli při stvrzování Zákona při vstupu do zaslíbené země při obřadu na horách Gerizím a Ébal.³⁴³

Ve válečných dobách byla vynášena, aby rozhodla beznadějně situace.³⁴⁴ V jedné z bitev se jí zmocnili Pelištejci. Ti ji chovali v Ašdódu, v domě Dágonově,³⁴⁵ v Gatu,³⁴⁶ v Ekrónu a všude Hospodin Pelištejce ranil těžkou ranou (zřejmě morem). Po

³³⁷ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 241.

³³⁸ srov. Ez 1,5; Ez 10,20.

³³⁹ srov. Ez 41,18.

³⁴⁰ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 237.

³⁴¹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

³⁴² srov. Jz 18,31.

³⁴³ srov. Jz 8; Dt 27.

³⁴⁴ srov. 1 S 4-6.

³⁴⁵ srov. 1 S 5,1.

³⁴⁶ srov. 1 S 5,8.

sedmi měsících ji odeslali i s obětinami³⁴⁷ Izraelcům do Bét-šemeše.³⁴⁸ Poté, za asistence Levitů, byla schrána uchovávána v Kirjat-jearím v domě Abínádaba. Jeho Syn Eleazar tam držel stráž. Eleazar³⁴⁹ je považován za Áronova syna, avšak text říká, že jeho otcem byl Abínádab – což by se dalo považovat za hříčku – mým otcem je Nádab – opravdu Áronův syn, který však zemřel bezdětný. Další otázkou je, proč by v nelévijském městě žil tak významný potomek kněžského rodu.³⁵⁰

„Tam setrvala za Samuela a Saula a až David ji přenesl do Jeruzaléma, do nového stanu. Až potom přešla do Šalamounova chrámu. Po vybudování chrámu o ní však již nejsou zmínky. Nevzala-li za své v době před prorokem Jeremjášem, při některé zteči jeruzalémských hradeb a vyloupení chrámu, určitě nepřečkala zničení chrámu r. 586 př. n. l.“³⁵¹

V Druhém chrámu byla svatyně svatých prázdná. Schrána smlouvy nebyla obnovena,³⁵² ani nahrazena jinou. Svatyně svatých neobsahovala žádné objekty a přesto do ní velekněz jednou ročně vstupoval na Den smíření podle pravidel oběti kadidla.³⁵³

Zajímavý je Jeremjášův výrok: „Nebude se už říkat: ‚Schrána smlouvy Hospodinovy‘, ani jim na mysl nepřijde, nebudou ji připomínat, nebudou ji postrádat, nebude už zhotovena“ (Jr 3,16).

Poslední zpráva je v knihách Makabejských: prorok Jeremjáš ji ukryl spolu s kadidlovým oltářem a stanem na hoře, kam vystoupil Mojžíš.³⁵⁴ Oku bude neviditelná, až „..dokud se Bůh nesmiluje a lid nesjednotí a neshromáždí“ (2 Mak 2,1-8). Vidíme, že dnes už se shromažďování lidu snad začíná dít.

Další historie Schrány smlouvy je nejasná a nepodložená. Z různých neakademických úst se lze doslechnout mnohé báchoroky, že se momentálně nachází v Etiopii a je součástí kultických průvodů, že je uschována v srdci skály chrámové hory dodnes, nebo že ji tam v dobách křížových výprav našli templáři, kteří ji přechovávají a předávají si ji jako magický kámen mudrců. Nejnovější, taktéž nepodložené zprávy, mluví o tom, že Schrána už je židy nalezena a stavba třetího chrámu je za dveřmi.

³⁴⁷ srov. 1 S 6.

³⁴⁸ lévijské město Jz 21,16.

³⁴⁹ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 211 heslo zpracoval G.I.Davies, M.A., Ph.D., profesor Starého zákona a intertestamentálních studií na University of Cambridge.

³⁵⁰ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 502 heslo zpracoval J.D.Douglas, M.A., B.D., S.T.M., Ph.D., profesor na Singapore Bible College.

³⁵¹ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 39.

³⁵² NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, heslo „Chrám“ s. 241.

³⁵³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

³⁵⁴ Tedy hora Nebo, méně pravděpodobněji Sinaj.

V novozákoných spisech se Schrána smlouvy (nepočítáme-li odkazy na její symboliku) objevuje na konci věků: „Tu se otevřel Boží chrám v nebesích, a bylo v něm vidět schránu jeho smlouvy...“ (Zj 11,19).

2.8 PŘÍBYTEK

Příbytkem označujeme budovu (nebo stan), která se dělí do dvou částí: svatyně a svatyně svatých, případně mluvíme ještě o předsíni. Přídavnými budovami se budeme zabývat v samostatném oddíle.³⁵⁵

2.8.1 Architektonické provedení příbytku

Stánek na poušti měřil 15 x 5 m.³⁵⁶ (Výškou se budeme zabývat v oddíle Střecha a výška budov.)

Obecně se má za to, ač to není v bibli výslovně zmíněno, že první část příbytku (svatyně) byla dlouhá 10 m a druhá (svatyně svatých) 5 m. Ta byla tedy čtvercová a zabírala třetinu délky příbytku.³⁵⁷ Příbytek Šalomounova chrámu měl rozměry – 30 x 10 m.

2.8.2 Stěny

Příbytek na poušti tvořila dřevěná konstrukce, na kterou se upevnilo 10 pruhů lněného plátna. Novotný je nazývá uměleckými záclonami.³⁵⁸ Jeden pruh měřil 14 x 2 m a byl z jemně tkaného plátna a tří dalších, níže zmíněných³⁵⁹ barevných látek s vyšívanými (jakým způsobem nevíme) cheruby. Pruhy byly podélně sešity dohromady po pěti a spojeny padesáti zlatými³⁶⁰ sponami přes padesát purpurových poutek na každém koncovém pruhu látky tak, že „příbytek bude spojen v jeden celek“ (Ex 26,6). „Můžeme se jasně domnívat, že šlo o nejspodnější pokrývku stanu, která byla vidět

³⁵⁵ Oddíl Přídavné budovy.

³⁵⁶ Dle Ex 26,1-37.

³⁵⁷ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 966; DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 967 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

³⁵⁸ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 965.

³⁵⁹ Podrobněji v oddíle Předsíň.

³⁶⁰ Viz výše symbolika zlata v oddíle Zlato.

zevnitř. Její barva byla podobná nebi a přítomnost nebeských bytostí ukazuje, že stánek měl představovat nebe na zemi.³⁶¹ To vše bylo navíc přikryto příkrývkami, které jsou blíže zmíněny v oddíle „Střecha a výška budov“.

Stěny Stánku na poušti tvořily desky $\square\text{קֶרֶבֶת}$ ze dřeva. Jediný dřevěný materiál, uváděný při stavbě Stánku na poušti, je $\square\text{עֵץ שִׁטִּי}$, což je nejspíš nějaký druh akátu, jiní myslí, že jde o cedrové dřevo.³⁶² Nejspíše však jde o akácii. Patří k ojedinělým stromům v sinajské pouštní oblasti. Je to rozložitý trnitý strom.³⁶³ Dřevo je tvrdé a poměrně lehké.³⁶⁴ Desky měly být potažené zlatem, se zlatými kruhy k propojení svlaků (taktéž z akáciového a dřeva potažené zlatem), které budou protaženy kruhy od jednoho konce k druhému. Měly měřit 5 m x 75 cm a jejich počet byl 40 desek po dvaceti pro pravou i levou stranu (jižní i severní). Na západní straně mělo být šest takových desek a navíc dvě zadní rohové desky.

Každá deska měla mít dva čepy, kterými se propojí dohromady s ostatními, a dvě stříbrné patky, na kterých bude stát. Na jednu patku bylo použito 30kg stříbra.³⁶⁵ Patek bylo sto. Rohové desky byly také z akáciového dřeva se stříbrnými patkami. Jejich přesné řešení však není zcela jasné. „Zdola budou přiloženy těsně k sobě, navrchu budou těsně spojeny jedním kruhem“ (Ex 26,23-24). „Každý rohový rám sestával ze dvou ráků, pevně spojených dole i nahoře kovovým kruhem. Rám, s nímž byl každý z nich spojen příčkami, směřoval do opačného úhlu. Na boky a zadní stranu příbytku se na příčky připevnily zlaté kruhy, kterými se provlékly svlaky z akáciového dřeva potažené zlatem, aby rámy (rovněž potažené zlatem) stály v jedné linii.“³⁶⁶ Novotný to jednoduše shrnuje: Dvě rohové desky měly v průřezu pravý úhel a byly nejspíše z jednoho kusu.³⁶⁷ „Nejednalo se o pevné desky ani o prkna, ale o dva proti sobě postavené rámy $\square\text{רָאשֵׁי}$, které byly spojeny příčkami, takže vzniklo něco jako žebřík. Takové rámy měly oproti pevným deskám tři výhody: byly mnohem lehčí, méně se prohýbaly a navíc, zatímco desky by zevnitř zakrývaly krásnou pokrývku

³⁶¹ DILLARD, R.B. Úvod do Starého zákona, s. 62.

³⁶² srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 872.

³⁶³ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 971 heslo zpracoval: F.N.Hepper, F.I.Biol., B.Sc., F.L.S., asistent správce herbária v Royal Botanic Gardens v Kew.

³⁶⁴ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 965.

³⁶⁵ 1 talent.

³⁶⁶ U.Cassuto: A Commentary on the Book of Exodus str.319 citace převzata z DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 967.

³⁶⁷ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 966.

konstrukce, takto ji mohli všichni vidět zevnitř ze všech stran.³⁶⁸

Vnitřní zdi Šalomounova chrámu byly samozřejmě kamenné. Kámen však nebyl vidět. Nevíme, jaký kámen to byl. U Herodova chrámu se píše o tom, že stěny svatyně byly z velkých mramorových pozlacených kvádrů.³⁶⁹ Tam, kde chrám nebyl pozlacen, byl bělostný. Kde pozlacen byl, tam za časného východu slunce zářil.³⁷⁰

Vše bylo obloženo cedrovými deskami s různou výzdobou – kalichy květů a věncoví z květů, řezby cherubů, palmy, mytologické motivy³⁷¹ a řetízková výzdoba.

Vše bylo potaženo zlatem, jak to bylo běžné ve starověkých chrámech.³⁷² Síň Šalomoun obložil drahokamy (možná se jedná o mozaikovou podlahu)³⁷³. Ezechiel uvádí, že stěny chrámu byly obloženy dřevem, uvnitř i zvenčí (což je zvláštní), do výšky nad vchodem.³⁷⁴ Ve dřevu byli vyřezáni vždy dva cherubové (s dvěma hlavami – hlava lví a lidská) a palma mezi nimi. Zdi příbytku byly pokryty zlatými pláty i za Heroda.

2.8.3 Okna

Svatyni osvětlovala חלונֵי שִׁקְפִים אֲטֻמִּים. Okna se zúženým ostěním či okna se zapuštěnými rámy³⁷⁵ - tedy termínem, který není zcela jasný a který byl různě interpretován. Podobně jako u nálezů v Samaří v Arslan-Tash a Nimrúd lze usuzovat, že taková okna byla běžná v tomto období v Sýrii a Palestině – to je široká z venku a zužující se dovnitř, což je efekt rámu zasazených do sebe (naznačeno v příloze č.25).³⁷⁶ Byla umístěna u stropu³⁷⁷ a byla zamřížovaná a sloužila k větrání.³⁷⁸ Ezechiel zmiňuje okna obložená dřevem.

³⁶⁸ A.R.S. Kennedy HDB, 4, str. 659-662, citace převzata z DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 967.

³⁶⁹ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

³⁷⁰ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská* Kniha V., kapitola 5.

³⁷¹ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 51.

³⁷² srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval A.R.Millard, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool.

³⁷³ ekumenický překlad bible 2 Pa 3,6.

³⁷⁴ srov. Ez 41,17.

³⁷⁵ 1 Kr 6,4.

³⁷⁶ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

³⁷⁷ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru i NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s.242 – Nevidím však pro to žádný podklad – pouze ten, že zdi svatyně zvenčí byly obestavěny kněžskými komůrkami a ochozy, které však nebyly vysoké jako výška budovy – 15 m.

2.8.4 Podlaha

Podlaha byla z cypřišových desek, obložená zlatem. V úvahu připadá i mozaiková podlaha, jak jsme zmínili výše. V Herodově chrámu byly na podlaze svatyně volně položené mramorové desky a prach mezi nimi byl použit k výrobě vody hořkosti.³⁷⁹

2.8.5 Střecha a výška budov

Novotný i Bič uvádějí výšku Stánku na poušti 5 m.³⁸⁰ Rekonstrukce podle Smithse³⁸¹ počítá s výškou svatyně 5 m a k vrcholu stánku až 7,5 m. „Tito badatelé³⁸² obhajují názor, že látka musela být natažena přes hřebenovou tyč stanu (viz obrazová příloha č.9). Některé jejich argumenty vycházejí z předpokladu, že boční stěny a zadní část stanu byly postaveny z pevných prken. Jelikož podle Goodinga šlo o otevřené rámy, pokládá tyto závěry za chybné, protože by došlo k absurdní situaci: na svaté místo i do svatyně svatých by bylo zvenku vidět.“³⁸³ „Střecha byla rovná. Aby se látka neprověsila a rámy se nezřítily dovnitř, byla opatřena rozpěrami (o tom se sice v textu nepíše, ale postrádáme i jiné podstatné věci nutné ke stavbě stanu).“³⁸⁴ Stánek měl tvar nomádkého stanu.³⁸⁵ Nejnovější bádání tedy uzavírá, že stánek měl rovnou střechu (viz obrazová příloha č.10).

Výška Šalomounova chrámu byla 15 m. Byl tedy mnohem vyšší než běžné kenaanské chrámy. Výška Druhého chrámu byla 30 m, což vzhledem ke kontextu můžeme považovat za chybu.³⁸⁶ Chrám po Herodově přestavbě měřil totiž na výšku

³⁷⁸ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 242.

³⁷⁹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

³⁸⁰ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 967 a www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm; DUKA, D.: Úvod do Písma sv. Starého zákona, Praha 1992.

³⁸¹ J.Fergusson - Smith's Dictionary of Bible, zmiňovaný u Novotného (přijímá tuto rekonstrukci); zmiňován i v Novém biblickém slovníku (tuto rekonstrukci kritizuje) obrázek rekonstrukce v příloze č.9.

³⁸² myšleno J.Fergusson - Smith's Dictionary of Bible, 3, s. 1452-1454.

³⁸³ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 967 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

³⁸⁴ tamtéž.

³⁸⁵ srov. DILLARD, R.B., *Úvod do Starého zákona*, s. 61.

³⁸⁶ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

měřila 20 m.³⁸⁷ I Bič píše: „Ponechal chrám v dochovaných rozměrech, jen výšku chrámové lodi zvýšil z 30 na 40 loket,³⁸⁸ (tj. z 15 na 20 m). Nad hlavní lodí a svatyní svatých (tedy ve výšce 20 m) Herodes přistavěl ještě jedno patro (stejných rozměrů jako přízemí), které zůstalo nevyužito. Vedla k němu chodba, která procházela oddělením přídavných budov do severovýchodního rohu. Toto patro obsahovalo dřevěné komory, na kterých byla rovná střecha nejvyššího patra upevněna. Postavením nejvyššího patra výška budovy dosahovala 50 m³⁸⁹ - dosahovala tedy stejné výšky s chrámovou předsíní. Chrám měl půdorys Šalomounova chrámu, tedy 30 x 10 m,³⁹⁰ což lze zřejmě vztáhnout i na Druhý chrám před herodovou přestavbou.

Lze vyvodit, že střecha chrámu byla nesena pilíři umístěnými uprostřed místnosti – jak bylo běžné v palácích té doby. Je však možné, že Šalomounův chrám neměl pilíře vprostřed místnosti. Šířka by pak byla taková, jak by jen bylo bez podpěr možné. Bez pilířů by měla místnost velmi působivý prostor.³⁹¹

„Zadní část budovy měla stejnou výšku, ale byla pouze 35 m široká.“³⁹² Tento údaj se týká Herodova chrámu, ale není zcela jasný. Snad to částečně vysvětluje Flavius: „Na zadní straně byl chrám o 20 m užší, protože na přední straně z něho vycházela na obě strany jakoby ramena o délce 10 m.“³⁹³ To se týká přídavných komor.

2.8.6 Materiál

Stánek na poušti byl podle biblického záznamu přikryt následujícími materiály, které tvořily střechu a překrývaly i stěny:

2.8.6.1 Kozí srst

Kozí srst: 11 houní z kozí srsti (1 houně 15 x 2 m – tedy celkový rozměr 22 x 15 m), sešito mělo být k sobě vždy 5 houní a 6 houní. Měly být spojeny padesáti bronzovými sponami přes padesát poutek na každé straně. Z každé strany měl kus přesahovat, aby tak byl příbytek celý přikryt. Přes zadní stranu měla přesahovat

³⁸⁷ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

³⁸⁸ BIČ, M., *Ze světa Starého zákona I a II*, s. 413.

³⁸⁹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

³⁹⁰ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

³⁹¹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

³⁹² ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

³⁹³ FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 207.

přeložená šestá houně. Tedy barevné zástěny ani zařízení uvnitř příbytku nebylo zvenčí vidět. „Když se houně přehodily přes plátno pokrývající konstrukci, přebývající dva lokte na obou bočnicích tvořily převis – půl metru na každé straně. S přebývajícemi dvěma metry se mělo naložit takto: dva lokte přesahující houně visely přes zadní stranu příbytku a na přední straně se dva lokte přeložily a zřejmě se po celé délce i po straně podhrnuly pod plátno ležící pod nimi, aby byl zakryt jinak odhalený okraj opony příbytku.³⁹⁴ Nevyskytuje se tu totiž výraz **הַטָּבַח**, který se běžně používá při stavbě stanu a jenž by vyjádřil položení plátna na konstrukci, nýbrž **פָּרַח** - rozprostít, který znamená obalování nábytku látkou.“³⁹⁵ Conner naopak říká: „Protože (*houně*) byla větší, přesahovala příkryvku příbytku. Po delších stranách byla napjata kolíky, zasazenými v zemi. Na východní straně byla tato příkryvka přeložena tak, že tvořila asi jednometrový závěs nad vchodem.“³⁹⁶ Tyto kožešiny byly pravděpodobně černé, protože to je typická barva koz v té oblasti.³⁹⁷

Kozel je v bibli symbolem hříchu³⁹⁸ a, čistě spekulativně, i černá barva. Tyto kozí houně tedy symbolizují hřích. Jsou však spojeny bronzovými sponami – tedy symbolem Boží spravedlnosti a odpuštění.³⁹⁹ Navíc spon je padesát – v tom je obsaženo zaslíbení osvobození a milosti – každý padesátý rok je létem milosti a vyhlášením svobody všem obyvatelům země.⁴⁰⁰ Stan nad příbytkem byl stropem. A poutní žalmy nás vybízejí k pozvedání očí vzhůru.⁴⁰¹ To, co zevnitř bylo vidět, byla možná připomínka hříchů, které se Bůh chystá odpustit.

2.8.6.2 Obarvené beraní kůže

Na červeno obarvené beraní (skopové) kůže byly položeny na houně z kozí srsti. Beran je symbolem oběti.⁴⁰² Červená barva, **אָדָם**, evokuje jednak člověka, **אָדָם**, a také krev, **דָּם**, jejíž zásadní symbolika je ve významu odpuštění, vykoupení a milosrdenství. Připomíná totiž krev obětních zvířat, která musí být denně zabijena,

³⁹⁴ srov. Ex 26,9.

³⁹⁵ DOUGLAS, J.D.(ed.) Nový biblický slovník s. 967 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

³⁹⁶ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 966.

³⁹⁷ ŘEŽÁBEK, K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, tam dle Kevin J.Conner, *The Tabernacle of Moses*, s. 63.

³⁹⁸ srov. Lv 16,9-22.

³⁹⁹ pro symboliku bronzu viz oddíl Bronz.

⁴⁰⁰ srov. Lv 25,10.

⁴⁰¹ srov. Ž 121,1; 123,1.

aby člověk vůbec mohl být na živu.⁴⁰³ Černá přikrývka hříchu, která nás odděluje od Boha, je přikryta přikrývkou z krve obětních beranů. „Blaze tomu ... jehož hřích je přikryt“ (Žalm 32,1).

2.8.6.3 Přikrývka z tachaších kůží

Přikrývka z tachaších kůží ležela navrchu. Vykladači se neshodují v tom, co přesně znamená עִירַת תְּחָשִׁים. Novotný uvádí,⁴⁰⁴ že šlo o jezevce⁴⁰⁵ nebo delfiny (mají mastnou kůži a nepropouštějí vodu)⁴⁰⁶ či mořské krávy.⁴⁰⁷ Mluví se také o „dugong“ - druhu žlutého nebo oranžového barviva.⁴⁰⁸ Kůže měla funkci zadržet denní žár, noční mráz a všechny povětrnostní změny pouště. Ezechiel tachaší kůži zmiňuje jako materiál pro výrobu obuvi.⁴⁰⁹

O střeše u dalších izraelských chrámů se prameny příliš nezmiňují. Víme pouze, že byla plochá a opatřena zlatými hroty, aby na ni nesesadali ptáci.⁴¹⁰ Diskutuje se jen o tom, zda byla chrámová předsíň zastřešena, či ne.⁴¹¹

2.9 SVATYNĚ

Svatyně - הֵיכָל – je z akkadského „ekallu“ – odvozené od sumerského „é.gal“ – velký dům. W.F.Albright se domnívá, že původní kenaanské chrámy se skládaly pouze z jedné hlavní svatyně nazývané הֵיכָל. Poté, co k ní byla připojena předsíň a výklenek či jiné přídavné místnosti a budovy, zůstal název הֵיכָל pouze pro střední část chrámu.⁴¹² Bible⁴¹³ používá také termín – הַבַּיִת. Dům se nazývá chrámová loď před svatyní svatých. Její rozměry v Šalomounově chrámu byly 20 x 10 m a výška 15 m. Rozměry svatyně v Ezechielově chrámu byly také 20 x 10 m. Svatyně Druhého

⁴⁰² srov. Gn 22,8.

⁴⁰³ srov. Gn 9,5-6.

⁴⁰⁴ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 966.

⁴⁰⁵ tak Kraličtí, King James version, New King James version.

⁴⁰⁶ tak překládá Amplyfied Bible - viz ŘEŽÁBEK, K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 63.

⁴⁰⁷ srov. DILLARD, R.B., *Úvod do Starého zákona*, s. 62.

⁴⁰⁸ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 49–50.

⁴⁰⁹ srov. Ez 16,10.

⁴¹⁰ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁴¹¹ Viz oddíl Předsíň.

⁴¹² srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

chrámu byla taktéž 20 m dlouhá (bereme-li v úvahu, že tvořila 2 třetiny příbytku).⁴¹⁴

Po Herodově přestavbě se půdorys svatyně shodoval (domníváme se, že stále) s Šalomounovou stavbou.⁴¹⁵

2.9.1 Vnitřní uspořádání svatyně

Na východní straně byla vstupní brána. Na druhém konci byla přepážka oddělující svatyni od svatyně svatých. U opony stál kadidlový oltář. Na pravé straně stůl předkladných chlebů, na levé straně sedmiramenný svícen. To bylo celé zařízení svatyně. Po stěnách visely dary, které do chrámu posílali okolní králové.

2.9.2 Stůl předkladných chlebů

Účel předkladných chlebů לַחֵם פְּנִים byl jasně dán na Sinaji: „Pravidelně budeš přede mne klást předkladné chleby“ (Ex 25,30).

לַחֵם פְּנִים byl vyroben z akáciového dřeva potaženého zlatem a se zlatou obrubou. Jeho rozměry jsou délka 1 m, šířka ½ m, výška 75 cm (stejná jako výška Schrány smlouvy) Dokola byla dlaň⁴¹⁶ široká lišta se zlatou obrubou. U každé z jeho nohou měl být zlatý kruh těsně pod lištou. Kruhy držely dvě tyče z akáciového dřeva potažené zlatem. Tyto lišty si „někteří překladatelé představují jako 8 cm široký okraj, jiní 8 cm vysoký vertikální rám lemující desku stolu a další podle Titova oblouku umisťují 8 cm široké příčky mezi nohy stolu“⁴¹⁷ (viz obrazová příloha č.14 a 19). Tento stůl byl součástí Šalomounova chrámu i Druhého chrámu, kde zpočátku plnil, kromě své funkce, i funkci kadidlového oltáře.⁴¹⁸ V Herodově chrámu byl na jedné straně mramorový stůl, na který kladli předkladné chleby, než je zanesli do svatyně, a na druhé straně byl stůl, kam je odkládali po vynesení ze svatyně.⁴¹⁹

⁴¹³ srov. 1 Kr 6,17.

⁴¹⁴ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁴¹⁵ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁴¹⁶ 7,5 cm – 4 palce.

⁴¹⁷ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 968, heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

⁴¹⁸ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 243-7.

⁴¹⁹ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

Na stůl se vždy předkládalo 12 chlebů vyrovnaných do dvou sloupců po šesti⁴²⁰ (viz obrazová příloha č.15). Symbolizovalo to 12 pokolení Izraele, podobně jako například na efódu bylo 12 kamenů.⁴²¹ Flavius tvrdí, že dvanáct chlebů znázorňovalo zvěrokruh a rok.⁴²² Všechny chleby byly vždy v den odpočinku nahrazovány čerstvými chleby a ty, které byly od tváře Hospodinovy odloženy, byly určeny jako pokrm pro syny Árona.⁴²³

Předkládání chlebů má zvláštní symboliku. Bůh chtěl nejen oběti z nejlepších kusů dobytka, ale také chléb. Chléb je něco velmi důležitého pro život a tedy i vzácného. Máme se před Bohem vzdát toho nejcennějšího? „Pouštěj svůj chléb po vodě, po mnoha dnech se s ním shledáš“ (Kaz 11,1). Chléb je každodenní potravou. Jakoby Bůh chtěl mít předložené před sebou naše každodenní potřeby.

Navrchu každého sloupce mělo být položeno kadidlo.⁴²⁴ „Olej a kadidlo jsou pro radost srdci“ (Př 27,9a).

2.9.3 Nádobí

Ke stolu náleželo nádobí. Používalo se k výrobě, přenášení a předkládání překladných chlebů. Vše bylo ze zlata: mísy, pánvičky, konvice, obětní misky k úlitbě (viz obrazová příloha č.15). Pro Šalomounův chrám vyráběl kovové nádobí Chíram.⁴²⁵ Byly to kotlíky - hrnce, lopaty, 100 kroupenek.⁴²⁶

2.9.4 Svícen

מנרת היה byl vyroben z 30 kg⁴²⁷ čistého zlata. Skládal se z mnoha částí: dřik, pruty, kalichy, číšky, květy a kahánky. Jeho rozměry nejsou udány. Z biblického popisu není jasné, jak tento svícen vypadal. Můžeme usuzovat, že měl podobu stromu. V Izraeli roste rostlina *moria*, která svým tvarem připomíná tento svícen (viz obrazová

⁴²⁰ srov. Lv 24,6.

⁴²¹ srov. Ex 28,21.

⁴²² srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*5, 217b.

⁴²³ srov. Lv 24,8-9.

⁴²⁴ srov. Lv 24,7; viz oddíl Kadidlo.

⁴²⁵ srov. 1 Kr 6-7.

⁴²⁶ srov. 2 Pa 4,8.

⁴²⁷ 1 talent.

příloha č.16). Víme, že byl sedmiramenný a dutý.⁴²⁸ Také víme, že měl vytepaný dřík a prut, z něž po stranách vycházely vždy tři pruty, byl zdoben kalichy. Číšky a květy byly z jednoho kusu. Při přenášení na poušti Áronovci měli přikrýt svícen purpurově fialovou pokrývkou a spolu s ním i všechny předměty, které k němu patřily. Přikryli je přikrývkou z tachaší kůže a dali na nosidla. Teprve potom přišli Kehatovci, aby je nesli.⁴²⁹ Teolog J. Kevin Conner sčítal jednotlivé kusy a vyšlo mu číslo 66,⁴³⁰ což křesťanští vykladači spojují s počtem knih bible protestantského kánonu. Jistou spojitost světla a Božího slova, Zákona, opravdu můžeme uznat. To dokazují biblické texty.⁴³¹

„Původní zlatá, bohatě zdobená menora, která stála ve Stánku na poušti, byla zřejmě přenesena do Šalamounova chrámu, kde se stala součástí deseti⁴³² zlatých svícňů – pět napravo a pět nalevo.“⁴³³ To znamená 70 světel.⁴³⁴ Světlo tam hořelo ve dne i v noci.⁴³⁵ Svícny se sedmi kahany neobvyklého tvaru byly nalezeny na několika místech: v Hazoru, Dótanu a Meggidu (viz obrazová příloha č.17). „Po prvním zničení chrámu (586 př. n. l.) se všechny posvátné předměty כְּלֵי־קֹדֶשׁ ztratily a časem byla v Druhém chrámu umístěna nová zlatá menora (pouze jedna), vyrobená podle mojžíšovského originálu. Po druhém zničení chrámu (70 n. l.) byla tato menora zřejmě odnesena a vystavena v triumfálním průvodu, jak to ukazuje Titův oblouk v Římě (viz obrazová příloha č.19). O přesnosti těchto reliéfů však lze pochybovat.“⁴³⁶ I Herodův chrám měl jen jednu menoru.⁴³⁷ Menoru máme také vyobrazenou na jedné židovské minci z perské doby.⁴³⁸

„Talmudičtí učenci později zakázali reprodukovat sedmiramenný svícen na reliéfech,⁴³⁹ ale přesto se nadále objevoval na synagogálních mozaikách, v rituálním umění atd. Menora, spjatá s posledním vykoupením a příchodem mesiáše, získala nový

⁴²⁸ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 1040.

⁴²⁹ srov. Ex 25,31-39; Nu 4,9n.

⁴³⁰ CONNER, J.K., *The Tabernacle*, citován v ŘEŽÁBEK, K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 66.

⁴³¹ srov. Ž 119,105; Př 6,23; 24,20.

⁴³² Symbolika čísla deset spočívá v symbolu dokonalosti. Je 10 přikázání, 10 patriarchů před potopou, 10 po potopě (až po Abrama) atd. viz NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 105

⁴³³ DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 967 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu; srov. 1 Kr 7,49; 2 Pa 4,7.

⁴³⁴ Symbolika čísla 70 spočívá v předávání a rozmnožování: Je 70 potomků Jákoba (srov. Gn 46,27), Mojžíš má k ruce 70 starších (Nu 70,16) viz NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 105

⁴³⁵ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 241.

⁴³⁶ DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 967 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

⁴³⁷ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 247.

⁴³⁸ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 1041.

⁴³⁹ Avoda Zara 43,b citováno v NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 112 .

význam jako ústřední náboženský symbol Izraele.⁴⁴⁰ Podobně jako מגן דוד - Davidův štít, známý jako šesticípá hvězda, který si silnou vazbu s judaismem získal až v 17.stol.⁴⁴¹ Sedmiramenné menory je zakázáno vůbec vyrábět. Nesmějí se zapalovat, protože to přísluší opravdu jen menoře v chrámu. Sedmiramenné menory se přesto v Izraeli vyrábějí, ale pouze jako turistický artikl. Velká menora stojí před budovou parlamentu v Jeruzalémě (כנסת). V židovské tradici také existuje zvyk, že každá rodina má doma napodobeninu sedmiramenného svícnu. Protože právě rodina, která uctívá Hospodina, je malým chrámem.

Kahánků נר – tedy světel, bylo sedm. Někteří současní křesťanští vykladači je symbolicky spojují se sedmi duchy, kteří měli spočinout na mesiášovi.⁴⁴² Kabala má v sedmi svícnech na mysli odraz deseti Božích sefirot, sedmi nižších emanací Boha odpovídajících sedmi „očím Páně“ ve zjevení Zacharjášově.⁴⁴³ Sedm svítlen znázorňovalo, podle Flavia,⁴⁴⁴ dosud známé planety – tedy nebeské číslo.⁴⁴⁵ Může symbolizovat i moudrost – „Moudrost si vystavěla dům, vytesala sedm sloupů“ (Př 9,1). Číslo 7, tedy עבש znamená přísahat. Stálé světlo v chrámu je symbolem Boží přítomnosti.⁴⁴⁶ Při oběti v Den smíření kněz sedmkrát pokropil příkrov Schrány svědectví krví.⁴⁴⁷ Číslo souvisí se sedmi svátky: Pesach, Šavuot, Purim, Chanuka, Roš ha-šana, Jom kippur, Sukkot.⁴⁴⁸ Číslo sedm má samozřejmě mnoho dalších významů. Nejvýraznější je jistě týdenní cyklus, přičemž sedmý den je završením a plností.

Ke svícnu patřily také nůžky מלקחים, což jsou významově přímo kleště,⁴⁴⁹ nebo kleště či nůžky na knoty;⁴⁵⁰ nebo מזמרות podobné nůžkám.⁴⁵¹ Byly vyrobeny ze zlata a používaly se ke zkracování a upravování knotů.

Pánve na oharky מחרתת byly nádoby ze zlata, které se používaly na oharky ze

⁴⁴⁰ NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 112.

⁴⁴¹ srov. NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 104.

⁴⁴² dle Iz 11,2 : „...duch Hospodinův, duch moudrosti, duch rozumnosti. Duch rady, duch bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy.“ A spojují se Zj 5,6 : „Spatřil jsem Beránka ... měl sedm rohů a sedm očí, což je sedmero duchů Božích.“ ŘEŽÁBEK, K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 70.

⁴⁴³ srov. Za 4,1-14; NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 113.

⁴⁴⁴ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 217a.

⁴⁴⁵ srov. Ekumenická bible – poznámky k Př 9,1.

⁴⁴⁶ Jako ohnivý sloup za tmy.

⁴⁴⁷ srov. Lv 16,14.

⁴⁴⁸ srov. HOWARD, R.C., *Stany, chrámy a paláce*, s. 97, (vč. přepisu názvů svátků).

⁴⁴⁹ srov. Iz 6,6.

⁴⁵⁰ srov. Ex 25,38; 37,23; Nu 4,9; 1 Kr 7,49; 2 Pa 4,21.

⁴⁵¹ srov. 1 Kr 7,50; 2 Kr 12,14; 25,14; 2 Pa 4,21; Jr 52,18; a DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 504 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na

svícnu ve Stánku na poušti a v chrámu.⁴⁵² Stejný název se používá i pro bronzové pánvičky na oheň a kadidelnice.⁴⁵³

2.9.5 Zlatý kadidlový oltář

כִּבְרִית (ač kořen slova je כָּבַר = zabít k oběti, používá se běžně i pro kadidlový oltář)⁴⁵⁴ Byl vyroben z akáciového dřeva (oltář v Šalomounově chrámu byl z cedrového dřeva)⁴⁵⁵ potaženého zlatem. Oltář i jeho rohy byly z jednoho kusu. Okolo byla zlatá obruba. Pozlaceny byly i rohy. Byl čtverhranný – 0,5 m strana, na výšku 1 m (viz obrazová příloha č.20). Byl nošen na tyčích z akáciového dřeva potažených zlatem, provlečených dvěma zlatými kruhy na bocích.⁴⁵⁶ Při přenášení Áronovci oltář přikryli purpurově fialovou přikrývkou a přikrývkou z tachaší kůže a provlékli tyče.

Ezechiélův popis ztotožňuje oltář a stůl. Uvnitř chrámu stál dřevěný oltář o půdorysu 1 x 1 m, vysoký 1,5 m. „Toto je stůl, který je před Hospodinem“ (Ez 41,22).

O jeho účelu mluví bible: „Na něm bude Áron pálit kadidlo z vonných látek. Bude je pálit každého rána, když bude ošetřovat kahany. Bude je pálit i navečer, když bude kahany rozsvěcovat“ (Ex 30,7-8). Pálení kadidla má spojitost s modlitbou. „Jako kadidlo ať míří má modlitba k tobě“ (Ž 141,2).⁴⁵⁷

Kadidlový oltář byl vyšší než stůl předkladných chlebů. Oltář stál naproti Schráně smlouvy⁴⁵⁸ – z textu není příliš jasné, na které straně opony měl stát. Zřejmě však ve svatyni a ne ve svatyni svatých, kam mohl velekněz vstoupit pouze jedenkrát ročně, protože na oltáři měl kadidlo pálit denně. Nicméně oltář počítáme ke svatyni.⁴⁵⁹

Na oltáři měl být udržován stálý oheň na znamení ustavičné bohoslužby. Oheň na tento oltář byl přinášěn z oltáře zápalného.⁴⁶⁰ Kritické teorie a argumentace liberálních škol popírají historicitu Stánku na poušti.⁴⁶¹ „Argumentovalo se např., že

Queen's University v Belfastu, čerpal z G.E.Weight, *Biblical Archeology* 1957 str.141n.

⁴⁵² srov. Ex 25,38; 37,23; Nu 4,9.

⁴⁵³ srov. Ex 27,3; Nu 4,9; 16,6; a DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s.728 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

⁴⁵⁴ Srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 699, heslo zpracoval T.C.Mitchell, M.A., zástupce kustoda v oddělení západoasijských starožitností v British Museum.

⁴⁵⁵ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁴⁵⁶ srov. Ex 30,1-10.

⁴⁵⁷ srov. dále také Zj 5,8; Lk 1,10-13.

⁴⁵⁸ srov. Ex 30,6.

⁴⁵⁹ srov. 1 Kr 6,22.

⁴⁶⁰ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 549.

⁴⁶¹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 968 heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

pokyny ohledně stavby oltáře pro pálení kadidla se vyskytují až v Ex 30 (místo Ex 25), z čehož se odvozovalo, že tato část byla přidána později a že se oltář pro pálení kadidla stal součástí bohoslužby Izraele až relativně pozdě. Poněvadž však archeologové objevili oltáře pro pálení kadidla na mnoha kenaanských sídlištích a datují je do doby 10. stol. př. n. l., je velmi nepravděpodobné, že by Izrael ve svých ranných dějinách oltář pro pálení kadidla nepoužíval.⁴⁶² Připomíná oltáře z kenaanských chrámů.⁴⁶³ Řada oltářů s vytesanými čtyřmi rohy na horní straně byla nalezena v Megiddu. Ty představovaly, zřejmě podle velikosti, oltáře kadidlové. V Bét Šeanu a Lakíši bylo odkryto ve vrstvách doby bronzové a železné mnoho podstavců, které mohly sloužit k pálení kadidla. Oltáře v zaslíbené zemi používali už i Kenaanci, a proto v této otázce Hospodin na Sinaji stanovil tak přísná pravidla.⁴⁶⁴

Pokud jde o kadidlový oltář, v Druhém chrámu zpočátku nebyl. Byl doplněn až později.⁴⁶⁵ Antiochos IV. Epifanés ho odnesl a vůbec vyplenil celý chrám.⁴⁶⁶ Herodův chrám měl nový oltář vprostřed místnosti.⁴⁶⁷ Do té doby se obětovalo kadidlo pravděpodobně jen v kadidelnici.⁴⁶⁸

2.9.5.1 Kadidlo

Komentář Matthew Henry říká, že poněvadž oltář podle instrukcí neměl žádnou mříž na horké uhlíky a propadávající popel, přinášela se kadidelnice zřejmě celá už s hořícími uhlíky a kadidlem (viz obrazová příloha č.21). Po dobu hoření stál na zlatém oltáři a pak byla i s popelem odnášena.⁴⁶⁹ Na Den smíření byla kadidelnice přinášena až do svatyně svatých.⁴⁷⁰ S tím zřejmě souvisí příběh o Áronových synech, kteří přinesli cizí oheň.⁴⁷¹

⁴⁶² tamtéž.

⁴⁶³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁴⁶⁴ DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 700, heslo zpracoval T.C.Mitchell, M.A., zástupce kustoda v oddělení západoasijských starožitností v British Museum.

⁴⁶⁵ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 243.

⁴⁶⁶ srov. 1 Mak 1,21n.

⁴⁶⁷ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 245.

⁴⁶⁸ srov. 2 Mak 10,3.

⁴⁶⁹ srov. Matthew Henry's Commentary k Ex 30,1-10 citován v ŘEŽÁBEK,K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 76.

⁴⁷⁰ srov. Lv 16,12-13.

⁴⁷¹ srov. Lv10,1-2.

2.9.5.2 Výroba kadidla

Recept:⁴⁷²

všeho stejným dílem:

- čerstvá pryskyřice
- vonné lastury (či onycha – vonný krunýř určitého druhu lastur⁴⁷³)
- klovatina galbanum (galbanum = pryskyřice z rostliny *Ferula Galbaniflua*⁴⁷⁴)
- čisté kadidlo (současně se získává se z exotických stromů *Boswellia*⁴⁷⁵).

Pro Stánek na poušti je vyráběl Besaleel.

2.9.6 Bronzový had

Novotný⁴⁷⁶ má za to, že v chrámu byla i socha bronzového hada, kterého na poušti odlil Mojžíš⁴⁷⁷ a který byl za Chizkijáše odstraněn.⁴⁷⁸ Biblické odkazy se však nezdají být dost jasné v tom, zda tato socha stála opravdu v chrámu, nebo na jiném posvátném návrší.⁴⁷⁹ Literární kritika mění pohled na tuto záležitost, jak zmíníme později⁴⁸⁰ v souvislosti s Chizkiášovou reformou.

2.10 PŘEDSÍŇ

Vchod byl na východní straně.⁴⁸¹ Stánek na poušti neměl předsíň, pouze pestře vyšitý závěs ze čtyř látek, o jejichž významu se následně zmíníme. Látky buď někteří měli, nebo je ženy předly,⁴⁸² a byly přinášeny jako oběť pozdvihování.

Mezi tyto látky patří jemně tkané plátno רַשְׁמַיִם שָׁשׁ (kralický překlad – bílé hedvábí soukané). Většina pramenů⁴⁸³ se shoduje v tom, že barva byla bílá. Bílá je barvou

⁴⁷² srov. Ex 30,34-38.

⁴⁷³ srov. www.mamed.bloguje.cz.

⁴⁷⁴ srov. www.mujveb.cz.

⁴⁷⁵ srov. www.prema-czech.com.

⁴⁷⁶ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s.193.

⁴⁷⁷ srov. Nu 21,8.

⁴⁷⁸ srov. 2 Kr 18,4; 22.

⁴⁷⁹ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 241.

⁴⁸⁰ viz oddíl Centralizace kultu.

⁴⁸¹ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 965.

⁴⁸² srov. Ex 35,25.

⁴⁸³ Brown-Driver-Briggsova definice č.8336 a Kevin J.Comer, *The Tabernacle of Moses*, s.61; a H.B.McGowan, *Svatostánek*, s. 22; citováno v MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*,

očištění a odpuštění.⁴⁸⁴

Dále látky purpurová, nachová a karmínová.⁴⁸⁵ Modrá barva, כחול, je ve východní mytologii barvou nebes.⁴⁸⁶ תכלת se většinou překládá jako purpurová. Ale ani dnes se přesně neví, o jaký odstín jde a z čeho se vyráběl. (V současnosti se usuzuje na nějakého vyhynulého mořského živočicha, konkrétně na měkkýše murex.⁴⁸⁷) Je barvou králů a jednou z micvot je, vetkat si do talitu pruh právě této barvy.

Flavius o těchto barvách říká: „Spojení materiálu představovalo jakýsi obraz vesmíru. Šarlat naznačuje oheň, kment zemi, hyacinth vzduch a nach moře, a to proto, že jim podobají barvou, len a nach podle původu, protože jeden vydává země a druhý moře. Na oponě byl vyobrazen pohled na celá nebesa včetně znamení zvěrokruhu.“⁴⁸⁸ Závěs ve Stánku na poušti byl pověšen na zlatých⁴⁸⁹ háčcích na pěti sloupech z akáciového dřeva potažených zlatem na bronzových patkách. Vidíme zde vývoj – na nádvoří mohly být sloupy dřevěné, zde, jak se blížíme ke svatyni svatých, nestačí již „nahé“ dřevo. Sloupy jsou oděny do zlata a celý příbytek je potažen zlatem. „Tvoji kněží at' obléknou spásu, Hospodine Bože!“ (2 Pa 6,41).

Šalomounův chrám měl předsíň (hebrejsky „úlam, elam“ אולם – zřejmě z asyrského „ellamu“ – přední strana), která tvořila vestibul k chrámu. Jejím účelem bylo oddělit posvátnou, svatou zónu od okolního světa.⁴⁹⁰ Měřila 10 x 5 m (viz obrazová příloha č.11). Podobné rozměry předsíně dokládá i Ezechiel ve svém vidění.⁴⁹¹ Výška je nejasná. Jediný zdroj⁴⁹² uvádí 60 m. Důvod, proč by vchod o tolik převyšoval svatyni, mohl být ten, že to měla být věž. Avšak obecně se usuzuje na textovou chybu, neboť zbytek budovy měl výšku pouze 15 m. Podle syrského překladu

s. 154.

⁴⁸⁴ srov. Iz 1,18.

⁴⁸⁵ Takto barvy překládají King James Version, New King James Version, American Standart Bible, New American Standart Bible, New International Verson, ekumenický překlad uvádí - fialově purpurová, nachová a karmínová, kralický překlad – modrá, šarlat, červec dvakrát barvený a bílé soukané hedvábí. Biblia Hebraica uvádí: תכלת, ארגמן, תולעת.

⁴⁸⁶ Některá města jsou téměř celá natřená na modro – veřeje i okenice. Např. Safed je tímto proslulý. K tomu se váže následující legenda. Satan přichází do města, kde jsou domy natřené na modro. Řekne si – „Všude je modrá? To jsem asi v nebi - v nebi je přece Bůh!“ A rychle uprchne, (volně přeloženo z učebnice Ivrit II s. 97).

⁴⁸⁷ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 91 heslo zpracoval: R.A.Cole, B.A., B.D., M.Th., Ph.D., federální tajemník Church Missionary Societya profesor na Tinity Theological College v Singapuru.

⁴⁸⁸ FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 212.

⁴⁸⁹ viz symbolika zlata v oddíle Zlato.

⁴⁹⁰ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 51; vč. přepisu.

⁴⁹¹ 10 x 5,5 m.

⁴⁹² 2 Pa 3,4.

by v textu mělo být 10 m, ale to není vědci a badateli⁴⁹³ akceptováno. Je spíše přijímáno, že výška byla totožná s výškou ostatních chrámových budov, protože kniha Královská o tom mlčí.⁴⁹⁴

Herodes předsíň zvětšil na 50 m široké a 50 m vysoké mohutné průčelí s korintskými sloupy, které zakončoval trojúhelníkový štít. Do předsíně se vcházelo vstupem, který byl široký 10 m a vysoký 20 m.⁴⁹⁵ Podle Novotného⁴⁹⁶ i Flavia⁴⁹⁷ byl bez vrat, ozdobený polovičními korintskými sloupy zakončenými trojúhelníkovým štítem, zmíněným výše.

Brána do vstupní haly byla otevřena a bylo možné skrze ni vidět. Podél stropních cedrových nosníků byly zavěšeny koruny עטרתו stejně zlaté jako řetězy, které mladí kněží používali k lezení, aby mohli čistit a leštit koruny.⁴⁹⁸

Encyklopedia Judaica mluví o fasádě.⁴⁹⁹ To může přesněji znamenat, podle toho, jak mluví další prameny, že byla uvnitř obložena čistým zlatem.⁵⁰⁰ Nebyla pravděpodobně zastřešena – ale jiné výklady uvádějí že to byla zastřešená komnata uvnitř domu.⁵⁰¹ Ezechiel ve svém vidění popisuje předsíň jako dřevěné přístřeší.

U předsíně stály dva bronzové sloupy: Jakín a Bóaz. Důvod jejich pojmenování není zcela jasný. Mohou připomínat památku Davidových předků – Jakín ze strany matky⁵⁰² a Bóaz ze strany otce.⁵⁰³ Tradičnější a pravděpodobnější teorie je ta, že „tato jména představovala první slova zaslíbení, která přisuzovala moc davidovské dynastii.“⁵⁰⁴ Byly to texty⁵⁰⁵ „Ať Bůh ustanoví (יכין) trůn Davida a jeho království pro jeho potomstvo navěky.“ „V síle (בעז) Boží, ať se

⁴⁹³ Srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁴⁹⁴ srov. tamtéž.

⁴⁹⁵ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru, stejné rozměry udává i ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987 podle Mid.3,7; Josef Flavius udává výšku 70 a šířku 25 loket, což by v přepočtu mohlo znamenat 35 x 12,5 m, pokud použijeme způsob počítání na starý a nový loket tak 31,5 x 11,25 m či 36,75 x 13,13 m – což ani jedno neodpovídá na ostatních místech udávaným rozměrům. Je také možné, že Flavius jen odhadoval.

⁴⁹⁶ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

⁴⁹⁷ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 208a.

⁴⁹⁸ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁴⁹⁹ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵⁰⁰ srov. ROITMAN,A., *Envisioning the Temple*, s. 51; FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 208b.

⁵⁰¹ srov. ROITMAN,A., *Envisioning the Temple*, s. 51.

⁵⁰² srov. Nu 26,12; 1 Pa 24,17.

⁵⁰³ srov. 1 Pa 2,12.

⁵⁰⁴ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 376 heslo zpracovali C.J.Davey, B.Sc., M.A. a D.J.Wiseman, O.B.E., M.A., D.Lit., F.B.A., F.K.C., F.S.A., emeritní profesor asyriologie na University of London.

⁵⁰⁵ podle Scoota - R.B.Y.Scoot, JBL 57, 1939, s. 134 citován v DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický*

raduje král.“ בעזו הי ישמח מלך: . Sloupy byly vysoké 9 m.⁵⁰⁶ Jiné místo⁵⁰⁷ uvádí výšku 18 m což může být jejich součet.⁵⁰⁸ Obvod činil 6 m (viz obrazová příloha č. 12). Encyklopedia Judaica⁵⁰⁹ uvádí šířku 1,5 m a délku 2,5 m. To nás vede k otázce, zda sloupy byly kulaté, či hranaté. Sloupy měly bronzové kulové hlavice vysoké 2,5 m s bohatou výzdobou: proplétané mřížování zakrývající hlavice s řetízkovými ozdobami po sedmi na každé hlavici. V každém mřížování byly dvě řady granátových jablek. U horního vydutí hlavice bylo 200 granátových jablek v řadách (tedy 400 dohromady). Hlavice byly zakončeny 4 lokte velkou lilí.⁵¹⁰ Někteří uvádějí, že byly egyptského typu.⁵¹¹ O těchto sloupech mluví i Ezechiel, podle nějž stály vedle třímetrových pilířů.

Jich účel neznáme. Pravděpodobně podpíraly předsíň (zejména pokud by její výška byla opravdu 60 m), ale je stejně dobře možné, že stály volně a měly ozdobný či sakrální účel. Možná symbolizovaly zápalné oltáře či obelisky, nebo stromy v zahradě Eden.⁵¹² Možná byly připomínkou sloupu oblakového ve dne עמוד הענן a sloupu ohnivého v noci מראה אש.⁵¹³ Religionistické výklady pracují s myšlenkou, že „tyto sloupy byly symbolem vrcholků mýtické světové hory, jimiž prochází slunce, nežli se vyhoupne na obzor. Snad paprsky dopadající mezi oběma sloupy chrámu, udávaly vhodný okamžik k obětem. Chrám byl totiž orientován k východu a v rovnodennosti paprsky vycházejícího slunce zapadaly až do svatyně svatých.“⁵¹⁴

To, že chrám měl vpředu sloupovou síň s předsíní a schodištěm,⁵¹⁵ se usuzuje podle architektury Šalomounova vlastního domu (viz obrazová příloha č.13) a také podle sloupořadí v Herodově chrámu, kterému se říkalo Šalomounovo sloupořadí.⁵¹⁶ Ezechielův chrám má v tom místě schodiště. Flavius uvádí 12 stupňů.⁵¹⁷

Vchod do svatyně měl vstupní dveře o šířce 2,5 m. Encyklopedia Judaica

slovník, i v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵⁰⁶ srov. 1 Kr 7,15.

⁵⁰⁷ srov. 2 Pa 3,15.

⁵⁰⁸ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 375 heslo zpracovali C.J.Davey, B.Sc., M.A. a D.J.Wiseman, O.B.E., M.A., D.Lit., F.B.A., F.K.C., F.S.A., emeritní profesor asyriologie na University of London.

⁵⁰⁹ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵¹⁰ srov. 1 Kr 7,15-22; 2 Pa 3-4.

⁵¹¹ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁵¹² srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵¹³ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s.82.

⁵¹⁴ NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 243.

⁵¹⁵ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁵¹⁶ Tak soudí A.R.Millard, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool podle 1 Kr 7,6 a Sk 5,12 DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 832.

⁵¹⁷ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 207a.

uvádí 5 m. Ezechielovo vidění mluví také o šířce 5 m a hloubce 2,5 m. Veřeje byly z olivového dřeva,⁵¹⁸ čtverhranné, zjevně sestaveny ze čtyř ráků zasazených do sebe stejně jako ty nalezené v chrámu Tell Tainet.⁵¹⁹ Ezechiel jednoduše uvádí „čtverhranné veřeje, dvoje dveře s otočnými křídly.“⁵²⁰ Dveře byly dvojitě, z cypřišového dřeva. Křídla byla dvojdílná a otáčela se. Byla ozdobena vytepanými cheruby, palmami a věncovím z květin – vše bylo obloženo zlatem. Zlaté byly i dveřní stěžeje. Tloušťka zdí mezi vchodem a svatyní byla 3 m.⁵²¹ Herodova přestavba měla dveře široké 5 x 10 m.⁵²² Brána do svatyně se jmenovala Velká brána chrámu. Když se její panty otáčely, bylo to slyšet do daleka.⁵²³ Na veřejích,⁵²⁴ nebo hned za bránou,⁵²⁵ bylo zdobení zlatou révou a hrozny o velikosti muže.⁵²⁶ K révě kněží připojovali listy, zrnka zlata nebo celé shluky hroznů, které lidé přinášeli do chrámu jako dar.⁵²⁷ Mezi dveřmi visel babylonský závěs utkaný ze čtyř barev představující hvězdnou oblohu s vyšitými hvězdami.⁵²⁸ Je možné, že byl při bohoslužbě odhnut.⁵²⁹

Nad vchod dal Herodes umístit zlatého orla (snad symbolika slunečního božstva, nevíme ale proč). Pobouřený lid jej však ještě za králova života strhl.⁵³⁰ Jiné zdroje nad vchod umísťují zlatý hrozen jako symbol izraelského národa.⁵³¹ Máme zmínky i o chrámové podpěře ve tvaru lva, úzkého vzadu a širokého vpředu. Jednalo se pravděpodobně o zarážku do dveří.⁵³²

⁵¹⁸ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 242 uvádí jedlové dřevo.

⁵¹⁹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵²⁰ srov. Ez 42, 21.23-24.

⁵²¹ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵²² DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru. Stejně rozměry udává i ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵²³ Tam.3,8 praví „až k Jerichu“, citováno v ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵²⁴ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s.245.

⁵²⁵ ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵²⁶ teologické konotace „Já jsem tě zasadil, révu ušlechtilou, samou spolehlivou sadbu. Jak ses mi mohla proměnit v révu planou a cizí?“ (Jr 2,21) Réva symbolizuje člověka, o kterého pečuje Hospodin. Proto snad měla réva velikost muže. Možná také je to vzpomínka na velký hrozen, který přinesli zvědové ze zaslíbené země, (srov. Nu 13,23).

⁵²⁷ Mid.3,8 – citováno v ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987.

⁵²⁸ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245; i FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 212-213.

⁵²⁹ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁵³⁰ BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s.414; Těsně před Herodovou smrtí působili v Jeruzalémě dva učenci, na jejichž popud skupina mladíků rozbila zlatého orla, který visel nad jedním ze vchodů do chrámu. Zákon totiž zakazoval zobrazovat živé bytosti a tím spíše je umísťovat v okolí chrámu. Nicméně Herodes dal oba učence a „mladistvé delikventy“ zaživa upálit. Kratochvíl, T., *Jeruzalém ve středověku*.

⁵³¹ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm; a FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 210b.

⁵³² ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943-987 podle Mid 4,7.

2.11 PŘÍDAVNÉ BUDOVY

Podle mezopotamských mytologických představ probíhal den boha podobně jako u krále. Boží socha byla oblékána, dávaly se jí pokrmy. Tento rituál vyžadoval, aby vedle chrámu byly vedlejší budovy: byty kněží a služebníků, skladiště, kuchyně, stáje.⁵³³

Stánek na poušti neměl žádné přídatné budovy ani komory *מִצְדָּה*. To nasvědčuje jeho nomádskému charakteru. Až Šalomounův chrám, který byl kamenný, poskytoval příležitost přesunout veškeré příslušenství do chrámového prostoru (viz obrazová příloha č.26).

Vnější stěny svatyně a svatyně svatých měly dva půlmetrové ochozy (a jeden přízemní). Vchod na střední ochoz byl pouze z jedné strany – při pravé straně domu – v jihovýchodní komnatě. Z ní se vystupovalo i na horní ochoz pravděpodobně točitým schodištěm.⁵³⁴ Do Ezechielova i Herodova chrámu byly vstupy na ochozy po obou stranách.⁵³⁵ Pro upevnění ochozů byly vně stěny domu výstupky, takže ochozy nezasahovaly do budovy. Ochozy podpíraly trámy tři pater malých místností – přístěnků či komor. Komory v přízemí byly široké 2,5 m, v patře nad nimi 3 m a vrchní 3,5 m. Komory byly vysoké 2,5 m. Ezechiel mluví o tom, že základy přídatných komor měřily 3 m a nad nimi byly 3 ochozy nad sebou o šířce 2 m po třiceti komorách.⁵³⁶ Tento zvláštní jev buď svědčí o tom, že se svatyně uvnitř stupňovitě zužovala, nebo se pouze ztenčovala zeď (viz obrazová příloha č.25), poněvadž je málo pravděpodobné, že by se budova zvnějšku stupňovitě rozšiřovala směrem vzhůru (ačkoliv v Ezechielově vidění chrámu se budova stupňovitě zužovala⁵³⁷). Encyklopedia Judaica jasně naznačuje, že vzestupná šířka přídatných budov rostoucí s každým patrem byla zarovnána tloušťkou zdí nižších pater.⁵³⁸ Také v Herodově chrámu bylo okolo svatyně 38 oddělení postavených do tří pater (viz obrazová příloha č.33). Šířka zdí se zmenšovala tím, jak se rozšiřovala oddělení ve vyšších patrech. Na severní a jižní straně bylo pět oddělení v každém patře, to znamená 15 oddělení na každé straně. Na západní straně bylo osm oddělení - tři v přízemí, tři v prvním patře a dvě v nejvyšším

⁵³³ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁵³⁴ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s.52.

⁵³⁵ srov. ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987; a FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 220.

⁵³⁶ srov. Ez 41,5–15.

⁵³⁷ srov. Ez 41,7; 42,6.

patře. Uvnitř zdí, proti kterým byly komory, vedla chodba do nejvyššího podlaží svatyně. To obsahovalo dřevěné komory, na kterých byla rovná střecha nejvyššího patra upevněna, jak už bylo zmíněno výše.⁵³⁹ U hořejší části chrámu nebyly již takové příbytky, a proto byla také užší a prostší než dolní část. To znamená, že komory nedosahovaly plné výšky chrámu, ale pravděpodobně jen do výšky přízemní části – 30 m.⁵⁴⁰ Byly spojeny s domem cedrovými kmeny.

Tyto komory sloužily jako úložné prostory pro peněžní i materiální dary věřících, pro chrámové poklady a nádoby.⁵⁴¹ Sloužily také k ubytování, převlékání sloužících kněží a k pojídání posvátných obětí. Byly pokryty cedrovými trámy a obložením. Vnitřní pokojíky v blízkosti svatyně svatých byly obloženy zlatem.⁵⁴²

U Ezechiela není dost jasné, co je myšleno volným, 10 m širokým, prostorem mezi ochozy u domu a mezi komorami.⁵⁴³ Víme jistě, že po celém obvodu Ezechielova chrámu byla vyvýšená plošina.⁵⁴⁴

„Debata je vedena o tom, že přídatné budovy v Šalomounově chrámu byly postaveny až později, za pozdějších judských králů. Toto stanovisko zastávají vědci jako Galling a Moehlenbrink. Ten je řadí až do doby Zerubábel, ale my nemáme důvod se domnívat, že tyto budovy nestavěl král Šalomoun.“⁵⁴⁵ Existence přídatných budov či komor v Druhém chrámu je biblicky podložena.⁵⁴⁶ „Okolo svatyně se nacházela skladiště a místnosti pro kněze.“⁵⁴⁷ „Chrám měl také pavlače a otevřený ochoz.“⁵⁴⁸

O dalších budovách v přímé blízkosti chrámu nemáme dostatečné informace. Víme, že na obou stranách vstupní haly bylo oddělení.⁵⁴⁹ Z Ezechielova vidění víme také o „stavení k západu“⁵⁵⁰ – za chrámem, půdorysně 35 x 45 m. Jeho účel je nám neznámý.

⁵³⁸ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵³⁹ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁴⁰ „U hořejší části chrámu nebyly již takové příbytky a proto byla také užší, vysoká 40 loket a prostší než dolní část, celá výška takto měla dohromady 100 loket včetně přízemní části 60 loket.“ FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5, 221.

⁵⁴¹ srov. ROITMAN,A., *Envisioning the Temple*, s. 52.

⁵⁴² srov. 1 Kr 6-7.

⁵⁴³ srov. Ez 41,9-11.

⁵⁴⁴ srov. Ez 41,8.

⁵⁴⁵ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁴⁶ srov. Neh 13,4-9.

⁵⁴⁷ NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval A.R.Millard, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool.

⁵⁴⁸ NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 243.

⁵⁴⁹ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁵⁰ srov. Ez 41,12.

2.12 PROSTOR TĚSNĚ OKOLO CHRÁMU

Kraličtí nazývají prostor těsně okolo chrámu „příhradek“.⁵⁵¹

Encyclopaedia Judaica uvádí, že komory byly mezi branami a také nad nimi. Jejich počet je nejistý. Uvádí se šest⁵⁵² (viz obrazová příloha č.33).

Na jihozápadě byla „komora obětí“ (jiný pramen mluví o komoře uchovávající bohoslužebná roucha),⁵⁵³ na jihovýchodě „komora výrobců předkladných chlebů“. Na severní straně od východu byla komora obsahující zbytky znesvěceného oltáře uloženého Hasmoneovci,⁵⁵⁴ dále „komora parwah“⁵⁵⁵ a nad ní byla umístěna rituální koupel, ve které se velekněží očišťovali na Den smíření. Vzhledem k tomu, že to bylo v nejvyšším patře, bylo nutné, aby v nižším patře byl akvadukt vedoucí z chrámového nádvoří z pramene Etam.⁵⁵⁶ Za Ponta Piláta akvadukt vedl z Hebronu do Jeruzaléma až na chrámovou horu.⁵⁵⁷ Na severozápadním rohu se sestupovalo točitými schody do podzemí, do „komory rituálního ponoření“.⁵⁵⁸ To je pravděpodobně totožné s dlouhou cisternou, která se rozprostírá severně pod Skalním dómem. Obsahovala několik místností. „Bet ha-moket“ byla poměrně velká budova překrytá kupolí. Široká deska byla umístěna ve vnitřním obvodu budovy a nad ní spali strážci. Sloužila také jako brána.

Jih chrámového nádvoří měl „dřevěnou komoru“, „komoru číše“ obsahující nádrž ve tvaru číše, „dům Avtinase“, kde se připravovalo kadidlo. Byla situována nad vodní bránou a sousedila s velekněžovou komorou. Komora „základního kamene“, kde zasedal Sanhedrin byla v rohu a byla připojena k nádvoří Izraele.⁵⁵⁹ Ezechiel mluví o tom, že se v těchto prostorách nacházely i kuchyně pro kněží směrem na západ, kde kněží vařili maso obětí za vinu a za hřích a kde se pekly chleby přidavných obětí.

„Všimněte si, že nádvoří nebylo jen před příbytkem, ale také okolo něj.“⁵⁶⁰

⁵⁵¹ srov. Ez 41,13.

⁵⁵² srov. Mid 5,3 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁵³ Atlas of Israel, Jerusalem 1970 – citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁵⁴ srov. 1 Mak 4,44-46.

⁵⁵⁵ Přepis podle ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; tak i dále.

⁵⁵⁶ srov. Yoma 31a - citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁵⁷ FLAVIUS, I., *Židovská válka*, 2,175.

⁵⁵⁸ srov. Mid. 1,6 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁵⁹ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 962 - na základě Middot, Flavia a Atlas of Israel, Jerusalem, 1970.

⁵⁶⁰ ŘEŽÁBEK,K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 50.

Pokud velmi symbolicky propojíme příbytek – svatyni svatých, zahradu Eden, Noemovu archu, horu Sinaj, prohlubeň ve skále, Eliášovu jeskyni, zaslíbenou zemi, mesiášské království – potom můžeme říci, že příbytek symbolizuje axis mundi - místo setkání s Bohem. Mnoho lidí, ať patří k jakémukoliv náboženství, spolehnou-li se jen na povrchní věci a nenechají-li si proniknout do srdce víru, Boha - nebo jakkoliv to nazveme - do srdce, budou chodit stále jen dokola nádvořím kolem příbytku, ale nikdy nevstoupí tam, kam by mohli. Do Božího odpočinku. Zvědové se báli vejít do zaslíbené země a proto 40 let putovali kolem nádvoří. Ti, kteří přijali Boží výzvu a zaslíbení, později vstoupili a dočkali se naplnění všech zaslíbení.⁵⁶¹

2.13 VNITŘNÍ NÁDVOŘÍ

Vnitřní nádvoří, *החצר הפנימית*⁵⁶² či *עזרה*,⁵⁶³ se vyznačuje zejména tím, že do něho měli přístup jen kněží. Většina obětních rituálů se odehrávala na nádvoří kněží. Stánek na poušti měl jen jedno nádvoří. Vzhledem k jeho zařízení ho zařadíme mezi vnitřní nádvoří, ač je uváděno, že lid na nádvoří mohl.⁵⁶⁴ V Herodově chrámu muži směli na vnitřní nádvoří pouze o svátku Sukót, aby obcházeli oltář.⁵⁶⁵ Je uváděno, že ne-kněží užívali vstup pro kněze pouze za účelem vzkládání rukou na zvíře, které mělo být obětováno.⁵⁶⁶

Rozměry nádvoří Stánku na poušti byly: jižní a severní strana 50 m, západní a východní 25 m. Celková plocha nádvoří byla 1 250 m². Šalomounův chrám měl už dvě nádvoří.⁵⁶⁷ Kněžské nádvoří bylo položeno výše. Zřejmě proto, aby bylo vidět, když kněží obětují to, co přinesl lid. Rozměry nejsou udány. „Je zmíněn i „velký dvůr“ a dveře do dvora (křídla byla obložena bronzem), což by mohlo značit jakési boční nádvoří, nebo to, které nazýváme vnitřní – pro kněze.“⁵⁶⁸

Víme o existenci kryté chodby, která byla později přistavěna a nazývala se „chodba dne odpočinku“, kterou král Achaz nechal pozměnit, kvůli závazkům

⁵⁶¹ srov. Jz 21,43.

⁵⁶² srov. 1 Kr 6,36.

⁵⁶³ srov. 2 Pa 4,9.

⁵⁶⁴ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 967.

⁵⁶⁵ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁵⁶⁶ ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

⁵⁶⁷ Srov. 2 Kr 23,12.

⁵⁶⁸ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 243.

k asyrskému králi.⁵⁶⁹

Ezechiel mluví o odděleném prostoru okolo domu, který i s chrámem a postranními komůrkami měřil 50 x 50 m. Tedy celková plocha 2 500 m².

Encyklopedia Judaica uvádí rozměry nádvoří Herodova chrámu 93,5 x 67,5 m, které obklopovalo prostor svatyně na všech stranách, což by činilo plochu 25 245 m².⁵⁷⁰

2.13.1 Uspořádání vnitřního nádvoří

Vnitřní nádvoří obecně obsahovalo oltář k obětování a umyvadlo k omývání. Stánek na poušti i s nádvořím, který se mohl pyšnit výjimečnou geometricitou a symbolikou, měl oltář umístěný vprostřed nádvoří a Schránu smlouvy vprostřed druhé části nádvoří, která obsahovala příbytek (viz obrazová příloha č.7). Podobně umístěné byly i oltáře v Aradu – dva malé uvnitř a jeden velký, obětní, venku před chrámem.⁵⁷¹ Umyvadlo pak stálo uprostřed mezi vstupem do příbytku a oltářem.

Vprostřed Šalomounova vnitřního nádvoří byl bronzový stupeň (2,5 x 2,5 m, na výšku 1,5 m). „Mohlo jít o převrácené umyvadlo. Na něm stál Šalomoun při zasvěcování chrámu.⁵⁷² Tento Bronzový stupeň může mít paralely v syrských a egyptských sochách a pravděpodobně i v akkadských.“⁵⁷³ (Což je v rozporu s tím, že se nebude vystupovat k oltáři po stupních, ovšem toto nebyl oltář.) Nevíme přesně, o co se jednalo. Mohl to být i jednorázově užitý podstavec vyrobený k této příležitosti. Někteří uvádějí, že zvláštní stupeň pro krále byl ve vnějším nádvoří a ne ve vnitřním.⁵⁷⁴

Ve vnitřním nádvoří se nacházelo také 10 bronzových stojanů a na každém z nich byla umístěna bronzová nádrž. Jejich účel není zcela jasný. Stály podél domu – pět vpravo, pět vlevo.

Podle poznámky v 2 Kr 23,11 se zdá, že králové judští postavili po způsobu asyrském u chrámového vchodu koně, zasvěcené slunci.⁵⁷⁵

V Herodově i Šalomounově chrámu byla všechna nádvoří dlážděna kamennými

⁵⁶⁹ srov. 2 Kr 16,18.

⁵⁷⁰ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁷¹ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁷² Srov. 2 Pa 6,12.

⁵⁷³ Viz W.F.ALBRIGHT, *Archeology and the Religion of Israel*, 1953, s. 152-154 citován

A.R.Millardem, M.A., M.Phil., F.S.A., profesorem hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool v DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník* s. 324.

⁵⁷⁴ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁵⁷⁵ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 243.

deskami.⁵⁷⁶ Na pravé straně se zabíjela zvířata a vlevo bylo "měděné moře". Byly tu chlévy pro obětní beránky a koupelny pro kněze.⁵⁷⁷

2.13.2.1 Oltář

כִּזְבִּיחַ stál většinou vprostřed nádvoří. V nádvoří Stánku na poušti měl rozměry: 2,5 x 2,5 m, byl čtyřhranný, vysoký 1,5 m. Byl vyroben z akáciového dřeva potaženého bronzem (viz obrazová příloha č.22). Při přenášení oltáře patřícího ke stánku na poušti Áronovci vybrali popel a na oltář rozprostřeli nachovou pokrývku. Na ni položili všechny předměty a náčiní, rozprostřeli tachaší kůže a provlékli tyče. Teprve potom přišli Kehatovci, aby jej nesli.

Oltář v Šalomounově chrámu byl větší. Jeho rozměry byly 10 x 10 m, výška 5 m. Souviselo to zřejmě s centralizací kultu do národní svatyně a tím pádem i s větším množstvím obětí, které měly být přinášeny a také s tím, že se oltář už nemusel přenášet.

Na rozích oltáře byly קַרְנֵי. Rohy oltáře byly vyrobeny z jednoho kusu zároveň s celým oltářem. Rohy oltáře, stejně jako zvířecí rohy – které jsou zbraní, lze symbolicky vykládat jako místo, kde je uložena síla. Byly chápány jako útočištné místo.⁵⁷⁸ Ve starém orientu byly rohy znakem moci a síly bohů a králů.⁵⁷⁹ „I pohanské oltáře měly na svých rozích rohy. Původně mohlo jít o býčí rohy, což mohlo souviset s pokládáním oběti na oltář i s hlavou, nebo s nějakým kultem plodnosti. Může jít i o znázornění rohů srpků měsíce – či o miniatury macevy.“⁵⁸⁰ (Ty však Izraelci nesměli stavět za účelem uctívání.)⁵⁸¹

Ex 20,22-26 nám přináší další ustanovení týkající se stavby oltářů. Jedná se však většinou o hliněné nebo kamenné oltáře, které byly určeny zřejmě pro jiná místa a jiné příležitosti než pro Stánek na poušti. Avšak v Druhém chrámu, i po Herodově přestavbě, byl oltář pouze z neotesaných kamenů.⁵⁸²

„Nebudeš vystupovat k mému oltáři po stupních, abys u něho neodkrýval svou

⁵⁷⁶ srov. 2 Kr 16,17b; a ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁷⁷ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁵⁷⁸ srov. Jb 16,15; Ž 92,11; Ab 3,4.

⁵⁷⁹ Ekumenická bible, poznámka k Ab 3,4.

⁵⁸⁰ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 548.

⁵⁸¹ srov. Lv 26,1.

⁵⁸² DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

nahotu“ (Ex 20,26) – zřejmě proto má většina nákresů oltáře ne schody, ale jakési nakloněné plošiny. I když odkrytí nahoty mohly řešit lněné spodky – od beder po stehna.⁵⁸³

„K oltáři se vystupovalo po rampě, která měla poloviční šířku než oltář. Na západní straně rampy byl otvor, kam se umísťovali ptáci k oběti za hřích.“⁵⁸⁴

Přesto Encyklopedia Judaica popisuje, že velký oltář pro oběti v Šalomounově chrámu byl postaven na stupňovitých vrstvách. Nejnižší vrstva byla zapuštěna do země⁵⁸⁵ a byla nazývána základ země. Byla oddělena od podlahy kanálem 10 x 10 m. Rozměry tří vrstev nad ní byly 8 x 8 m, výška 1 m. Druhá vrstva 7 x 7 m, výška 2 m a třetí vrstva 6 x 6 m, výška 2 m. K oltáři vedly schody ze všech stran. Spodní část oltáře symbolizovalo „nitro/lůno země“, zatímco nejvyšší vrstva byla nazývána אֶל־הַר - Boží hora. Stejně byly nazývány babylonské zikkuraty. To silně připomíná kosmickou symboliku, typickou pro náboženství Blízkého východu.⁵⁸⁶

Popis oltáře u Ezechielova chrámu⁵⁸⁷ je nejasný. Víme jen, že podstavec měřil 70 x 70 cm, na výšku 70 cm.⁵⁸⁸ Na něm byl spodní stupeň vysoký 1,4 m, na něm další stupeň vysoký 2,8 m. Ohniště bylo vysoké také 2,8 m. Plocha ohniště byla čtvercová – 8,4 x 8,4 m. Dokola byl stupeň dlouhý 9,8 m s ohraničením 70 cm.

Oltář v Herodově chrámu byl vysoký zhruba 8 m na čtvercovém podkladě 16 x 16 m.⁵⁸⁹ Vcházelo se na něj z jižní strany po stupních. Na severní straně bylo mnoho kruhů na uvazování obětních zvířat.⁵⁹⁰ Základ byl natřen vápnem.⁵⁹¹ „U jihozápadního rohu oltáře vedly dva kanály, kudy tekla krev obětovaných zvířat, které ústily do Kidronu. Pod tímto rohem byla na zemi čtvercová deska, 0,5 x 0,5 m, která se dala zvedat, aby se bylo možné dosáhnout pod oltář kvůli umývání jeho vnitřku.“⁵⁹² Pod tímto rohem byly také dvě nádoby, do kterých se vylévalo víno a voda – jako úlitba.⁵⁹³

⁵⁸³ Účel: aby zakryly nahotu jejich těla podle Ex 28,43.

⁵⁸⁴ Míd 3,3; Tosef, Zevach 7,6 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁸⁵ srov. Ez 43,14.

⁵⁸⁶ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁸⁷ srov. Ez 43,13-17.

⁵⁸⁸ míry jsou vyjimečně počítány 1 loket – loket o dlaň delší (Ez 43,13) – cca 70 cm.

⁵⁸⁹ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 245; a ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁹⁰ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 245.

⁵⁹¹ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁹² srov. Míd 3,3, citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

2.13.2.1.1 Nářadí k oltáři

Bronzová mříž (která však neplnila úlohu roštu) dosahující až do poloviny oltáře – tzn. do výšky 75 cm⁵⁹⁴ pro oltář na poušti. V jejích rozích byly čtyři kruhy – vše bylo z bronzu. Skrz kruhy byly protaženy tyče z akáciového dřeva – potažené bronzem, pomocí nichž se měl oltář přenášet. „Oltář neměl víko a byl dutý. Někteří vědci se domnívají, že když se používal, naplnil se hlínou a kamením, jiní zastávají názor, že sloužil ke spalování a vzduch proudil přes mříž.“⁵⁹⁵

Hrnce na vybírání popela - סירתו לדש:

Lopaty - עה, bronzové lopaty vyrobené k odstraňování popela z oltářů.⁵⁹⁶

Později je Chiram zhotovoval pro Šalomounův chrám.⁵⁹⁷

Kropenky – מזרקת:

Vidlice - מזלגת se používaly pro zápalné oběti⁵⁹⁸ i v Šalomounově chrámu.⁵⁹⁹

Je možné, že byly trojzubé, protože v Šílu se takové používaly.⁶⁰⁰

Pánve na oheň - מחרתת bronzové pánvičky na oheň a kadidelnice, podobně jako u kadidlového oltáře.⁶⁰¹

2.13.2.1.2 Účel a symbolika

Účel oltáře je na první pohled zřejmý. Na oltáři se obětovaly oběti – tudíž tam docházelo ke smírčím obřadům s Bohem, kterého Izrael uctíval. Jedině kněz, který je očištěný krví zabitého, obětovaného zvířete, má přístup do svatyně.

Prolití krve také symbolizovalo smlouvu – potvrzení. První oltář zmíněný v

⁵⁹³ Suk 4,9 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁵⁹⁴ 1,5 lokte.

⁵⁹⁵ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 968, heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu; podobně také www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁵⁹⁶ srov. Ex 27,3.

⁵⁹⁷ srov. 1 Kr 7,40.45; a DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 559 heslo zpracoval A.R.Millardem, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool a J.D.Douglas, M.A., B.D., S.T.M., Ph.D., profesor na Singapore Bible College.

⁵⁹⁸ srov. Ex 27,3; 38,3; Nu 4,14.

⁵⁹⁹ srov. 1 Pa 28,17; 2 Pa 4,16.

⁶⁰⁰ srov. 1 S 2,13; a DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 1090, heslo zpracoval K.A.Kitchen, B.A.,Ph.D., profesor orientálních studií na University of Liverpool.

⁶⁰¹ srov. Ex 27,3; Nu 16,6; a DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 728, heslo zpracoval

bibli postavil Noe⁶⁰² poté, co vyvázl z potopy. Hospodin odpověděl duhou, zaslíbením budoucnosti a definoval pravidla pro nové lidstvo.

Byla-li na oltář vylita krev obětního zvířete, dostala se do styku s božstvem a to stačilo. Neboť ve starověkých obětech šlo o to poskytnout božstvu životodárné látky, jichž bylo nejvíce právě v čerstvé krvi. Zavedení ohně na oltář je pozdějšího původu, kdy se už věřilo v nebeská božstva, která přijímají oběť, vystupující v kouři do výše.⁶⁰³

Často se stávalo, že Hospodin na potvrzení přijetí oběti sám seslal oheň z nebe. Oltář tedy nebyl zapálen přirozenou cestou. Tak je to např. u smlouvy s Abrahamem,⁶⁰⁴ u Eliášova obětování na hoře Karmel,⁶⁰⁵ když David obětoval na humně Ornána Jebúsejského.⁶⁰⁶

Oltář Stánku na poušti měl být z bronzu. Jak jsme zde již zmínili, bronz symbolizuje Boží soud nad lidem – proto není lepšího materiálu právě k výrobě oltáře. Boží soud, který může být odstraněn právě oběťmi.

Je však dobré si povšimnout, že byl vyroben především z akáciového dřeva a bronzem byl jen potažen. Jeden zajímavý výklad říká,⁶⁰⁷ že právě dřevo bylo zvoleno za prorocký předobraz – proutku vyrostlého z pařezu Jišajova.⁶⁰⁸ Právě mesiášský, davidovský panovník, dosáhne toho, že budeme přinášet už jen oběť chvály a z עֲבֹדָה se budeme modlit už jen 3. požehnání. Vždyť právě 15. požehnání modlitby שְׁמוֹנֵה עֲשָׂרָה praví „Ratolesti Davida, svého služebníka, dej rychle vyrůst a jeho roh pozvedni svou spásou, neboť ve tvou spásu doufáme každého dne. Bud' požehnán, Bože, jenž dáváš vyrůst rohu spásy.“⁶⁰⁹

2.13.2.1.3 Další osudy oltáře

Král Achaz, kvůli závazkům k asyrskému králi, nechal udělat mnoho změn na chrámovém nádvoří. Nechal postavit nový oltář podle asyrského vzoru a bronzový odsunul a nechal na něm věštit drobnopravectví.⁶¹⁰ V době babylonského zajetí oltář

D.W. Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

⁶⁰² srov. Gn 8,20.

⁶⁰³ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 548.

⁶⁰⁴ srov. Gn 15,17.

⁶⁰⁵ srov. 1 Kr 18,38.

⁶⁰⁶ srov. 1 Pa 21,26.

⁶⁰⁷ rozvedeno na základě úvahy ŘEŽÁBEK, K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 42.

⁶⁰⁸ srov. Iz 11,1.

⁶⁰⁹ BAUMANN, A.H., *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 54.

⁶¹⁰ srov. 2 Kr 16,10-18.

vlastně celou dobu fungoval, ač chrám byl rozbořen.⁶¹¹

Když se Juda Makabejský a jeho bratři snažili opravit znesvěcený chrám, znesvěcený oltář strhli (na němž nechal Antiochos IV. Epifanés vztyčit ohyzdnou modlu), a kameny uložili, dokud nepovstane prorok, který rozhodne, co s nimi udělat. Z neotesaných kamenů pak postavili oltář nový.⁶¹²

2.13.3.1 Umyvadlo

כִּיּוֹר stálo mezi příbytkem na poušti a oltářem. Bylo z bronzu. Jeho rozměry nejsou udány. Novotný uvádí, že bylo kulaté (viz obrazová příloha č.23). Snad mělo několik otvorů, kterými byla voda vypouštěna do menších nádob.⁶¹³ Bible říká,⁶¹⁴ že bylo vytvořeno ze zrcadel žen, které konaly službu u vchodu do Stánku na poušti, které přicházely ke dveřím stánku.⁶¹⁵ Midraš praví, že zrcátka původně používaly ženy v egyptském zajetí – aby přiměly své upracované muže plnit základní micvu: plod'te se a množte se.⁶¹⁶

Zajímavý je také postřeh, že ženy, které sloužily u vchodu do Stánku na poušti, byly ochotné se vzdát něčeho, co je pro ženu tak „důležité.“ Tím se přibližovaly ideálu židovské ženy, jak jej známe z poslední kapitoly knihy Přísloví – chvála ženy statečné.⁶¹⁷ „Klamavá je líbeznost a pomíjivá krása. Žena, jež se bojí Hospodina, dojde chvály“ (Př 31,30). Bible také říká: „Nyní však ze sebe složte všechny ozdoby, ať vím, jak mám s vámi naložit. Od hory Chorébu se tedy Izraelci zbavili všech ozdob“ (Ex 33,5-6). Ti kdo slouží Bohu, musí být ozdobeni uvnitř, ne zvenčí, „...neboť Hospodin hledí na srdce.“ (1 S 16,7)

V Šalomounově chrámu bylo také umyvadlo odlité z bronzu a nazývané moře. Bylo okrouhlé, na dlaň silné (74 cm⁶¹⁸) průměr 5 m, vysoké 3,5 m, obvod 15 m. Obsah činil 2000 batů,⁶¹⁹ to je 44 000 l⁶²⁰ nebo 72 000 l⁶²¹ či 3000 batů,⁶²² to je 66 000 či

⁶¹¹ srov. Ezd 6,3.

⁶¹² srov. 1 Mak 4.

⁶¹³ srov. Ex 30,18-21; a NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 1148.

⁶¹⁴ srov. Ex 38,8.

⁶¹⁵ srov. MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžíšově knize*, s. 175.

⁶¹⁶ srov. Midraš k Gn 9,1.

⁶¹⁷ srov. Př 31,10-31.

⁶¹⁸ podle tabulky v DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 1074, heslo zpracoval D.H.Wheaton, M.A., B.D., vikář v Christ Church ve Ware, bývalý rektor Oak Hill College v Londýně, kanovník katedrály sv. Albana.

⁶¹⁹ srov. 1 Kr 7,23,26.

⁶²⁰ pokud počítáme dle standardně uznávaného 1 bat – 22 l. „Hodnota batu se stanovovala různě

108 000 l.⁶²³ Zajímavé je, že Wheaton na několika místech uvádí, že Šalomounova nádrž měla obsah pouze 1000 batů a opírá se o Scotta.⁶²⁴ Svou velikostí bylo bez pochyb největším z Chíramových počínů. Váha se odhaduje na 33 tun⁶²⁵ (viz obrazová příloha č.24).

Pod obrubou ho zdobilo věncoví ve dvou řadách - deset ozdob na jeden loket. Byly to ozdoby býků – deset na jeden loket, lemovaly moře kolem dokola a byly odlity spolu s mořem. Okraj byl jako okraj poháru nebo lilie.⁶²⁶

Někteří jej propojují s mytologickým mořem zmíněným v bibli (יםהים - mořský chaos⁶²⁷) a v Kenaanských mýtech.⁶²⁸

V zrcadlovém umyvadle se člověk vidí takový, jaký je. A dobře ví, že potřebuje omýt, očistit, posvětit. Áronovcům sloužilo k umývání rukou a nohou, aby nezemřeli, když budou konat službu při oltáři, nebo dál ve svatyni.⁶²⁹ Nemělo význam fyzické očisty, ale rituální - jako symbol posvěcení.

2.13.3.2 Podstavec pro umyvadlo

Umyvadlo, které bylo u Stánku na poušti stálo na podstavci, který byl speciálně posvěcen⁶³⁰ – to znamená, že netvořil s umyvadlem jeden celek.⁶³¹ Umyvadlo v Šalomounově chrámu stálo na podstavci⁶³², který tvořilo dvanáct měděných býků otočených do čtyř světových stran vždy po třech, hlavou ven (viz obrazová příloha č.23 a 24). Kromě světových stran mohly symbolizovat i čtvero ročních období.⁶³³

v rozmezí 20,92-46,6 l. Za předpokladu, že bat obsahoval polovinu královského batu a že zlomky nalezených nádob označených „br“ označovaly plný objem nádob, se jako základ pro výpočty obvykle přijímá návrh 22 l v biblických dobách“ - DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, str.1073, heslo zpracoval D.H.Wheaton, M.A., B.D., vikář v Christ Church ve Ware, bývalý rektor Oak Hill College v Londýně, kanovník katedrály sv. Albana.

⁶²¹ pokud počítáme dle Ezechielovy míry 1 bat – 36 l – poznámka v ekumenické bibli k Ez 45,10.

⁶²² srov. 2 Pa 4,2-5.

⁶²³ podle předchozích výpočtů.

⁶²⁴ R.B.Y.Scott, JBL 77, 1958, str. 210-212, zmíněn v DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 1076, heslo zpracoval D.H.Wheatonem, M.A., B.D., vikářem v Christ Church ve Ware, bývalým rektorem v Oak Hill College v Londýně, kanovníkem katedrály sv. Albana.

⁶²⁵ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶²⁶ srov. 2 Pa 3-4.

⁶²⁷ srov. Gn 1,2.

⁶²⁸ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶²⁹ srov. Ex 30,20.

⁶³⁰ srov. Ex 40,11; Lv 8,11.

⁶³¹ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 1148.

⁶³² srov. 1 Kr 6-7.

⁶³³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

I v Herodově chrámu bylo umyvadlo postaveno na takovém podstavci.⁶³⁴

2.13.3.3 Další osudy umyvadla

Je zvláštní, že se bible nezmiňuje o tom, jak se umyvadlo patřící k Stánku na poušti přenášelo. Můžeme buď předpokládat, že se to dělo stejně jako se všemi ostatními bohoslužebnými předměty, nebo vzít v potaz, že bronzové umyvadlo se stalo bohoslužebným artiklem až později – a později bylo doplněno do textu. Tomu částečně nahrává fakt, že Septuaginta tuto skutečnost uvádí:

και λημψονται ιματιον πορφουρον και συγκαλυψουσιν τον λουτηρα και την βασιν αυτου και εμβαλουσιν αυτα εις καλυμμα δερματινον υακινθινον και επιθησουσιν επι αναφορεις.⁶³⁵

Král Achaz, jak už jsme zmínili, kvůli závazkům k asyrskému králi nechal udělat mnoho změn na chrámovém nádvoří. Nádrže i bronzové moře sňal z jejich podstavců a položil je přímo na zem.⁶³⁶

Kaldejci roku 586 př. n. l. bronzové umyvadlo (a vůbec všechno, co bylo z bronzu – tedy i sloupy, podstavce a nádoby a také zlato a stříbro) zničili a kov převezli do Babylóna.⁶³⁷

2.13.4 Bronzové stojany a nádrže

Pojízdné nádrže byly užívány na nádvoří Šalomounova chrámu k omývání toho, co bylo určeno k omývání při zápalných obětech⁶³⁸ (viz obrazová příloha č.27).

Mělo jich být 10 kusů – 2 x 2 m, na výšku 1,5 m. Jejich kostrou měly být lišty pospojované příčkami. Na lištách mezi příčkami byli znázorněni lvi, býci, cherubové a věnce. Každý stojan měl 4 kola (75 cm vysoká) se čtyřmi bronzovými osami. Byla to normální kola jako u vojenského vozu – s loukotěmi, osami, paprsky a náboji, jen byla celá litá. Na rozích stojanu byla čtyři ramena. Nahoře byla obruba 0,25 m vysoká a držadla spojená s lištami. Na ploše lišt a držadel byly vyryti cherubi, lvi, palmy

⁶³⁴ tamtéž.

⁶³⁵ Orientační překlad: „A vezmou nachovou pokrývku a přikryjí umyvadlo a jeho podstavec a položí je na koženou modrou přikrývku a položí na přenašedla.“ RAHLFS, A. (ed.), *Septuaginta*, Nu 4.

⁶³⁶ srov. Kr 16,10-18.

⁶³⁷ srov. 2 Kr 25,13.

⁶³⁸ srov. 1 Kr 7,27-39.

a věnce. Na každém ze stojanů byly připevněny nádrže. Obsah jedné nádrže byl 40 batů, to je 880 či 1440 l,⁶³⁹ průměr 2 m. To všechno vyrobil Chíram.

Archeologické objevy velmi pomohly k porozumění designu měděných podkladů popsaných detailně v královských knihách, speciálně larnacký (z Kypru) podstavec, který ve většině detailů připomíná podstavec z chrámu. Larnacké podstavce měřily 2 x 2 x 1,5 m. Jejich vrchní část měla tvar kruhu, do kterého byla zasazena umyvadla, tato umyvadla byla vypouklá, jak to známe z vykopávek v Ugaritu a Megidu.⁶⁴⁰

2.13.5 Místo k zabíjení

Severně od oltáře bylo místo určené k zabíjení obětních zvířat s šesti řadami čtyř kruhů, či čtyřmi řadami šesti kruhů umístěných na zemi.⁶⁴¹ Před kruhy byly tenké mramorové sloupky, ke kterým byly připojeny cedrové trámy. V těchto blocích byly upevněny kovové háky a kladky k zavěšení obětních zvířat při stahování kůže. Mezi pilíři byly mramorové stoly k přípravě obětí.⁶⁴²

2.13.6 Zdi a brány oddělující vnitřní nádvoří

„Hradba, zed' nebo kruh z kamení obklopující posvátný prostor patří k nejstarším známým architektonickým strukturám svatyní.“⁶⁴³

Vchod na nádvoří Stánku na poušti byl umístěn na východní straně, široký 10 m. 10 x 2,5 m velký pestře vyšíty závěs byl pověšen na čtyřech sloupech, stejných jako ostatní sloupy. Pestře vyšíty závěs byl z modré, purpurové, červené látky a jemně tkaného plátna. (Jakým způsobem byl vyroben, nevíme – zda byly látky spleteny dohromady, překrývaly, nebo byly ve stylu patchwork?)

Tyto barvy symbolicky ukazují na několik fenoménů týkajících se stánku: příchod z vlastního lidství, úžas nad Božím královským majestátem – odpuštěním a nebem – Boží přítomností.

⁶³⁹ Dle předchozího počítání – viz oddíl umyvadlo.

⁶⁴⁰ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; a *NIV study Bible*, s. 478.

⁶⁴¹ srov. Mid 3,5 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁴² srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁴³ ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 362.

Závěs byl zřejmě stále spuštěný,⁶⁴⁴ a tudíž, chtěl-li někdo vstoupit, musel se dotknout závěsu všech těchto barev, jejichž symbolický význam jsme zmínili.

Kostru oddělení nádvoří tvořily sloupy. Po severní a jižní straně jich bylo po dvaceti. Není udáno, z jakého byly materiálu. Zřejmě z akáciového dřeva, protože – za prvé jednak u jiných sloupů svatyně je tento materiál zmíněn, za druhé protože nejsou jmenovány ve výčtu předmětů vyrobených z mědi.⁶⁴⁵ Byly ukotveny vyvažovacími lany a kolíky.⁶⁴⁶

Bible neuvádí výšku (zřejmě vyšší než 2,5 m⁶⁴⁷ - taková byla výška zástěny). Novotný uvádí 2,62 m.⁶⁴⁸ Není ani uveden tvar sloupu – kulatý či hranatý.

Na západní a východní straně bylo po deseti sloupech na deseti bronzových patkách. 4 sloupy uprostřed východní (přední) strany byly určeny pro zavěšení barevného závěsu vchodu do areálu Stánku na poušti. Všechny sloupy měly být opatřeny stříbrnými háčky a stříbrnými příčnými tyčemi a jejich hlavice měly být obloženy stříbrem a „zdobené na spodní straně proužkem.“⁶⁴⁹ Na to bylo použito 17,75 kg stříbra.⁶⁵⁰ Patky sloupů byly bronzové (viz obrazová příloha č.28).

Počet sloupů – Nový biblický slovník uvádí tři teorie o rozmístění sloupů:⁶⁵¹

- 1) Sloupů bylo 60 – vycházíme-li z předpokladu, že na každých 2,5 m látky připadl jeden sloup a žádný se nepočítal dvakrát. Plátno brány pak viselo na čtyřech sloupech vlastních a dvou bočních.
- 2) Sloupů bylo jen 56 – pokud by sloupy v rozích byly totožné - nebo stály dva vedle sebe.
- 3) Baraita o vztyčení Stánku na poušti učí, že sloup stál vždy uprostřed mezery (2,5 m široké) a v rozích sloupy nebyly.

„Nicméně je velmi užitečné přemýšlet o tom, co všechno muselo předcházet tomu, než mohlo být obyčejné akáciové dřevo pro výrobu sloupů použito. Muselo být nejdříve poraženo a odděleno od svých kořenů, na nichž závisela stabilita stromu. ... Poté byly sloupy zasazeny do bronzových patek, bez nichž by sloupy v pouštním písku

⁶⁴⁴ srov. Nu 4,20.

⁶⁴⁵ srov. Ex 26,32-37; 38,29-31.

⁶⁴⁶ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), Nový biblický slovník, s. 968, heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

⁶⁴⁷ 5 loktů.

⁶⁴⁸ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický Slovník*, s. 964.

⁶⁴⁹ DOUGLAS, J.D.(ed.), Nový biblický slovník, s. 968, heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

⁶⁵⁰ srov. Ex 38,28.

⁶⁵¹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), Nový biblický slovník, s. 968, heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D., M.R.I.A., profesor starozákonní řečtiny na Queen's University v Belfastu.

nikdy nemohly stát pevně.⁶⁵² Toto je paralela k izraelské historii – stromy byly odříznuty od svého kořene, od své pohanské přirozenosti, a vyvoleny stát na bronzových patkách, tedy - podle symboliky bronzu - na soudu, spravedlnosti a odpuštění.

Dalším symbolem, který nabízí propojené sloupoví, může být význam, že nikdo nemůže stát sám a oddělit se.⁶⁵³ V Božím národě je propojen jeden s druhým. Vždyť Hospodin „stíhá viny otců na synech“ (Ex 20,5). A za hřích jednoho trpí celý národ.⁶⁵⁴

Je zřejmé, že právě postříbřené hlavice byly tím, co bylo vidět, když se někdo na Stánek na poušti díval zvenčí. Jinak bylo vše zakryto zástěnou, takže nebylo možné dovnitř nahlédnout. Symboliku stříbra jsme již uvedli – je to vzácné slovo.⁶⁵⁵ Mluví se také o vhodně proneseném slovu⁶⁵⁶ – to znamená střežit jazyk, pokud mluvíme o tom, co je uvnitř, v místě blízkosti Boha. To nás vede k upozornění, aby uvnitř člověka bylo to, co mluví. Protože lidé, kteří jsou vně, si tvoří obraz podle toho, co vidí navenek.

Zdi nádvoří na poušti tvořily zástěny z jemně tkaného plátna napnutého na sloupech které stály na obdélníkovém půdorysu. Ze stejného materiálu byl také vyroben oděv pro kněze.⁶⁵⁷ Pro jižní a severní stranu to bylo po 50 m jemně tkaného plátna. Pro západní stranu 25 m a pro východní stranu, pro levé i pravé křídlo, 7,5 m jemně tkaného plátna o šířce 2,5 m.

Zástěny tedy představují oddělení ke svatosti, ke svatosti prostoru, také ke svatosti kněží. I izraelský lid byl vyvolen jako království kněží, pronárod svatý.⁶⁵⁸ Kněží jsou svatými mezi svatými. Vždyť právě bílá barva je symbolem odpuštění a oddělení ke svatosti.⁶⁵⁹

Oddělení vnitřního nádvoří Šalomounova chrámu bylo kamenné a postavené systémem tří vrstev kamenných kvádrů a jedné vrstvy dřeva, přesněji otesaných cedrových trámů.⁶⁶⁰

V Ezechiellově vidění (viz obrazová příloha č.42 a 43) byl prostor kolem chrámu obehnan hradbou širokou i vysokou 3 m. Brány k vnitřnímu nádvoří byly tři – proti

⁶⁵² ŘEŽÁBEK, K., *Svatyně a cesta k dospělosti*, s. 36, parafráze myšlenek H.B.McGOWANA: *Svatostánek*, str.15–16.

⁶⁵³ srov. korachovci - Nu 16.

⁶⁵⁴ srov. např. Jz 7.

⁶⁵⁵ srov. Př 26,23.

⁶⁵⁶ srov. Př 25,11.

⁶⁵⁷ srov. Ex 28,39; Ž 132,9.16.

⁶⁵⁸ srov. Ex 19,6.

⁶⁵⁹ srov. Iz 1,18.

⁶⁶⁰ srov. 1 Kr 6,36; 7,12.

jižní, severní a východní vnější bráně. Brány byly totožné. Jejich popis je sice podrobný, ale ne příliš jasný. Přesto ho zde uvedeme:⁶⁶¹ K branám se vystupovalo po osmi schodech. Šířka prahu byla 3 m. Vchod do brány byl 5 m široký, dlouhý 6,5 m a i s postraními pokojíky byla brána široká 12,5 m, dlouhá 24 m. Postranní místnosti v bráně byly 3 na každé straně a každá byla velká 3 x 3 m. Mezi nimi byl rozestup vždy 2,5 m. Ohraničující zídka před nimi byla 0,5 m. Dvorana brány měla 3 m, i s pilíři (po 1 m) 4 m. Pilíře měřily 30 m. Dokola brány byla okna zužující se dovnitř místností a směřovala do vnějšího nádvoří. Kolem dokola dvorany byla okna zužující se dovnitř. Dvorana brány směřovala k vnějšmu nádvoří. Na jejích pilířích byly palmy – na každé straně jedna. U každé brány byla komora, kde se oplachovala zápalná oběť.

Ve dvoranách byly dva stoly, kde se porážela obětní zvířata. Zvenku dvorany, při boční straně, byly také dva stoly – po dvou z obou stran - z tesaných kamenů. Rozměry stolů byly 0,5 x 0,25 x 0,25 m. Na ně se kladlo nářadí k porážení zvířat. Na vnější straně vnitřní brány byly komory zpěváků. Komora s průčelím na jih byla určena pro kněze, kteří měli držet stráž u domu, s průčelím na sever pro kněze, kteří drží stráž u oltáře (Sádokovci).

Východní brána⁶⁶² měla zůstat zavřená, protože skrze ni vešel Hospodin⁶⁶³ a pouze kníže může skrze ni projít. Zřejmě se částečně i na tomto podkladě zakládá tradice o zazděné bráně na východní straně chrámové hory (dnes přezdívané krásná, zlatá, brána milosrdenství, pokání), skrze níž má podle židovské i muslimské tradice projít mesiáš. Tato současná brána byla zazděna Sulejmanem I. Nádherným v 16.století. Vznikla na herodovských základech a svůj nynější vzhled má ze 7. století. Během křižácké nadvlády se dvakrát ročně⁶⁶⁴ otvírala na křesťanské svátky⁶⁶⁵ (viz obrazová příloha č.46).

I v Herodově chrámu (viz obrazová příloha č.33, 34 a 35) bylo vnitřní nádvoří obklopeno zdí. „Kněží postavili zeď na západní straně vnitřního nádvoří, aby skryli oltářní oběť očím těch, kteří slavili v nové královské banketní hale, kterou král postavil ve svém paláci v horním městě.“⁶⁶⁶

⁶⁶¹ srov. Ez 40,6-37.

⁶⁶² z kontextu vyplývá, že se jedná o bránu mezi vnitřním a vnějším nádvořím, ač je v textu označována za vnější bránu Ez 43-44.

⁶⁶³ srov. Ez 44,2-3.

⁶⁶⁴ Květná neděle a pozdvižení sv.Kříže.

⁶⁶⁵ BOURBON, F., *Průvodce Svatou zemí – Izrael-Sinaj-Jordánsko*, s. 20 – na chrámové hoře se nalézají ještě další dvě Sulejmanem zazděné brány – jsou to brány Trojitá a Jednoduchá.

⁶⁶⁶ FLAVIUS,I., *Starožitnosti*, 20,189-192; citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo

Existují rozdílné názory na to, kolik bran tam bylo. Podle Talmudu⁶⁶⁷ a Flavia⁶⁶⁸ zde bylo 7 bran (pokud zahrneme i Nicanorovu bránu, která však spíše vedla na nádvoří Izraele – které bylo otevřeno k nádvoří kněží). Podle jiných pramenů⁶⁶⁹ zde bylo bran osm. Menší počet je však podle Encyklopedie Judaica pravděpodobnější. Jména jsou následující:

na severní straně:

- Brána plamene - „Bet ha moked“⁶⁷⁰
- Brána obětí
- Brána třísek – „Nizoz“,⁶⁷¹ v jejímž prvním patře stála kněžská stráž

na jižní straně:

- Palivová brána
- Brána prvotin
- Vodní brána, v blízkosti které byla umyvadla ve vnitřním nádvoří.

Brány byly 10 m vysoké a 5 m široké. Přicházelo se k nim po dvanácti schodech.⁶⁷² Podle Flavia bylo schodů pět, ale toto číslo se zdá příliš malé. Západní strana, kde byla svatyně svatých, neměla brány ani schody. Avšak Talmud⁶⁷³ zmiňuje dvě brány na západě, které neměly jméno.⁶⁷⁴

2.14 VNĚJŠÍ NÁDVOŘÍ

Pro Stánek na poušti funkci vnějšího nádvoří, *החצר החיצונה*,⁶⁷⁵ plnilo táboření Lévičů okolo nádvoří. Kněžská třída (Áronovci) sídlili přímo před vchodem, na severu tábořili Merarírovci, na jihu Kehatovci a na západě Geršónovci⁶⁷⁶ (viz obrazová příloha č.1).

Vnější nádvoří je prostor v chrámovém okrsku, sousedící s vnitřním nádvořím, ale oddělený od něj. Na vnější nádvoří může přicházet lid. Je známo, že „ulice domu

„Temple“ s. 943 – 987.

⁶⁶⁷ Midot 1,4-5 – tamtéž.

⁶⁶⁸ FLAVIUS, I., *Starožitnosti*, - tamtéž.

⁶⁶⁹ Midot 2,6; Šekalim 6,3; - tamtéž. FLAVIUS, I., *Židovská válka* 5,198.

⁶⁷⁰ Přepis podle ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

⁶⁷¹ Přepis tamtéž.

⁶⁷² Mid 2,3 – tamtéž.

⁶⁷³ Šekalim 6,3 – tamtéž.

⁶⁷⁴ ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

⁶⁷⁵ srov. Ez 10,5.

⁶⁷⁶ srov. Nu 2-4.

Božího“, jak je uvedeno v Ezdrášovi,⁶⁷⁷ byla místem k velkému shromáždění lidu u chrámu.⁶⁷⁸

Vnější nádvoří bylo dlážděné a určeno pro lid. Bylo obehnáno zdmi a několika branami.⁶⁷⁹ V Ezechielově chrámu se vnější nádvoří rozprostíralo kolem brány a bylo vydlážděné tzv. nižší dlažbou.

Už za Šalomouna byl prostor rozdělen na část pro muže a pro ženy.⁶⁸⁰ Herodův chrám měl čtyři nádvoří s vzestupnou exkluzivitou. Nádvoří pohanů, žen, mužů (Izraelců) a kněží.⁶⁸¹ Podle Biče měli obchodníci své místo na nádvoří pohanů. Bič totiž ztotožňuje nádvoří Izraele a nádvoří mužů.⁶⁸² Krásnou bránou se podle něho vstupovalo do nádvoří žen.⁶⁸³ Nový biblický slovník naopak praví, že po pěti půlkruhových schodech se vystupovalo Krásnou bránou pobitou zlatem a stříbrem, vysokou 24 m do nádvoří mužů, kam měli přístup pouze muži.⁶⁸⁴

Na vnějším nádvoří byly umístěny cedulky,⁶⁸⁵ které upozorňovaly pohany na zákaz vstupu na další nádvoří pod trestem smrti.⁶⁸⁶ Tyto tabulky byly v řečtině a latině nalezeny v Jeruzalémě roku 1870 a 1936⁶⁸⁷ (viz obrazová příloha č.36).

2.15 NÁDVOŘÍ IZRAELE

Toto nádvoří se podle Atlas of Israel (viz příloha č.33) nacházelo v těsné blízkosti nádvoří kněží a pravděpodobně spadalo pod vnitřní nádvoří. Vstupovalo se na něj Nicanorovou bránou (z nádvoří žen), která byla přesně naproti Krásné bráně a z druhé strany naproti hlavnímu vstupu do chrámu.⁶⁸⁸ Nádvoří bylo určeno pouze pro

⁶⁷⁷ srov. Ezd 10,9.

⁶⁷⁸ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁷⁹ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 243.

⁶⁸⁰ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁶⁸¹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 645, heslo zpracoval T.C.Mitchell, M.A., zástupce kustoda v oddělení západoasijských starožitností v British Museum.

⁶⁸² srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica* ztotožňuje také nádvoří mužů a nádvoří Izraele, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁸³ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s. 414.

⁶⁸⁴ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 325, heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru – zde je evidentní sjednocení Nicanorovy a Krásné brány, avšak žádná jiná zde uvedená literatura tuto domněnku nepodporuje.

⁶⁸⁵ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁸⁶ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁶⁸⁷ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; a DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval A.R.Millard, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool.

⁶⁸⁸ srov. *Atlas of Israel*, Jerusalem 1970 - citován v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

kněží či muže - Izraelce. Obě tato nádvoří byla obklopena vnitřní zdí dvacet metrů vysokou, na jejímž vrcholu byla vystavena válečná kořist vzatá Hasmoneovci a Herodem. Nádvoří Izraele bylo podélné, 67,5 x 5,5 m velké. Na severu i jihu mělo po čtyřech branách. Uvnitř byly sloupové chodby a síně pro kněží a pro školení zákoníků.

Během rebelií proti Římu, ve dnech Varuse a Gessia Flora, bylo sloupoví několikrát zničeno, ale následně vždy opraveno.⁶⁸⁹ Směrem k nádvoří kněží bylo lemováno balustrádou - kamenným ozdobným mřížovím 0,5 m vysokým, které obklopovalo vysvěcené místo, a také bloky velkých kamenných tesaných leštěných kvádrů, podél nichž Levité stávali, takže nádvoří kněží bylo o 1,35 m výš než nádvoří Izraele. Za mřížovím bylo 14 schodů a potom násep, podezdívka, která byla 5 m vysoká,⁶⁹⁰ a nad ní byla zeď hlavního nádvoří oddělující jej od nádvoří kněží. Zde byla vyhrazena místa pro hudebníky a zpěváky.

2.16 NÁDVOŘÍ ŽEN

Nádvoří žen⁶⁹¹ bylo na východě chrámového nádvoří – před nádvořím kněží a Izraele. Bylo čtvercové, každá strana měřila 67,5 m. Bylo nezastřešené. Bylo nejen pro ženy, přimykalo se k nádvoří Izraele. Od pohanského nádvoří bylo odděleno ohradou.⁶⁹² Podle Mišny⁶⁹³ byla výška ohrady 70 cm. Ale Flavius zastává názor, že to bylo 1,5 m.⁶⁹⁴ Na východní straně byly umístěny pokladnice pro chrámové dary.⁶⁹⁵ Bič uvádí, že jich bylo třináct.⁶⁹⁶ Zde bylo také soudní schodiště, kde se konaly soudy.⁶⁹⁷

Nádvoří žen mělo po celém obvodu balkon (tribuna žen), či snad několik galerií,⁶⁹⁸ aby ženy mohly lépe sledovat bohoslužby a sledovat dění při slavnostech a vylévání vody při svátku Sukkot. Vedle tribuny žen byla umístěna nádoba s vodou hořkosti k pití.⁶⁹⁹

Na nádvoří byly v každém rohu 4 místnosti (o velikosti 20 x 20 m), také

⁶⁸⁹ srov. FLAVIUS,I., *Válka židovská*, 2,49.

⁶⁹⁰ srov. Míd 2,3; - citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; a FLAVIUS,I., *Válka židovská*, 5,195-7.

⁶⁹¹ srov. Míd 2,5- citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁹² srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁶⁹³ srov. Míd 2,3- citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁹⁴ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁶⁹⁵ srov. Mk 12,41n.

⁶⁹⁶ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s. 414.

⁶⁹⁷ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁶⁹⁸ tamtéž.

⁶⁹⁹ srov. Nu 5,11-31; ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

nezastřešené, ale pravděpodobně obklopeny sloupovím, které sloužilo jako ochrana proti dešti: komora nazirejců v jihovýchodním rohu, komora malomocných v severozápadním, skladiště dřeva v severovýchodním rohu a sklad oleje a vína v jihozápadním.⁷⁰⁰

Západní brána byla nazývána Nicanorova. Flavius užívá název Korintská brána, pravděpodobně proto, že byla bohatě zdobena v korintském stylu. Přicházelo se k ní po patnácti schodech, které nebyly pravoúhlé, jako všechny ostatní v chrámu, ale polokruhové.⁷⁰¹ Schodiště (výška 3,5 m) mělo komory pod nádvořím Izraele, ve kterých Levité uchovávali hudební nástroje. Nicanorova brána měla dvoje dveře.

Na každé straně Nicanorovy brány byly dvě komory. Severní – vpravo – byla Phineova – pro správce rouch, jižní – vlevo – pro výrobce „chavitin“⁷⁰² - koláčů, placek.⁷⁰³ Byly otevřeny směrem k nádvoří kněží a už jsme je v této souvislosti zmiňovali.

2.17 NÁDVOŘÍ POHANŮ

Rozprostíralo se na ploše 280 x 317 x 474 x 486 m⁷⁰⁴ podél vnitřních stěn hradeb, kde bylo sloupořadí o 162 sloupech s antickými patkami a korintskými hlavicemi. Sloupoví se severním rohem připojovala k pevnosti Antonia. Sloupoví obsahovala dvě patra komor, každé vysoké 12 m. Jejich střecha byla rovná.⁷⁰⁵

Největší a nejznámější sloupoví na jižní straně⁷⁰⁶ bylo známo jako „Královské sloupoví“. Dle Flavia mělo 185 m⁷⁰⁷ a formu baziliky – centrální oblou hału (šířka 15, výška 30 m) s desetimetrovou kolonádou na obě strany. Mezi nimi byly 4 řady komor, 7 m vysokých. Kolonáda měla 10 m na šířku a 16 m na výšku (nebo 12 m⁷⁰⁸). Bylo ze čtyř⁷⁰⁹ či tří⁷¹⁰ řad sloupů. Svou krásou převyšovalo ostatní. Bylo z mramorových

⁷⁰⁰ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; *Atlas of Israel*, Jerusalem 1970, podobně i www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁷⁰¹ srov. Mid 2,5 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁰² Přepis podle tamtéž.

⁷⁰³ srov. Mid 1,4 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁰⁴ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁷⁰⁵ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁰⁶ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325, heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁷⁰⁷ srov. FLAVIUS, I., *Starožitnosti*, 15,410-416; citován v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁰⁸ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁰⁹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley,

sloupů a obloženo cedrovým dřevem. Na podlaze byla mozaika.⁷¹¹

Nejvýchodnější část byla nejstarší a Flavius ji zařazuje do Šalomounovy doby.⁷¹² V těchto prostorách diskutovali učenci.⁷¹³ V nádvoří bylo mnoho obchodů s bohoslužebnými potřebami (holubice a vše potřebné k obětem) a směnárny. V nich se měnily římské mince na týrské šekely – které měly hodnotu svatých šekelů.⁷¹⁴

Patrové komory byly určeny na skladování šekelů, chrámových nádob a bohoslužebných předmětů, šofarů a trumot (desátky a dary).⁷¹⁵

Ezechiel prorokoval, že v rozích nádvoří budou prostranství (20 x 15 m), kde budou vařit služebníci domu oběti lidu.

2.17.1 Oddělení nádvoří směrem ven

V Ezechielově vidění byly tři stejné brány k vnějšímu nádvoří – východní, severní, jižní. Rozměry byly totožné s vnitřními. Každá brána měla 7 schodů.

Zbytky po dvou branách Herodova chrámu na jižní straně jsou dodnes patrné, celkově tam byly čtyři.⁷¹⁶ Podle Flavia tam byly 4 brány⁷¹⁷ a Novotný zmiňuje bran 6.⁷¹⁸ Mišna zmiňuje pouze 5 bran na chrámovou horu.⁷¹⁹ Nyní shrneme všechny zmínky o branách.

B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁷¹⁰ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s.245.

⁷¹¹ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷¹² ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; a DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru uvádí západní stranu a NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s.245 uvádí na východní, ale zřejmě záleží na úhlu pohledu.

⁷¹³ Srov. Mt 21,23; DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru odvozuje od Jn 2,14-16; Lk 19,45; Sk 3,11; 5,12.

⁷¹⁴ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷¹⁵ srov. Shek 2,1; citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷¹⁶ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley,

B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁷¹⁷ Srov. FLAVIUS,I., *Starožitnosti*, 15,401; citován v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷¹⁸ srov. NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s.246.

2.17.2 Východní brány

Krásná brána - velmi široká, 35 m vysoká a jako ostatní byla bronzová a pokryta stříbrem a zlatem⁷²⁰ (pod dnešní Zlatou bránou). Pravděpodobně novozákonní Skutky právě tuto bránu nazývají Krásná.⁷²¹ Nový biblický slovník ji však ztotožňuje s Nicanorovou bránou.

Brána Šušan⁷²² - v jejích dveřích byl obraz Persepolis (hl. město perské říše). Byla jižně od Brány milosrdenství, či Zlaté brány, která je viditelná na východní straně dodnes. Východní zeď byla nižší než ostatní, aby nepřekážela očím kněží ve výhledu na svatyni, když pálili červenou jalovici na vrcholu Olivové hory.⁷²³

Z východní brány vedl most přes Kidronské údolí a byl nazýván Kraví most.⁷²⁴

2.17.3 Severní brána

Brána „Tadi“⁷²⁵ se nepoužívala. Neměla překlad, ale měla dva kosé kameny - jeden proti druhému – trojúhelníková forma svědčí o jejím stáří.⁷²⁶

2.17.4 Jižní brány

Na jihu byly nalezeny 2 brány, známé dnes jako Dvojitá a Trojitá brána. Tyto brány překlenovaly podzemní chodby, které vedly do území chrámové hory. Z Dvojité brány zbývá práh z překladu, který je z období Druhého chrámu a také vstupní hala obsahující centrální pilíř a 4 oblouky, ve dvou z nich je stále rozlišitelné zdobení – zjevně datováno do období Druhého chrámu (viz obrazová příloha č.43). Z Trojité brány zbyl pouze původní vstup. Šířka vstupu do Trojité brány byla 5,5 m a do dvojité 11 m.

Další brána na jižní straně západní zdi je známá jako Barclayova brána. Délka

⁷¹⁹ srov. Mid 1,3 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷²⁰ srov. FLAVIUS,I., *Židovská válka*, 5,204-5.

⁷²¹ srov. Sk 3,2.

⁷²² srov. Mid 1,3 citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷²³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷²⁴ srov. Par 3,10 Shek 4,2; citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷²⁵ Přepis podle ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷²⁶ srov. Mid 2,3 a Mid 1,3; citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

překlady 7,5m a výška 2,08 m. Práh této brány je nižší než všechny ostatní a schody vedou dolu do Tyropoeonského údolí. (viz příloha č.38) Jedna z těchto dvou bran je pravděpodobně totožná s Coponiovou bránou v Mišně. Mišna zmiňuje i název jedné z nich - Hulda.⁷²⁷

Druhý most, nazývaný Most obětního beránka, vedl z jižního konce východní zdi směrem k poušti (viz obrazová příloha č.37). Jeho zbytky byly nalezeny na jižním rohu chrámové hory.⁷²⁸

2.17.5 Západní brány

Na západě byly 4 další brány vedoucí do města přes viadukty nad Sýrařským údolím.⁷²⁹ To podporuje archeologické nálezy – na západní straně byly nalezeny dvě brány a most.⁷³⁰ Mišna konkrétně jmenuje Coponiovu bránu na západě (Coponius byl 1. římský prokurátor Judska).⁷³¹

Flavius nepíše o branách příliš jasně:

„Odtamtud vedla jiná schodiště o pěti stupních ke branám, jichž bylo na severní a jižní straně po čtyřech, dvě na východní straně. Ty byly postaveny z nutnosti. Když totiž na východní straně bylo pro ženy zdí ohrazeno zvláštní místo pro bohoslužbu bylo třeba druhé brány. Byla tedy proražena naproti hlavní bráně. Z ostatních stran byla ještě jedna brána jižně a severně, kterými se vcházelo do nádvoří žen. Ostatními branami ženy nesměly vcházet ani vycházet. Na západní straně brána nebyla. Sloupořadí mezi branami odvrácená od hradeb dovnitř, směrem k pokladnicím, byla nesena ohromně krásnými a velkými sloupy. Devět bran bylo zcela pobito zlatem a stříbrem. V každé bráně byla dvoukřídlá vrata. Třicet loket vysoká a patnáct loket široká. Za vchody se brány uvnitř rozšiřovaly a měly po obou stranách třiceti loketní síně vysoké přes čtyřicet loket. Každou síň podepíraly dva sloupy, obvod dvanáct loket. Ostatní brány byly stejně velké. Pouze brána z východu od nádvoří žen, za branou Korintskou, proti bráně do chrámu, byla mnohem větší. Výška padesát loket vrata čtyřicet loket, velmi tlustá vrstva stříbra a zlata. Zlato a stříbro na devět bran nechal odlít otec Tiberiův,

⁷²⁷ srov. Míd 1,3; citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; přepis tamtéž.

⁷²⁸ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷²⁹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo, zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁷³⁰ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷³¹ srov. Míd 1,3; citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

Alexandros.⁷³² Jan vztyčil věže v rozích chrámu.⁷³³

2.17.6 Pevnost Antonia

V severozápadní části nádvoří byla pevnost Antonia. Tam sídlil místodržitel a římská vojenská posádka, připravena potlačit jakékoli nepokoje na chrámové hoře. Na důkaz podřízenosti v ní muselo být uloženo velekněžské roucho.⁷³⁴ „Antonia byla postavená v rohu dvou sloupořadí, u západního a severního, v první části posvátného obvodu. Bylo to dílo krále Heroda. ... Vnitřek měl rozlohu a uspořádání jako královský palác. Stále tam sídlila římské legie. ... Celkovým tvarem se podobala věži. V rozích byla ozdobena čtyřmi jinými věžemi. Tři byly vysoké padesát loket⁷³⁵ a v jihovýchodním rohu měla jedna sedmdesát loket,⁷³⁶ ... takže bylo možno z ní přehlédnout celý chrámový obvod. Na straně, která souvisela s chrámem, měla sestupy, ... jimiž procházely hlídky, aby střežily lid, aby nechystal nějaký převrat“⁷³⁷ (viz obrazová příloha č.34 a 35).

2.18 CHRÁMOVÉ ÚZEMÍ

Posvátný okrsek Stánku na poušti byl obdélníkový s rozměry: délka 52,5 m, šířka 26,25 m. Na obvodu bylo 60 sloupků, které byly spojeny postříbřenými tyčemi a upevněny provazy. Ty byly připevněny k měděným stanovým kolíkům. V tomto prostoru byl příbytek na poušti.⁷³⁸

Chrámová hora je obklopena zbytky zdí. Vykopávky na severní straně a severní polovině západní strany dělali archeologové Warren⁷³⁹ a B. Mazar.⁷⁴⁰ Dotkli se objevů z Herodovy doby. Základy jsou v současné době hluboko pod zemí - 25 m na jižním rohu a 21 m v západní zdi.

Tyto vrstvy byly vystavěny na základech postavených na tesaných kamenných

⁷³² FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5,205n.

⁷³³ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 4,58.

⁷³⁴ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 325 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁷³⁵ 25 m

⁷³⁶ 35 m

⁷³⁷ FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 5,238-245 (zkráceno).

⁷³⁸ srov. Ex 26; 36,8-38; a www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁷³⁹ během let 1864-67.

kvádrech. Ty měly širokou obrubu s vystupujícími ploškami na krajích. Viditelné byly jen kameny s nízkými hladkými výběžky a dvojitými okraji (viz obrazová příloha č.6).

Kvádry do sebe zapadají bez malty a cementu. Největší kámen nalezený v západní zdi je 12 m dlouhý a nejmasivnější je na jižní straně - 7 m dlouhý a 1,8 m vysoký, vážící více než 100 tun.

Herodův cíl byl vytvořit obdélníkový prostor, a to vyžadovalo topografické změny velkého rozsahu (viz obrazová příloha č.18). Aby byla vyrovnána úroveň země, bylo ze severozápadního rohu odsekáno 5-14 m kamene. Na druhé straně se muselo malé údolí, které běželo severovýchodním směrem podél délky staré zdi chrámové hory dolů ke Kidronu, zasypat. Byla postavena zeď 38 m vysoká a jáma, která se vytvořila, byla naplněna zeminou. Jihozápadní roh směrem k Tyropoeonskému údolí, do kterého se zařezávala chrámová hora, byl odkloněn. Nejvyšší bod skály na nejjižnějším rohu – u Kidronského údolí – byl nižší než úroveň plánovaného chrámového areálu. Herodes proto tento prostor zaplnil kameny a zeminou do výšky 30 m a na vrchu postavil klenutí (sklepení) 88 m dlouhé, známé dnes jako Šalomounova konírna. V západní zdi byl objeven oblouk a most, který spojoval chrámovou horu s Herodovým palácem v místě dnešní Citadely.⁷⁴¹

Chrámový prostor v úzkém mišnaickém smyslu měl rozlohu 250 x 250 m.⁷⁴²

- Délka zdí chrámové hory byla 281 m na jihu,
- 466 m na východě,
- 488 m na západě,
- 315 m na severu.

Obvod tedy měřil 1550 m a plocha měla 144 000 m².⁷⁴³ To odpovídá téměř přesně současným rozměrům.

Znaky na vnitřní straně západní zdi ukazují, že opěrné pilíře rozdělávaly horní část zdi na výklenky (jako v jeskyni Makpela v Hebronu a také v Herodionu). Zeď měla výklenky (střílny) a strážci, vybraní z Levitů, byli postaveni do jeho rohů a bran. Kolem zdí – alespoň na severozápadním konci – bylo sousední náměstí odlišné úrovně, propojené schody. Obchody byly postaveny na nižší úrovni – pod tímto prostorem.⁷⁴⁴

Chrámové území v Ezechiellově vidění mělo posvátný charakter a bylo

⁷⁴⁰ od r. 1967.

⁷⁴¹ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁴² srov. Mid 2,1citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁴³ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁴⁴ tamtéž.

obrovských rozměrů (12 x 10 km). To není jistě náhodné. „Chrám měl být obehnan dvojím nádvořím, z nichž jedno mělo být přístupné pouze kněžím. Také oddělení od budov královských mělo být dokonalé – církev měla být nezávislá na moci politické – dokonce byly v chrámu zakázané i královské hrobky. Ezechiel dobře cítil nebezpečí zbožnosti královské, jemuž Izraelci často podléhali. Bývalí kněží izraelských svatyn měli být degradováni na Levity s nižšími službami, protože poskvrnili sebe i lid zaváděním mnohých pohanských zvyků, jimiž byla narušena svatost Hospodinova. Vše vyplývalo z úsilí o oddělení oblasti světské a duchovní.“⁷⁴⁵ Problémem byla neposlušnost králů, kteří dříve či později začali prosazovat sami sebe. Včetně krále, který byl mužem podle Božího srdce – Davida. Proti takovéto politické moci se chrám halí do několika hradeb a široko daleko je jen posvátná půda.

Hospodin ve svém vidění také mluví o neobřezancích, kteří vstupovali do jeho domu, a tím ho znesvěcovali. Problém není v Bohu, ale v lidech. Jeho mlčení a nečinnost odkazuje možná spíše na jeho milosrdenství a velkou trpělivost.

Celou stavbu má, podle Ezechiele, obklopovat hradba o rozměrech 1,5 x 1,5 km. Celé toto území je velesvaté. Speciální území (12,5 x 5 km) mělo Hospodinu připadnout losem jako oběť pozdvihování. To bude patřit Lévičům, tam budou bydlet a také v něm bude místo pro svatyni obehnanou již výše zmíněnou hradbou.

Jistě ne náhodou vycházela z pod prahu k východu voda. Voda se řinula z pravého boku chrámu. Z vody se stávala řeka, bylo jí po kotníky, čím dál od domu, tím více jí bylo. Voda tekla do Araby⁷⁴⁶ a do moře (dle Houstona Rudé moře⁷⁴⁷, dle Biče Mrtvé moře⁷⁴⁸), tam se voda stávala zdravou. Na břehu této řeky rostlo mnoho stromů. Ovoce z těchto stromů má sloužit za pokrm a jeho listí za lék (to jasně konotuje se Zjevením).⁷⁴⁹

⁷⁴⁵ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 243.

⁷⁴⁶ Araba – obecně pustina, step (tak překládají králičití). Konkrétně se jedná o území příkopové propadliny, které se táhne od Tiberiadského jezera k Akabskému zálivu. Srov. DOUGLAS, J.D. (ed.), *Nový biblický slovník*, s. 46, heslo zpracoval J.M. Houston, M.A., B.Sc., D.Phil., rektor regent College ve Vancouveru v Britské Kolumbii.

⁷⁴⁷ srov. tamtéž.

⁷⁴⁸ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁷⁴⁹ srov. Zj 22,1-2.

2.19 CHRÁMOVÝ SVITEK

Existuje ještě jeden přístupný popis chrámu, který nebyl, jako Ezechielův, nikdy postaven. Přesto stojí za zmínku, protože chrámy vizionářů nesou silnou symboliku a vypovídají o smyslu vnitřního uspořádání a bohoslužby vůbec. Je jím chrám popsán v Chrátovém svitku.

V Kumránu, v jeskyni č.11 nalezené v roce 1956, byl nalezen mezi svitky jeden, který byl nazván Chrátovým svitkem. Jazyk je příbuzný s mišnaickou hebrejštinou. Svitek je datován do let 150-125 př. n. l.⁷⁵⁰ Svitek obsahuje mimo jiné⁷⁵¹ popis konstrukce chrámu a oltáře, nádvoří a ostatní okolní struktury. Autor svitku vychází z bible, příkazy však přepracovává, inovuje a uvádí určité změny.⁷⁵²

Popis chrámu podle Chrátového svitku:⁷⁵³ Chrám stojí vprostřed vnitřního nádvoří (147x147m⁷⁵⁴), v blízkosti chrámu je oltář. V blízkosti je také dům se schody, které vedou k chrátové střeše, dům kde si kněží umývali ruce a nohy, dům s oltářními potřebami, místo, kde se zabíjelo (jatkan), a sloupová struktura bez zdí, kde se obětní zvířata třídila.

Na protější straně je kolonáda či sloupořadí, dvě patra vysoké, podél zdi vnitřního nádvoří. Vnitřní nádvoří je přístupné jen kněžím. Z každé strany je brána – tedy dohromady 4 brány, které vedou z vnitřního do středního. Brány se jmenují: Áronova (východní), Geršonova (západní) Kohatova (jižní) Merari (severní). Na vnější nádvoří vedlo dvanáct bran – 3 na každé straně – a jmenovaly se podle kmenů. Vnější nádvoří bylo čtvercové, gigantické – každá strana byla dlouhá 800 m. Dnes by to byl prostor od Damašské brány po Olivovou horu. Ze svitku se zdá, že autor měl ideu, že před každou bránou bude sídlit příslušný kmen.

Z tohoto krátkého popisku vyplývá, že vidění jsou ovlivněna náboženskou zainteresovaností vizionářské osoby. Půdorys chrámu ani účely různých prostor se nemění, avšak mění se podmínky pro oddělené území. Svaté území je obrovské jak v tomto Chrátovém svitku, tak u Ezechiele. Jedná se o jakousi ochranu před znesvěcením a oddělení svatého prostoru. Nemůžeme nevidět vnitřní zápal a hlubokou

⁷⁵⁰ Překlad prováděl a největší práci odvedl Yigael Yadin.

⁷⁵¹ Obětní zvyky pro speciální svátky, zákon o čistotě a nečistotě pro ty, kteří žili v chrámu či v chrátovém městě - měli co do činnosti s chrámem, revidovaná verze Dt 12-23.

⁷⁵² srov. ROITMAN,A., *Envisoring the temple*, s. 37.

⁷⁵³ srov. ROITMAN,A., *Envisoring the temple*, s. 43 – 47.

⁷⁵⁴ 1 cubit - 50cm.

úctu k svatým a Božím věcem, které ostře kontrastují s nevěrností lidu, nebo alespoň s jeho náklonností ke kompromisům.

Tyto téměř eschatologické vize nesou však i povzbuzení a naději, jak píše autor Chrámového svitku. Tvrdí, že popis jeho chrámu není konečný, je jen dočasnou strukturou. Dokonalý chrám bude postaven Bohem na konci dní: „Oni budou mým lidem a já budu pro ně Bohem navěky. Budu přebývat s nimi navždy a navěky a posvětim svůj chrám svou přítomností. Způsobím, aby v něm má přítomnost zůstávala až do doby požehnání. Můj chrám je po celou dobu založený pro mě, vzhledem k slibu, který jsem dal Jákobovi v Bét-elu.“⁷⁵⁵

2.20 ŠCHINA

יהוה שכינה - znamená Božskou přítomnost nebo imanenci, někdy je synonymem pro samotného Boha.⁷⁵⁶ Zdůrazňuje milostnou Boží přítomnost uprostřed Izraele a přitom neubírá Bohu na jeho transcendenci. Víra v Boží přítomnost byla základem pro rozvinutí kultu.⁷⁵⁷

Sestoupení Šchiny na chrám je bezpochyby vyvrcholením stavby chrámu. Je to potvrzení a znamení přijetí Bohem. Je to důkaz, že chrám nebyl výmyslem člověka a že na „druhém břehu“ je opravdu ten, pro koho byl postaven. K čemu by byla svatyně bez Boha? Rovnála by se tak pohanským svatyním.

Vidíme mocné sestoupení Šchiny, Boží slávy כבוד יהוה na Stánek na poušti.⁷⁵⁸ Tak Mojžíš dokončil celé dílo – z lidské strany. Teď nezbývá než čekat jako Eliáš na oheň z nebe. Mojžíš a celý lid postavili svatyni – jeden velký oltář a věřili, že ji Bůh zapálí. A sestoupil oheň i oblak. Hospodin se slitoval. Sestoupila Boží sláva.

Podobně sestoupila Boží sláva i na Šalomounův chrám. Šalomoun svolal všechny předáky a představitele dvanácti pokolení. Lévíjci byla přinesena Schrána i stan i všechno náčiní, které k němu patří. Posvěcení chrámu se dělo ve velké slávě. Všichni přítomní kněží se posvětili, obětovali tolik bravu a skotu, že se to nedalo spočítat, zpěváci patřící k Asafovi, Hémanovi a Jedútúnovi stáli se syny a bratry i s kapelou a jednohlasně zpívali. S nimi 100 trubačů chválilo Hospodina na pozouny.

⁷⁵⁵ Citace autora Chrámového svitku v ROITMAN, A., *Envisoring the temple*, s. 87.

⁷⁵⁶ srov. NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 208.

⁷⁵⁷ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁷⁵⁸ srov. Ex 40,34.

Poté sestoupila Boží sláva v oblaku a kněží kvůli tomu nemohli vykonávat službu.⁷⁵⁹

Na Druhý chrám Šchina nesestoupila. Je několik způsobů, jak to lze vysvětlit.

V chrámu nebyla Schrána smlouvy. Ta „tvoří základ Hospodinova trůnu. Je určena k tomu, aby zachovávala neporušené všechno to, co v ní bylo – svědectví.“⁷⁶⁰

Byla Bohem určena k zachování Jeho smlouvy neporušeně.⁷⁶¹

Jiným vysvětlením může být, že Šchina sestoupila na chrámovou horu už jednou a zůstala tam. Proto již nesestupovala později. Vždyť Šalomounovi řekl Hospodin: „Nyní jsem si tento dům vyvolil a oddělil jako svatý, aby tam navěky dlelo mé jméno. Mé oči a mé srdce tam budou po všechny dny“ (2 Pa 7,16; 1 Kr 9,3). Bůh přebývá v Jeruzalémě. Jsou tam jeho oči a srdce. Není to obyčejné místo.

V Šalomounově modlitbě (kterou většina vědců pokládá za po-exilový přídavek k osvětlení chrámového zasvěcení) je možnost, že Bůh by mohl přebývat v chrámu, důrazně zamítnuta.⁷⁶² Text stanovuje, že pouze Boží jméno přebývá v chrámu.⁷⁶³

Skutečný příbytek Všemocného je v nebi.⁷⁶⁴ Představa původního účelu chrámu se tedy podle toho mění. Důraz už není kladen na oběti, ale na modlitby, které budou nabídnuty Bohu.⁷⁶⁵ Izraelské prosby byly směřovány k chrámu⁷⁶⁶ ve víře, že modlitba bude vyslyšena i z nejvzdálenějšího místa.⁷⁶⁷ Zde, v chrámu, se lidé shromažďovali v době nepokojů,⁷⁶⁸ když kněží plakali.⁷⁶⁹ „R.Huna se ptá R.Ammiho: Proč je Svatý, budiž požehnán, označován jako $\square\aleph\aleph$? Protože svět sídlí v Ném, ale On nesídlí ve světě.“⁷⁷⁰ Bůh nepotřebuje místo, aby mohl existovat.⁷⁷¹

Není zdroj, který by dokládal návrat Božské přítomnosti do Druhého chrámu. Kde potom byla Božská přítomnost v období, ve kterém Izraelci odešli do exilu?⁷⁷² Současní věřící podle všeho věří, že od zničení chrámu až po budoucí konstrukci chrámu, má božská přítomnost svoje „bydliště“ v nebeské svatyni.⁷⁷³ „Midraš Tehilim

⁷⁵⁹ srov. 2 Pa 7.

⁷⁶⁰ srov. Jr 3,16; Žd 9,4.

⁷⁶¹ MACKINTOSH, C.H., *Poznámky ke 2. Mojžišově knize*, s.148.

⁷⁶² srov. 1 Kr 8,27.

⁷⁶³ srov. 1 Kr 8,29.

⁷⁶⁴ srov. 1 Kr 8,39-43.

⁷⁶⁵ srov. 1 Kr 8,28.

⁷⁶⁶ srov. Dn 6,11.

⁷⁶⁷ srov. Jon 2,5-8.

⁷⁶⁸ srov. Jl 1,15-17.

⁷⁶⁹ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

⁷⁷⁰ Genesis Rabbah 68,9 „He is the Place of the world, but the world is not Hisplace.“

⁷⁷¹ ROITMAN,A., *Envisoring the temple*, s. 10.

⁷⁷² srov. Ez 11,22-23.

⁷⁷³ srov. ROITMAN,A., *Envisoring the temple*; tam podle I.Enoch 14.

říká: „Dokud stál chrám, dlela Šchina v něm. Když však naše hříchy zaviniily zkázu chrámu, vytrhl (Bůh) svou Šchinu do nebe, neboť stojí psáno: V nebi je jeho trůn. K tomu řekl rabi Eleazar ben Pedat: Je jedno, zda je chrám rozbořen či nerozbořen, Šchina se nevzdálí ze svého místa, neboť stojí psáno: Pán v chrámu je i jeho sláva. I když je nyní zbořen, Bůh se od tamtud nevzdálí. Rabi Acha pravil: Šchina nikdy neopouští západní zeď. Mínění rabiho Achy se v židovském vědomí prosadilo.“⁷⁷⁴ Midraš praví, že i když Šchina doprovázela lid Izraele do vyhnanství, nikdy neopustila Západní zeď.⁷⁷⁵

Tam v zajetí Ezechiel viděl, podle Rendtorffa, jak Hospodinova sláva vyšla z chrámu,⁷⁷⁶ který byl vydán zničení. Nyní ji vidí vracet se do nového, čistého chrámu.⁷⁷⁷ Bůh toto místo označil za podnož svých nohou, kde chce přebývat stále, uprostřed synů Izraele. Chrámový okrsek opouštíme v novém rozdělení země i lidu, které navazuje na starý pořádek dvanácti kmenů. Na závěr se hovoří o městu s dvanácti branami a s novým jménem: „Zde je Hospodin“. A tím je stvrzen Hospodinův návrat do nového, očištěného Jeruzaléma.⁷⁷⁸

Židovská víra v opětne nastolení Boží přítomnosti na Sionu je vyjádřena v 17. požehnání **יְיָ מֵעַל**: „Měj zalíbení, Bože náš, ve svém lidu Izraele a v jeho modlitbách a uveď zpět bohoslužbu do nejsvětější síně svého domu. A zápalné oběti Izraele a jeho láskyplné modlitby přijmi pak se zalíbením a s láskou a kéž je služba Izraele, tvého lidu, vždycky dle tvé vůle, a kéž naše oči spatří, jak se vracíš na Sion v milosrdenství. Buď požehnán, Bože, jenž navracíš svou přítomnost na Sion.“⁷⁷⁹ „Talmud praví: Tak řekl Pán Bůh: „Stal jsem se jejich malým útočištěm (svatyní) v zemích kam šli“.⁷⁸⁰ „Když vstoupí 10 mužů do synagogy, je Šchina s nimi. Na rozdíl od chrámu nebyly synagogy místem, na kterém by se Šchina trvale zdržovala.“⁷⁸¹

⁷⁷⁴ SCHUBERT, K., *Židovské náboženství v proměnách věků*, s.20 podle Ex r 2,2 (Mirkin V,55n).

⁷⁷⁵ NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 208 podle Mid. Ž 11,3.

⁷⁷⁶ srov. Ez 11,22.

⁷⁷⁷ srov. Ez 43,1; a RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 268.

⁷⁷⁸ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 268.

⁷⁷⁹ BAUMANN, A.H., *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 54.

⁷⁸⁰ Ez 11,16 a Meg 59a; citováno v ROITMAN,A., *Envisioning the Temple*, s. 102.

3. KONKRÉTNÍ MÍSTA A KULT

V této kapitole projdeme znovu dějinami a zaměříme se na historický pohled na konkrétní stavby chrámu, jejich funkci a na události, které formovaly kult a zbožnost lidí tak, jak nám je podává bible, ostatní prameny a sekundární literatura. Tento pohled budeme konfrontovat s mytologickými a historicko kritickými aspekty.

3.1 ZAHRADA

Podle biblické tradice prvním místem, na kterém se člověk mohl setkat s Bohem, byla zahrada Eden. Bylo to místo, kde podle bible nebyl hřích, a tudíž nebyla komunikace Stvořitele a stvoření zatížena potřebou očišťování, obětí a obřadů. Probíhala jaksi neformálně, přirozeně, přesto v úctě a v jakési mystické jednotě. Později, po pádu člověka, to již možné nebylo. To, že před pádem nebyla potřeba setkávat se s Bohem na určitém místě, vede ke dvěma domněnkám:

1. Adam s Evou se setkávali s Bohem kdekoliv v zahradě. Pád vedl k zásadnímu odcizení mezi Bohem a jeho lidským stvořením, které už nemohlo snadno vstupovat do jeho přítomnosti. Po pádu mohli přicházet k Hospodinu jen na speciálně určených místech.⁷⁸²
2. Zahrada Eden byla tím speciálním, odděleným místem. Z pokusů některých teologů lokalizovat zahradu Eden se můžeme dozvědět, například od Pratta,⁷⁸³ že Eden ležel na místě dnešní chrámové hory. Tam se totiž později nacházela svatyně svatých (axis mundi), kde docházelo ke kontaktu člověka s Bohem.

Symbolicky tak můžeme Eden pojímat jako místo Boží přítomnosti, kde je místo i pro očištěného člověka - tedy jakousi svatyni.

⁷⁸¹ SCHUBERT, K., *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 20 podle mechilta, Bachodeš 11.

⁷⁸² srov. DILLARD, R.B., *Úvod do Starého zákona*, s. 61.

⁷⁸³ R.Pratt vyučující na RTS, USA, poznámky z přednášky na ETS Praha.

3.2 PREPATRIARCHÁLNÍ UCTÍVÁNÍ

První stavbou zmíněnou v bibli, kterou lze považovat za typ chrámu, je tzv. Babylonská věž.⁷⁸⁴ Ačkoli se zdá, že měla být místem setkání člověka s Bohem, stala se symbolem sebejistého a soběstačného lidstva a jeho snahy vystoupit až na nebe.⁷⁸⁵

Místnímu božstvu také patřila půda. Pokud bůh zemi nepožehnal, nastala neúroda.⁷⁸⁶

V prepatriarchální době se setkáváme s obětními dary pro Hospodina⁷⁸⁷ a s neznámým způsobem vzývání Hospodinova jména.⁷⁸⁸

První oltář zmíněný v bibli postavil Noe⁷⁸⁹ poté, co vyvázl z potopy.

3.3 PATRIARCHÁLNÍ UCTÍVÁNÍ

Praotcové byli kočovníci, kteří nestavěli Bohu příbytky, ač žili v době velkých chrámů: Mezopotámie, Egypt, městské státy zasvěcené určitým božstvům. Na místech, kde se Bůh praotcům zjevil nebo na památku událostí, do nichž nadpřirozeným způsobem Bůh zasáhl, postavili oltář nebo sloup.

O jejich konstrukci nemáme žádné údaje, lze však předpokládat, že vypadaly podobně jako ty, které později povolovala Kniha smlouvy.⁷⁹⁰

„Praotcové stavěli své vlastní oltáře a obětovali na nich, aniž by žádali o pomoc kněží.“⁷⁹¹ Byly budovány oltáře a hlava rodiny vykonávala bohoslužbu.⁷⁹²

„Forma, kterou Bůh Mojžíšovi říká, aby tento příkaz předal lidem (předpis pro oltáře), svědčí o tom, že byl určen každému Izraelci jednotlivě. Možná, že díky tomu směl laik obětovat samostatně a tak je zřejmě třeba chápat nejen oltáře praotců, ale také například Jozuův na hoře Ébal,⁷⁹³ Gedeónův v Ofře⁷⁹⁴ apod.“⁷⁹⁵

⁷⁸⁴ srov. Gn 11,4.

⁷⁸⁵ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 323 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A.,M.Th.,D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁷⁸⁶ tamtéž.

⁷⁸⁷ srov. Gn 4,3.

⁷⁸⁸ srov. Gn 4,26 – hll חלל či chll חלל v originálu sporné.

⁷⁸⁹ Srov. Gn 8,20.

⁷⁹⁰ srov. Ex 20,22-26.

⁷⁹¹ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 699 heslo zpracoval: T.C.Mitchell, M.A., zástupce kustoda v oddělení západoasijských starožitností v British museum.

⁷⁹² srov. Gn 12,8; 13,18; a DILLARD, R.B., *Úvod do Starého zákona*, s. 61.

⁷⁹³ srov. Jz 8,30; Dt 27,5.

⁷⁹⁴ srov. Sd 6,24-26.

„I při opatrném posuzování těchto tradic je třeba z nich vyvozovat, že základní momenty izraelského náboženství mají své kořeny v nomádských podáních z oblasti na jih od izraelské země.“⁷⁹⁶

3.4 NOMÁDSKÝ KULT

„Z historického srovnávání textů vyplývá, že termín „Bůh otce“ je označení rodinných bůžků. V současných kritických textech je Bůh v Genesis viděn jako bůh. Podle některých indikací, které nepocházejí z ranné periody před ustanovením státu, jsou potomci v rodinách spojováni se El- božstvy, např. „El-eljon“ v Jeruzalémě,⁷⁹⁷ „El-bet-el“ v Bet-elu,⁷⁹⁸ „El-elokej Jisrael“ v Šechemu,⁷⁹⁹ „El-olam“ v Beeršebě,⁸⁰⁰ „El-roe“ v Negebu⁸⁰¹. Některé z těchto jmen mohou představovat velkého boha nebes, Ela, který v Ugaritu stál v čele pantheonu. V kněžské revizi uctívali patriarchové Hospodina pod jménem „El-šaddaj“, protože se žádné vlastní jméno obsahující „tetragram“ ve vyprávění o patriarších neobjevuje. Všechna vlastní jména jsou složeniny z El (př. Izmael). To ukazuje na to, že regionální forma El byla uctívána jako rodinní bůžci.“⁸⁰²

Pokud je nám známo, v ranných izraelských rodinách uctívání rodinných bůžků bylo více méně monotheistické, ale praktikování uctívání jednoho Boha stále postrádalo exklusivitu a netoleranci, která byla později tak příznačná Hospodinovskému náboženství.⁸⁰³ „Rodinné kulty měly blízký vztah k hlavnímu místnímu kultu. Nicméně částečně měli vlastní centrum, své vlastní tradenty, slavnosti a funkce. V pre-exilním období izraelské rodiny většinou užívaly kultické nezávislosti. Takže není překvapující, že to bylo provázeno nezávislostí vlastního světa náboženských symbolů, který se jasně lišil od Hospodinovského náboženství kmenů. Když se teologové deuteronomistické reformy v pozdní monarchii snažili začlenit rodinné náboženství více zřetelně

⁷⁹⁵ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s.700, heslo zpracoval: T.C.Mitchell, M.A., zástupce kustoda v oddělení západoasijských starožitností v British museum.

⁷⁹⁶ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 42.

⁷⁹⁷ srov. Gn 14,19-22 – pokud přijmeme tezi že Sáleem je totožný s Jeruzalémem. Přepis Božího jména dle RAINER, A., *A History of Israelite religion in the Old Testament Period - volume I*, s. 27 -32. Tak i dále.

⁷⁹⁸ srov. Gn 31,13; 35,7; 28,11.

⁷⁹⁹ srov. Gn 33,20.

⁸⁰⁰ srov. Gn 21,33.

⁸⁰¹ srov. Gn 16,13.

⁸⁰² RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I*, s. 27.

⁸⁰³ srov. RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I*, s. 32.

do oficiálního kultu, není náhoda, že začali u obětování prvotin a učinili povinné recitovat vyznání, že Hospodin je vysvobodil⁸⁰⁴ z Egypta a dal jim zemi.“⁸⁰⁵

Nomádský kult není v první řadě vázán na pevná kultiště. Proto také svatyně a kultické předměty musejí být transportovatelné (viz obrazová příloha č.40). To nevylučuje fakt, že v náboženství nomádských skupin hrají určitou roli také posvátná místa. Například Sinaj, Massa a Meríba⁸⁰⁶ nebo oltář zřízený na poušti.⁸⁰⁷

Nomádský způsob života určoval rovněž kultické zvyky a obřady. Jakékoli zabítí zvířete ze stáda (stádo je nejcennějším majetkem nomádů) je náboženské povahy, jelikož se pak spálením odevzdává božstvu určitý díl zvířete, pokládáný za zvláště cenný. Zbytek obětníci snědí při společném obřadu a tím vytvářejí s božstvem, i mezi sebou, obecenství.⁸⁰⁸ „Musíme zmínit, že tradenti byli dost vzdáleni nomádskému stylu života. Při bližším pohledu zjistíme, že reálné nomádské podmínky v textech Gn 12-50 nejsou příliš zmiňovány.“⁸⁰⁹

3.5 KONKRÉTNÍ MÍSTA UCTÍVÁNÍ Z PŘEDIZRAELSKÉ DOBY

Na území biblického Izraele se našlo mnoho oltářů z ještě předizraelské doby. Největší chrámové komplexy jsou v Megiddu,⁸¹⁰ v nichž byly nalezeny i cihlové a kamenné oltáře. Podobné byly nalezeny v Lakiši,⁸¹¹ Bét-Šeanu⁸¹² a Hazoru⁸¹³ – tam byl nalezen velký kamenný kvádr s vyhloubenými nádržkami na krev obětních zvířat.⁸¹⁴ Jiným typem oltáře byly kamenné stoky - i zde bylo ve hře sycení božstva.

Jindy to mohl být oltář z hlíny napodobující kopec – jako sídlo božstva,

⁸⁰⁴ srov. Dt 26,1-11.

⁸⁰⁵ RAINER,A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s. 103.

⁸⁰⁶ srov. Ex 17,7; Nu 20,13.

⁸⁰⁷ srov. Ex 17,15.

⁸⁰⁸ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 130.

⁸⁰⁹ RAINER,A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s. 35.

⁸¹⁰ Vykopávky německého G.Schumachera, Orientální institut chicagské university pod vedením J.H.Breadsteda. Po válce pokračovaly vykopávky pod vedením J.Jadina, zde odkazujeme na jejich poznámky, R.S. Lamon a G.S.Shipton: *Megiddo I-II seasons*, H.G.May: *Material Remains of the Megiddo Cult* a dále práce W.F.Albrighta, G.E. Wrighta, A.Goetze a S.Levy.

⁸¹¹ Archeologické výzkumy tam pořádaly Marstonova archeologická expedice a později Tel Avivská universita.

⁸¹² Odkazujeme zde na práci archeologů L.H.Vincenta, W.F.Albrighta, Mrs. Frances Jamesové, B.Groseloffa.

⁸¹³ Odkazujeme na práci J.JADIN: *Hazor*.

⁸¹⁴ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s.700, heslo zpracoval: T.C.Mitchell, M.A., zástupce kustoda oddělení západoasijských starožitností v British museum.

či prostá מצבה – kamenný sloup.⁸¹⁵ Tyto kameny, které se potíraly olejem, známe i z jiných míst. Uctívaly se pro úspěch v obchodě, pro plodnost ženy (Nová Guinea, Madagaskar), pro ochranu vesnice před vodou a ohněm (Moutiers).⁸¹⁶ Oltáře existovaly nejen na území zaslíbené země. Víme to z vykopávek v Eridu, Uru, Chafajehu, Aššúru – v Mezopotámii.⁸¹⁷

Uctívání se často dělo na význačných místech – posvátných návrších, která byla posvátná již před příchodem praotců či Izraele, takže by se zde dalo hovořit i o modloslužbě. Nad tímto faktem stále panují určité rozpaky.⁸¹⁸ „Mojžíšské monotheistické elity bojovaly proti častému zaměňování „znamení“ a „vtělení“ božstva do libovolného předmětu“ a stavěli se proti vztyčování bůžků, soch i מצבה.⁸¹⁹

3.5.1 Elon

„Elon“ je posvátný strom, dub. Strom v blízkovýchodní pustině představuje nejen důležitý geografický bod, ale také symbolicky směřuje k nebi („spojuje nebe, zemi a podsvětí“⁸²⁰) a připomíná strom života v Edenu (to je známé také u severských a středoasijských etnických skupin⁸²¹). „Strom se také podobá sloupu, podpoře světa, ose vesmíru – axis mundi – vyjadřuje absolutní realitu jakožto norma, pevný bod, podpora kosmu. Spojení s nebem tedy může probíhat kolem něho či jeho prostřednictvím.“⁸²² (Uctívání stromů je známo také z náboženství Altajců, Skandinávců, Indů, Abakanských Tatarů či Vasjuganských Ost'aků.)⁸²³ Byla to pravděpodobně místa, která byla před praotci uctívána již pohanskými národy.

I v pozdější době hrály stromy určitou roli – např. Debóra sedávala pod palmou a soudila lid.⁸²⁴ Gedeónovi se zjevil Hospodinův posel pod posvátným stromem

⁸¹⁵ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 548.

⁸¹⁶ srov. ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 225-226.

⁸¹⁷ R. de Vaux, *Ancient Israel, Its Life and Institutions* citován v DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 700 heslo zpracoval: T.C.Mitchell, M.A., zástupce kustoda v oddělení západoasijských starožitností v British museum.

⁸¹⁸ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, s. 653, heslo zpracoval: J.T.Whitney, M.A., L.C.P., Th.D., vedoucí náboženských studií v South East Essex Sixth Form College.

⁸¹⁹ srov. ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 234.

⁸²⁰ ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 297.

⁸²¹ tamtéž.

⁸²² ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 298.

⁸²³ srov. ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 297-298.

⁸²⁴ srov. Sd 4,5.

v Ofře.⁸²⁵ „Později se strom přeměnil v ašera - kmen zbavený kůry, nahrazující svěží strom. Kůl díky své vertikální poloze a látce zesiloval posvátný charakter stromu.“⁸²⁶ Tyto אֲשֵׁרָה byly monotheistickým kultem Hospodina a proroky silně odsuzovány jako předměty modloslužby.

3.5.2 Elon More

„More“⁸²⁷ – učitel. Toto místo se nachází⁸²⁸ v blízkosti Šekemu⁸²⁹ a hor Gerizím a Ébal. Bylo pravděpodobně v úctě mezi Kenaanci ještě dříve, než přišel Abram, kterému se tam zjevil Hospodin, jemuž Abram vybudoval oltář.⁸³⁰ Dále je s tímto místem spojen Jákob⁸³¹ a snad i král Abímelek.⁸³²

3.5.3 Elonei Mamre

Leží v blízkosti Hebronu (na západ od jeskyně Makpela), pravděpodobně na emorejském území. Usadil se tam na delší dobu Abram, vystavěl oltář Hospodinu.⁸³³ Je také spojeno s Izákem.⁸³⁴

3.5.4 Mezi Bét-elem a Ajem

Usídlil se tam Abram a vybudoval oltář Hospodinu.⁸³⁵

⁸²⁵ srov. Sd 6,11.

⁸²⁶ ELIADE, M., *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 273.

⁸²⁷ Přepis podle biblického textu. Tak i dále.

⁸²⁸ podle Dt 11,30.

⁸²⁹ dnešní Náblus.

⁸³⁰ srov. Gn 12,6.

⁸³¹ srov. Gn 35,4.

⁸³² srov. Sd 9,37.

⁸³³ srov. Gn 13,18 a další.

⁸³⁴ srov. Gn 35,27.

3.5.5 Beeršeba

Nebo „Bersabé“ (studně přísahy). Tam Abraham zasadil tamaryšek.⁸³⁶ Izákovi se zde v nočním vidění ukázal Hospodin a on mu vystavěl oltář.⁸³⁷

3.5.6 Moria

Místo, které vybral sám Bůh, aby tam Abraham obětoval Izáka,⁸³⁸ je tradicí ztotožňováno s chrámovou horou.

3.5.7 Bét-el

Na tomto místě tábořil už Abram a postavil tam oltář. Po návštěvě Egypta se sem vrátil. מצבה – kamenný pomník, postavený Jákobem po nočním vidění,⁸³⁹ popisuje Bič jako mezopotamský zikkurat ve zjeveném náboženství.⁸⁴⁰ Později, na další cestě, tam vybudoval oltář a získal jméno Izrael. Byl tam posvátný dub pláče.⁸⁴¹ Místo se jmenovalo původně Lúz. Archeologické vykopávky potvrzují kamenný oltář z ranné doby bronzové.⁸⁴²

Dle Šlomo Katze⁸⁴³ symbolizuje Jákobovo vztyčení kamene a pomazání olejem základní kámen domu Božího (což je úplně první výskyt tohoto termínu v bibli) a podle jeho pojetí je právě toto místo ztotožňováno s chrámovou horou. Svědčí o tom až nápadný výskyt slova מקוה v textu.⁸⁴⁴ Jákob na tom místě praví: „Tento kámen, který jsem postavil jako posvátný sloup, stane se domem Božím“ (Gn 28,22). Další historii místa zmiňujeme v oddílech týkajících se chrámové hory.

⁸³⁵ srov. Gn 12,8.

⁸³⁶ srov. Gn 21,33.

⁸³⁷ srov. Gn 26,23n.

⁸³⁸ srov. Gn 22.

⁸³⁹ srov. Gn 28,11n.

⁸⁴⁰ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁸⁴¹ srov. Gn 35,8.

⁸⁴² W.F.Albright a J.L.Kelso The excavation of Bethel 1934-60, AASOR 39, 1968, citován v

DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*.

⁸⁴³ www.torah.org/learning/hamayan/5762/vajece.html.

⁸⁴⁴ מקוה – místo, v pozdější tradici je synonymem k chrámu, Božímu jménu, k Bohu, jak jsme již

3.5.8 Uctívání v Egyptském zajetí

K úvahám, že Izraelci uctívali Hospodina v Egyptě v nějakém chrámu, nás vede text, v němž čteme, že Hospodin mluví ke králi Davidovi ústy proroka Nátana: „Nesídlil jsem v domě od toho dne, kdy jsem syny Izraele vyvedl z Egypta do dne tohoto. Přecházel jsem se stanem s příbytkem“ (2 S 7,6).

Víme o porodních bábách z Egypta, které se bály Boha,⁸⁴⁵ avšak také, že Izrael sloužil egyptským modlám.⁸⁴⁶

3.5.9 Uctívání na poušti

Místo, kde se Hospodin jedinečně zjevil byla hora Choréb⁸⁴⁷ – neboli Sinaj⁸⁴⁸ (viz obrazová příloha č.41). Po vyvedení z Egypta přišel Izraelský národ právě k této hoře.⁸⁴⁹ O faktu této události hovoří také Debóřina píseň, která je považována za nejstarší část bible.⁸⁵⁰ „Rozhodující impuls, který uvedl historii izraelského náboženství do pohybu, přišel na základě zkušeností, které měli Izraelci z Egypta a v poušti, když ještě byli daleko od místa, kde se později usadili. Pod tlakem Egypta a těžké otročiny byli vyvedeni Hospodinem (pod vedením Mojžíše). Měli zkušenost zachraňující síly Boha a jeho dosvědčení mocného Božství na Sinaji, kde byl položen základ speciálního vztahu mezi Hospodinem a Izraelem, který určil jejich kult a etiku už navždy.“⁸⁵¹

3.6 STAN SETKÁVÁNÍ

Hebrejsky je označován jako אהל מועד.⁸⁵² מועד znamená čas, okolnosti nebo místo, jež byly pevně smlouveny.⁸⁵³ Tedy místo smluvně ujednané pro setkávání

zmínili.

⁸⁴⁵ srov. Ex 1,17.

⁸⁴⁶ srov. Ez 20,1.

⁸⁴⁷ srov. Ex 3,1.

⁸⁴⁸ Dle Ex 3,12 - neboť tam Hospodin zjevil Mojžíšovi své jméno – nevyslovitelný „tetragram“ (Ex 3,14) a přikázal vyvést lid, aby mohl Hospodinu u této hory sloužit (Ex 3,12), obětovat (Ex 3,18) a slavit slavnost Hospodinovu (Ex 10,9).

⁸⁴⁹ Jejíž lokalita není přesně určena, udávají se nejčastěji dvě místa: Ras se-safsafé a Džebel Músa – pro toto místo se staví 1500 let dlouhá tradice. – DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, heslo zpracoval F.C.Fensham, M.A., Ph.D., D.D.; Profesor semitských jazyků na University of Stellenbosch.

⁸⁵⁰ „Hory se zapotácely před Hospodinem, Bohem ze Sínaje, před Hospodinem, Bohem Izraele.“ (Sd 5,5)

⁸⁵¹ RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s. 42.

⁸⁵² srov. Ex 33,7-23.

⁸⁵³ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 964.

s Bohem. Tím více to platí pro pozdější Stánek na poušti.

Mojžíš zbudoval jakési provizorium pro setkávání s Bohem.⁸⁵⁴ Tento stan nestál vprostřed tábora, jako ten, který mu byl přikázán postavit, ale za táborem, pravděpodobně z důvodu rituální nečistoty a kvůli tvrdošijnosti lidu – zřejmě narážka na hřích modloslužby se zlatým teletem. Hospodin totiž řekl: „Jste tvrdošijný lid. Kdybych šel jediný okamžik uprostřed vás, musel bych vás vyhladit“ (Ex 33,5). Jedná se tedy o ústupek z původního záměru, který pro tvrdošijnost lidu nemohl být uskutečněn. „Tradice tohoto stanu je zřejmě odvozena z jiného doslovného zdroje (označovaný jako Elohistický dokument) který pochází ze severních prorockých kruhů.“⁸⁵⁵

Bližší popis stanu setkávání nemáme. Víme, že Jozue, syn Núnův se ze stanu nevzdaloval. Ke stanu mohl přicházet každý, kdo hledal Hospodina. Oblak tam však soustavně nepřebýval. Když ke stanu přicházel Mojžíš, „sestupoval oblakový sloup, stojící u vchodu do stanu. Tu všechen lid povstával a klaněli se“ (Ex 33,10). Můžeme však s jistotou říci, že to bylo místo, kam sestupovala Boží přítomnost a kde se dělo něco opravdu neobvyklého. „Hospodin mluvil s Mojžíšem tváří v tvář, jako když někdo mluví se svým přítelem“ (Ex 33,11). Gooding⁸⁵⁶ propojuje funkci s rozsedlinou ve skále (kolem níž procházel Hospodin ve své slávě⁸⁵⁷) nebo s jeskyní, kde byl Eliáš.⁸⁵⁸

O dalším osudu tohoto stanu víc nevíme. Zřejmě byl zrušen ve chvíli, kdy byl postaven Stánek na poušti. Jeho funkce přešla do Stánku. Na to, abychom mohli sledovat tento stan dále v textu, je terminologie dost nejasná – termíny se překrývají. Někteří vědci slučují Stan úmluvy a Stánek na poušti: „Jahvistická tradice klade stan setkání do středu tábora, elohistická tradice ho umísťuje až na okraj.“⁸⁵⁹

⁸⁵⁴ Teprve teď v Ex 33 čteme: „Mojžíš vzal stan a postavil si jej venku za táborem opodál a nazval jej stanem setkávání מוֹעֵד מוֹתָן. Když někdo hledal Hospodina, vycházel ke stanu setkávání, který byl za táborem. ... Kdykoli Mojžíš vcházel do stanu, sestupoval oblakový sloup a stál u vchodu do stanu. A Hospodin rozmouval s Mojžíšem“ (Ex 33,7-10).

⁸⁵⁵ Loewenstamm S. The Lords' Tabernacle in *Encycloppedia Biblica*, vol.5 ,Hebrew, Jerusalem: Bialik Institute, 1968, str.532-48 citováno v ROITMAN,A., *Envisoring the temple*, s. 49-50.

⁸⁵⁶ DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, heslo zpracoval D.W.Gooding, M.A., Ph.D.,M.R.I.A.

⁸⁵⁷ srov. Ex 33,22.

⁸⁵⁸ srov. 1 Kr 19,9-18.

3.7 STÁNEK NA POUŠTI

Stánkem na poušti, jeho podobou a symbolikou, jsme se více zabývali v předchozí kapitole. Důležité je, že poskytoval místo pro Boha, aby mohl přebývat mezi Izraelci. Obsahoval Schránu smlouvy, byl místem zjevování Božské přítomnosti ve formě oblakového či ohnivého sloupu a vytvořil kultický prostor pro obětování.⁸⁶⁰

Rainer uvádí jiné dvě zásadní funkce Stánku: Zaprvé posiloval pouto, mezi Hospodinem a jeho speciální skupinou lidí, které vyrostlo během historických událostí. Za druhé posiloval sociální strukturu skupiny samé.⁸⁶¹

Nejstarší prameny neuvádějí přesnou podobu tohoto stanu. R. de Vaux vidí jeho analogii u kočovných beduínů, kteří mají malý stan „’utfá“, kde je uchováván exemplář koránu a je jakousi svatyní kmene. Pozdější tradice vykreslují pouštní svatyni v ideální podobě. Je to předobraz chrámu.⁸⁶²

„To všechno nám však neposkytuje představu o náboženství a kultu Izraelců před obsazením země. Spíše z toho vyplývá, že z nomádského okruhu byly do pozdějšího celoizraelského kultu vneseny rozmanité a z části na sobě nezávislé tradice. Jak je zřejmé, obraz putování pouští, který nám texty podávají, spočívá na souhledu a sjednocení tradic. Zároveň je ale také patrné, že jsou tu obsažena cenná podání z doby před usazením.⁸⁶³ Kult Hospodina v poušti byl relativně jednoduchý, ale pravděpodobně už nesl prvky později plně instituované kultické praxe. Zde už je uctívání Hospodina jako kult širší skupiny od základu jiný, než malý uctívací rodinný kult.⁸⁶⁴

⁸⁵⁹ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁸⁶⁰ srov. ROITMAN, A., *Envisoring the temple*, s. 49 –50.

⁸⁶¹ srov. RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I*, s. 60.

⁸⁶² srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁸⁶³ RENTDORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 42.

3.8 PŘEDSTÁTNÍ A RANNĚ STÁTNÍ KULT

S přechodem k usedlému životu se podmínky zásadně mění, a tak se kult začíná praktikovat při stálých svatyních. Ráz tří velkých výročních slavností je dán zemědělským rokem.⁸⁶⁵ Slavnosti nekvašených chlebů na počátku obilné sklizně,⁸⁶⁶ slavnost žně,⁸⁶⁷ a slavnost vinobraní⁸⁶⁸ na závěr zemědělského roku.⁸⁶⁹ „Svátky sloužily primárně jako zabezpečení požehnání zemi a vyjadřovaly dík a vděčnost za výnos země. Původně neměly nic do činění s konkrétními historickými událostmi.“⁸⁷⁰ To se stalo až později.

Zde vstupujeme do oddílu věnovanému období mezi Stánkem na poušti a Šalomounovým chrámem. Je to období pramenně ne dost přehledné, proto si zde v úvodu dovolíme udělat krátký přehled. Příbytek v době dobývání zaslíbené země a v době označované biblicky jako období „Soudců“, stál v Šílu. Ze Šíla byla Schrána vynesena do bitvy a odcizena Pelištejci. Zbytek kněží i se stanem se přemístil do Nóbu. Tam pokračovali v bohoslužbách bez Schrány. Pelištejci Schránu vrátili a ta přebývala 20 let v Kirjat-jearím. Odtud ji David odvezl do Jeruzaléma (s krátkou zastávkou u Obéd-edóma Gatského) do stánku, který jí postavil. Zároveň však fungovala svatyně v Gibeónu, kde kněží konali bohoslužbu podle Zákona, ale bez Schrány.

Další místa, která jsou uvedena v tomto oddílu jsou místa, která měla v tomto období měla posvátný charakter v souladu se zákonem. Jiná byla protizákonná a z jiných se postupem času stala modloslužebná místa.

Typ svatyně, která požívala velké oblíbenosti u většiny národa byly tzv. **במור** výsostná místa. Není jednoduché identifikovat povahu a rozšíření tohoto typu, protože v pozdějších deuteronomistických polemikách byla všechna místa vyjma Jeruzaléma sjednocena do termínu **במור**, který mezitím získal ve svém významu negativní konotace.

Primitivní typ svatyň, který si vystačil s minimem kultického vybavení, daleko více korespondoval s kulturními a ekonomickými poměry izraelské populace, než

⁸⁶⁴ srov. RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s. 57.

⁸⁶⁵ srov. Ex 23,14-17; 34,18-22, Dt 16,16.

⁸⁶⁶ Pekl se chléb z právě sklizeného ječmene jako nejrannějšího druhu obilí bez starého kvasu, slavnost splynula později s Pesachem do jediného svátku a dostalo se jí historizující vazby na vyvedení z Egypta.

⁸⁶⁷ srov. Tj. sklizně pšenice Ex 34,22; též slavnost týdnů Ex 34,22; Dt 16,9-16.

⁸⁶⁸ Neboli slavnost stánků Dt 16,13-16.

⁸⁶⁹ srov. RENTDORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s.130.

⁸⁷⁰ RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s. 89.

s masivními chrámovými budovami. Svoji decentralizovanou povahou přivedla במורת náboženství více k lidem. Zde nebylo svaté místo chráněno vysokými zdmi a Bůh ještě nebyl uzavřen v temnotě chrámové budovy. Zde se celá místní obec mohla shromáždit na velkých slavnostech nebo jednotlivé rodiny mohly přinášet své oběti.⁸⁷¹

„Předtím, než byl postaven Stánek na poušti, bylo povoleno Izraeli obětovat oběti na במורת, kdekoli, jak se dělo od Adama po Mojžíše. Od momentu, kdy byl zbudován Stánek na poušti, bylo zakázáno obětovat na výšinách. Když překročili pod vedením Jozua Jordán, přišli do Gilgálu a vztyčili tam stan. Uvnitř byl oltář, který vyrobil Mojžíš. Nebyla tam však Schrána, protože chodila s lidem v bojích, a tak bylo povoleno obětovat na posvátných návrších. Každý si mohl vytvořit oltář kdekoli a obětovat tam. (př.: posvátný strom v Ofte,⁸⁷² soudcovský a prorocký dům v Rámě,⁸⁷³ Mispě, Bét-elu aj. a také falešné svatyně jako svatyně Míkajáše.⁸⁷⁴ Oltář ve Svatyni se nazýval במה גדולה nebo במה ציבור. Každý jiný oltář byl במה קטנה. Když přišli do Šíla, postavili Svatyni. Protože do ní dali oltář i Schránu, byla zakázána všechna ostatní obětiště. Poté, co bylo Šílo zpuštěno, byl stan postaven v Nóbu. Tam stála Svatyně 13 let. Poté, co byl zničen Nób, stánek byl přenesen do Gibeónu. Dokonce i král tam chodil obětovat, protože tam byla במה גדולה. Tam stála Svatyně 44 let. V období Nóbu a Gibeonu bylo povoleno obětovat na posvátných návrších až do té doby, než byl postaven chrám v Jeruzalémě a obětování na posvátných návrších bylo zakázáno navždy.“⁸⁷⁵

3.8.1 Stánek v Šílu

Bible uvádí dvojí verzi psaní (Jz 18,1 x Gn 49,10) Šílo a Sílo.⁸⁷⁶ שילה znamená místo klidu. Při jiném způsobu psaní Šílo, שלה, má navíc význam „dokud nepřijde ten, který působí pokoj, kterému náleží vláda.“⁸⁷⁷ Z toho můžeme vyvodit dočasnost této Svatyně, která byla v budoucnosti opravdu nahrazena chrámem

⁸⁷¹ srov. 1 S 9; a RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s. 84.

⁸⁷² srov. Sd 6,11.

⁸⁷³ srov. 1 S 7,17; 19,23.

⁸⁷⁴ srov. Sd 17-18.

⁸⁷⁵ Mišnajot, seder Moed, masechet Megila perek 8.

⁸⁷⁶ Sílo - tak překládá Kralický překlad.

⁸⁷⁷ Slovo z Jeruzaléma 5/2004 – článek.

v Jeruzalémě. Bič si klade otázku, zda bylo Šílo posvátným místem už dříve, než tam byla postavena Svatyně.⁸⁷⁸

3.8.1.1 Biblické zasazení

Šílo bylo duchovní a politické centrum pro Kmen Efrajim a Benjamin během doby usazování kmenů v zemi. Bible uvádí, že po dobytí zaslíbené země celá konfederace kmenů postavila v Šílu Svatyni⁸⁷⁹ a tam také došlo k rozdělení země.

V době, kdy byl veleknězem Eli a jeho synové, konaly se do Šíla pravidelné pouti, lid přinášel oběti⁸⁸⁰ a konaly se pravidelné slavnosti.⁸⁸¹ Bylo to přibližně 11. / 12. stol. př. n. l.⁸⁸²

Odcizení Schrány Pelištejci bylo pro Izraelce znamením, že Bůh zavrhl Šílo.⁸⁸³ Schrána smlouvy se tam už nikdy nevrátila. „Jsou však badatelé, kteří tvrdí, že i na území Benjamínově byla svatyně, pojmenovaná Sílo (jak je zmíněno výše) a že tato dvě místa byla tradicí zaměňována.“⁸⁸⁴

Svatyně v Šílu fungovala 369 let. Měla kamenné stěny, ale střechu z látky.⁸⁸⁵ Ke zničení Šíla došlo 1050 př. n. l.⁸⁸⁶

3.8.1.2 Archeologické vykopávky

Archeologické vykopávky organizovala skupina dánských archeologů pod vedením National Museum in Copenhagen. Další skupiny našly starší nálezy z 5. stol. n. l. Podle archeologických vykopávek bylo centrum Šílo zničeno v 11. stol. př. n. l. a všechno židovské osídlení v Šílu skončilo s pádem Samař r. 722 př. n. l. Vykopávky budou pokračovat a v plánu je postoupit do další vrstvy, která by mohla potvrdit přítomnost synagogy a místa, kde je pohřben velekněz Eli.⁸⁸⁷

⁸⁷⁸ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁸⁷⁹ srov. Jz 18n.

⁸⁸⁰ srov. 1 S 1,21.

⁸⁸¹ srov. Sd 21,19.

⁸⁸² srov. Informační brožura „Tel Shilo“; a 1 S 4,19-21.

⁸⁸³ srov. Jr 7,12-14; 26,6-9.

⁸⁸⁴ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 881.

⁸⁸⁵ srov. Mišnajot, seder Moed, masechet Megila perek 8.

⁸⁸⁶ srov. (ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Shilo“, (sv. 5), s. 1163.

⁸⁸⁷ Informační brožura „Tel Shilo“.

3.8.2 Kirjat-jearím

Kirjat-jearím je město na rozhraní Judova a Benjamínova území.⁸⁸⁸ Jednalo se o původně kenaanské božiště, jehož název je také Kirjat-baal.⁸⁸⁹

Na tomto místě byla Schrána 20 let a zřejmě se u ní nevykonávaly žádné speciální bohoslužby. Izrael se spíše věnoval modloslužbě, i když Eleazar tam držel stráž.⁸⁹⁰ Odsud ji později, poté, co dobyl Jeruzalém, odvezl David. Nejdříve na povoze, což bylo v rozporu se zákonem⁸⁹¹ - to vedlo k Uzově smrti. Proto byla Schrána umístěna dočasně v domě Obéd-edóma Gatského.⁸⁹²

3.8.3 V domě Obéd-edóma Gatského

V domě Obéd-edóma Gatského zůstala Schrána tři měsíce. Hospodin jemu, a celému domu ve všem velice žehnal.

David ji potom nechal přenést do Jeruzaléma, za doprovodu mnoha posvěcených Levitů⁸⁹³ a kněží,⁸⁹⁴ s mnohým obětováním,⁸⁹⁵ mohutným hudebním doprovodem, tancem a křepčením.

3.8.4 Gilgál

Gilgál ležel na východ od Jericha, mezi Jerichem a Jordánem. Přesná poloha je sporná.⁸⁹⁶ Gilgál znamená kruh (kamenů), valit. Název připomínal Izraelcům jejich vysvobození z Egypta. Tam Bůh od Izraelců „odvalil“ egyptskou potupu⁸⁹⁷ a došlo k obřezání.

„Svatyně byla v přírodě a označovalo ji dvanáct kamenů, které pocházely

⁸⁸⁸ srov. Jz 18,14; Sd 18,12.

⁸⁸⁹ srov. Jz 15,60; Dnes je to s největší pravděpodobností místo asi 14 km od Jeruzaléma – Abú Goš. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 502, heslo zpracoval J.D.Douglas, M.A., B.D., S.T.M., Ph.D., profesor na Singapore Bible College.

⁸⁹⁰ srov. 1 S 7,1-3.

⁸⁹¹ srov. Nu 4,15.

⁸⁹² srov. 2 S 6.

⁸⁹³ Kehatovců bylo 120, Merarírovců 220, Geršónovců 130, Elisáfanovců 200, Chebronovců 80 Uzielovců 112.

⁸⁹⁴ Sádok, Ebjátar.

⁸⁹⁵ srov. 2 S 6,13.

⁸⁹⁶ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s.273 heslo zpracoval K.A.Kitchen, B.A.,Ph.D., profesor orientálních studií na University of Liverpool.

⁸⁹⁷ srov. Jz 5,9.

z Jordánu⁸⁹⁸ a byly připomínkou přechodu řeky. Základem tohoto kultovního místa bylo zjevení Boží moci při přechodu řeky.

Již 3 000 let př. n. l. nacházíme v Mezopotámii svatyně s kultovním okrskem, který býval označený kameny.⁸⁹⁹

3.8.4.1 Biblické souvislosti

Toto místo se stalo velmi význačným a památným, neboť se na něm odehrálo mnoho důležitých okamžiků z historie Izraele. Zde je výčet nejdůležitějších z nich: Gilgál byl hlavním tábořištěm Izraele v zaslíbené zemi.⁹⁰⁰ Zde slavili první hod beránka v zaslíbené zemi,⁹⁰¹ zde ustala mana,⁹⁰² posel Hospodinův vyšel z Gilgálu, aby soudil,⁹⁰³ Samuel se sem pravidelně vracel,⁹⁰⁴ zde byl zvolen Saul za krále,⁹⁰⁵ zde Saul neoprávněně obětoval.⁹⁰⁶ Po Abšalómově vzpouře vítali Judejci v Gilgálu vracejícího se Davida.⁹⁰⁷

3.8.4.2 Pád Gilgálu

Od krále Uziáše až po Chizkijáše se místo stalo střediskem formální a neduchovní bohoslužby (podobně jako Bét-el), která vyvolávala odsouzení v ústech proroků.⁹⁰⁸

3.8.5 Stánek v Nóbu

Leží východně asi 4 km od Jeruzaléma na území Benjaminu,⁹⁰⁹ i když dle Nového biblického slovníku je toto místo sporné a může se jednat také o dnešní Rás

⁸⁹⁸ srov. Jz 4,20.

⁸⁹⁹ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁹⁰⁰ srov. Jz 4,19.

⁹⁰¹ srov. Jz 5,9-10.

⁹⁰² srov. Jz 5,11.

⁹⁰³ srov. Sd 2,1.

⁹⁰⁴ srov. 1 S 7,16.

⁹⁰⁵ srov. 1 S 11,14.

⁹⁰⁶ srov. 1 S 13-15.

⁹⁰⁷ srov. 2 S 19,15.

⁹⁰⁸ srov. Am 4,4; 5,5; Oz 4,15; 9,15; Oz 12,11; Mi 6,5; a DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 273, heslo zpracoval K.A.Kitchen, B.A.,Ph.D., profesor orientálních studií na University of Liverpool.

⁹⁰⁹ srov. 1 S 22,19.

Umm et-Tala⁹¹⁰ na severovýchod od Jeruzaléma,⁹¹¹ či místo Rás el-Mešarif 2 km severně od Jeruzaléma.⁹¹²

Nób je kněžské město,⁹¹³ do něhož zřejmě, po odcizení Schrány Pelištejci, uprchli Hospodinovi kněží s efódem.⁹¹⁴ Nějakou dobu zde byl tedy Stánek (zřejmě bez Schrány úmluvy). V době, kdy místo navštívil David, byl v opatrování kněze Achimeleka, který podaroval Davida a jeho družinu předkladnými chleby a Goliášovým mečem. Byl za to spolu s osmdesátipěti kněžími zabit Saulem.⁹¹⁵

Nób je zmíněn opět Nehemjášem⁹¹⁶ jako místo, které bylo po návratu ze zajetí znovu osídleno.

3.8.6 Bét-el

Dnes je ztotožňován s Tell Bétínem, ležícím 19 km na sever od Jeruzaléma. Tradičně je spojován přímo s chrámovou horou. Počátky bohoslužebného působení jsme uvedli v souvislosti bohoslužebné praxe praotců. Bét-el připadl Josefovým kmenům⁹¹⁷ na hranici s Benjaminovci.⁹¹⁸

V době biblicky označované „Soudců“ tam sídlila Schrána smlouvy. Sloužil u ní Áronův vnuk Pinchas (i když Schrána zřejmě měla centrální stanoviště v Šílu).⁹¹⁹ „Svatyně měla zápalný oltář, který stál před bránou nebo sloupořadím. Dokonce i po deportaci Izraelitů r. 722 př. n. l. poslal asyrský král zpět kněze, aby mohl sloužit Hospodinu v Bet-elské svatyni.“⁹²⁰

V době Šalomounova chrámu se Bét-el stal střediskem Jarobeáмова konkurenčního kultu, který byl proroky odsouzen. Učinil tak zřejmě z politických důvodů, protože v té době došlo k rozdělení království. „Jarobeám zřídil v Bét-elu a Danu, tj. na jihu a na nejjažším severu svého království, ústřední svatyně. Případná

⁹¹⁰ Přepis arabských názvů podle DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, taktéž i dále.

⁹¹¹ Dle Gollenberg, Atlas of the Bible, 1956 uvedeno v DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 667 R.A.H.Gunner, B.A., M.Th., vedoucí oddělení moderních jazyků a profesor religionistiky na Brooklands Technical College ve Weybridge v Surrey.

⁹¹² Notes on the Hebrew Text of the Books of Samuel 1913, str. 172 uvedeno tamtéž.

⁹¹³ Podle 1S 22,19 avšak není uvedeno mezi Lévijskými městy - Jz 21.

⁹¹⁴ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 667, heslo zpracoval R.A.H.Gunner, B.A., M.Th., vedoucí oddělení moderních jazyků a profesor religionistiky na Brooklands Technical College ve Weybridge v Surrey.

⁹¹⁵ srov. 1 S 22,9-18.

⁹¹⁶ srov. Neh 11,32.

⁹¹⁷ srov. 1 Pa 7,28.

⁹¹⁸ srov. Jz 18,13.

⁹¹⁹ srov. Sd 20,27.

na tomto líčení je úvaha, že státní samostatnost musí mít za následek také kultickou nezávislost.⁹²¹ Dále stavěl posvátné domy a povolával do nich kněze, kteří nebyli z Lévičů.⁹²² Obřady královské izraelské svatyně odsuzovali proroci jako odklon od legitimního jeruzalémského kultu.⁹²³ Bét-el byl několikrát dobyt.⁹²⁴ Po pádu Severního Izraele přišel do Bét-elu kněz ze Samaří, který vyučoval pozůstatek lidu, jak má uctívat Hospodina.⁹²⁵ Po návratu Judejců z exilu byl Bét-el znovu osídlen.⁹²⁶

3.8.7 Dan

Dan byl nejsevernějším izraelským městem na území Danovců, dnešní Tell el-kádí⁹²⁷ či Tell Dan poblíž jednoho z pramenů Jordánu. Původně se jmenovalo Lajiš.⁹²⁸

V době biblicky označované „Soudců“ zde vznikla svatyně s falešným kultem,⁹²⁹ který založil Míka Jonatan. Mojžíšův potomek tam byl knězem. Pozdější tradice se urážela nad původem kněžstva, proto vkládala do jména Mojžíše slabiku navíc, aby jméno znělo Menaše – podobně jako bezbožný král.⁹³⁰

Míka staví svatyni jako "dům Boží", kde umísťuje efod a terafim (domácí bůžky). R. de Vaux se domnívá, že se jedná o tendenční judskou tradici. Míka byl hospodinovec a efod byl symbolem Hospodina. Je ovšem velmi pravděpodobné, že zde mohlo dojít k synkretickému kultu.⁹³¹

Tuto svatyni později král Jarobeám povýšil na národní izraelskou svatyni. Byla kritizována proroky, stejně jako Bét-el v té době. Tento stav trval do doby, než přišlo Asyrské zajetí.⁹³²

⁹²⁰ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm; srov. 2 Kr 17,28.

⁹²¹ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 66.

⁹²² srov. 1 Kr 12,28-13,32.

⁹²³ srov. Am 4,4; 5,5; ;7,13; Oz 10,15; Jr 48,13.

⁹²⁴ Judským Abiášem – II.Pa 13,19 a Ásou – II.Pa 14,8; za reformy Josiášovy - 2 Kr 23,15.

⁹²⁵ srov. 2 Kr 17,28.

⁹²⁶ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 96, heslo zpracoval A.R.Millard, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool.

⁹²⁷ Přepis arabských názvů podle DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*; tak i dále v této kapitole.

⁹²⁸ srov. Sd 18,29.

⁹²⁹ srov. Sd 18,30.

⁹³⁰ srov. 2 Pa 33,1-20.

⁹³¹ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁹³² srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 144, heslo zpracoval: F.F.Bruce, M.A., D.D.,

3.8.8 Arad

Původně kenaanské město v judské poušti, dnes Tell Arad vzdálený 30 km severovýchodně od Beer-ševy.

Archeologické výzkumy z let 1962 – 1974, které vedl J. Aharoniho a R. B. K. Amirana vypovídají o pevnosti, která byla využívána v 10. - 6.stol. př. n. l. V jednom jejím rohu se nacházela svatyně s kamennými oltáři (2,5 x 2,5m) a pilíři; několikrát přestavovaná. Jejím společným rysem se Šalamounovým chrámem byly dva vstupní sloupy.

Střepy s hebrejskými nápisy, které se v ní našly, obsahují mimo jiné jména kněžských rodů Pašúr a Meremót. Další texty, které byly objeveny, se zabývají dodávkami kolem r. 600 př. n. l. Jeden z nich se zmiňuje o „domě Hospodina“.⁹³³

Zřejmě i zde byla jakási lokální svatyně, těžko říci, zda vzhledem k chrámu, s pravým či konkurenčním kultem. Mohlo jít také o prorocký dům, nebo nějaké shromaždiště věřících. Nicméně biblický text se o tom nezmiňuje.

3.8.9 Mispa

Ležela na území kmene Benjamin. V době biblicky nazývané „Soudců“ se zde Izraelité shromažďovali před Hospodinem a složili slavnostní přísahu.⁹³⁴ Tato zmínka ukazuje, že zde byla Svatyně. Zde soudil Samuel Izrael.⁹³⁵

3.8.10 Šekem

Šekem je dnešní Náblus, ležící mezi horami Gerizím a Ébal. Jozue sem svolal lid, aby stvrdil svou smlouvu s Hospodinem tím, že budou dodržovat Zákon.⁹³⁶ Sem je také svolal před svojí smrtí a dal jim poslední rady a napomenutí.⁹³⁷

Kniha Soudců⁹³⁸ mluví o vzpouře Šekemských a o jakémisi božišti baalově, kde

F.B.A., emeritní profesor biblické kritiky a exegeze na University of Manchester.

⁹³³ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 50 heslo zpracoval A.R.Millard, M.A., M.Phil., F.S.A., profesor hebrejštiny a starověkých semitských jazyků na University of Liverpool.

⁹³⁴ srov. Sd 20,1; 21,1.

⁹³⁵ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁹³⁶ srov. Jz 30,38-34.

⁹³⁷ srov. Jz 24,1.

⁹³⁸ srov. Sd 8,33; 9,4.

byl Abímelek, syn Gedeónův, prohlášen za krále.⁹³⁹ Text se zmiňuje o domu Miló (nejasný název, vyskytující se i v souvislosti s Davidovým městem),⁹⁴⁰ což může být určitá forma svatyně.⁹⁴¹

3.8.11 Ofra

Zprávu o počátku této svatyně přináší kniha Soudců.⁹⁴² Zde se zjevil pod stromem Hospodinův anděl Gedeonovi a Gedeon tam postavil oltář k poctě Hospodinu pokoje.⁹⁴³

Gedeon zde umístil efód, který nechal udělat z kořisti po Midjácích. „Tam za ním chodil smilnit celý Izrael“ (Sd 8,27). Protože však není jasné, co je zde přesně míněno slovem efód (zda měl vůbec něco společného s kněžským efódem), ani nevíme, zda měl už od začátku fungovat jako modloslužebný předmět. Snad měl původně být oslavou Božího vítězství nad midjánskými.

3.8.12 Gibeon

Obyvatelé Gibeonu se podivuhodně pokoušeli mísit se s izraelským obyvatelstvem.⁹⁴⁴ Město patřilo Benjamínovi.⁹⁴⁵ Samuel přinesl oběť ve Svatyni tohoto města,⁹⁴⁶ zde také obětoval král Šalamoun.⁹⁴⁷ Za vlády Davida a Šalamouna byl Gibeon vyhlášeným výsostným místem.

Později se dočítáme, že se Svatyně nacházela v Gibeonu.⁹⁴⁸ David „kněze Sádoka a jeho bratry kněze zanechal před Hospodinovým příbytkem na posvátném návrší v Gibeónu, aby každodenně, zrána i zvečera obětovali Hospodinu na oltáři zápalné oběti, a to podle toho, co je zapsáno v Hospodinově zákoně, který vydal Izraeli“ (1 Pa 16, 39 - 40). V té době král David odvezl Schránu smlouvy do Jeruzaléma, ale bohoslužba v Gibeonu se konala dál, podle Zákona, včetně obětí.

⁹³⁹ srov. Sd 9,1n.

⁹⁴⁰ srov. 1 Kr 9,15; 11,27 aj.

⁹⁴¹ srov. Sd 9,6.20.

⁹⁴² srov. Sd 6,11-24.

⁹⁴³ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁹⁴⁴ srov. Jz 9-10; Sd 2,3; Neh 3,7.

⁹⁴⁵ srov. Jz 18,25; 21,17.

⁹⁴⁶ srov. 1 S 9,12.

⁹⁴⁷ srov. 1 Kr 3,4.

⁹⁴⁸ srov. 1 Pa 21,29.

Schrána tam sice nebyla, ale zůstal tam bronzový oltář.⁹⁴⁹

David chodil do Gibeonu obětovat jen do té doby, než koupil pozemek od Ornána Jebúsejského.

Šalomoun po svém nástupu na trůn chodil do Gibeonu uctívat Hospodina – zřejmě do té doby, než byl postaven chrám. „A ubírali se, Šalomoun s celým shromážděním, na posvátné návrší v Gibeónu. Tam byl Boží stan setkávání, který na poušti zhotovil Mojžíš, služebník Hospodinův“ (2 Pa 1,3).

Částečně sporné místo je paralelní text k předchozímu citovanému textu.⁹⁵⁰ Zde se můžeme ptát, proč bylo podle Davida špatné obětovat na posvátných návrších, když „dům pro Hospodinovo jméno nebyl ještě v oněch dnech zbudován“ (1 Kr 3,2). Naskytá se nám několik možných odpovědí. 1) Posvátná návrší byla pohanskými obětišti (snad díky pohanským manželkám, které si Šalomoun bral). 2) Od chvíle, kdy se anděl zastavil na poli Ornána Jebúsejského, přislíbil tam David postavit tam chrám a neobětovat už jinde.

Na druhou stranu však byl Hospodin na obětišti v Gibeonu přítomný, protože podle obou verzí textu došlo na tom místě k obdarování Šalomouna nadpřirozenou moudrostí. Po této události Šalomoun sestoupil do Jeruzaléma, aby obětoval před Schránou smlouvy.⁹⁵¹ „Palestinský targúm přináší názor, že toto posvátné návrší v Gibeonu byla vlastně synagoga, a proto nebylo zavrženo s ostatními posvátnými návršími.“⁹⁵²

Tato Svatyně byla navštěvována až do zániku monarchie. Šalomoun u ní zavraždil Jóaaba.⁹⁵³ Dnes na pahorku je mešita El-Džíb.⁹⁵⁴

⁹⁴⁹ srov. 2 Pa 1,5; Hlavním knězem byl Sádok, potomek Áronova syna Eleazara podle DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 893, heslo zpracoval F.F.Bruce, M.A., D.D., F.B.A., emeritní profesor biblické kritiky a exegeze na University of Manchester. Dále tam sloužili jeho bratři. Héman a Jedútún chválili Hospodina – pozouny, zvučné cimbály a další nástroje k Božímu zpěvu – podobně jako u Davidova stánku. Jedútúnovci stáli u brány jako vrátní.

⁹⁵⁰ Srov. 1 Kr 9.

⁹⁵¹ Tak dle verze Královské, Paralipomenon udává, že se ujal vlády.

⁹⁵² BIČ, M., *Ze světa Starého zákona I a II*, s. 435.

⁹⁵³ srov. 1 Kr 2,28-35.

3.9 DAVIDŮV STÁNEK

אהל, דוד, אהל,⁹⁵⁵ סכת דוד,⁹⁵⁶ Davidův stánek, stál na Siónu (zřejmě není totožný s chrámovou horou).

3.9.1 Biblické souvislosti

Po dobytí Jeruzaléma král David upevnil svou vládu, postavil domy pro sebe a připravil místo pro Schránu smlouvy – postavil pro ni stan. (Schránu nechal přivést z Gibeonu, kde nechal kněze, kteří dále vykonávali obětní službu.) Jak tento stan vypadal, nemáme nikde přesně zmíněno. Není také zmíněna ani žádná opona, která by oddělovala schránu a shromážděný lid.

Řád bohoslužby v tomto stánku byl odlišný od bohoslužby v Mojžíšově Stánku na poušti. První bohoslužba se vyznačovala přinášením obětí zápalných a pokojných požehnáním lidu a také dary pro všechny Izraelce – chléb a datlový a hrozinkový koláček.⁹⁵⁷ Zdá se, že oběti pravidelně probíhaly spíše v Mojžíšově stánku, který nadále existoval v Gibeonu. Davidovu bohoslužbu snad můžeme chápat částečně v protikladu, nebo alespoň jako alternativu, oproti bohoslužbě ve stánku a Zákonu. Davidova bohoslužba se vyznačovala především chválou a uctíváním,⁹⁵⁸ spontánními projevy radosti,⁹⁵⁹ prorokováním,⁹⁶⁰ zpěvem a hudbou.⁹⁶¹ David zřejmě i pro tyto příležitosti skládal žalmy.⁹⁶² David ustanovil Lévijsce, kteří přísluhovali u schrány chválou a uctíváním. Ustanovil také hudebníky⁹⁶³ a vrátné. Zdá se, jakoby oběti a forma bohoslužby stály v pozadí. Nebyla to bohoslužba vázaná na předpisy a příkázání Zákona a na oběti za hřích. Jednalo se o radost z Boží přítomnosti prezentované Schránou smlouvy, přenesenou zpět doprostřed shromáždění lidu.⁹⁶⁴ David tímto také dělal přípravu pro bohoslužbu v Šalomounově chrámu.

V činu přenesení Schrány můžeme vidět Davidovo obzvlášť prozíravé opatření,

⁹⁵⁴ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 180; vč. přepisu arabského názvu.

⁹⁵⁵ srov. Iz 16,5.

⁹⁵⁶ srov. Am 9,11.

⁹⁵⁷ srov. 2 S 6,19.

⁹⁵⁸ srov. 1 Pa 16,5n.

⁹⁵⁹ srov. 2 S 6,14-15.

⁹⁶⁰ srov. 2 Pa 25,1-3.

⁹⁶¹ srov. NBK (Nová bible kralická) překládá kapelou.

⁹⁶² srov. 1 Pa 16,8-36; Ž 105,1-15; 96 a podobnost s mnoha dalšími Davidovskými žalmy.

⁹⁶³ srov. 1 Pa 16,37n.

keré mělo z Jeruzaléma učinit také náboženské a kultické středisko celku izraelských kmenů. Nepočítáme-li s ústřední Svatyní předstátního svazku dvanácti kmenů, takové středisko dosud neexistovalo. Ani Schrána k tomu nebyla sama od sebe predestinována, nýbrž dostala svůj ústřední význam teprve tím, že byla umístěna v Jeruzalémě.⁹⁶⁵ To by zřejmě mohlo souviset se zaslíbením vlády pro davidovskou dynastii.⁹⁶⁶ Hospodin skrze proroka Nátana zaslubuje, že ne David zbuduje dům Hospodinu, ale Hospodin zbuduje dům jemu. Tyto souvislosti obsahují silné mesiášské a eschatologické konotace.

3.10. ŠALOMOUNŮV CHRÁM

Všechny pokusy o rekonstrukci Šalomounova chrámu můžeme opírat pouze o dva biblické texty 1 Kr 6-7 a 2 Pa 3-4 (viz obrazová příloha č.30 a 31). Tento popis není příliš detailní a nezachycuje všechno a ne všem místům jasně rozumíme. Jeho architektonickou podobou, vnitřním vybavením a symbolikou jsme se více zabývali v předchozí kapitole. „Zpráva o stavbě Šalomounova chrámu v 1 Kr 6 zní spíše jako zpráva o přestavbě, než o kompletně nové budově. Byl to původní jebusitský chrám, který Šalomoun přebudoval a vyzdobil pro Hospodinův kult jako národní svatyni.“⁹⁶⁷

3.10.1 Královský palác a chrám

Vedle Božího chrámu zde stojí i lidský chrám (viz obrazová příloha č.13). Zřejmě odtud vedla chodba, kterou mohl král přicházet přímo do chrámu,⁹⁶⁸ aniž by se před tím poskvrnil stykem s nečistým lidem na nádvořích. Králové si činili nárok na moc zprostředkování vztahu mezi Bohem a lidmi.⁹⁶⁹ Také plnili funkci mediátorů zjevení.⁹⁷⁰ Král sám vykonával kněžské funkce, byl odpovědný za údržbu chrámových budov, podporu obětního uctívání a měl autoritu nad chrámovými financemi.⁹⁷¹

⁹⁶⁴ srov. LACOSS, L., *Obnova Davidova stánku*, s. 22-24.

⁹⁶⁵ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 58.

⁹⁶⁶ srov. 2 S 7; 1 Pa 17.

⁹⁶⁷ RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s.130.

⁹⁶⁸ srov. 2 Kr 16,18; 26,16; Ez 43,8.

⁹⁶⁹ srov. 1 S 16,13; 2 S 23,2.

⁹⁷⁰ srov. 2 S 23,2; Př 16,10; a RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s.121.

⁹⁷¹ srov. 2 Kr 12,5; 22,4; a RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.* s.129.

Vedle Boha – krále, je tu i člověk – král, který symbolizuje Boží moc. Bible říká,⁹⁷² že trůn, na kterém sedí Šalamoun, je Davidův trůn, a ten je trůnem Hospodinovým.⁹⁷³ Lidský trůn tedy není postaven do opozice k Božskému trůnu. Sakrální ráz královny osoby byl založen na Boží adopci. To nám potvrzuje korunovační žalm: „Ty jsi můj syn, já jsem tě dnes zplodil“ (Ž 2,7). Tak tomu bylo i u jiných národů, kde měl král božský charakter – v Egyptě, Mezopotámii, u Chetitů.⁹⁷⁴

V Izraelském myšlení Davidův trůn reprezentuje Boží vládu na zemi (jak to můžeme vidět i u jiných náboženství předního východu). Ovšem později, v Ezechielově vidění, nacházíme v propojení královského a Božího domu problém, neboť Bohu se zošklivilo modlářské chování králů, „takže mezi mnou a jimi zůstala pouze stěna“ (Ez 43,8).

Snad to částečně vysvětluje symbolika: Šalomounův chrám byl dokončen 7. roku – stejně jako když Hospodin dokončil stvoření. Královský palác se stavěl 13 let, což je číslo které symbolizuje lidské pachtění, velikášství a vzpuru člověka proti Bohu. Snad i proto je v biblickém textu popisu paláce věnováno tak málo místa, oproti popisu Božího chrámu.⁹⁷⁵

„Chrám byl Šalomounem postaven ve smyslu královské kaple, jako chrámy, které králové na Blízkém východě běžně připojovali ke svým palácům. Tento chrám se však brzy stal národním náboženským centrem a symbolem smlouvy mezi lidem Izraele a jejich Bohem.“⁹⁷⁶

3.10.2 Archeologické nálezy

„Nic ze Šalamounovy stavby se nedochovalo a ani vykopávky sponzorované nadací Palestine Exploration Fund neodhalily žádné konkrétní stopy. (V těchto dnech se objevily snad pozůstatky Davidova paláce, zatím se neví nic konkrétního.) Mohou nám pomoci nálezy starověkých chrámů v severní Sýrii⁹⁷⁷ a v Izraeli.⁹⁷⁸ Stavby byly pravděpodobně zničeny, když se skála zarovnávala při budování Herodova chrámu

⁹⁷² srov. 2 Par 6.

⁹⁷³ srov. 1 Pa 29,23; Ž 132,11-24.

⁹⁷⁴ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

⁹⁷⁵ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s. 404.

⁹⁷⁶ ROTH, C. (ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

⁹⁷⁷ Mumbaqa, Emar, En Dura, Tel Ta'inat.

⁹⁷⁸ Šechem, Hazor, Megiddo.

a jeho hradeb.⁹⁷⁹

3.10.3 Stavby podobné Šalomounovu chrámu

Největší důkaz podávají vykopávky chrámů z pozdní bronzové periody (viz obrazová příloha č.4). Několik chrámů na Blízkém východě, stejně tak chrám v Lakíši, v Bet-Šeanu a speciálně v Hazoru.

Zatímco velikostí a krásou nemohou být srovnatelné s Jeruzalémským chrámem, ukazují už několik století před Šalomounem základní schéma chrámu: předsíň, svatyně a svatyně svatých (která je často pouze výklenkem ve kterém přebývala svatost).

Přestože struktura chrámu byla ovlivněna architekturou Blízkého východu, funkce byla radikálně odlišná od ostatních pohanských svatyní: podle víry Izraelitů Bůh nepřebýval ve svém chrámu. Chrám byl místem, kde přebývala Šchina.⁹⁸⁰

3.10.3.1 Tell Tajínát

Tell Tajínát na řece Orontes v severní Sýrii – chrám o mnoho menší a mladší (9 - 8 stol. př. n. l.)⁹⁸¹ než Šalomounův chrám, avšak se třemi místnostmi, s oltářem v nejvnitřnější části a se dvěma sloupy v předsíni, které podpíraly střechu.⁹⁸² Mnoho vyřezávaného obložení stěn paláců a chrámů, které vědci objevili, bylo zhotoveno Féniciany.⁹⁸³ Byl královskou kaplí postavenou v blízkosti královského paláce. „Trojdílný chrám byl běžný v té době zejména ve Fénicii a v západní Asii, zřejmě pod vlivem babylonské kosmologie, která nebeský svět rozdělovala do tří částí.“⁹⁸⁴ Ovšem je nutné vzít v potaz, že trojdílný byl již Stánek na poušti.

⁹⁷⁹ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁹⁸⁰ srov. ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987 .

⁹⁸¹ tamtéž.

⁹⁸² R.C.HAINES, *Excavation in the Plain of Antioch*, 2, 1971zmíněno v DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁹⁸³ Srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 324 heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

⁹⁸⁴ NOVOTNÝ,A., *Biblický slovník*, s. 241.

3.10.3.2 Arad

Nálezy svatyně v Aradu v jižním Judsku se datují do 9. a její základy do 10. stol. př. n. l. – zhruba současně se Šalamounovou dobou. Nálezy obsahují velké nádvoří s oltářem, malou halu a výklenek, ke kterému vedou schody. Výklenek je identický s Šalomounovým chrámem také v orientaci.⁹⁸⁵

3.10.4 Chrámová teologie

Synkretický rozvoj (Elovského a Hospodinova náboženství) tradičního obrazu Hospodina jako vysvoboditele z Egypta vytvořil půdu pro rozvoj zvláštní teologie Jeruzalémského chrámu. Kněží a teologové (Cadok a Natan) přibírali jebúsitské tradice a skrze syntézu izraelských a kenaanských myšlenek tvrdili, že Hospodin má speciální pouto k Jeruzalému, a je přímo přítomen v chrámu. Jeruzalémští teologové přesunuli zaměření z lidí na místo. Až fakt, že Hospodin si udělal svůj příbytek na Sionu, je rozhodující akt božského spasení, který založil a podepíral Izraelský stát.

Už od začátku je jasné, jak cizí pojetí to bylo – netýká se přímo izraelského národa, ale soustřeďuje se na město a svět.

Tato siónská teologie byla vyvrácena během dějin – nebot' město i jeho chrám ležely r. 587 př. n. l. v ruinách. Výhoda této teologie byla, že podporovala vládu davidovských králů. Styčné body mohou být také nalezeny se světem bohů na Blízkém východě, se kterým měl Izrael politické, ekonomické a kulturní styky. Tradiční postavení Hospodina, jako jediného Boha, možná zabránilo vývoji panteonu. Ale pojem „zástup, nebeský dvůr“ (יְהוָה לְבוֹרָה) umožnil vztahovat Hospodina k bohům ostatních národů a degradovat je na poddané.⁹⁸⁶

3.10.5 Centralizace kultu

Centrální myšlenkou knihy Deuteronomium je centralizace bohoslužebného kultu na jedno místo.⁹⁸⁷ Růst důležitosti chrámu jako náboženského centra byl spojen se zápasem proti pohanským vyvýšeninám, které se rozrůstaly v Judsku v době rozdělení

⁹⁸⁵ srov. ROTH, C. (ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

⁹⁸⁶ srov. RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – volume I.*, s. 85.

⁹⁸⁷ srov. Dt 12,5-6.

království po Šalomounově smrti.

To s sebou přineslo vyostření konfliktu, který nakonec vedl k zesílení důrazu na speciální jedinečnost chrámu v Jeruzalémě, k zákazům užívání obětíšť a k centralizaci bohoslužeb do chrámu. To viditelně zvýšilo jedinečnost chrámu, zejména ve výrocích proroků.⁹⁸⁸ U Agea a Zacharjáše se projevuje, vedle výrazného zájmu o chrám a o kultickou a náboženskou čistotu, zároveň intenzivní eschatologické očekávání.⁹⁸⁹

V poznámce o Chizkiášově kultické reformě lze rozlišit dva momenty.⁹⁹⁰ Nejprve se tu mluví o odstranění kultických symbolů – במות, kamenných מצבות a dřevěných אֲשֵׁרִים. To patří zcela do rámce deuteronomistické kompozice knih Královských.⁹⁹¹ „Následující poznámka o odstranění bronzového hada Nechuštána nemá však v deuteronomistickém dějpravném díle obdobu. Představuje bezpochyby historické jádro zpráv o kultické reformě.“⁹⁹²

3.10.6 Další osudy chrámu

„Rozštěpení oficiálního kultu na dvě rivalitní politická centra se v žádném případě nerovnálo finálnímu rozpadu. V populaci Samaří a Judy, která byla věrná Hospodinu, ať už v Palestině nebo v diaspoře, bylo po 200 let otevřenou otázkou, podle které ze dvou svatyní by se měl člověk řídit, kam přinášet oběti a platit chrámové daně. V ostatních ohledech žili lidé v těsné blízkosti, četli stejné písmo a následovali stejnou Tóru.“⁹⁹³

Za vlády Šalomounova syna Rechabeáma odnesl egyptský faraó celý chrámový poklad.⁹⁹⁴ I další panovníci používali poklad, aby se vykoupili od útočníků.⁹⁹⁵ Například Chizkijáš dal chrám znovu vyzdobit, ale potom stejně použil jeho bohatství, aby se vykoupil.⁹⁹⁶ Pohanští králové do něj umísťovali symboly pohanských božstev. Menaše zašel dokonce tak daleko, že v Jeruzalémě postavil na nádvoří chrámu oltáře cizím bohům.

Bible podává zprávu o dvou velkých restauracích chrámu. První byla za krále

⁹⁸⁸ srov. ROTH, C. (ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

⁹⁸⁹ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 92.

⁹⁹⁰ srov. 2 Kr 18,4.

⁹⁹¹ srov. 1 Kr 14,23.

⁹⁹² RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 77.

⁹⁹³ RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period – Volume II*, s. 533.

⁹⁹⁴ srov. 1 Kr 14,26.

⁹⁹⁵ srov. 1 Kr 15,18; 2 Kr 16,18 aj.

Joáše (836 - 797 př. n. l.) pod dohledem Jehoiada, velekněze, která vedla k zavedení stálé pokladny pro chrámový fond oprav.⁹⁹⁷ Druhá proběhla za Josiáše (638 - 608 př. n. l.).⁹⁹⁸ „Za Ezechijáše byl chrám jediným místem uctívání v Judsku⁹⁹⁹ a ve větším měřítku byl centrem pro ostatní izraelské kmeny Po zničení Severního Izraele i pro poutníky.“¹⁰⁰⁰

583 př. n. l. byl první chrám, *הבית הראשון*, vypleněn Nebúkadnesarem a r. 587 (r. 586) př. n. l. zničen Nebuzardanem, velitelem Nebúkadnesarova vojska. Do Babylóna odvezl všechno, co mělo nějakou cenu, a holou stavbu pak zapálil. Lid byl přesídlen v několika etapách do exilu. Od té doby se dodržují dny národního smutku.

Hebrejské slovo *חורבן* znamená doslova „zkázu, zničení“ a používá se specificky ve vztahu ke zničení chrámu v Jeruzalémě. Vztahuje se ke zničení prvního i druhého chrámu. Podle tradice došlo k oběma událostem ve stejný den – 9. Avu.¹⁰⁰¹ Tento den je v bibli také nazýván „půst pátého měsíce“¹⁰⁰² a dodnes se slaví jako veřejný postní den.¹⁰⁰³

Zničení chrámu znamenalo konec jedné epochy historie lidu a jeho náboženství. „Proroci od té doby nepřestali nikdy varovat lid, že trest za morální a náboženské odpadnutí přijde a chrám bude zničen navzdory víře, která převládala mezi lidem, že Boží chrám nemůže, než být navěky.¹⁰⁰⁴ Zničení chrámu a babylonský exil, který následoval, byl v určitém smyslu triumfem pro prorockou pozici. V důsledku toho byla destrukce chrámu provázena novou touhou pro dodržování Zákona. Zničení probudilo zápal a naději o znovuobnovení a nábožensko-národní život v duchu prorockých

⁹⁹⁶ srov. 2 Kr 18,15.

⁹⁹⁷ srov. 2 Kr 12,5.

⁹⁹⁸ srov. 2 Kr 22,4.

⁹⁹⁹ srov. 2 Kr 18,4-6; 2 Par 32,12; Iz 36,7.

¹⁰⁰⁰ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; srov. 2 Pa 30,1.

¹⁰⁰¹ neboli tiša be-av, což připadá zhruba na konec července.

¹⁰⁰² srov. Zach 7,5 a 8,19.

¹⁰⁰³ Je také vyvrcholením tří týdnů smutku. Půst se drží od západu do západu slunce a platí při něm stejné zákazy jako při půstu za zemřelé: neholit se, nenosit koženou obuv, nepěstovat manželský styk, nevyměňovat si pozdravy (dané formulace převzaté z bible nebo liturgie a užívají se při různých smutných i radostných příležitostech). Po večerní modlitbě v synagóze v předvečer „Tiša be-av“ se ze svatostánku odstraní ozdobný závěs („parochet“), zhasnou se světla a věřící usednou na zem nebo nízké stoličky a čtou ve světle svíček Pláč Jeremjášův („Ejcha“) a jiné žalozpěvy. Při ranní modlitbě se věřící nezdobí tfilin ani talitem a celá bohoslužba je mírně pozměněná. Tfilin a talit se oblékají až odpoledne s příslušnou recitací toho, co se ráno vynechalo. Půst se přeruší až po západu slunce, ale maso se nejí do druhého dne odpoledne. Tyto tragické události si Židé připomínají dodnes dodržováním několika zvyků. Nejznámější je ponechání jedné stěny v domě nedokončené nebo neomítnuté. Dalším zvykem je při svatebním obřadu rozdrčení sklenice pravou nohou ženicha jako symbol smutku nad zkázou chrámu. Ve všedních dnech si Židé tuto událost připomínají recitací Žalmu 137 po jídle. (NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 229)

¹⁰⁰⁴ srov. Jr 7,4.

výroků.“¹⁰⁰⁵

3.11 DRUHÝ CHRÁM

Tímto chrámem, jeho architektonickou podobou, vnitřním vybavením a symbolikou jsme se více zabývali v předchozí kapitole. Jen orientačně zmíníme, že byl postaven navrátilci z exilu. Nezachoval se nám jeho přesnější popis. Je celkem jisté, že se vycházelo z podoby Šalamounova chrámu, ale po dokončení byla stavba jednoduchá a prostá (viz obrazová příloha č.32). Později, jak ukazují Makabejské knihy, byl chrám upravován a zkrášlován.¹⁰⁰⁶

„Rituál ve smyslu náboženského a komunitního života národa ztratil něco ze své pozice, protože synagogy a bet midraše, kde se studovala Tóra, získávaly na důležitosti. Během času přestaly být právní funkce a vedení lidí výhradní výsadou kněžské třídy. Přesto, že všechny tyto instituce byly spojeny s chrámovou službou, se díky tomu staly součástí života lidu. Sanhedrin, různé právní dvory a synagoga se nacházely na chrámovém nádvoří a modlitebníci a čtenáři Tóry mohli být součástí bohoslužby. Tyto náboženské prvky a hodnoty byly přidány k chrámu, ale v zásadě bylo na chrám stále nahlíženo jako na místo přebývání Boží přítomnosti, „Šchiny“, a jako na jediné vhodné místo pro přinášení obětí v Jeho jménu jako prostředku, kterým bylo podporováno duchovní očištění a pozvednutí člověka.“¹⁰⁰⁷ „Lze vidět, že doba exilní až poexilní nepřinesla jen charakteristické změny izraelských náboženských tradic. Zároveň jí udávala ráz silná a zjevně velmi uvědomělá kontinuita s předexilní dobou. Můžeme mluvit přímo o době obnovy a obrození, kterou Izraelci procházeli, zatímco jiné národy starého Orientu po ztrátě své politické samostatnosti zmizely ze scény dějin.“¹⁰⁰⁸

Oba prvky, kulticko-hymnická slavnostní radost a tórická zbožnost, patří také k charakteristickým rysům líčení dějin v knihách Paralipomenon.¹⁰⁰⁹

Během exilu se rodina stala v různých ohledech důležitým nositelem oficiálního náboženství Izraele. Tuto funkci už neztratila ani po rehabilitaci oficiálního náboženského uctívání, ani po zničení Druhého chrámu. V roce 70 n. l. zase nabrala

¹⁰⁰⁵ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰⁰⁶ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

¹⁰⁰⁷ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰⁰⁸ Thomas D,W.: *The Sixth Century B.C.: A Creative Epoch in the History of Israel*, in: JSS 6, 1961, s. 33-46 citován v RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 109.

¹⁰⁰⁹ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 109.

zvýšený význam. „Judaismem později vytvořený dojem, že je silně rodinným náboženstvím, má svůj počátek v exilu. Rodina může požívat tuto reprezentativní funkci pouze proto, že byla považována hnutím deuteronomistické reformy za nepostradatelného nositele náboženství a od té doby s ní bylo počítáno v každé vlně teologického osvětlení.“¹⁰¹⁰

3.12 ŽIDOVSKÉ CHRÁMY MIMO JERUZALÉM

Zde by mělo být poznamenáno, zde že v době Šalomounova chrámu byla aktivní kultovní místa mimo Jeruzalém, jako např. Arad, Lakíš. Vedle archeologických důkazů máme literární popisy oltářů (svatyní), které byly vystavěny králem Jeroboamem v Bét-elu a Danu.

Ke konci období, když nastala Josiášova reforma (7. stol. př. n. l.), se Jeruzalém stal jediným sídlem kultu Boha Izraele. Chrámy mimo Jeruzalém byly vystavěny židovskými kolonisty a vystěhovalci, kteří se usadili zejména v Egyptě. Podle rabínských výkladů¹⁰¹¹ to neodporovalo ustanovení o centralizaci kultu v Jeruzalémě, protože v té době Jeruzalémský chrám už neexistoval.

3.12.1 Elefantina

Na Egyptském ostrově Elefantina na Nilu, v blízkosti Assuánu, existoval už před rokem 525 př. n. l. chrám zasvěcený izraelskému Bohu.¹⁰¹² Byl nazýván aramejsky „egora“, z akkadského „ekurru“ - chrám. Byl obehnan zdí ze sušených cihel a měl 5 bran. V nádvoří stál oltář z neotesaných kamenů. Obětovaly se jediné celopaly.¹⁰¹³

Víme, z aramaických papyrů datovaných do 5. stol. př. n. l., objevených na ostrově Elephantine na Nilu, že v perském období měli Izraelci, kteří sloužili jako žoldáci obsazující hranici mezi Egyptem a Etiopií, svůj vlastní chrám. Někteří vědci si myslí, že tento chrám byl postaven ještě před Josiášovou reformou.

To samozřejmě vyvolává otázku jak to, že Židé neviděli nic špatného

¹⁰¹⁰ RAINER, A., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period –Volume II.*, s. 411.

¹⁰¹¹ srov. Mišnajot, seder Moed, masechet Megila perek 8.

¹⁰¹² srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

¹⁰¹³ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

na chrámu, který byl v provozu a konkuroval chrámu v Jeruzalémě. „Tato skupina měla vlastní chrám a osobitý synkretisticky působící kult, v němž se vedle Hospodina objevují ještě další dvě božstva, mezi nimi zřejmě ženské božstvo jménem ít-jhv (Anat-Jahú, na jiných místech také Anat-Bét-el). Zda tyto dvě skupiny měly mezi sebou nějaké vztahy a zda v této době žili Židé také na jiných místech v Egyptě, není dosud jasné.“¹⁰¹⁴

„Služba kněží byla absolutně nepřekonatelná ve své živosti, prudkosti a ve svém uspořádání - dobře organizovaná, a usnesená v tichosti. Veškerá těžká práce s jejich vlastní souhrou, s mnohou námahou - a každý se stará o svůj určený úkol ... dělí nožky býčků oběma rukama, i když skoro v každém případě jsou váží víc než dva talenty, aby potom pohybem ruky nahoru odškráblí perfektním způsobem, se spolehlivou, neomylnou přesností, každou velkou porci. Všechno je vyneseno ven s osvědčením a způsobem hodícím se svrchovanému božství.“¹⁰¹⁵

Tento text odráží velkou vážnost, se kterou si Židé z egyptských diaspor cenili chrámu.

Ten byl zničen roku 410 př. n. l. egyptskými kněžími a znovu postaven několik let poté - 407 př. n. l.¹⁰¹⁶ „Po pádu perské vlády v Egyptě byla židovská kolonie v Elefantině rozehnána a chrám zanikl.“¹⁰¹⁷ Nevíme také nic o navrátilcích z Egypta, takže tato větev diaspor nemá pro židovské dějiny prvních poexilních staletí žádný význam.¹⁰¹⁸

3.12.2 Leontopolis

Leontopolis leží v Nílské deltě. Chrám byl založen 160 př. n. l. Oniasem IV., synem velekněze Oniase III., který byl sesazen Antiochem IV. Epifanem (Novotný zmiňuje jako zakladatele samotného Oniase).¹⁰¹⁹ Jeho vznik se také spojuje s nutností přemístit chrám.¹⁰²⁰ V Leontopoli už byla židovská vojenská kolonie. Panovník Oniase podporoval z politických důvodů. Dovolil mu proměnit opuštěný chrám egyptské

¹⁰¹⁴ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 88.

¹⁰¹⁵ Z apokryfních Letter of Aristeas 92-95, Alexandrinská práce 2. pol. 2. stol. př. n. l., citované v ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 70.

¹⁰¹⁶ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

¹⁰¹⁷ www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

¹⁰¹⁸ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 88.

¹⁰¹⁹ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

¹⁰²⁰ srov. Jr 7,1-15; a ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 81.

bohyně na Hospodinovu svatyni. Faraó Ptolemajos zařídil tomuto chrámu náležité příjmy.¹⁰²¹

Palestinští Židé viděli v této svatyni dílo odpadlictví. Leontopolští naopak posílali každý rok poutníky do Jeruzaléma. Rabíni později tento chrám uznávali.¹⁰²²

Chrám v Leontopolis prý přečkal i Herodův chrám.¹⁰²³ Podle Roitmana byl zničen r. 73 n. l. římským prokurátorem Alexandrie na povel Vespasiána.¹⁰²⁴ Novotný uvádí, že Po válce židovské byl chrám zavřen.¹⁰²⁵

3.12.3 Samařský chrám na hoře Gerizím

Tento chrám byl odkryt v posledních desítkách let. Víme, že guvernér Samaří – Sanbalat (1. pol. 5. stol. př. n. l.)¹⁰²⁶ plánoval ustanovit nezávislou samařskou jednotku. (Samařané byli lidé mnoha etnických skupin, kteří byli přivedeni do Izraele.)¹⁰²⁷ Židé zabránili Samařanům v účasti na stavbě chrámu a města¹⁰²⁸ na základě toho, že Kýrus dal povolení ke stavbě pouze navrátilcům.¹⁰²⁹ Samařané přitom zdůrazňovali, že také uctívají Hospodina.¹⁰³⁰

„Zde se objevují počátky utváření vlastního samařského/samaritánského náboženského společenství, které se později vůči židovskému osamostatnilo. Jednotlivosti jsou nejisté.“¹⁰³¹ Podle zprávy Flavia¹⁰³² dostali prý Samařané od Alexandra Velikého oprávnění ke stavbě vlastního chrámu. V každém případě je jisté, že se Samařané v perské nebo helénistické době nábožensky osamostatnili.¹⁰³³

Chrám pro „Hospodina - úžasného Boha“ postavili na hoře Gerizím¹⁰³⁴ (viz obrazová příloha č.45). Samaritáni si horu Gerizím spojovali s Abrahamem. Chrámový opevněný objekt byl malý a jeho plán se zdál být podobný plánu Jeruzalémskému

¹⁰²¹ srov. Iz 19,19.

¹⁰²² srov. Mišna, Menachot III,10 - citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“, s.943 – 987; www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

¹⁰²³ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

¹⁰²⁴ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 81.

¹⁰²⁵ srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 245.

¹⁰²⁶ srov. DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s. 366, heslo zpracoval : F.F.Bruce, M.A., D.D., F.B.A., emeritní profesor biblické kritiky a exegeze na University of Manchester.

¹⁰²⁷ srov. 2 Kr 12,24-41.

¹⁰²⁸ srov. Ezd 4,1; Neh 2,20.

¹⁰²⁹ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰³⁰ srov. Ezd 4,2.

¹⁰³¹ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 69.

¹⁰³² srov. FLAVIUS, I., *Starožitnosti*, XI 8,3 – citováno tamtéž.

¹⁰³³ tamtéž.

¹⁰³⁴ srov. Dt 11,29n.

chrámu.¹⁰³⁵

Byl založen během perského období. Některé detaily, jako brány, nádvoří a komnaty, byly velmi podobné těm z Ezechielova vidění a z Chrámového svitku.

Tento chrám fungoval i v době, kdy země byla okupována Alexandrem Velikým (332 př. n. l.) a byl renovován během ptolemaiovského období (konec 3. stol. př. n. l.) pod seleukovským králem Antiochem III. V tomto období bylo pravděpodobně okolo samaritánského chrámu město vystavěno, s pevnostmi, nádvořími a veřejnou budovou se zdmi z pískovce. Chrám na hoře Gerizim byl středem, ohniskem identity a kulturní solidarity pro samaritánskou komunitu žijící v Samaří i jinde (př. ostrov Delos v Egyptě).

Alt¹⁰³⁶ zvláště silně zdůrazňoval srovnání mezi Jeruzalémem a Samařím a vystoupil s tvrzením, že Samaří bylo samostatným městem po vzoru Jeruzaléma. Mělo prý kenaanský ráz, aby vyhovovalo nadále přítomné vlivné kenaanské části obyvatelstva. Toto tvrzení je však jen hypotézou, v textech konkrétními příklady nedoloženou. Na druhé straně domněnka o ryze izraelském charakteru obyvatelstva a ryzím uctívání Hospodina je sama o sobě také málo pravděpodobná.¹⁰³⁷

Roku 128 př. n. l. hasmoneovský John Hyrcanus I. zničil chrám i s městem Sichem (Šekem), které bylo opuštěno v letech 112-111 př. n. l.¹⁰³⁸

3.12.4 Diasporní skupina v Súsách

O přítomnosti velkého počtu Židů v Perské říši a v hlavním městě Súsách se mluví i v knize Ester. Tito Židé byli navzájem ve spojení a byli považováni za uzavřenou etnickou a náboženskou skupinu.¹⁰³⁹ Není tu ale výslovně řeč o jejich spojení s vlastní. Přesto však skutečnost, že kniha Ester byla přijata do hebrejského kánonu, dovoluje potvrdit nejen existenci tohoto společenství, nýbrž i uznání babylónsko-perské diaspory, jako součásti židovského národa, také – a právě – v náboženském ohledu.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁵ srov. 2 Mak 6,2.

¹⁰³⁶ ALT, A., *Der Stadtstaat Samaria*, 1954 – zmiňován v RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 69.

¹⁰³⁷ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 69.

¹⁰³⁸ srov. FLAVIUS, I., *Starožitnosti*, 254-57 citováno v ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 90.

¹⁰³⁹ srov. Est 3,8.

¹⁰⁴⁰ srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 104.

3.13 CHRÁM ZA ALEXANDRA

Když území přešlo pod nadvládu Alexandra Makedonského roku 333 př. n. l., židovská populace měla své centrum okolo chrámu v Jeruzalémě. Podle židovského podání zachovaného Flaviem představitel palestinských Židů - jeruzalémský velekněz - makedonského krále uvítal.

Simeon Just¹⁰⁴¹ ohradil svatyni vztyčením západní zdi, která sloužila jako obrana z městské strany a uvnitř chrámové hory vykopal rezervoár. „Za jeho dnů byla vykopána nádrž, cisterna rozlehlá jako moře. Staral se o svůj lid, aby nepropadl zkáze a opevnil město pro případ obležení.”¹⁰⁴² Ben Siruv popis Simeonova úřadování v chrámu odráží ranné období vysoce působivé bohoslužby, která se časem stala běžnou.

Helénští králové respektovali chrám a byli zvláště štedří. Židé měli platit svému novému vládci poplatky. Museli s ním uzavřít spojenectví, avšak zato byli osvobozeni na 7 let od daní a byla jim dána svoboda žít podle Zákona, podle předpisů Pěti knih Mojžíšových.¹⁰⁴³ Tyto události neměly jen dalekosáhlý politický, ale také kulturní dopad.

Alexandrovo vítězství rapidně urychlilo šíření helénské kultury, Jeruzalém se stal městem ze všech sil se bránícím těmto vlivům a zároveň centrem židovství, které helénské kultuře dobře konkurovalo a získávalo stále nové příznivce.¹⁰⁴⁴

3.14 CHRÁM ZA PTOLEMAIOVCŮ

Po Alexandrově smrti, roku 323 př. n. l., se Palestina dostala pod nadvládu Egypta - Ptolemaiovců, kteří byli tolerantní a ponechávali Židům patrně ještě větší náboženskou samosprávu než předchozí perští vládci. Při svých příležitostných návštěvách v Jeruzalémě projevovali úctu vůči Bohu Židů a dávali obětovat na oltáři před jeho chrámem.

¹⁰⁴¹ srov. FLAVIUS, I., *Starožitnosti* 12,43; 157,158 – citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰⁴² Ben Sira 50,1-4.

¹⁰⁴³ srov. FLAVIUS, I., *Starožitnosti*, 12,140-142 – citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰⁴⁴ Kompilace textů: ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; časopis *Ethos* 4/2001; 1,2/2002; FLAVIUS, I., *Válka židovská I a II*; JOHNSON, P., *Dějiny židovského národa*; KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*; SEGERT, S., *Starověké dějiny Židů*.

Židovská pospolitost byla pod správou velekněží. Tato hodnost byla přístupná jen členům několika kněžských rodin. Jeruzalémský velekněz byl nejen nejvyšším hodnostářem Jeruzalémského chrámu, nýbrž i nejvyšším představitelem židovské pospolitosti vůči vládě.¹⁰⁴⁵

3.15 CHRÁM ZA SELEUKOVŮ

V roce 200 př. n. l. byli Ptolemaiovcí poraženi potomky Seleuka. Seleukovská říše s centrem v Sýrii se rozšířila i do Palestiny a protože se Židé nestavěli novým vládcům na odpor, potvrdil Antiochos III. jejich práva i autonomii.

Jeho nástupce Seleukos IV. (187 – 175 př. n. l.) šel v jeho stopách v respektování a pokrývání veškerých nákladů spojených s obětováním,¹⁰⁴⁶ ale pak se pokusil řešit finanční tíseň vyloupením Jeruzalémského chrámu. Velekněz Onias se postavil na odpor a poklady uchránil,¹⁰⁴⁷ ale byl sesazen svým bratrem Ješuaou.

Ješua byl zastáncem helénské kultury a k velikému pohoršení pravověrných dal nedaleko chrámu vybudovat gymnasion – cvičiště, kde se nazí jeruzalémští jinoši věnovali sportovním hrám.

Následujících zmatků okolo funkce velekněze využil nový seleukovský král Antiochos IV. Epifanés, aby v roce 169 př. n. l. vtrhl do chrámu, odvezl všechny cenné nádoby a o 2 roky později vztyčil sochu pohoršení na oltáři a z chrámu udělal chrám Diův. Zastavil nepřetržité konání každodenních obětí na tři roky a šest měsíců. Přirozeně to vedlo k nepokojům a král na ně reagoval terorem.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁵ Kompilace textů: ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; časopis Ethos 4/2001; 1,2/2002; FLAVIUS, I., *Válka židovská I a II*; JOHNSON, P., *Dějiny židovského národa*; KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*; SEGERT, S., *Starověké dějiny Židů*.

¹⁰⁴⁶ srov. 2 Mak 3,3.

¹⁰⁴⁷ srov. 2 Mak 3,5.

¹⁰⁴⁸ Kompilace textů: ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; časopis Ethos 4/2001; 1,2/2002; FLAVIUS, I., *Válka židovská I a II*; JOHNSON, P., *Dějiny židovského národa*; KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*; SEGERT, S., *Starověké dějiny Židů*.

3.16 POVSTÁNÍ MAKABEJCŮ A SAMOSTATNÝ STÁT

V čele povstání v roce 167 př. n. l. byl kněz Matatjáš z rodu Hasmoneovců a po něm jeho syn Juda zvaný Makabejský se svými čtyřmi bratry. Povstalci přes přechodný neúspěch posléze zvítězili nad slábnoucí seleukovskou mocí a založili nezávislý židovský stát v čele s dynastií Hasmoneovců.¹⁰⁴⁹

V roce 164 př. n. l. obsadil Juda Makabejský chrámový okrsek, očistil jej,¹⁰⁵⁰ znovu vysvětil a obnovil oběti Hospodinu. Od té doby slaví Židé svátek obnovy chrámu, Chanuka, s velkou radostí a různými zvyky.¹⁰⁵¹ Juda také opevnil chrámovou horu, obklopil ji zdí, aby chránila chrám¹⁰⁵² speciálně od nebezpečí ze západu, kde byla řecká pevnost Acra. Od této chvíle se konaly chrámové bohoslužby bez přerušení. Jeruzalém však byl stále pod kontrolou syrské vojenské posádky.

Ve dnech Simeona Hasmonejského (podle Encyklopedia Judaica vládl v letech 141-135 př. n. l.) byla Acra (postavená žoldněři Antiocha IV. na pahorku poblíž chrámu) srovnána ze země a chrám se stal centrem města. Prameny poznamenávají, že roku 142 př. n. l. „bylo sňato pohanské jho z Izraele“ (1 Mak 13,41). Od této chvíle až do příchodu Římanů (roku 63 př. n. l.) mohli Židé svobodně rozvíjet svůj vlastní nezávislý stát.

Pompeius dobyl Jeruzalém, vstoupil do svatyně svatých,¹⁰⁵³ ale nechal vše neporušené. O několik let později Crassus procházel zemí a okradl chrámový poklad o 2 000 stříbrných talentů.¹⁰⁵⁴

Pozůstatky stavební činnosti Hasmoneovců v Jeruzalémě, stejně jako jiných období, není lehké najít. Jednak kvůli událostem v roce 70 n. l., jednak kvůli tomu, že Jeruzalém je stále živým, obydleným a měnícím se městem. Můžeme si být jisti, že se chrámový obvod zvětšoval a jeho stěny nad údolními byly zpevňovány. Na severozápadní straně prostranství, vně posvátného obvodu, vznikla pevnost, v níž někdy sídlili králové. Jmenovala se Antoniova pevnost.¹⁰⁵⁵

¹⁰⁴⁹ O tom nás informují dvě Knihy makabejské a začátek první knihy Války židovské od Iosepha Flavia. Byla to doba složité politiky, častých válek, povstání a jejich potlačování.

¹⁰⁵⁰ Předtím zde byli obětováni vepří syrskému bohu Baal-Šamémovi - Pánu nebes, ztotožněnému s řeckým Diem.

¹⁰⁵¹ srov. 1 Mak 4,58; 2 Mak 1,9; 2,18.

¹⁰⁵² srov. 1 Mak 4,59.

¹⁰⁵³ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská*, 1,152.

¹⁰⁵⁴ srov. FLAVIUS, I., *Starožitnosti*, 14,105 – citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰⁵⁵ Kompilace textů: ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; časopis Ethos

3.17 HERODŮV CHRÁM

Nešlo o novou stavbu, ale o přestavbu. Jeho architektonickou podobou, vnitřním vybavením a symbolikou jsme se více zabývali v předchozí kapitole.

Herodes na chrámové hoře, na sever od chrámového komplexu, opravil a zvětšil pevnost, kterou nazval na počest svého mocného přítele – Antonia. Kromě toho Herodes převzal a obnovil hasmoneovský palác a postavil nový palác u západní zdi města. Také opevnil městské hradby a poblíž západního paláce postavil tři obranné věže, které se jmenovaly Hippicus, Fasael a Mariamme. Všechny tyto královské domy byly propojeny přes chrámový komplex podzemními chodbami¹⁰⁵⁶ (viz obrazová příloha č.39).

3.17.1 Reakce

Židé Heroda jako krále nepřijali, ale na chrám byli hrdí. Vždyť Babylonský Talmud praví: „Ten, kdo neviděl Herodův chrám, nikdy neviděl krásnou budovu.“¹⁰⁵⁷ Přesto některé skupiny (nejextrémněji zřejmě esejci) stály v opozici nejen proti Herodovi, ale také vůči chrámu a bohoslužbě. Jedním z důvodů mohl být silný vliv helenizace, kterému se otvírali přímo kněží.¹⁰⁵⁸

Herodes viděl hasmoneovskou dynastii jako stálou hrozbu své absolutistické vlády a vysoké kněžství jako uzel v politické moci. Byl proto nucen neutralizovat moc kněží a podřizoval náboženskou autoritu světské vládě.¹⁰⁵⁹ „To vedlo ke snížení prestiže kněží a zároveň zvýšilo kontrolu farizeů nad detaily bohoslužby. Ustanovení čestného strážce nad rouchy velekněží, post, původně vytvořený královskou autoritou a později převzatý římskými guvernéry, byl zdrojem sporů mezi římskými vládci a chrámovými autoritami.“¹⁰⁶⁰

Přes tuto historii byl chrám na konci své etapy stále duchovním a veřejným centrem Židů v jejich zemi i v diaspoře. Na poutní svátky chodilo do chrámu až 180 000 poutníků (dvakrát více než mělo město obyvatel). Synagogy sloužily jako

4/2001; 1,2/2002; FLAVIUS, I., *Válka židovská I a II*; JOHNSON, P., *Dějiny židovského národa*; KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*; SEGERT, S., *Starověké dějiny Židů*.

¹⁰⁵⁶ srov. KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*.

¹⁰⁵⁷ BT Bava Batra 4a citováno v ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

¹⁰⁵⁸ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*; s. 415.

¹⁰⁵⁹ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 60-63.

¹⁰⁶⁰ ROTH, C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

ubytovny pro poutníky z diaspory.¹⁰⁶¹

3.17.2 Další osudy chrámu

Ve válce byl chrám centrem. První krok Římanů k dobytí chrámové hory bylo prolomení zdí pevnosti Antonia. Na ruinách pevnosti postavili rampu, která na čtyřech místech dosahovala k vnitřním zdem nádvoří.¹⁰⁶² 9. avu dal Titus rozkaz spálit brány nádvoří. Dalšího dne se konala rada v římském velitelství, aby rozhodla ohledně osudu chrámu. „Podle Flavia Titus nechtěl zničit chrám, ale podle jiného zdroje, pravděpodobně podle Tacita, ho zničit chtěl. Flavius bere hořící chrám jako nehodu, která se stala vinou římského vojáka, který hodil hořící pochodeň do chrámové komory oknem na severní straně. Přes Titovo úsilí ovládnout plameny (podle Flavia), byla jiná pochodeň vhozena do chrámové brány (zřejmě se jednalo o bránu svatyně, protože předsíň nebyla uzavřena bránou) a celá budova, kromě dvou bran, shořela.¹⁰⁶³

Židovská obrana dlouho odolávala, ale když viděli hořící chrám mnoho z nich skočilo do ohně. Podle Flavia se katastrofa stala 10 avu r. 70 n. l., podle Talmudu 9.¹⁰⁶⁴

Některé chrámové předměty byly zachráněny a padly do rukou Římanů a jsou vyobrazeny na Titově vítězném oblouku v Římě¹⁰⁶⁵ (Viz obrazová příloha č.19).

Výsledkem šestiměsíčního obléhání bylo podle Flavia milion mrtvých a 97 000 zajatců. Zajatci byli předhazováni šelmám a zabíjeni v amfiteátrech pro pobavení lidu okolních řeckých měst. Titus odjel do Říma, kde společně s otcem slavil triumf v červnu r. 71.

Z Jeruzaléma zbyly po válce jen trosky a pustina. U bývalých západních hradeb byla usazena X. římská legie a na rozvalinách chrámu stála socha císaře. Chrámová daň ve výši půl šekelu (dvou drachem), kterou každý dospělý Žid posílal ročně Jeruzalémskému chrámu, se musela platit i nadále, avšak do zvláštní pokladny, ve prospěch římského státu.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶¹ srov. ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 60-63.

¹⁰⁶² srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská* 6, 150-1.

¹⁰⁶³ srov. FLAVIUS, I., *Válka židovská* 6,281.

¹⁰⁶⁴ srov. Taan 29a citováno v ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰⁶⁵ ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987.

¹⁰⁶⁶ Kompilace textů: ROTH,C.(ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“s. 943 – 987; časopis *Ethos* 4/2001; 1,2/2002; FLAVIUS, I., *Válka židovská I a II*; JOHNSON, P., *Dějiny židovského národa*; KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*; SEGERT, S., *Starověké dějiny Židů*.

3.18 FENOMÉN SYNAGOGY

Slovo synagóga je řeckého původu (znamená „shromaždiště“, συναγωγή) a používali jej helénští Židé jako ekvivalent pro כהל či כהילה či כנסת. Jako ústřední instituce judaismu se ustanovila během babylónském exilu – když nebylo možno navštěvovat chrám. První zmínky jsou v prorockých knihách.¹⁰⁶⁷ Jednalo se o místa, která dávala Židům příležitost se shromažďovat, číst a studovat bibli a modlit se.¹⁰⁶⁸

Tvrzení rabínů, že synagógy byly známé už v období praotců, lze označit jako plod velké úcty a lásky. Za hodnověrnou nelze přijmout ani parafrázi palestinského targúmu k Ex 18,20: „Oznamuj jim modlitbu, kterou by se měli modlit ve svých synagogách.“

Vídeňský rabín M. Rosenmann odmítá názor, že synagóga je náhražkou chrámu, ale souhlasí s tím, že stála od počátku v jeho službách a doplňovala rituál čtením a studiem Tóry. Chrám nahradila až teprve po jeho zničení a modlitby nastoupily místo obětí jako oběti rtů.¹⁰⁶⁹

3.18.1 Synagogy ve starozákonní době

Nejstarší ověřené doklady o existenci synagóg jsou z 3. stol. př. n. l. z Egypta (Alexandria, Magdola, Šedia aj.), kde byla početná židovská diaspora. Zřejmě se jednalo o přirozené shromažďování lidí stejného vyznání s připomínáním a předáváním své víry dalším generacím. Podle rabínské tradice se uvádí vznik synagóg v souvislosti s omilostněním krále Jóšijáše.¹⁰⁷⁰

Duchovní základy k postavení synagógy byly položeny v exilu. Zde se Židé scházeli u proroka, kněze nebo jiného zbožného muže a naslouchali čtení a výkladu Zákona.¹⁰⁷¹ „Navrátivší se vyhnanci z Babylónie si s sebou přinesli „dům shromáždění“ a umístili jej vedle znovu vybudovaného chrámu.

„Od časů Ezdráše byl chrám místem modliteb a studia Tóry. Modlitby neměly nahradit oběti, ale zintenzivnit náboženský prožitek. V době Herodova chrámu, podle

¹⁰⁶⁷ srov. Jr 39,8; Ez 11,6.

¹⁰⁶⁸ NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 193.

¹⁰⁶⁹ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s. 436-7.

¹⁰⁷⁰ srov. BIČ, M., *Ze světa Starého zákona II*, s. 436-7.

¹⁰⁷¹ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

tanaitické tradice,¹⁰⁷² byl dům pro studium otevřen v sobotu a o svátcích na chrámové hoře na nádvoří naproti Krásné bráně.¹⁰⁷³

V té době existovalo jen v Jeruzalémě na 400 modliteben. Po roce 70. n. l. synagoga nahradila zničený chrám a stala se centrem židovských obecních a náboženských záležitostí.¹⁰⁷⁴

Určité liturgické znaky byly převzaty z chrámu. Mimo Jeruzalém i v něm se v době pravidelných obětí¹⁰⁷⁵ konaly modlitby a modlitebníci se otáčeli směrem k chrámu.¹⁰⁷⁶

3.18.2 Současná synagoga

V současné době je synagoga v podstatě místem židovských modliteb a bývá obecním, vzdělávacím a společenským centrem Židů. Hebrejský nejstálenější název je בית הכנסת.

Její vnitřním vybavením se nebudeme podrobně zabývat, protože se značně liší od vybavení chrámu a to z toho důvodu, že synagoga je místem shromažďování lidu, avšak chrám je určen jako sídlo pro Boha. V jejím interiéru je přesto mnoho předmětů připomínajících chrám: parochet, aron ha-kodeš, textilie vyšívané tradičními motivy (Magen David, Menora, koruna Tory...), mikve, bima, menorot, nerot, geníza.¹⁰⁷⁷

3.19 EZECHIELŮV CHRÁM

14 let potom, co bylo město dobito, Ezechiel, prorok exilu, předpověděl rekonstrukci chrámu včetně detailů služby a zasvěcení.¹⁰⁷⁸

Tato vize nás zajímá jen nepřímo, protože v této podobě se chrám nepodařilo vystavět. Důležitější je vnitřní obsah vize. Je to reformátorský plán, naplněný myšlenkou svatosti, čistoty, duchovnosti.¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷² srov. BT Pes 26a použito v ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 64.

¹⁰⁷³ ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 64.

¹⁰⁷⁴ NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 193.

¹⁰⁷⁵ srov. Jud 9,1.

¹⁰⁷⁶ srov. Dn 6,11.

¹⁰⁷⁷ srov. NEWMAN, J., *Judaismus od A do Z*, s. 193; přepisy hebrejských názvů převzaty tamtéž.

¹⁰⁷⁸ srov. ROTH, C. (ed.), *Encyclopaedia Judaica*, heslo „Temple“ s. 943 – 987.

¹⁰⁷⁹ srov. www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm.

Ezechiel popisuje chrám, který nebyl nikdy postaven. Ale možná měl být. Ezechiel měl totiž lid seznámit se svým viděním, s nařízeními, uspořádáním domu, předpisy a zákony – aby dbali na jeho uspořádání a všechna jeho nařízení a plnili je.¹⁰⁸⁰ V textu se objevují věty typu: „Toto jsou nařízení o oltáři pro den, kdy bude zhotoven“ (Ez 43,18). Chrám, který byl postaven po návratu ze zajetí, nebyl podle pokynů Ezechiele. Bič říká, že jde o Boží zjevení proroku, jako byl kdysi zjeven model příbytku Mojžíšovi. Z toho vyplývá, že jde o zjevení nebeské skutečnosti, jejíž kopie má být pořízena na zemi. Odvažují se domnívat, že toto měl být pravý Druhý chrám.

Ten, který byl postaven, se zdaleka nerovnal ani Šalomounovu chrámu. Proti tomu se částečně staví Zacharjáš ve svých proroctvích o chrámu, která jsou totožná s tím, jak je křesťany popisován až třetí chrám. Tento chrám by potom byl mezistupněm mezi chrámem z kamene a tím eschatologickým.

3.20 KŘESŤANSKÝ POHLED

Je na místě zmínit, že Ježíš byl Židem a podle tradice dokonalým člověkem, a tedy dodržoval všechna nařízení vycházející přímo z Tóry (o ústní Tóře již polemizoval s jednotlivými náboženskými skupinami). Proto byl, podle evangelijních zpráv, v chrámu obřezán, pravidelně docházel se svými učedníky do chrámu, účastnil se svátků. I po jeho smrti stále docházeli učedníci do chrámu,¹⁰⁸¹ v podstatě až do doby, kdy byli vyhnáni z Jeruzaléma a kdy byl chrám zničen.

3.20.1 Pohled církve

Danielovu modlitbu pokání za národ Bůh vyslyšel a zaslíbuj mu „pevné datum“, kdy přijde pomazaný vévoda. A snad to má spojitost s textem: „Lidský synu, hle, Izraelský dům říká: Vidění, které on mluví se splní za mnoho dnů. On prorokuje pro vzdálené časy. Proto jim řekni: Toto praví panovník Hospodin: Už nebude odloženo žádné mé slovo. Promluvím slovo a ono se splní, je výrok panovníka Hospodina“ (Ez 12,26–28).

Nevíme zcela jistě, zda tyto texty odkazují na návrat z exilu, postavení chrámu, nebo už na konečný den, kdy nastolí vládu pomazaný z domu Davidova, den, kdy bude

¹⁰⁸⁰ srov. Ez 43,11.

trvalá spravedlnost a zlo bude zapečetěno. Každopádně mesiáš nepřišel bezprostředně po návratu z exilu, jak se čekalo a jak naznačovala prorocství.

A po biblickém odmlčení přichází Ježíš a říká: „Já zbořím tento chrám udělaný rukama a ve třech dnech vystavím jiný, ne rukama udělaný“ (Mk 14,58). Ježíšova smrt podle křesťanů nahradila chrám a oběti a jeho vzkříšení zbudovalo chrám nový. Novým chrámem se stalo eschatologické společenství mesiáše. „Kdo mě miluje, bude zachovávat mé slovo, a můj otec ho bude milovat; přijdeme k němu a učiníme si u něho příbytek“ (Jan 14,23). „Jste stavbou, jejímž základem jsou apoštolové a proroci a úhelným kamenem sám Kristus Ježíš V něm je celá stavba pevně spojena a roste v chrám, posvěcený v Pánu“ (Ef 2,20–21).

Jasněji o tom mluví následující text: „Šimon vyprávěl, jak Bůh poprvé projevil pohanům svou milost a povolal si z nich svůj lid. S tím se shodují slova proroků, neboť je psáno: Navrátím se zase a znovu postavím Davidův zbořený dům. Z jeho trosky jej opět vystavím a zbuduji, jako byl dřív, aby také ostatní hledali Pána, všechny národy, které jsem přijal za své. To praví Pán, který to oznámil už před věky“ (Sk 15,13-18). Davidův stánek z Ámosova prorocství: „V onen den postavím Davidův padající stánek a jeho trhliny zazdím, opravím, co na něm pobořeno a zbuduji jej jako za dnů dávných“ (Am 9,11), lze vidět jako nástin učení o církvi, která je novým Božím chrámem. S takto pojatým termínem se běžně setkáváme v novožákonních epištolách.

„Podle autora listu Židům je nebeská svatyně předlohou, zatímco svatyně, kterou používají Židé na zemi, je pouhým náznakem a stínem. Proto je nebeská svatyně tou pravou. Patří lidu nové smlouvy. Skutečnost, že Kristus v ní zastává funkci velekněze, znamená, že i my se podílíme na její bohoslužbě, přesto, že jsme tady na zemi. Co je tímto chrámem? Autor sám napovídá, když říká, že nebeská svatyně byla vyčištěna, tzn. připravena k užívání. Nebeským chrámem je shromáždění prvorozených, tedy oslavené církve.

Nebeský chrám v knize Zjevení je součástí velkolepého duchovního schématu. Jan na ostrově Patmos viděl dva chrámy. Pozemský a nebeský. Tím druhým je soužená a bojující církev, která zobrazuje Jeruzalémský chrám. Na vrcholu hory Sión pisatel nevidí velkolepou stavbu, nýbrž společenství vykoupených.¹⁰⁸² To bývá vykládáno tak, že celé město tvoří chrám. Má tvar krychle – jako Šalomounova svatyně svatých. Jan však konstatuje, že chrámem je Hospodin a Beránek. Postupně padají všechny

¹⁰⁸¹ srov. kniha Skutky sv. apoštolů.

přehradu, které oddělují člověka od Boha, až nezůstane nic, co by Boha jeho lidu zakrývalo.¹⁰⁸³ „Jeho služebníci budou hledět na Jeho tvář“ (Zj 22,3).

3.20.2 Funkce Izraelského národa v křesťanství

Je důležité si však uvědomit, že se křesťanští teologové v názorech na Izrael a jeho budoucí funkci v eschatologii dělí v zásadě na dva proudy. Jeden hlásá, že odmítnutím Krista jako mesiáše si Židé definitivně zavřeli dveře a jejich místo zastoupili křesťané z pohanů. Židé jsou ti ubozí starší bratři, které mají křesťané shovívavě rádi, nicméně propásli jedinečnou příležitost.

Druhý proud uznává vyvolení Izraele do dneška, a proto počítá s tím, že Izrael ještě bude hrát svou roli, ať už jen symbolicky nebo zásadně, a je potřeba s tím počítat. Tyto názory ze začaly objevovat hlavně po založení státu Izrael v roce 1948, které ukázalo, že Izraelský národ není zas tak abstraktní, jak se mohlo dříve zdát, a proto budoucí duchovní dění může být reálnější, než se bylo dříve ochotno připustit.

3.21 BIBLICKÝ POHLED

Bible používá k mnoha přirovnáním symboliku chrámu. To naopak zpětně ukazuje biblický pohled na chrám.

3.21.1 Celá země jako chrám

Klenba nebeská je přirovnána k napjaté plachtě stanové.¹⁰⁸⁴ O Sionu se mluví jako o stánku, který nebude přenesen, kolíkové jeho navěky se nepohnou a žádný provaz jeho navěky se nestrhá.¹⁰⁸⁵ To symbolizuje svatyni. A svatyně svatých? Pro Izraelce putující pouští zaslíbená země. Před vstupem do ní se očistili obřízkou, jako se kněží očišťovali před vstupem do chrámu.

¹⁰⁸² R.Pratt vyučující na RTS, USA, poznámky z přednášky na ETS Praha.

¹⁰⁸³ DOUGLAS, J.D.(ed.), *Nový biblický slovník*, s.327, heslo zpracoval: R.J.McKinley, B.A., M.Th., D.Phil., rektor northern College v Manchesteru.

¹⁰⁸⁴ srov. Iz 40,22; Jb 36,29.

3.21.2 Davidův rod jako stan

Stan Davidův¹⁰⁸⁶ je Dům Davidův, Davidova říše a vláda a jistě symbolizuje i mesiášského panovníka. Stánek je paralela k chrámu.¹⁰⁸⁷

3.22 SOUČASNÝ ŽIDOVSKÝ POHLED

Dnešní chrámovou horu (arabsky Haram al-Šarif¹⁰⁸⁸) tvoří obrovská terasa tvaru nepravidelného čtyřúhelníku (viz obrazová příloha č.44). Jižní strana měří 280 m, východní 470 m, severní 315 m a západní 485 m, celková plocha je 14,4 ha (více než 20 fotbalových hřišť). Toto prostranství je pozůstatkem starověkého chrámového obvodu vybudovaného Herodem Velikým.

Dnes se na chrámové hoře nachází známý Skalní dóm (Kubbet es-Sachrá) nad základy nejsvětější svatyně, a mešita Al-Aksa v místě dřívějšího královského sloupořadí. Od roku 1967 mají Židé přístup alespoň k Západní zdi, což je zachovalé herodovské zdivo části západní stěny.

Otázky přístupu ke svatým místům či archeologických výzkumů jsou olejem v ohni izraelsko-arabských konfliktů a neustálou hrozbou vypuknutí nové války. Židé i muslimové (a křesťané koneckonců také) považují svatá místa jen za svá a nikdo není ochotný k ústupkům. Každý, kdo zná historii Jeruzaléma a chrámové hory, musí pochopit, že těchto pár hektarů není obyčejným místem a klidné náboženské soužití, a tedy vychladnutí jedné strany, se těžko uskuteční.¹⁰⁸⁹

3.23 SOUČASNÝ IZRAELSKÝ POHLED

„Rabínské kruhy velmi využívaly příležitostí šlechtit strategii památky na chrám. Je připomínán od narození po smrt - skrze modlitby, o Šabat a svátcích, postních dnech a skrze mnoho obrazů a připodobnění - jako symbol naděje a obnovy.

Mnoho sekulárních sionistů, jako je Moshe Lilienblum, považovali nápad znovupostavení chrámu jako docela nedosažitelný. Jiní, jako Theodor Herzl, Boris

¹⁰⁸⁵ srov. Iz 33,20.

¹⁰⁸⁶ srov. Iz 16,5.

¹⁰⁸⁷ srov. Ez 41,1; Ž 15,1; a NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 963.

¹⁰⁸⁸ přepis podle BOURBON, F. *Průvodce Svatou zemí*; tak i dále.

¹⁰⁸⁹ srov. KRATOCHVÍL, T., *Jeruzalém ve středověku*.

Schatz, se nemohli – nakonec ani nechtěli –naprosto vzdát náboženského dědictví židovství a proto pokračovali v uchovávaní této myšlenky, i když pojali koncept jiným způsobem. Jejich vize nahradila tradiční chrám s obětí a krví domem modliteb a chval. Nebo podle Bezalelovy školy umění a řemesel na Hebrejské Universitě¹⁰⁹⁰ institucí kultury a vzdělání.

Ustanovením státu Izrael se znovu posílil tento vývoj spolu s novým občanským uspořádáním, které přebírá místo dříve vyhrazené v národním podvědomí pro chrám. Když v oblasti Giv'at Ram povstaly politické a kulturní instituce (jako Národní knihovna, כנסת, הספר, היכל), staly se sionistickou náhradou za historický chrám.

Tato strategie naprosto zásadně odporuje té, nazvané „truchlící Siónu“,¹⁰⁹¹ kam patří například Karaité, kteří zdůrazňovali prázdnotu zanechanou zničením chrámu. Dělali to proto, aby potvrdili a poukázali na jedinečnost chrámu, jehož ztráta je nenahraditelná.“¹⁰⁹²

Navíc v Izraeli existuje mnoho extrémních náboženských skupin, které jsou přichystané vystavět třetí chrám v těchto dnech (viz obrazová příloha č.48). I díky nim je toto téma stále žhavé a živé.

¹⁰⁹⁰ Art and Crafts.

¹⁰⁹¹ Mourners of Zion.

¹⁰⁹² ROITMAN, A., *Envisioning the Temple*, s. 110.

ZÁVĚR

V této práci jsme prošli Starým zákonem a zaměřili se na ty, pro většinu lidí „nudné“, pasáže týkající se popisů chrámových staveb. Pozorovali jsme, jak žijí lidé, jejich zbožnost, která se průběhem času proměňovala. Polemizovali jsme s vědci, biblisty a kritiky nad významem chrámu pro vývoj židovského náboženství.

Uvědomili jsme si, že od počátku lidé měli vědomí transcendentna a snažili se podrobovat a být poslušni Bohu podle toho, jak se jim zjevoval. Zjistili jsme, že na hloubku osobní zbožnosti jednotlivců neměly tolik vliv chrámové stavby, jako spíše okamžiky, kterými Bůh vstupoval do jejich životů (to se mohlo odehrát jak zázrakem, tak v rámci oficiální bohoslužby). Jejich víra rostla a padala stejně tak, jako kolísá víra zbožných v kterékoli jiné době.

V porovnávání jednotlivých chrámů jsme si povšimli zejména dvou aspektů. Chrámy se postupem doby vyvíjely – jak do velikosti, tak do bohatství výzdoby. Chrámy rostly spolu se sociálním uspořádáním. Rostla tím i oficialita náboženství a kultu. Teologie se stávala více exkluzivní. Chrám jako sídlo Boha se stal součástí zbožnosti prostých lidí, symbolem jejich náboženství a státní nezávislosti. V dobách exilů k němu vzhlíželi jako k zaslíbení, že na ně Bůh nezapomněl a že to, čemu věří, je stále živé.

Nemohli jsme si však také nevšimnout, že čím rostla oficialita kultu, tím rostl i politický význam. Chrám přestával být v očích lidí Božím domem a stával se politickým symbolem. To ostře kritizovali proroci, kteří dávali důraz na upřímnost před Bohem a na bázeň před ním.

Přesto, že je biblický text podle většiny kritických vědců upraven pozdější náboženskou tradicí, dal nám, spolu s dalšími prameny a komentáři, pohled na teologický význam chrámu. Ač jsme o prepatriarchálním, patriarchálním a ranně státním kultu měli jen úlomkovité zprávy, jsme přesvědčeni o tom, že jsme podali co nejpřesnější obraz, který v daných podmínkách bylo možné podat. Redakce textu nám pak usnadnila bádání o pozdějších dobách a jejich vztahu k událostem předcházejícím.

Způsob zpracování této práce nebyl kritický rozbor textu, ale zkoumání duchovního významu a symboliky chrámu. Poznali jsme, že chrám nebyl honosnou stavbou sám o sobě, ale každý předmět a detail v něm měl svou symbolickou hodnotu,

kteřá ukazovala na Boží majestát a jeho vztah k lidem. Jsme si vědomi toho, že tyto jednotliviny jsme neprobrali zdaleka všechny a ne tak hluboko, jak by si zasloužily. Také existují další prameny a sekundární literatura, které jsme plně nevyužili. To by však vyžadovalo práci daleko většího rozsahu. Proto jsme zde rozvedli jen ta nejzásadnější témata. Zde je otevřená cesta pro ty, kteří se nebojí hlubokého bádání a chtěli by na toto téma navázat.

SUMMARY

In this paper we looked through the Old Testament and focused on the Biblical passages describing temples. We observed the way people live, their religiosity, which had been changing with time. We disputed with scientists, biblists and critics about the significance of the temple for the evolution of Jewish religion.

We have realized that since the beginning people were aware of transcendence and tried to submit to and obey God according to how he was revealing Himself. We found out that temples did not influence the depth of personal piety as much as moments in which God entered their lives (which might have taken place through a miracle or within a formal (divine) service. Their faith grew and fell as well as the faith of the believers in any other time.

In comparison of individual temples we noticed mainly two aspects. Temples were evolving in time – when it comes to both their size and the richness of their decoration. Temples grew in accordance with the structure of society. With it also the formality of religion and cult. The doctrine was becoming more exclusive. The temple as the residence of God became part of the humble folk's piety as the symbol of their religion and their country's independence. In exile times they looked up to it as a promise that God did not forsake them and that what they believe is still vital.

At the same time we could not omit the fact that along with the growth of the formality of the cult, also its political significance grew. In people's eyes the temple was less and less God's residence and instead it was becoming a political symbol. That was sharply criticised by the prophets, who emphasized person's devoutness before God and fear of Him.

Although according to most critical scientists the Biblical text was later modified in accordance with the religious tradition, it gave us, along with other sources and commentaries, a view of the theological significance of the temple.

The objective of this paper was not a critical analysis of a text but a research on the spiritual significance and symbology of the temple.

BIBLIOGRAFIE

A.Prameny

Bible (ekumenický překlad), Praha, Česká biblická společnost, 1995

Bible (kralický překlad), b.m.,n.a r.

BARKER, K. (ed.) The NIV study Bible, USA, Zondervan Publishing House, 1995

ELLINGER, K. (ed.) Biblia Hebraica Stuttgartensia, Deutsche Biblegesellschaft Stuttgart, Stuttgart 1990

EPSTEIN, I. (ed.) Hebrew-English Edition of the Babylonian Talmud, The Soncino Press, London, 1994

FLAVIUS, I. Válka židovská I (knihy I-III), Praha, Nakladatelství Svoboda, 1990

FLAVIUS, I. Válka židovská II (knihy IV-VII), Praha, Nakladatelství Svoboda, Praha 1992

FREEDMAN, H. (ed.) The Midrash Rabbah, Genesis, volume I, b.m., The Soncino Press Ltd., 1983

Mišnajot, seder Moed, masechet Megila, s komentářem Pinchase Kehati, Hejchal Šlomo, Jeruzalém, 1992

RAHLFS, A. (ed.) Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta lxx interpretes, Stuttgart, 1979

B.Jazykové slovníky

Oxford English-Hebrew / Hebrew-English Dictionary, Kernerman – Lonnie Kahn Publishing Ltd, 1995

www.seznam.cz/slovník 11/2005

C. Výkladové slovníky a encyklopedie

DOUGLAS, J.D. (ed.) Nový biblický slovník, Praha, Návrat Domů, 1996

NEWMAN, J. Judaismus od A do Z, Praha, Sefer, 1998

NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, Praha, Kalich, 1956

PERGLEROVÁ, V. (ed.) Slovník Židovsko – Křesťanského dialogu, Oikúmené, Praha 1994

ROTH, C. (ed.) Encyclopaedia Judaica, Jerusalem, Israel, Keterpress Enterprises,
b.r.

STERN, E.: The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land, The
Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel,
1993

D. Literatura

BAHAT, D. Carta's historical atlas of Jerusalem, Jerusalem, Carta, 1986

BAUMANN, A.H. Co by každý měl vědět o židovství, Praha, Kalich, 2000

BIČ, M. Ze světa Starého zákona I a II, Praha, Kalich, 1986

BOURBON, F. Průvodce Svatou zemí – Izrael-Sinaj-Jordánsko, b.m., Slovart,
2001

DANĚK, S. Dobové pozadí Starého zákona, Praha, Komenského evangelická
fakulta bohoslovecká, 1951

DILLARD, R.B. Úvod do Starého zákona, Praha, Návrat domů, 2003

DUKA, D. Úvod do Písma sv. Starého zákona, Praha, b.n., 1992

ELIADE, M. Pojednání o dějinách náboženství, Praha Argo, 2004

HOWARD, R.C. Stany, chrámy a paláce, Český Těšín, ICI University, 1996

JOHNSON, P. Dějiny židovského národa, Řevnice, Rozmluvy, 1995

LA COSS, L. Dnešní obnova církve: Obnova Davidova stánku, Mělník, Juda,
2003

MACKINTOSH, C.H. Poznámky ke 2. Mojžíšově knize, b.m.,n.a r. (původní vydání:
Dublin 1861)

PRATT, R. Boží království ve Starém zákoně, CD - záznam z přednášek které
proběhly r. 2002, v rámci vyučování ETS Praha

PRATT, R. Smlouvy ve Starém zákoně, CD - záznam z přednášek které proběhly
r. 2002, v rámci vyučování ETS Praha

RAINER, A. A History of Israelite Religion in the Old Testament Period, volume
I a II., London, SCM Press Ltd, 1994

RENDTORFF, R. Hebrejská bible a dějiny, Praha, Vyšehrad, 1996

ROITMAN, A. Envisioning the Temple, Jerusalem, The Israel Museum, 2003

ŘEŽÁBEK, K. Svatyně a cesta k dospělosti, Praha, KMS, 1998

SEGERT, S. Starověké dějiny Židů, Praha, Svoboda, 1995

SCHUBERT, K. Židovské náboženství v proměnách věků, Praha, Vyšehrad,

1999

BAUMANN, A.H. Co by měl každý vědět o židovství, Praha, Kalich, 2000

E. Práce seminární či diplomové (citované se souhlasem autora)

Kratochvíl, T.: Seminární práce: Jeruzalém ve středověku, Bystřice n. P., 2003

F. Letáky, brožury, časopisy a internetové zdroje

Ethos rok 2001, č.4; rok 2002, č.1 a 2

Fakta o Izraeli, Jeruzalém, Izraelské informační středisko, 1999

Tel Shilo. Binyamin – Tourism Authority, Lev Ha-aretz – Tourism Authority, Israel – Ministry of Tourism

Slovo z Jeruzaléma, periodikum společnosti ICEJ (International Christian Embassy Jerusalem)

www.krystal.op.cz/pub/udps3/htm - kompilace textů na základě BIČ, M.: Úvod do Starého zákona I a II, Praha, Kalich, 1986; BIČ, M. Stopami dávných věků, b.m.,n.a r.;

DUKA, D. Úvod do Písma sv. Starého zákona, Praha, b.n. 1992 11/2005

www.mamed.bloguje.cz 3/2006

www.mujweb.cz 3/2006

www.torah.org/learning/hamayan/5762/vajece.html 12/2005

www.prema-czech.com 3/2006

G. Prostudovaná literatura

www.hamikdash.com 7/2005

www.thirdtemple.com 7/2005

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.1 – Rozmístění Izraelských kmenů okolo Stánku na poušti
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.2 – Geografické znázornění rozrůstání Jeruzaléma
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.3 – Geografické umístění chrámové hory
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.4 – Rekonstrukce pohanského chrámu
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.5 – Rekonstrukce průběhu Herodovy přestavby chrámu
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.6 – Ukázka herodovského zdíva s typickým opracováním
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.7 – Púdorysný náčrtek uspořádání Stánku na poušti
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.8 – Různé rekonstrukce Schrány smlouvy
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.9 – Stánek na poušti se šikmou střechou
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.10 – Stánek na poušti s rovnou střechou
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.11 – Chrámové průčelí
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.12 – Bronzové sloupy
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.13 – Šalomounův palác v Jeruzalémě
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.14 – Různé rekonstrukce stolu předkladných chlebů
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.15 – Nádoby k užívání při stolu předkladných chlebů
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.16 – Různé rekonstrukce svícňů
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.17 - Svícen
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.18 – Plán chrámové hory po Herodově přestavbě
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.19 – Detail reliéfu Titova oblouku v Římě
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.20 – Zlatý kadidlový oltář
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.21 – Kadidelnice
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.22 – Různé rekonstrukce bronzového oltáře
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.23 – Umyvadlo a podstavec
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.24 – Bronzové moře v Šalomounově chrámu
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.25 – Rekonstrukce Šalomounova chrámu
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.26 – Púdorys
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.27 – Rekonstrukce pojízdných umyvadel
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.28 – Pokus o rekonstrukci ohrazení Stánku na poušti
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.29 – Nákres Šalomounova chrámu
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.30 – Modely a rekonstrukce Šalomounova chrámu

- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.31 – Model Šalomounova chrámu
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.32 – Druhý chrám
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.33 – Plán Herodova chrámu I.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.34 – Plán Herodova chrámu II.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.35 – Plán Herodova chrámu III.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.36 – Řecká tabulka z Herodova chrámu
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.37 – Rekonstrukce Herodova chrámu I.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.38 – Plán chrámu podle Maimonida; Ofel
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.39 – Rekonstrukce Herodova chrámu II.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.40 – Rekonstrukce stanové svatyně
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.41 – Mapa Sinajského poloostrova
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.42 – Ezechielův chrám I.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.43 – Ezechielův chrám II.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.44 – Chránová hora – současný stav
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.45 – Gerizím
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.46 – Brána milosrdenství
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.47 – Dvojitá brána
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.48 – Třetí chrám

BIBLIOGRAFIE K OBRAZOVÉ PŘÍLOZE

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.1 - HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 99

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.2 – BAHAT, D. *Carta's historical atlas of Jerusalem*, Jerusalem, Carta, 1986, s. 9

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.3 - BAHAT, D. *Carta's historical atlas of Jerusalem*, Jerusalem, Carta, 1986, s. 7

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.4 - DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, Praha, Návrat Domů, 1996, s. 142

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.5 – Meir Ben Dov – *Excavations at the Temple Mt.*, 1984
BAHAT, D. *Carta's historical atlas of Jerusalem*, Jerusalem, Carta, 1986, s.26

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.6 – A) BAHAT, D. *Carta's historical atlas of Jerusalem*, Jerusalem, Carta, 1986 s.27 B) STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.7 - ŘEŽÁBEK, K. *Svatyně a cesta k dospělosti*, Praha, KMS, 1998, přebal, zpracovali K. Řežábek; M.Kunesch (Gratia Press).

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.8 – A) Pozůstalost p. Cihelky – výstřižky z novin a knih na biblická témata v soukromém pořadači, bez udání bibliografie, získáno v 90.letech (dále jen Cihelka). B) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Archa. C) HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 90. D) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 125

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.9 – A) Cihelka. B) Cihelka. C) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Stánek úmluvy D) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Stánek úmluvy, podle Smithova biblického slovníku.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.10 – A) Cihelka. B) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 124

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.11 – A) Cihelka. B) HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 153 C) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Chrám- D) Cihelka

- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.12 – A) Cihelka, rekonstrukce podle Chipieze. B) Tamtéž.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.13 - DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, Praha, Návrat Domů, 1996, s. 997
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.14 – A) Cihelka. B) HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 90 C) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 125.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.15 – A-D) Cihelka.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.16 – A) Cihelka. B) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 125. C) HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 90. D) Cihelka. E) *Fakta o Izraeli*, Jeruzalém, Izraelské informační středisko, 1999 F) *Fakta o Izraeli*, Jeruzalém, Izraelské informační středisko, 1999
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.17 - BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 478.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.18 - STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.19 – Cihelka – získáno 3.3.1956
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.20 – A) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 478. B) Cihelka.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.21 – A, B) Cihelka.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.22 – A) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 125. B) HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 89. C) Cihelka.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.23 – A) HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 89. B) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Umyvadlo.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.24 – A) Cihelka. B) Cihelka – rekonstrukce Mangeantova.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.25 – A) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Chrám. B) Cihelka. C) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Chrám. D) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 476.
- OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.26 – A) HOWARD, R.C. *Stany, chrámy a paláce*, Český Těšín, ICI University, 1996, s. 153. B) Cihelka. C) NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*,

Praha, Kalich, 1956, heslo Chrám.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.27 – A) Cihelka. B) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 476. C-D) Cihelka.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.28 – A-B) Cihelka.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.29 – Cihelka – nákres podle Chipieze.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.30 – A-B) Cihelka

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.31 – Cihelka podle Schick, Vídeň.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.32 – A) BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 670. B) STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.33 – A) ROTH, C.(ed.) *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem, Israel, Keterpress Enterprises, b.r., podle Atlas of Israel. B) Cihelka – podle C. Watzingera.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.34 – Cihelka.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.35 - NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Chrám; podle Westminsterského slovníku.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.36 - STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.37 – A) ROTH, C.(ed.) *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem, Israel, Keterpress Enterprises, heslo Temple. B) STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém. C) BAHAT, D. *Carta's historical atlas of Jerusalem*, Jerusalem, Carta, 1986 s. 24

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.38 – A) ROTH, C.(ed.) *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem, Israel, Keterpress Enterprises, heslo Temple. B) STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.39 – Cihelka, podle Schick, Vídeň.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.40 - DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, Praha, Návrat Domů, 1996, s. 697.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.41 - DOUGLAS, J.D.(ed.) *Nový biblický slovník*, Praha, Návrat Domů, 1996, s. 207.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.42 - NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Praha, Kalich, 1956, heslo Chrám; dle Westminsterského slovníku.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.43 - BARKER, K. (ed.) *The NIV study Bible*, USA, Zondervan Publishing House, 1995, s. 1277.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.44 - ROTH, C.(ed.) *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem, Israel, Keterpress Enterprises, heslo Temple.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.45 – A-B) STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.46 - STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.47 - STERN, E. *The New encyclopedia of archaeological excavation in the Holy Land*, The Israel Exploration Society and Carta, The Israel Map and Publishing Company, Israel, 1993, heslo Jeruzalém.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Č.48 – www.hamikdash.com - Temple Mount Center, 56 Habad Street, Jerusalem

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.1

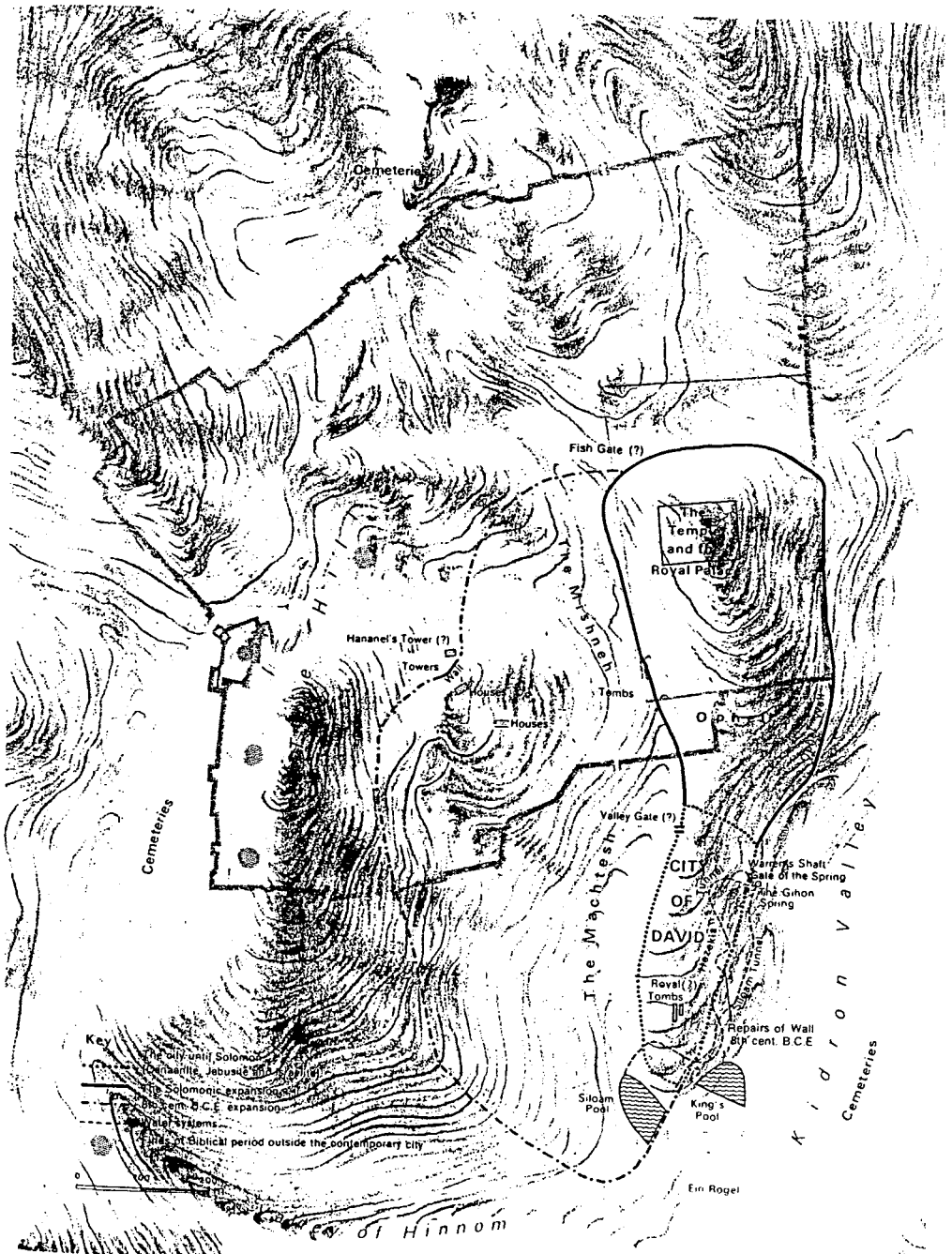
Rozmístění Izraelských kmenů okolo Stánku na poušti při táboření

		(Sever)		
BENJAMÍN	DAN	AŠERI	NEFTALÍ	JUDA
(Západ)		Merařiovci		(Východ)
MANASES	Geršónovci	Svatyně s nádvořím	MOJŽÍS ÁRON	ISACHAR
		Kehatovci		
EFRAJIM	GÁD	ŠIMEÓN	RÚBEN	ZABULÓN
		(Jih)		

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.2

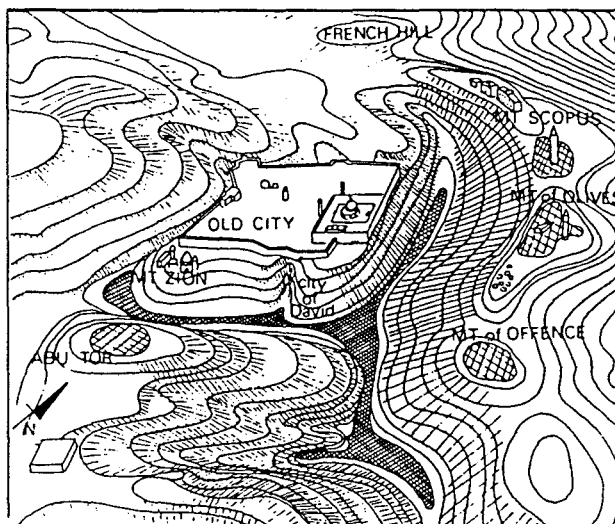
Geografické znázornění Rozrůstání Jeruzaléma

- Kanaanci, Jebusité a Izraelité
- Šalomounova expanze
- - - - - Expanze v 8. stol. Př. n. l.
- - - - - Vodní systém
- ☼ Nálezy z biblického období mimo území města

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.3

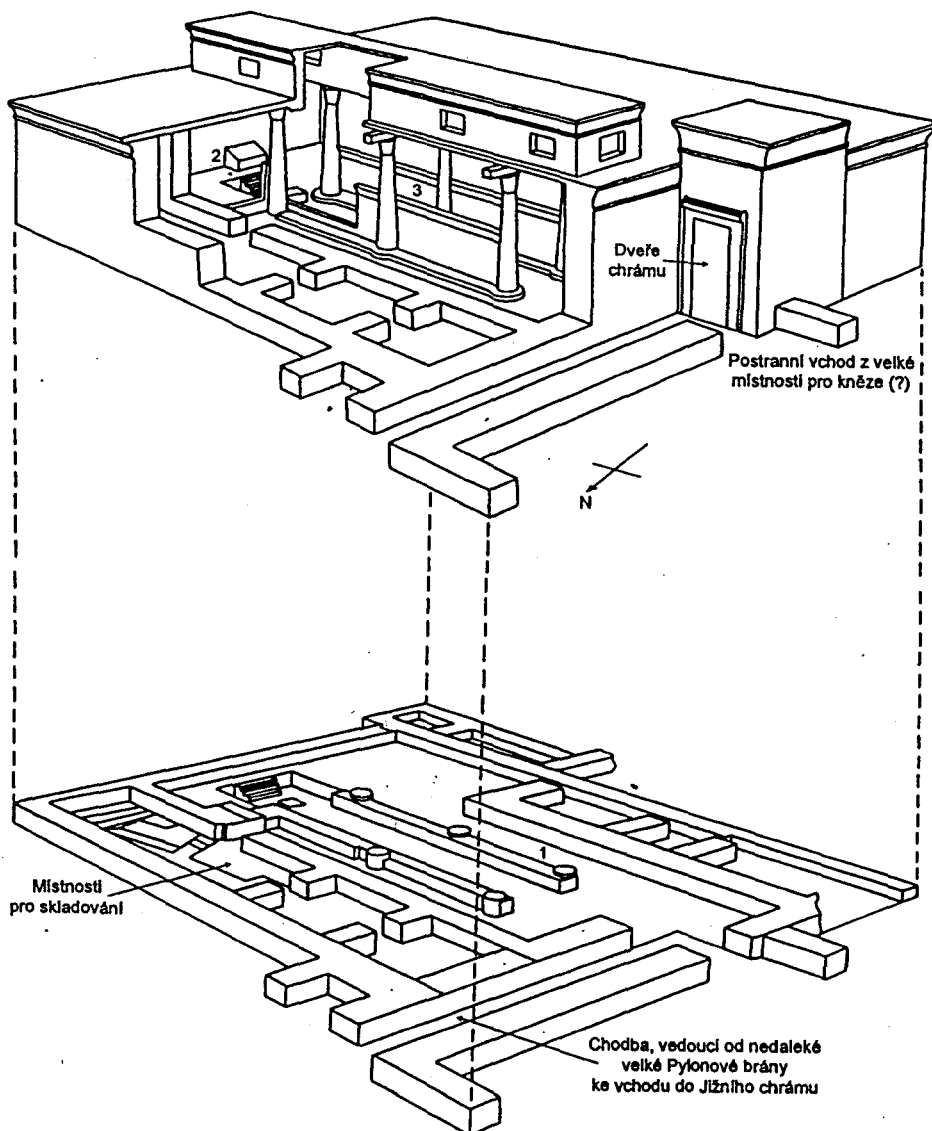
Geografické umístění chrámové hory

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.4

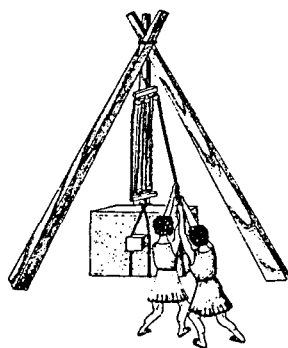
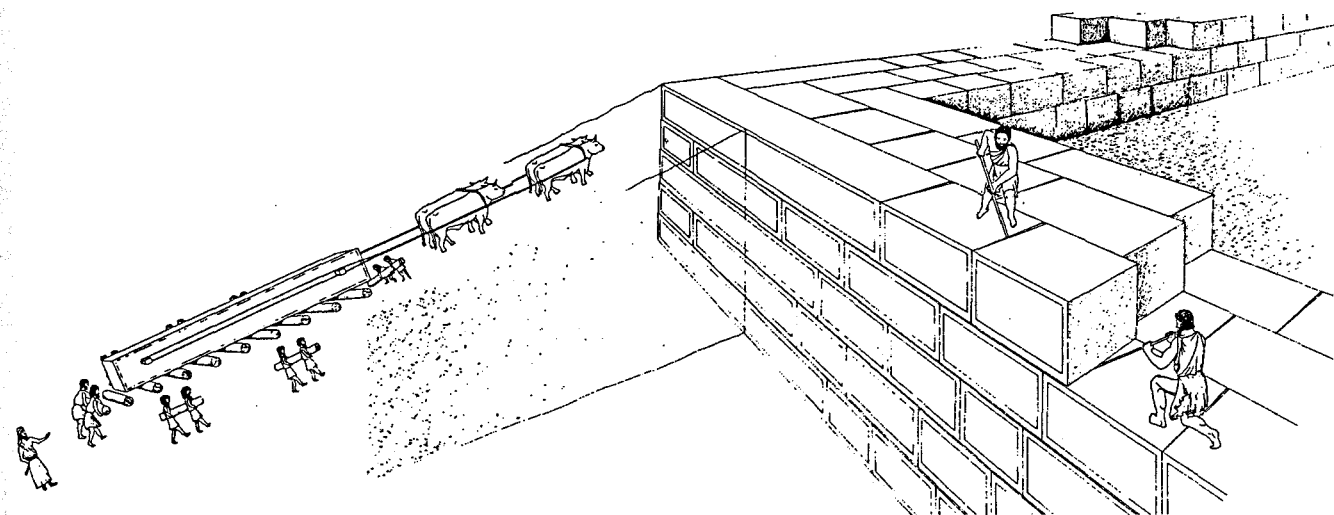
Rekonstrukce pohanského chrámu kenaanského Dáгона v Bét šean. (12. stol. Př. n. l.)

- 1 Postranní chodby
- 2 Svatyně s oltářem a schody
- 3 Střední loď. Nízké stěny mezi sloupy.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.5

Rekonstrukce průběhu Herodovy přestavby chrámu

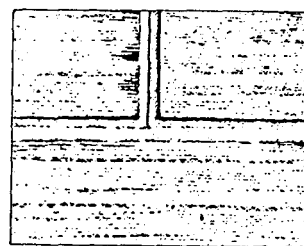
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.6

Ukázka herodovského zdiva s typickým opracováním

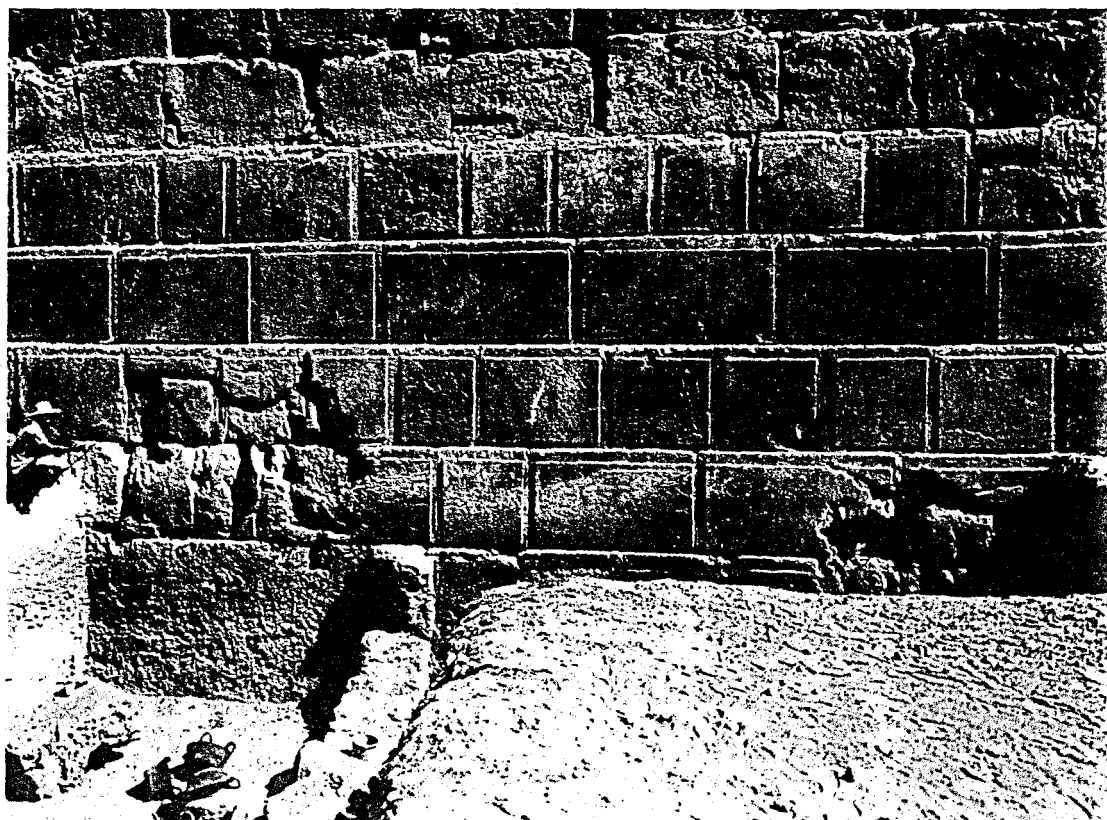
A – náčres

B – pohled na severní stranu chrámové hory

A

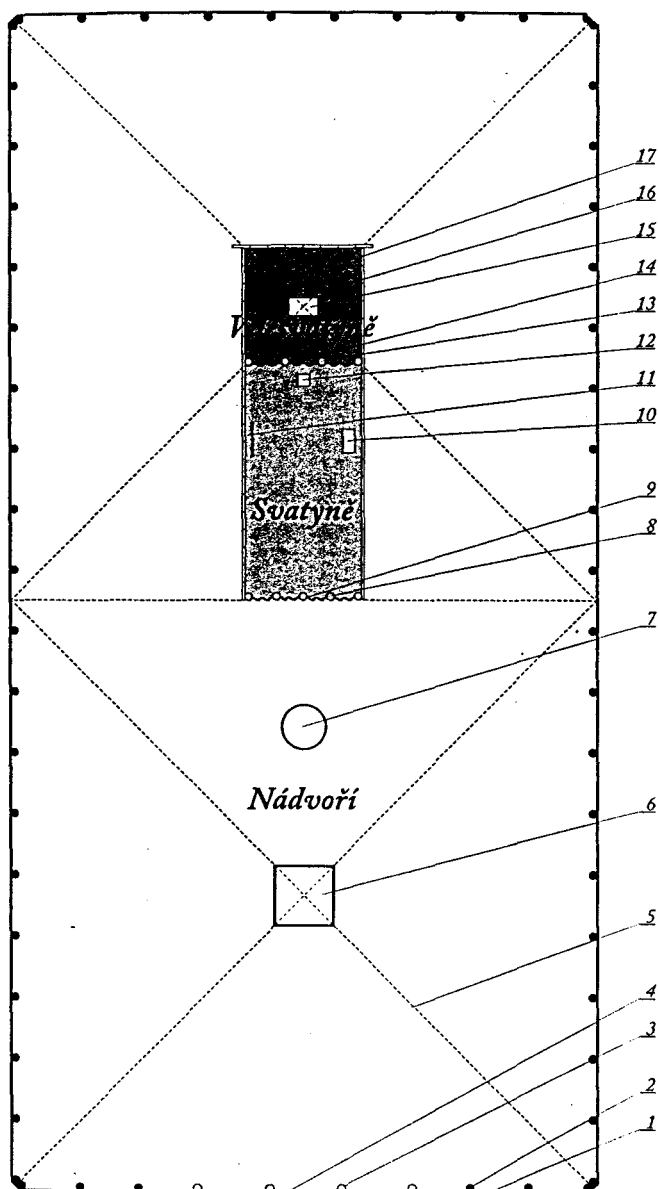
B

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.7

Půdorysný náčrtek uspořádání Stánku na poušti

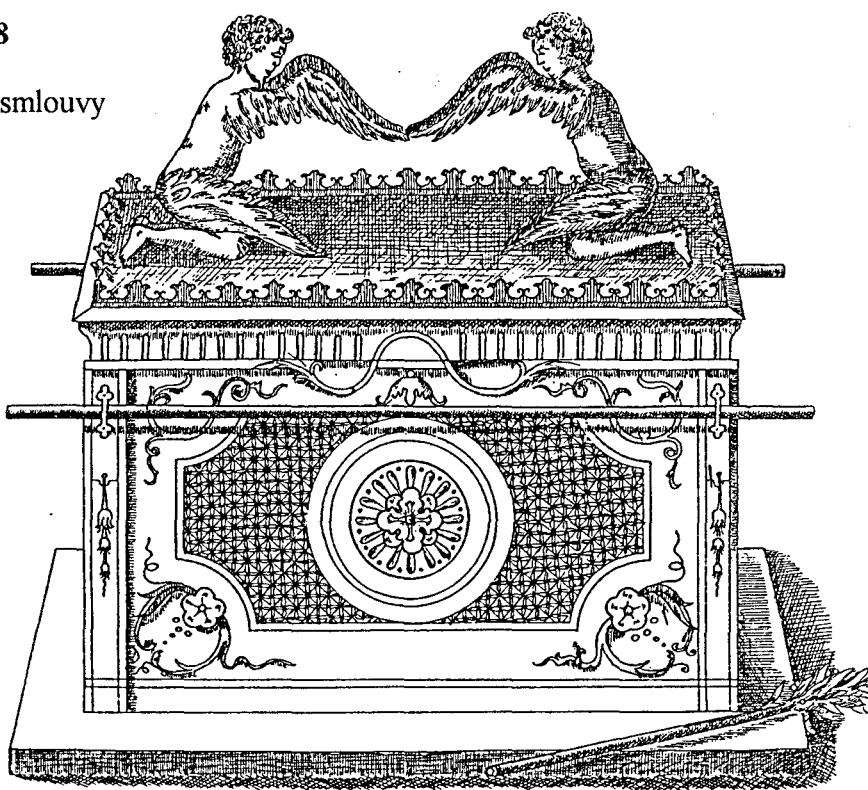
<p>1 – Zástěny
 2 – Sloupy nádvoří
 3 – Sloupy pro zavěšení závěsu vchodu do Stánku
 4 – Závěs zakrývající vchod
 5 – Přerušované čáry v náčrtku vycházejí z poměrně uznávané hypotézy, kdy obdélník o ploše 100 x 50 loket je rozdělen na dva pomyslné čtverce a v průsečíku jejich úhlopříček je v nádvoří oltář a ve svatyni svatých Schrána smlouvy.</p> | <p>6 – Bronzový oltář
 7 – Bronzová nádrž k omývání
 8 – Sloupy vchodu do příbytku
 9 – Závěs zakrývající vchod do příbytku
 10 – Stůl překladných chlebů
 11 – Sedmiramenný svícen
 12 – Zlatý kadidlový oltář
 13 – Sloupy pro zavěšení opony
 14 – Opona
 15 – Schrána smlouvy
 16 – Příkrov
 17 – Desky příbytku</p> |
|--|--|

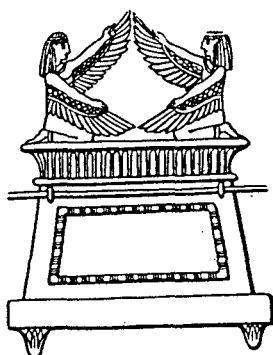
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.8

Různé rekonstrukce Schrány smlouvy

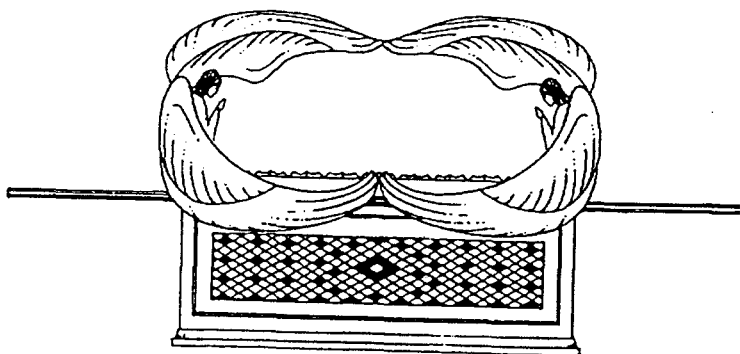
A

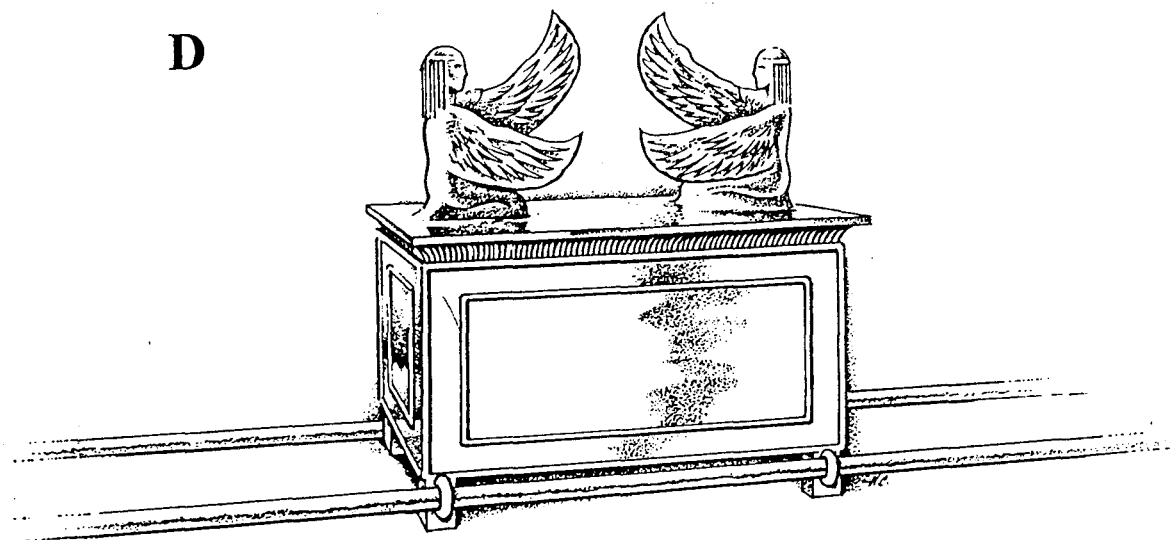
B

C

D

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.9

Stánek na poušti s šikmou střechou

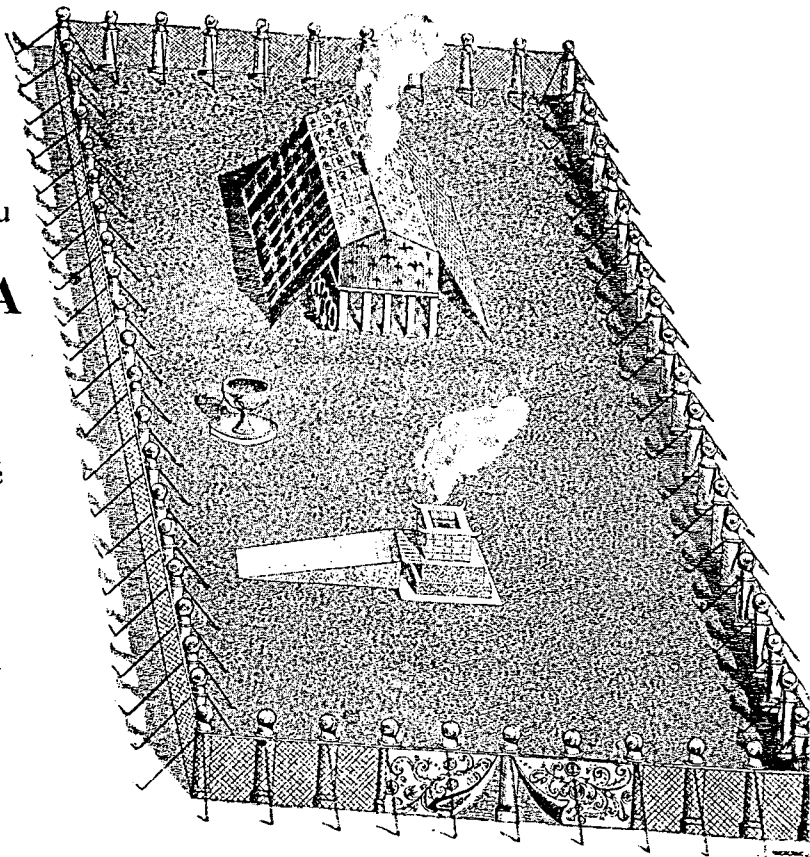
A – Celkový pohled

B – Krov Stánku

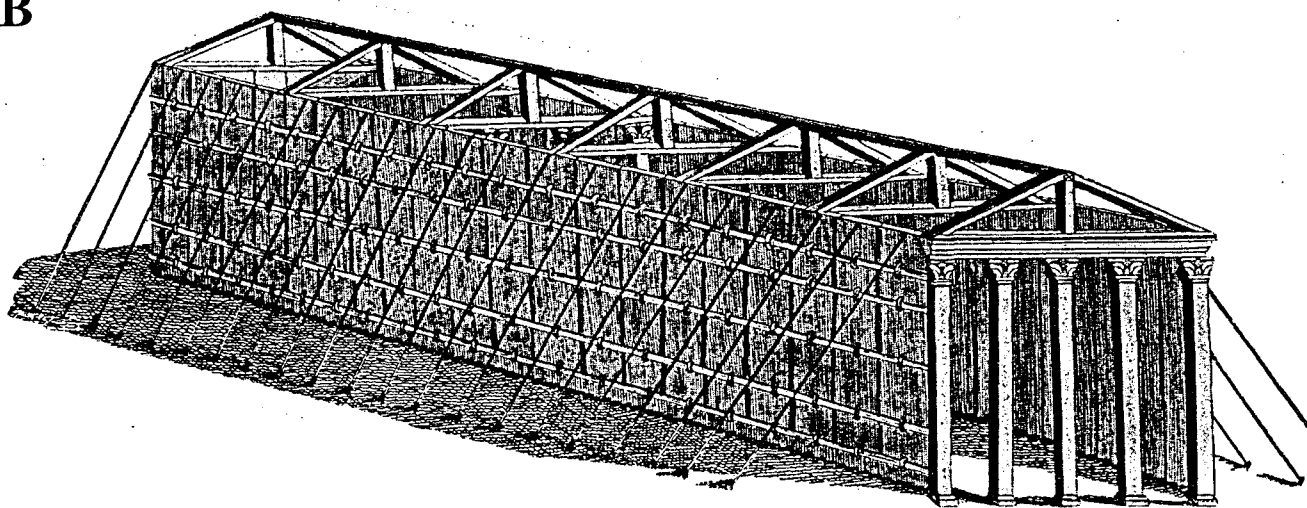
C – Rekonstrukce podle Fergussona ze Smithova Biblického slovníku. Pokrytí střechy je odhrnuto, aby bylo vidět některé příkrývky. Rekonstrukce předpokládá, že vchod byl zastřešen závěsy a měl samostatné postranní dveře.

D – Ochozy vlevo a vpravo mají šířku 5 loket, svatyně 10 loket, šířka celého stánku 20 loket, výška svatyně 10 loket, výška až k vrcholu stánku 15 loket.

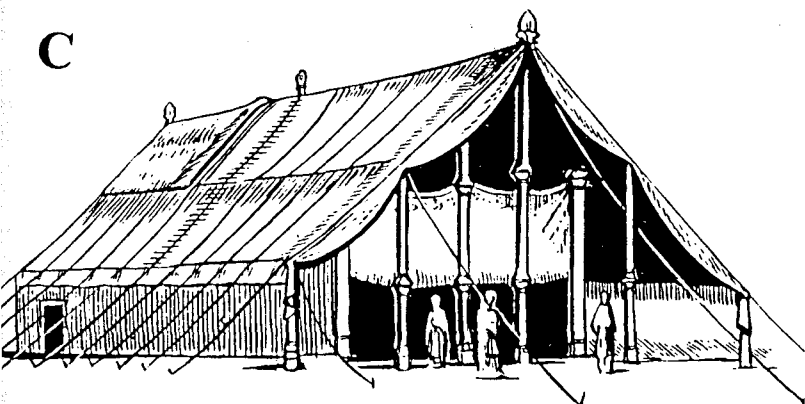
A

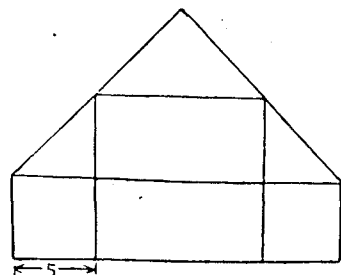
B

C

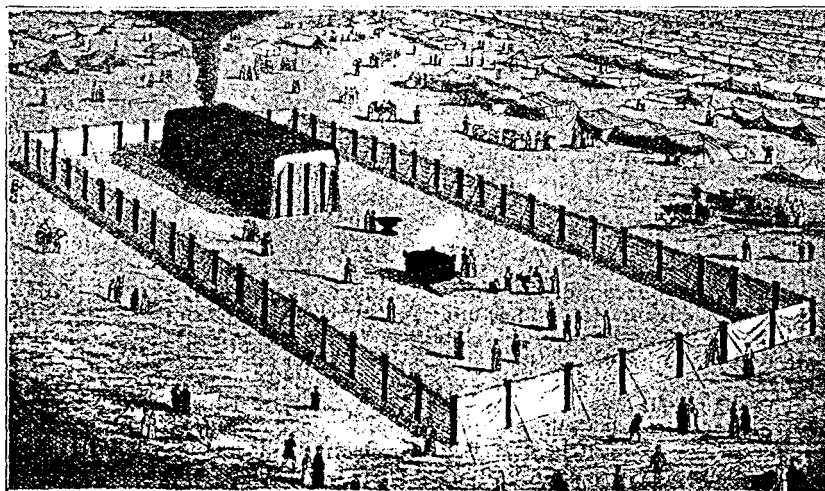
D

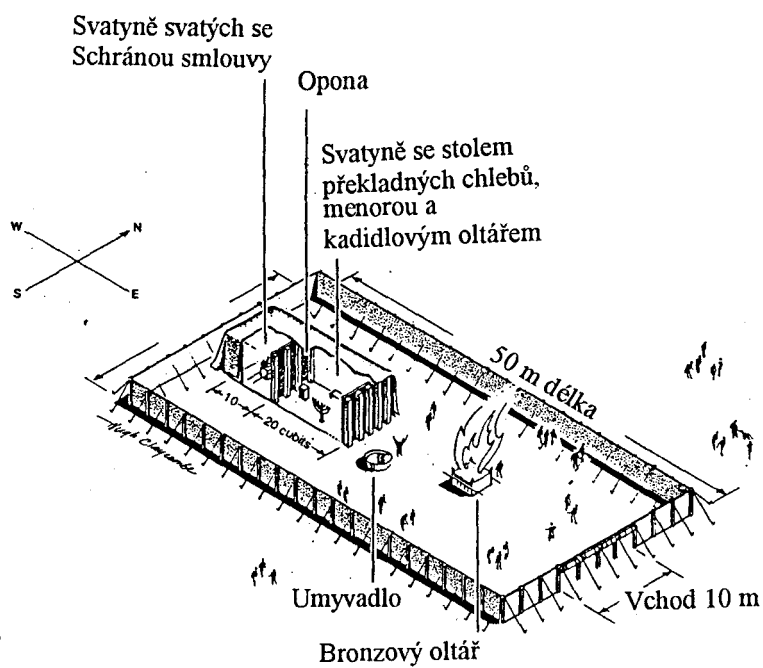
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.10

Stánek na poušti s rovnou střechou

A

B

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.11

Chrámové průčelí

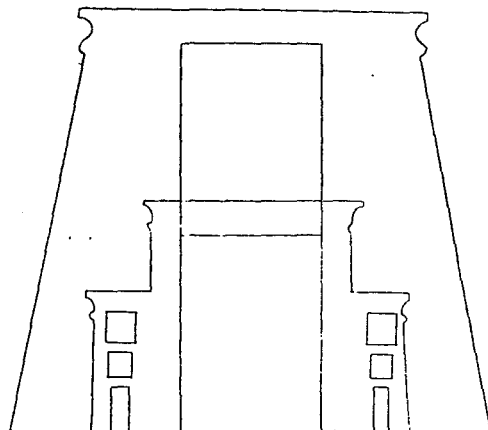
A – Šalomounův chrám

B – Šalomounův chrám

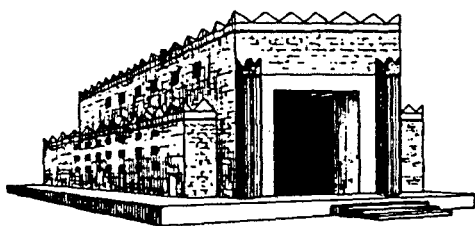
C – Šalomounův chrám

D – Herodův chrám

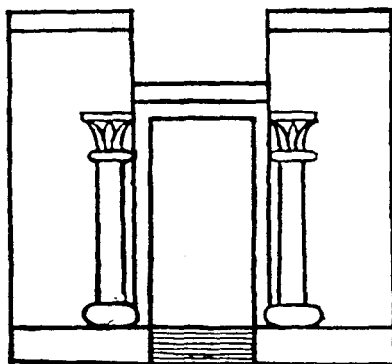
A

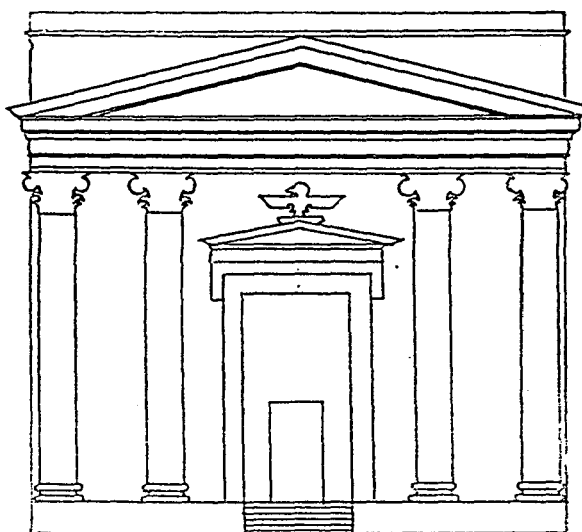
B

C

D

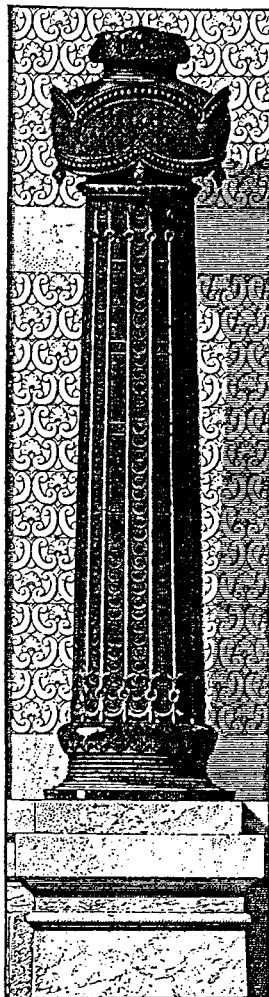
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.12

Bronzové sloupy

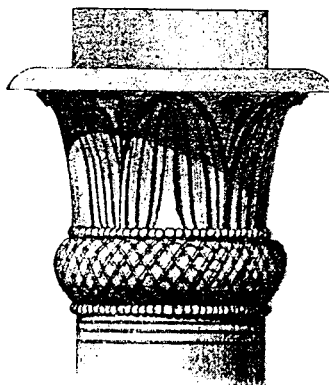
A – Bronzový sloup
(rekonstrukce podle Chipieze)

B – Detail hlavice

A

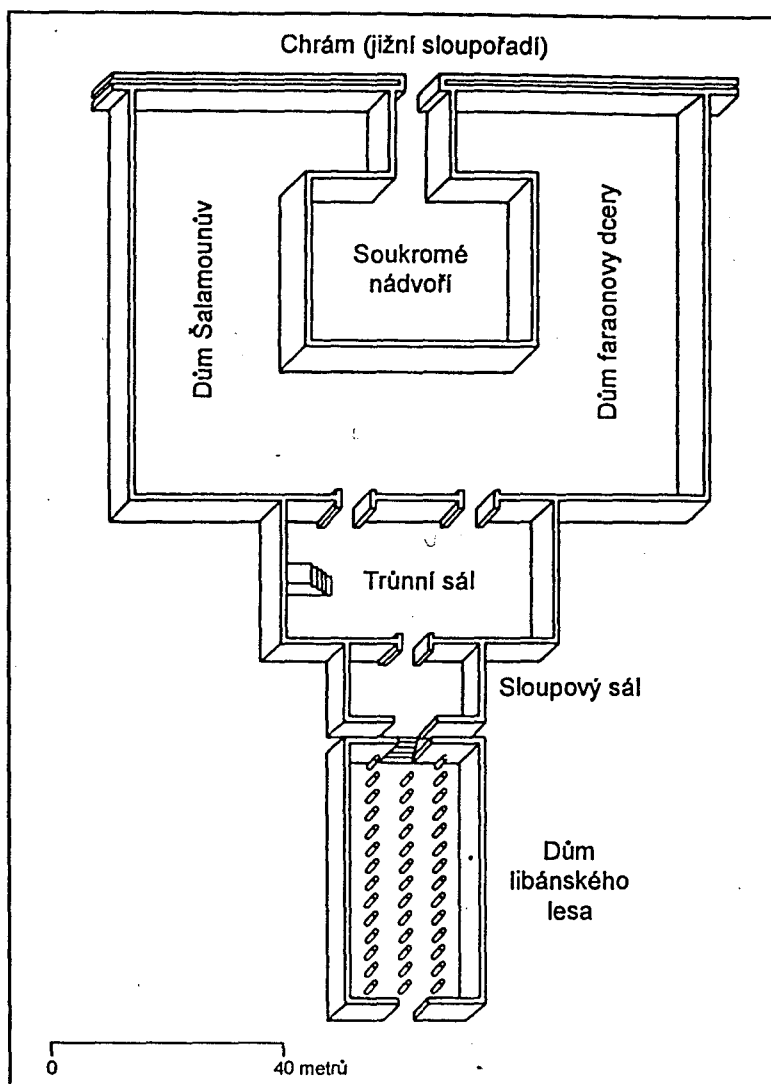

B

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.13

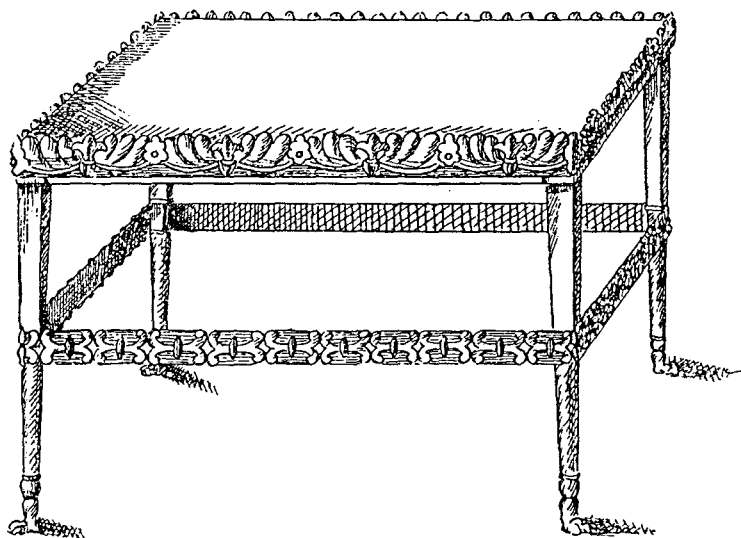
Šalomounův palác v Jeruzalémě, jeho předpokládané uspořádání.

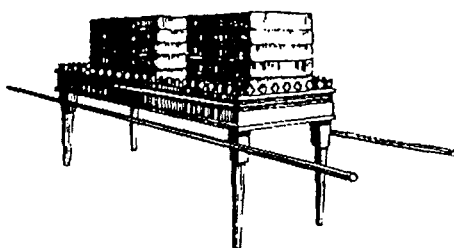
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.14

Různé rekonstrukce stolu překladných chlebů.

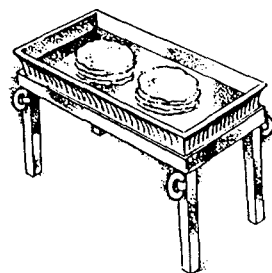
A

B

C

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.15

Nádoby k užívání při stolu překladných chlebů

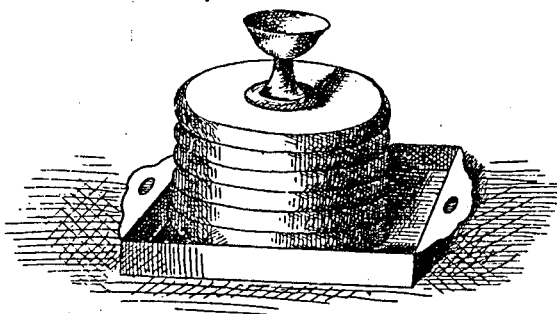
A – Uspořádání obětních chlebů

B – Domnělá podoba obětních chlebů

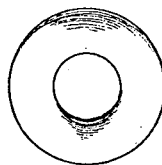
C – Nádoba na kadidlo, která se dávala na obětní chleby

D – Mísa na přijímání chlebů

A

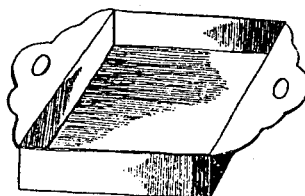
B

C

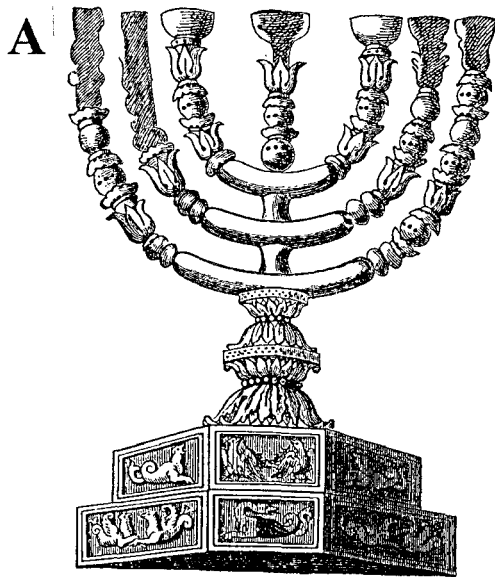
D

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.16

Různé rekonstrukce svícňů

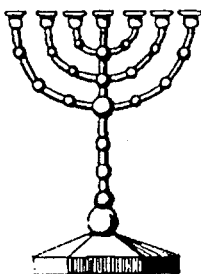
- A – Zlatá chrámová menorá
- B – Zlatá chrámová menorá
- C – Zlatá chrámová menorá
- D – Zlatá chrámová menorá
- E – Rostlina Moria
- F – Menora ve znaku Státu Izraele

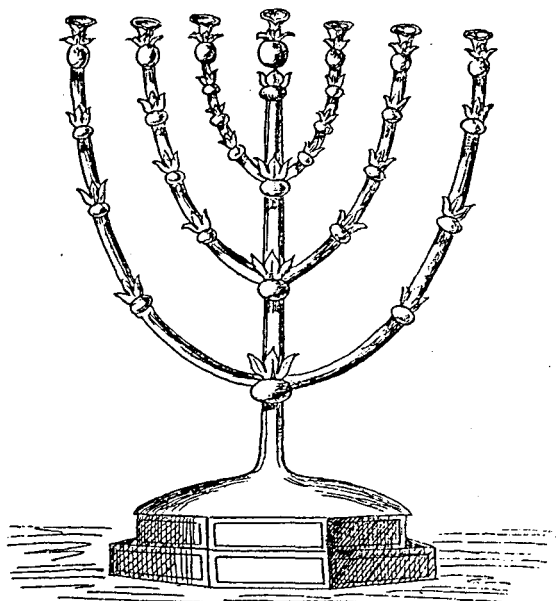
B

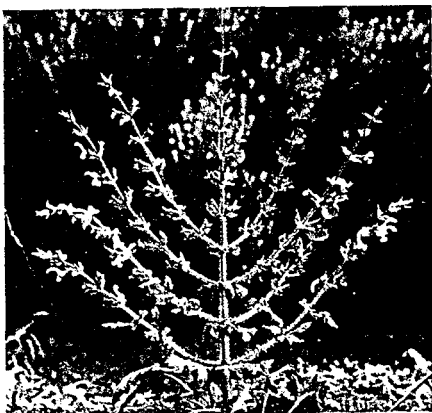
C

D

E

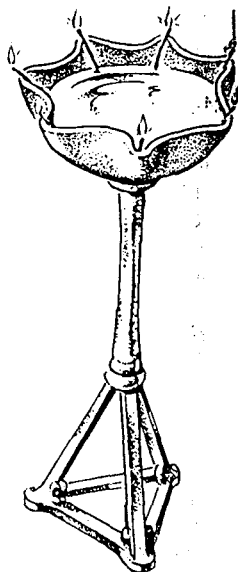
F

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.17

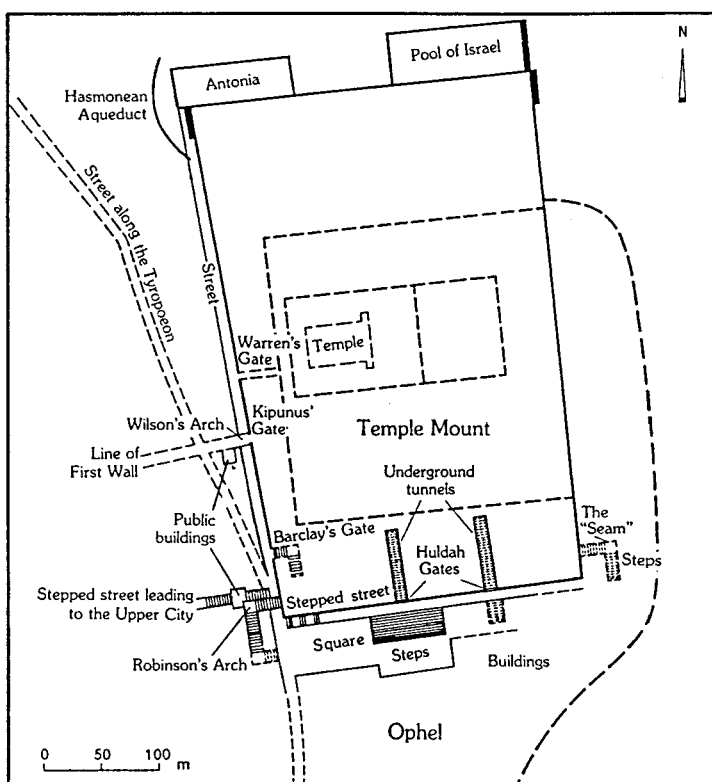
Svícen

Odlišný typ svícnu, snad používaný v chrámu podle 1 Kr 7,49 náležející vždy jeden k jednomu z deseti stolů. (2 Pa 4,8). Podobné lampy byly nalezeny v Hazoru, Dohan a Megiddu.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.18

Plán chrámové hory po Herodově přestavbě

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.19

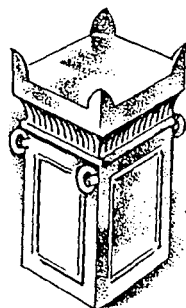
Detail reliéfu Titova oblouku v Římě znázorňující uloupené bohoslužebné náčiní z chrámu.

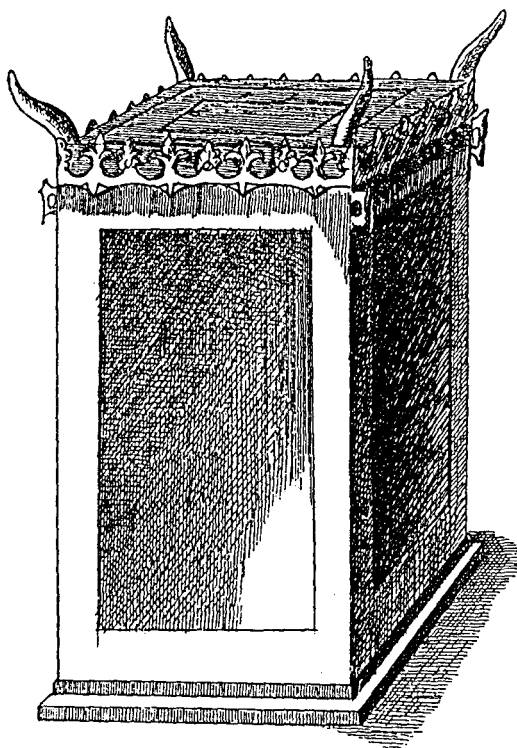
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.20

Zlatý kadidlový oltář

A

B

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.21

Kadidelnice

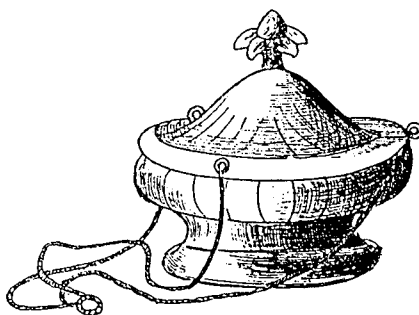
A – Hořící kadidelnice

B – Kadidelnice s řetězy

A

B

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.22

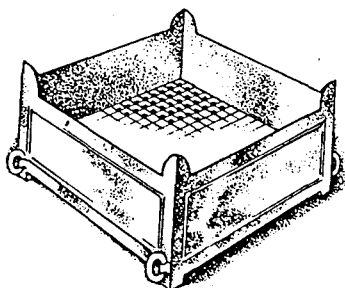
Různá rekonstrukce bronzového oltáře pro zápalné oběti

A – Bronzový oltář s viditelnou mříží

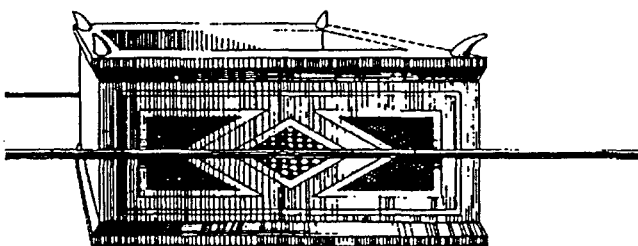
B – Bronzový oltář s tyčemi k nošení

C – Bronzový oltář s rampou

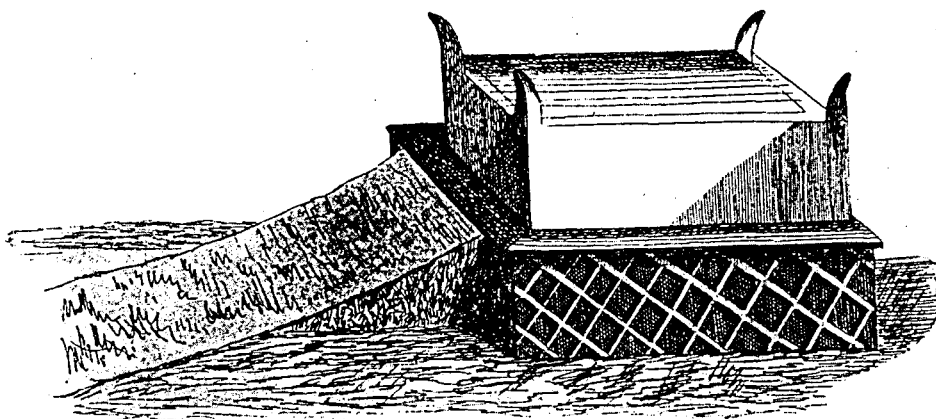
A

B

C

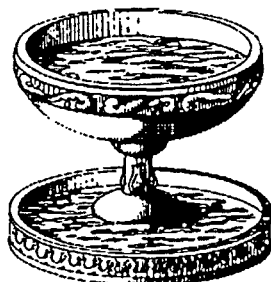
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.23

Umyvadlo a podstavec

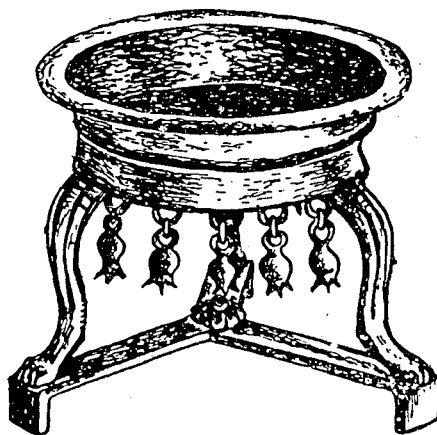
A – Bronzové umyvadlo užívané ve Stánku na poušti

B – Podstavec pod umyvadlo nebo pod oltář pro kadidlo. Na obrubě jsou zvonečky ve taru granátových jablek. Z nálezů v Ras Šamra v Sýrii.

A

B

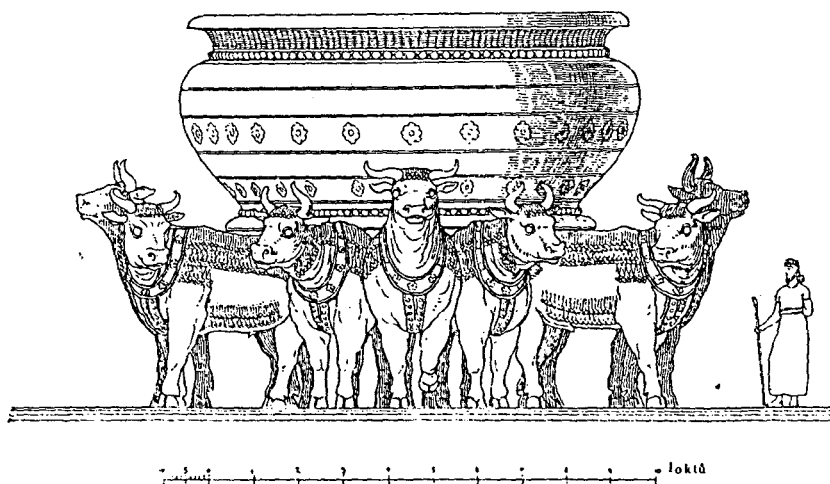

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.24

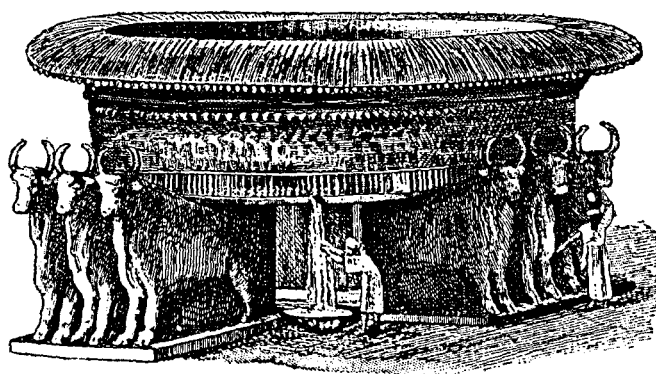
Bronzové moře v Šalomounově chrámu

- A – Bronzové moře
- B – Praktické užívání

A

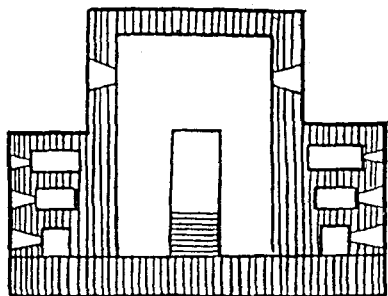

B

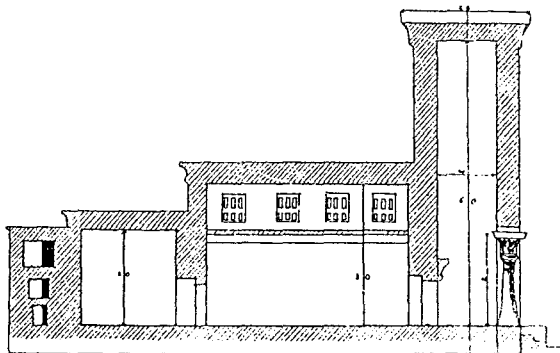

- A – Příčný řez s naznačením řešení přidavných komor
- B – Podélný řez
- C – Podélný řez
- D – Podélný řez

A

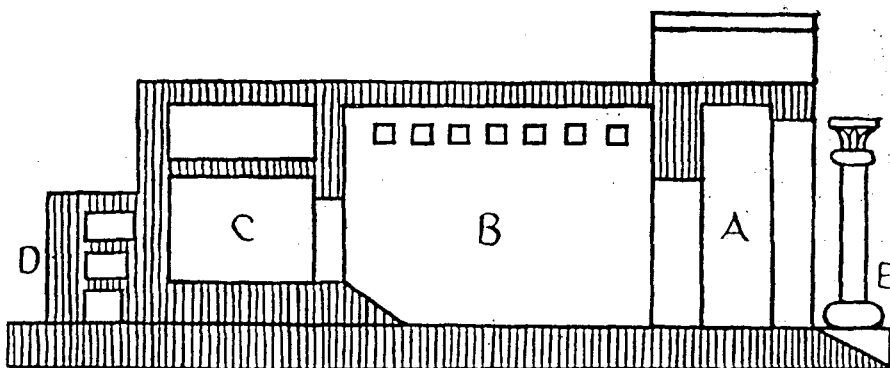

B

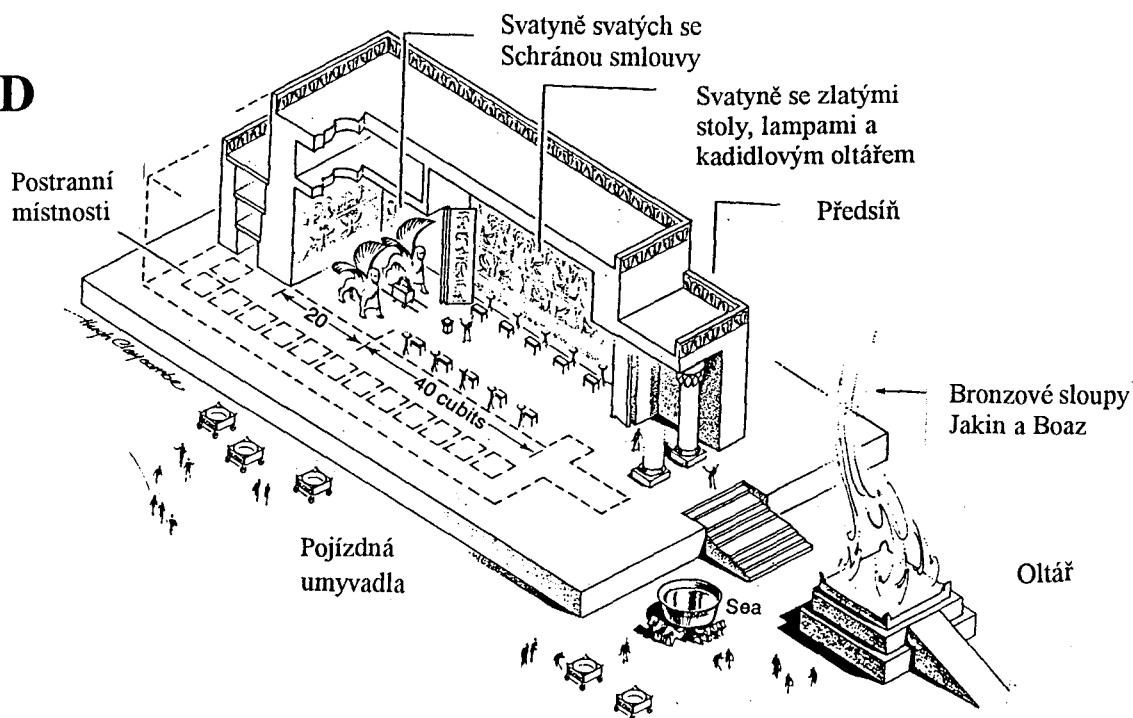

C

- A – předsíň
- B – svatyně
- C – svatyně svatých
- D – kněžské komůrky
- E Sloupy Jakin a Boaz

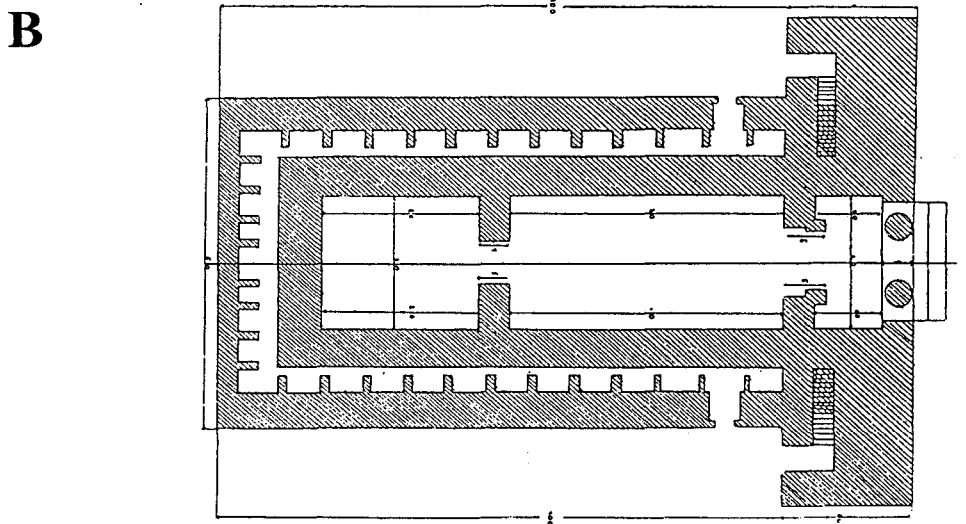
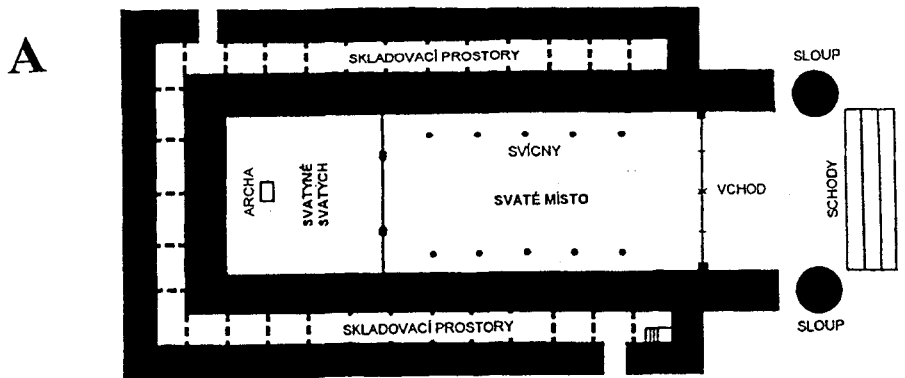

D

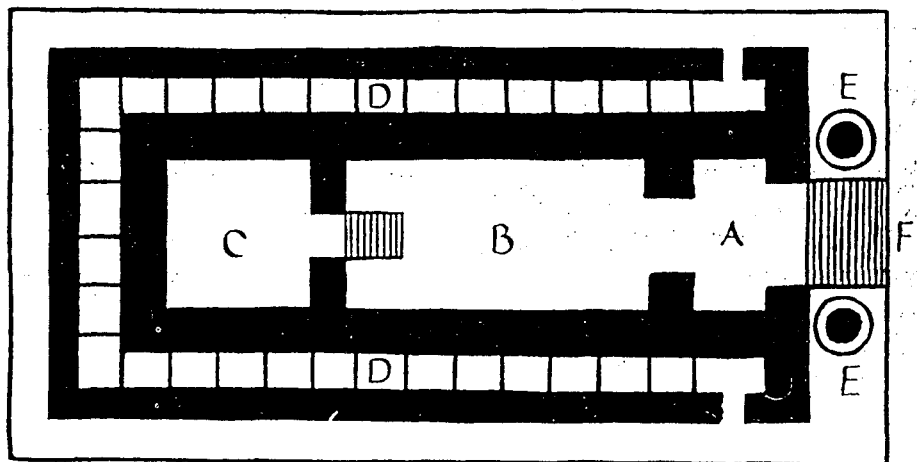
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.26

Půdorys

C

- A – předsíň
- B – svatyně
- C – svatyně svatých
- D – kněžské komůrky
- E Sloupy Jakin a Boaz

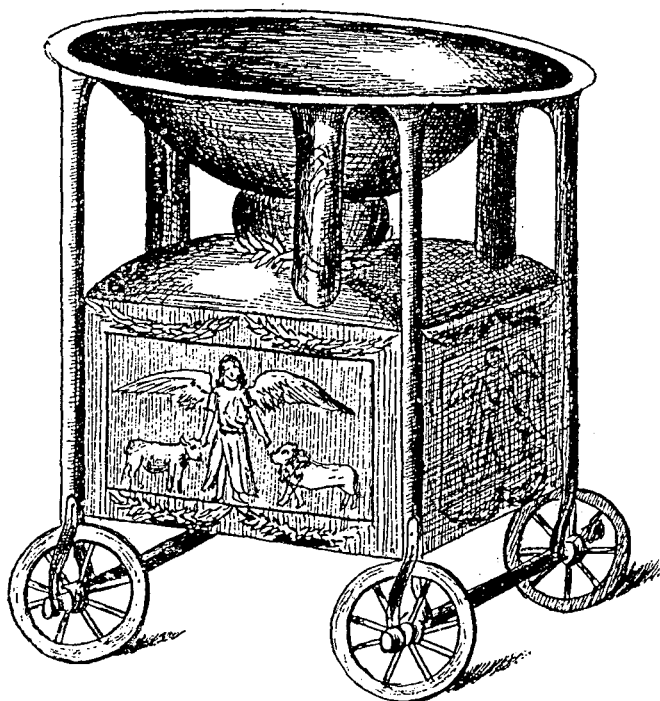

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.27

Rekonstrukce pojízdných umyvadel
v Šalomounově chrámu

- A – Pojízdné umyvadlo
- B – Rekonstrukce podle kombinace
biblických a archeologických údajů.
- C – Pojízdné umyvadlo
- D – Pozdněmykénské umyvadlo z Larna
na Kypru

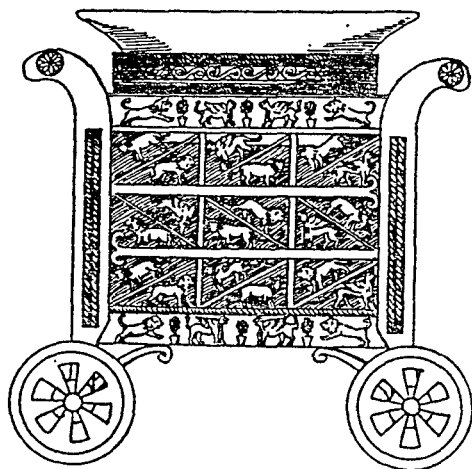
A

B

C

D

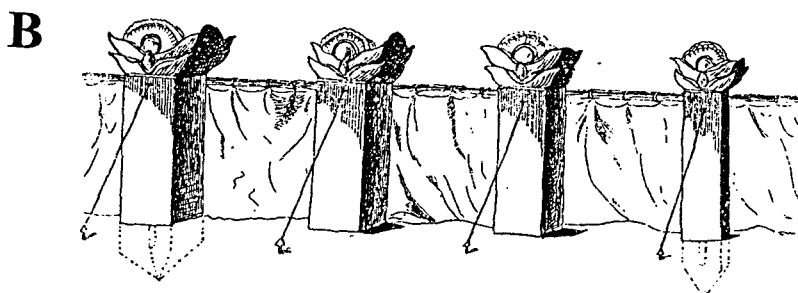
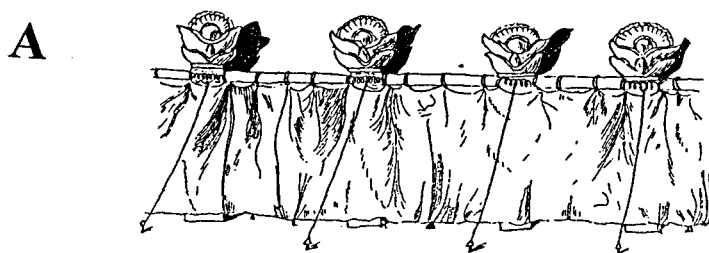

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.28

Pokus o rekonstrukci ohrazení Stánku na poušti

A – Pohled zvenku

B – Pohled zevnitř

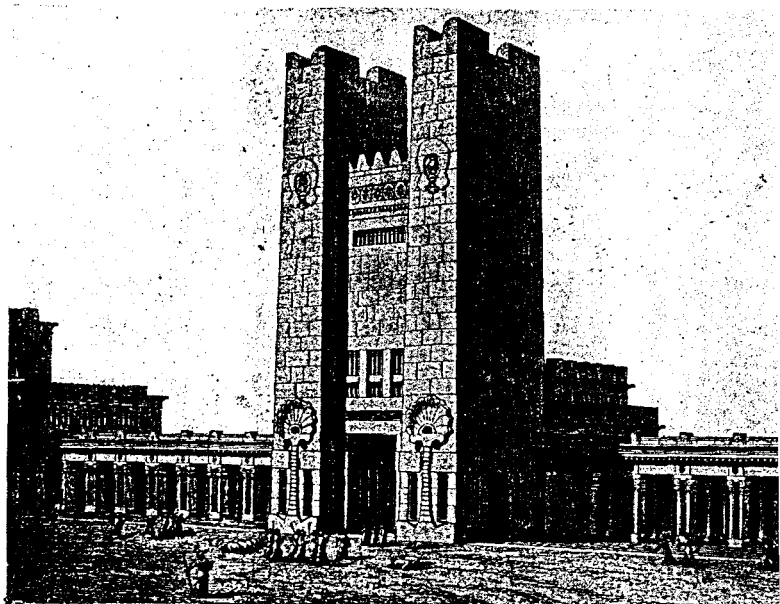
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.29

Nákres Šalomounova chrámu podle Chipieze

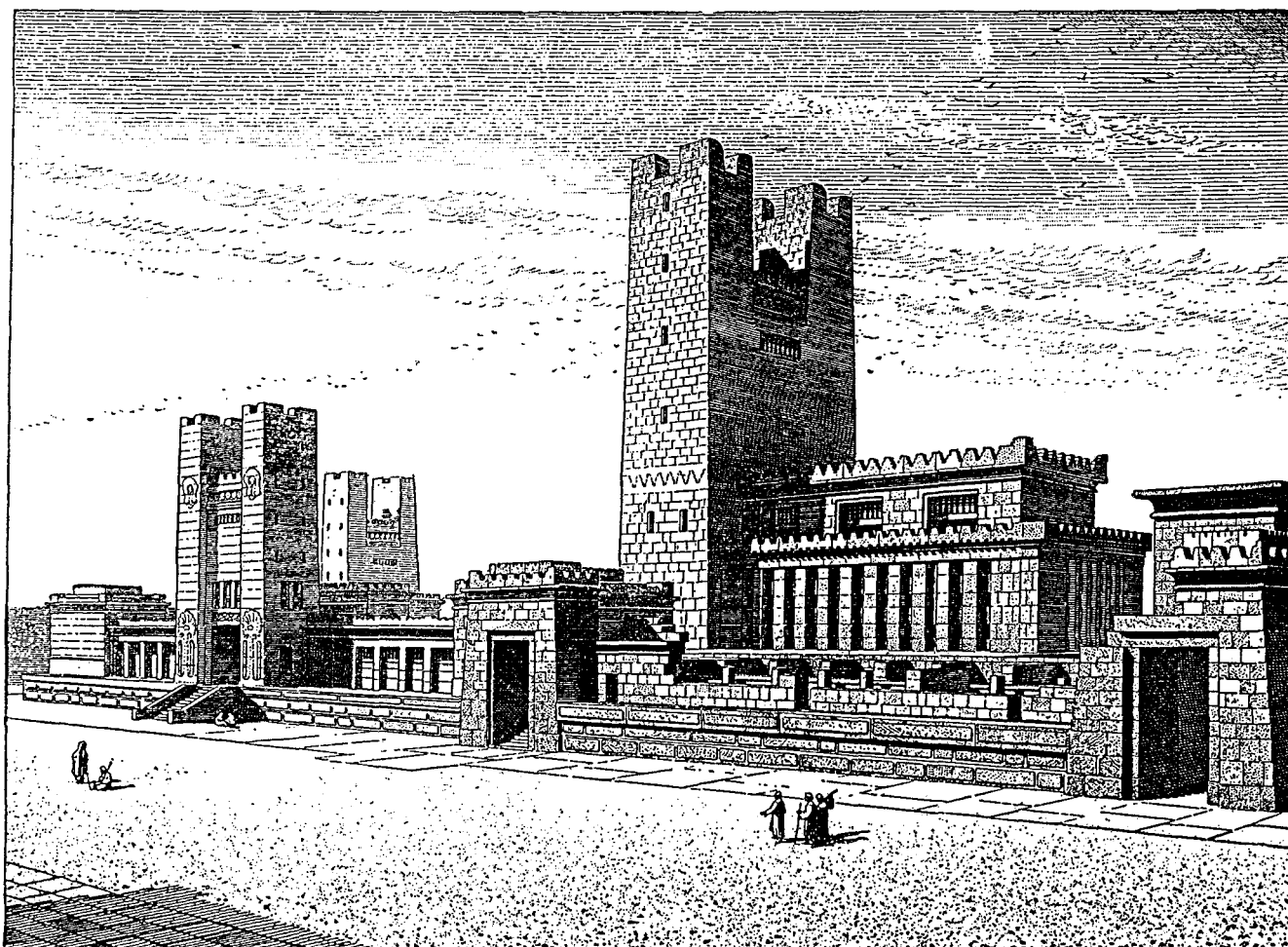
A – Jižní brána

B – Pohled z boku na chrám a zeď
kolem kněžského dvora

A

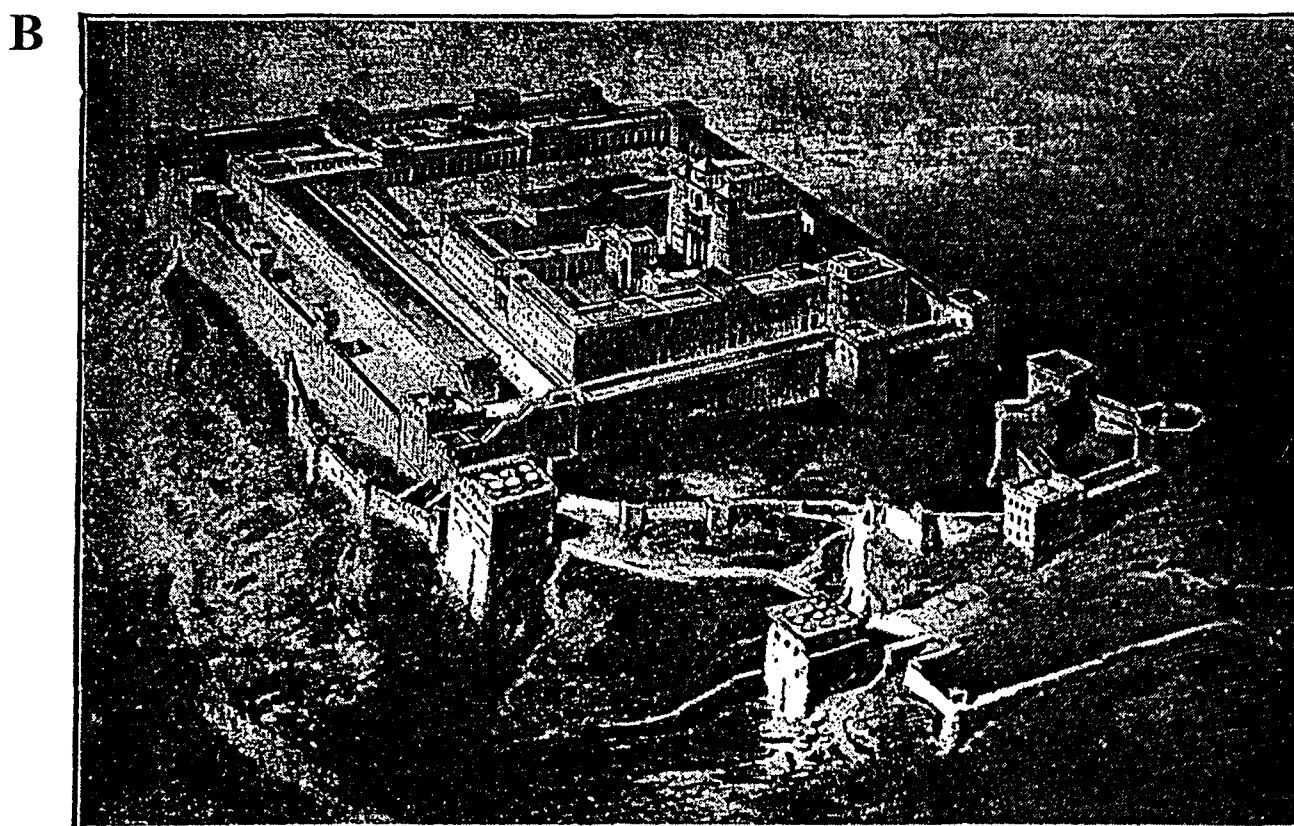
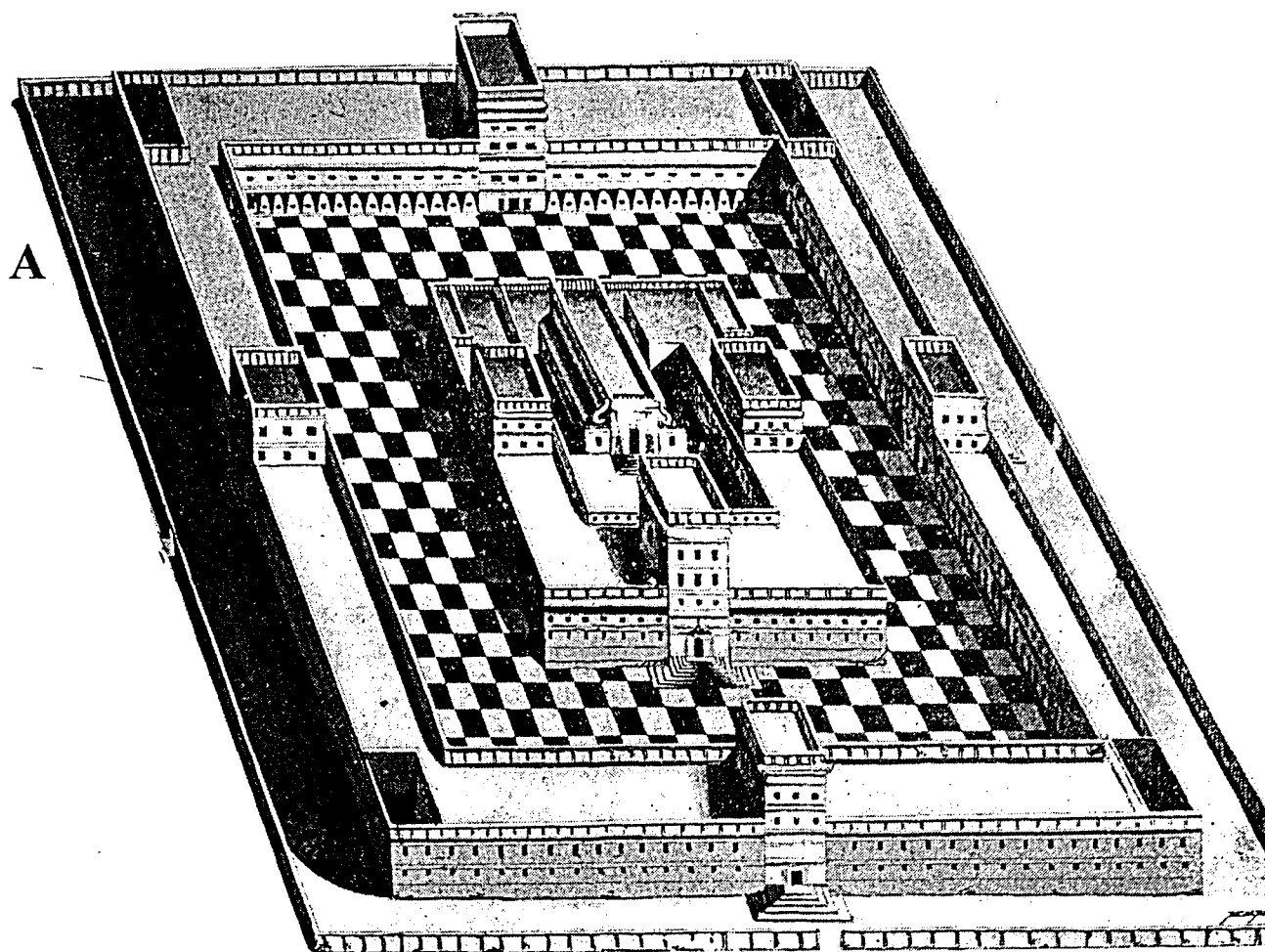

B

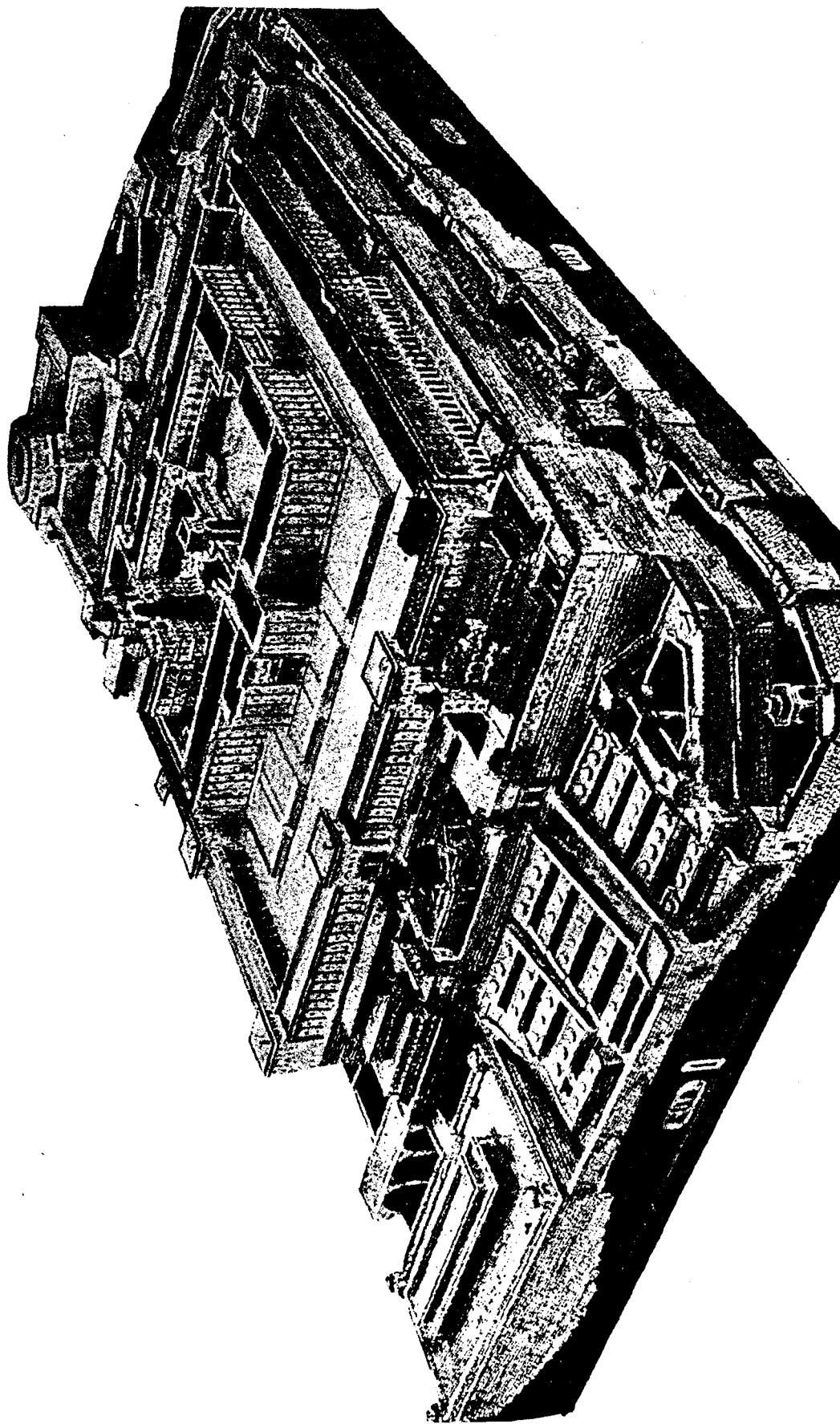
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.30

Modely a rekonstrukce Šalomounova chrámu

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.31

Model Šalomounova chrámu podle Schick, Vídeň

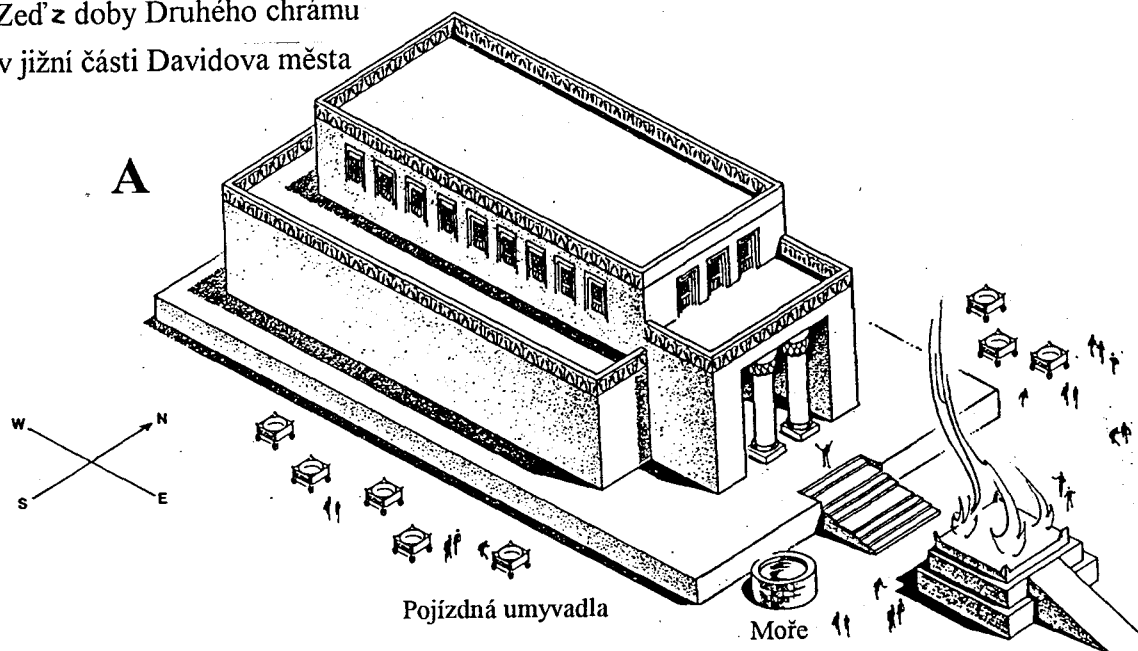
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.32

Druhý chrám

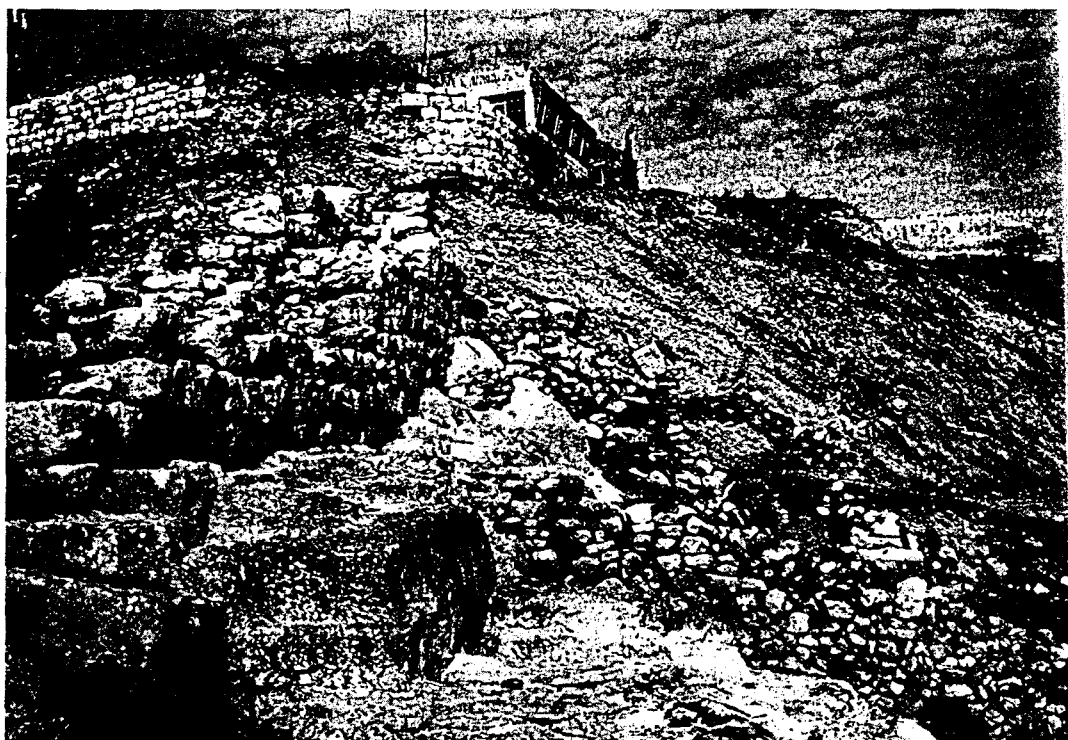
A – Rekonstrukce

B – Zed' z doby Druhého chrámu

v jižní části Davidova města

B

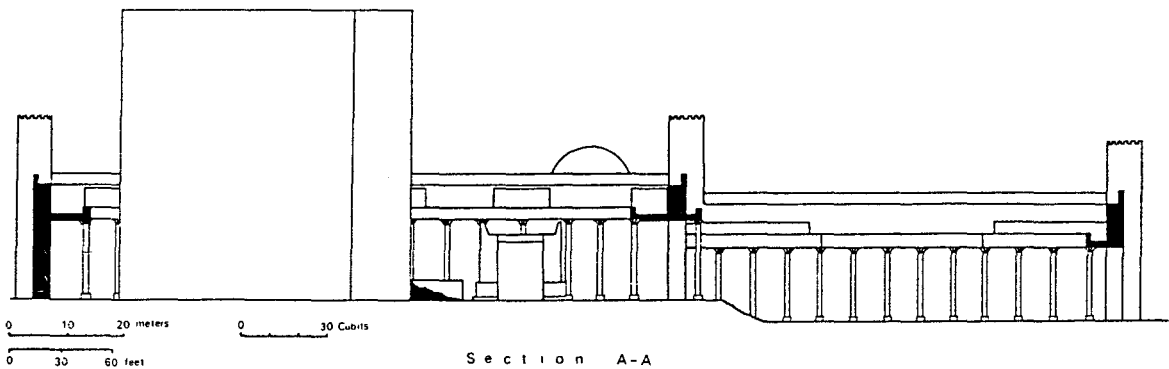
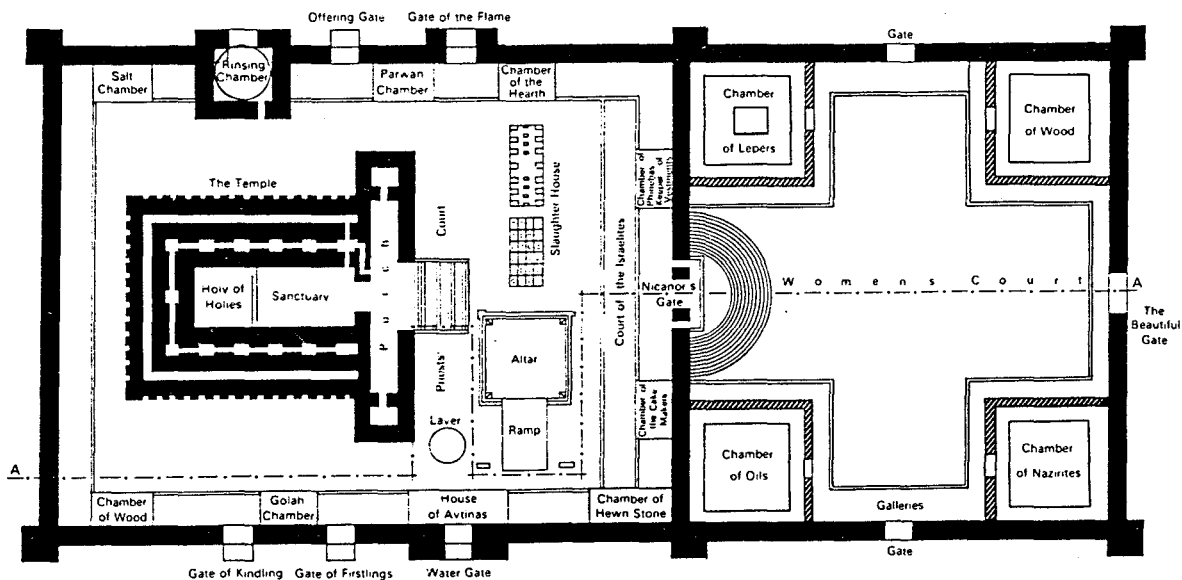
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.33

Plán Herodova chrámu

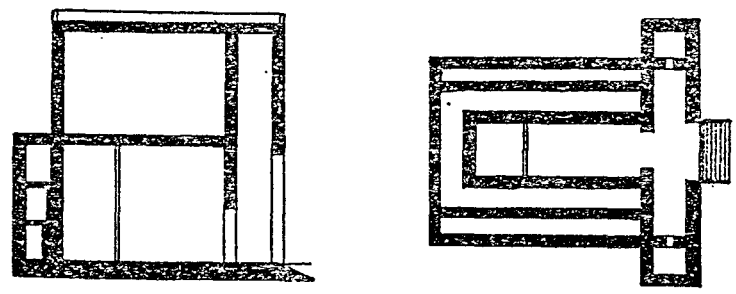
A – Pravděpodobně nejpřehlednější plán, podle Atlas of Izrael

B – Podélný řez a půdorys podle C. Watzingera

A

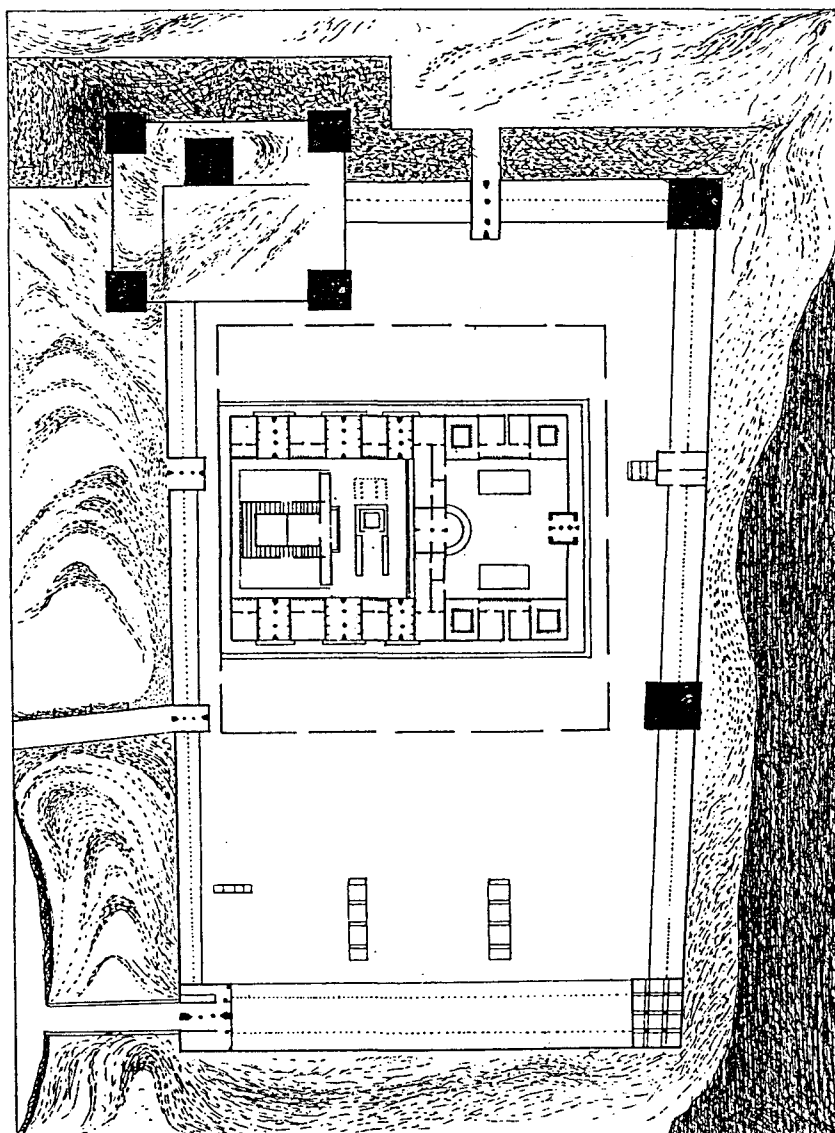

B

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.34

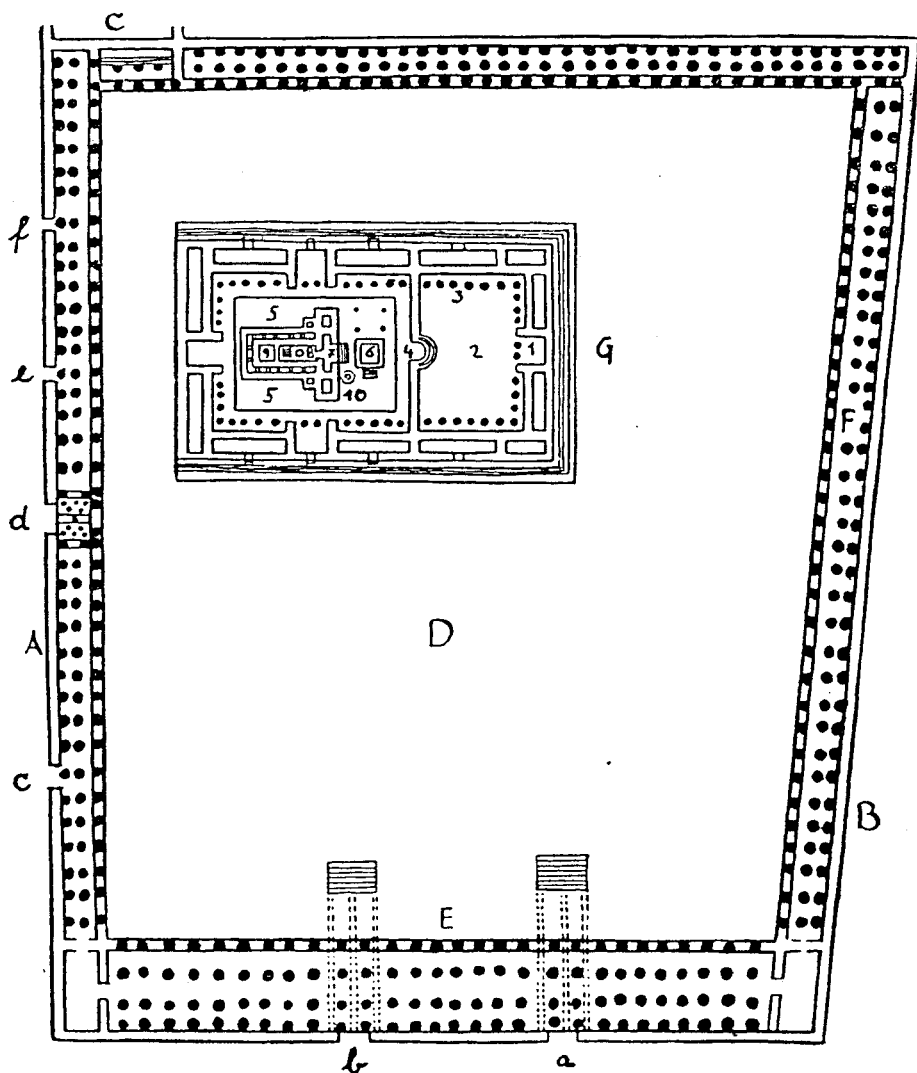
Plán Herodova chrámu

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.35

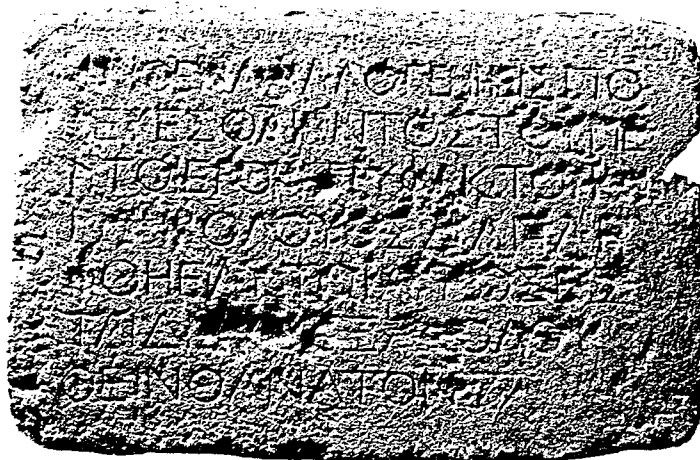
Plán Herodova chrámu podle Westminsterského slovníku

A – Tyropejské údolí	3 – Sloupřadí žen
B – Cedronské údolí	4 – nádvoří mužů
C – Pevnost Antonia	5 – Nádvoří kněží
D – Nádvoří pohanů	6 – Zápalný oltář
E – Královské sloupřadí	7 – Předsíň
F – Šalomounovo sloupřadí	8 – Svatyně
G – Nádvoří Izraelitů	9 – Svatyně svatých
1 – Krásná brána	10 – Umyvadlo
2 – Nádvoří žen	

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.36

Řecká tabulka z Herodova chrámu zakazující vstup cizincům do vnitřního nádvoří

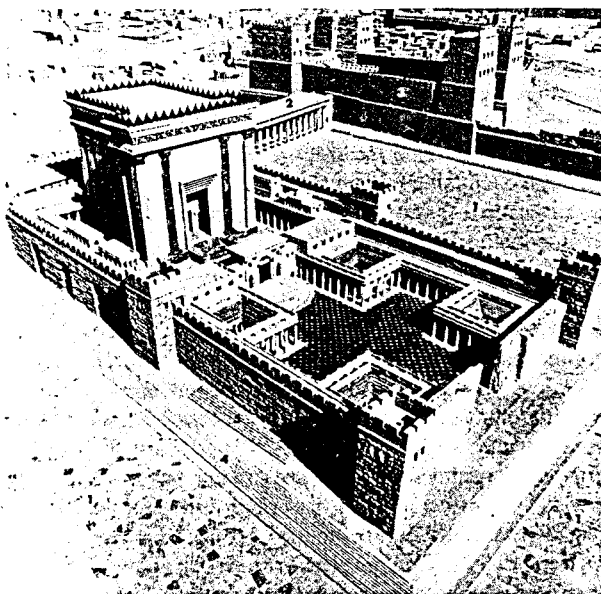
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.37

Rekonstrukce Herodova chrámu

A – Model, pohled z východu, Holyland

B – Náčres celého chrámového okrsku

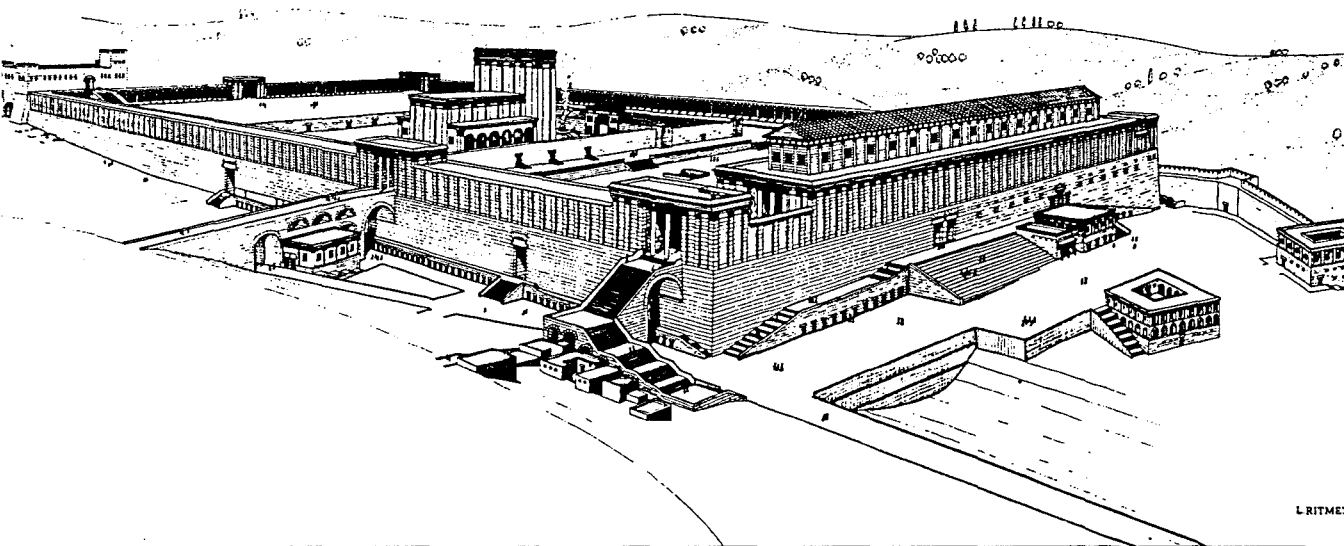
C – Náčres celého chrámového okrsku

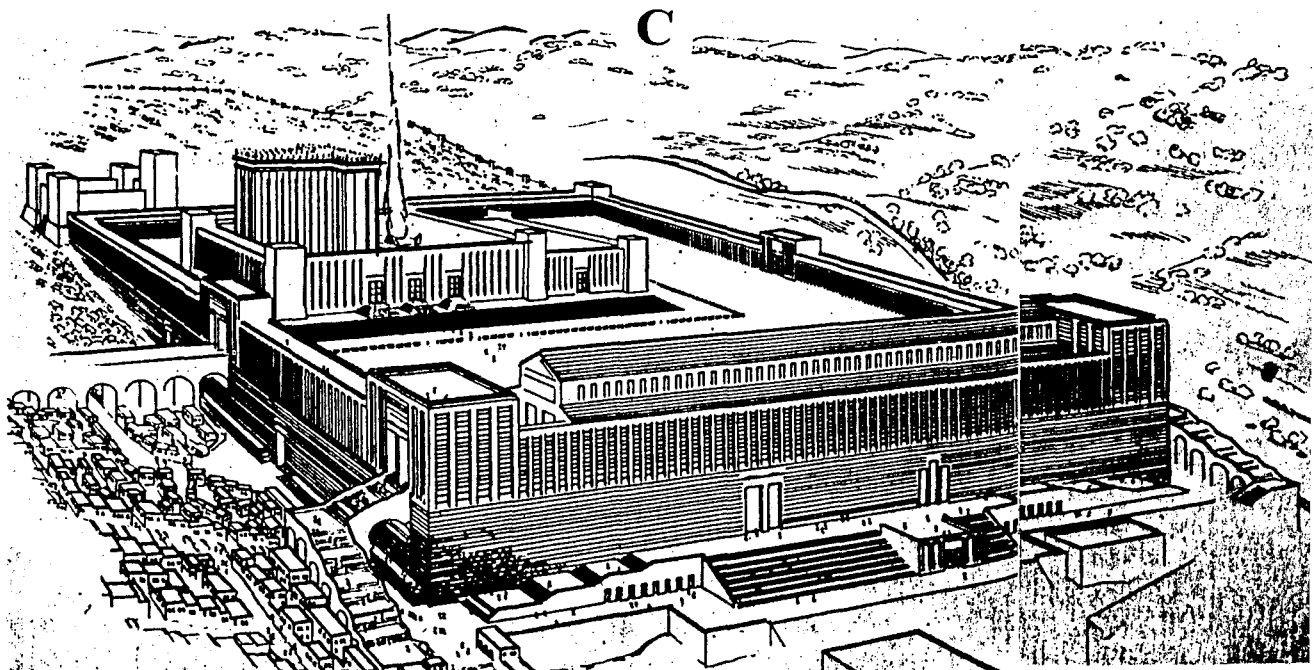
A

- 1 – nádvoří
- 2 - západní sloupořadí
- 3 – pevnost Antonia
- 4 – místo umístění sořeg
- 5 – vyvýšené místo

B

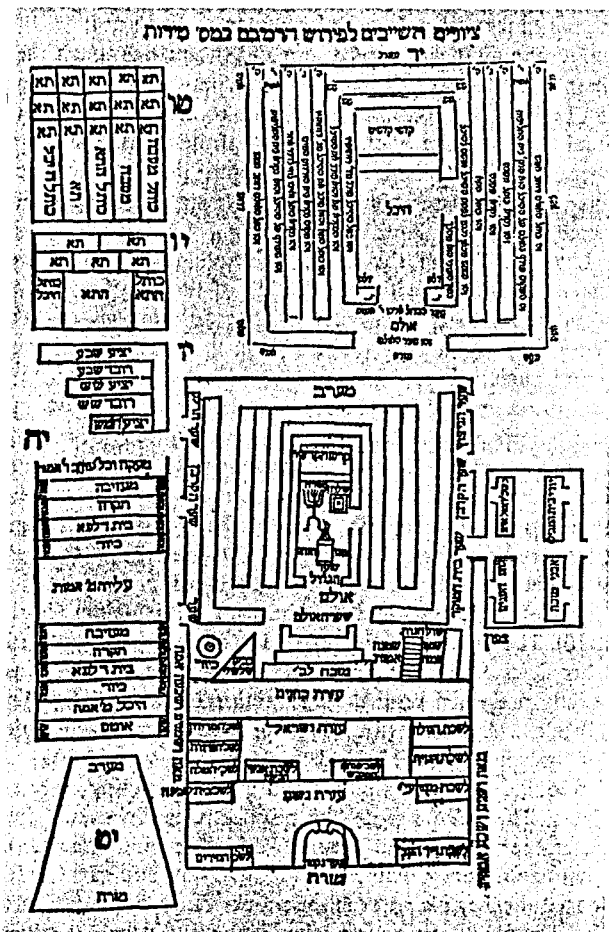
C

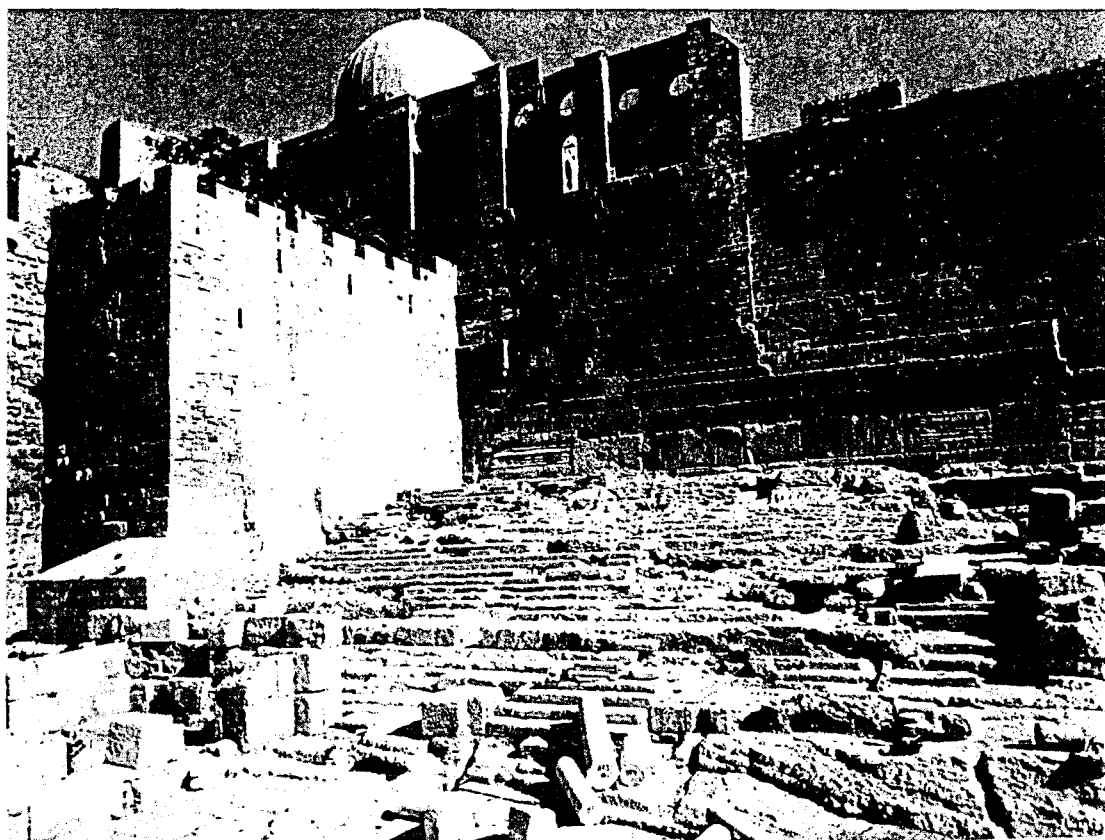
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.38

A – Plán chrámu podle Maimonida.
 B – Ofel – schodiště z jižní strany chrámové hory – Herodovské období

A

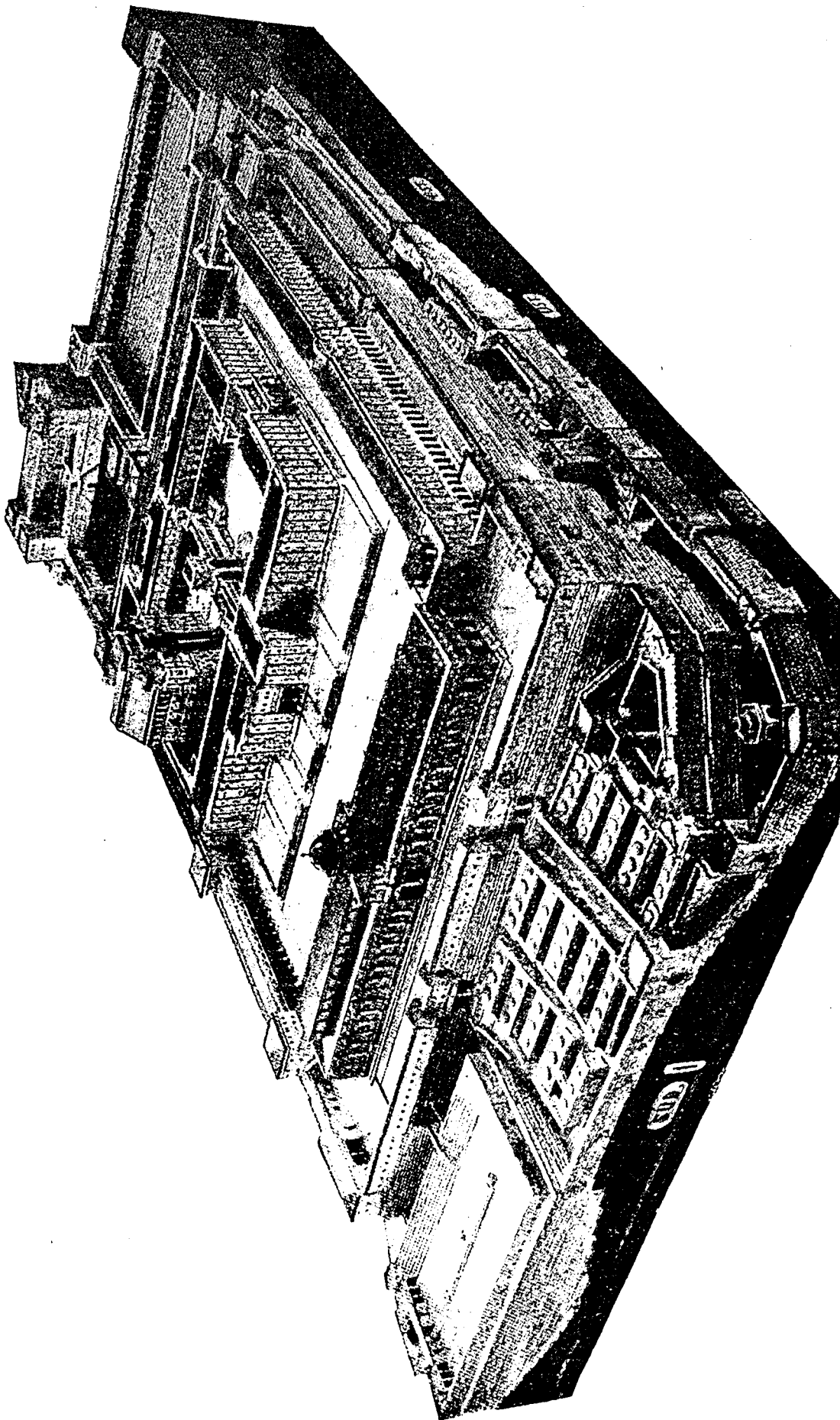

B

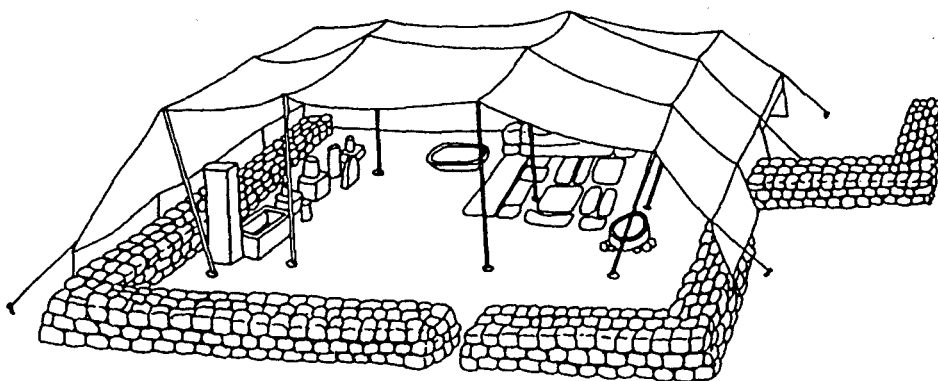
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.39

Rekonstrukce Herodova chrámu podle Schick, Vídeň

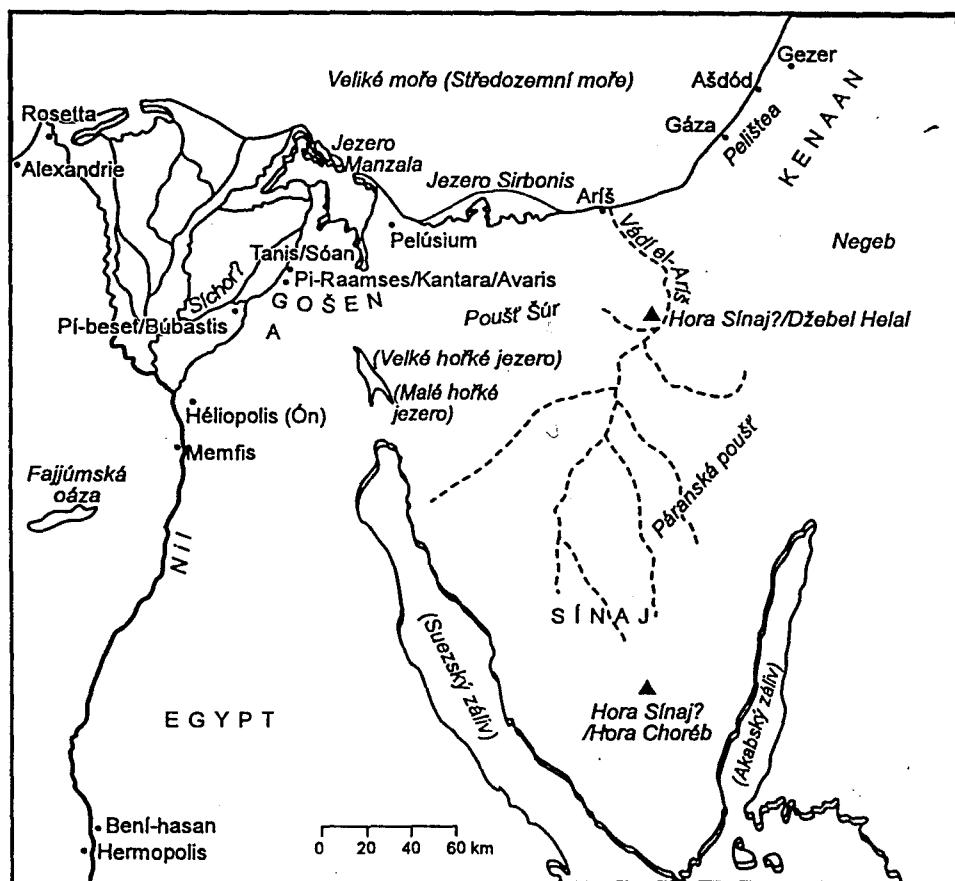
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.40

Rekonstrukce stanové svatyně podobné zřejmě Svatyni na poušti či Stanu setkávání.
Poskytuje archeologické důkazy o pohanských stanech návrší. Tato: Midjánská svatyně
v Timně, 12. sol. Př. n .l.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.41

Mapa Sinajského poloostrova a možných lokalit hory Sinaj

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.42

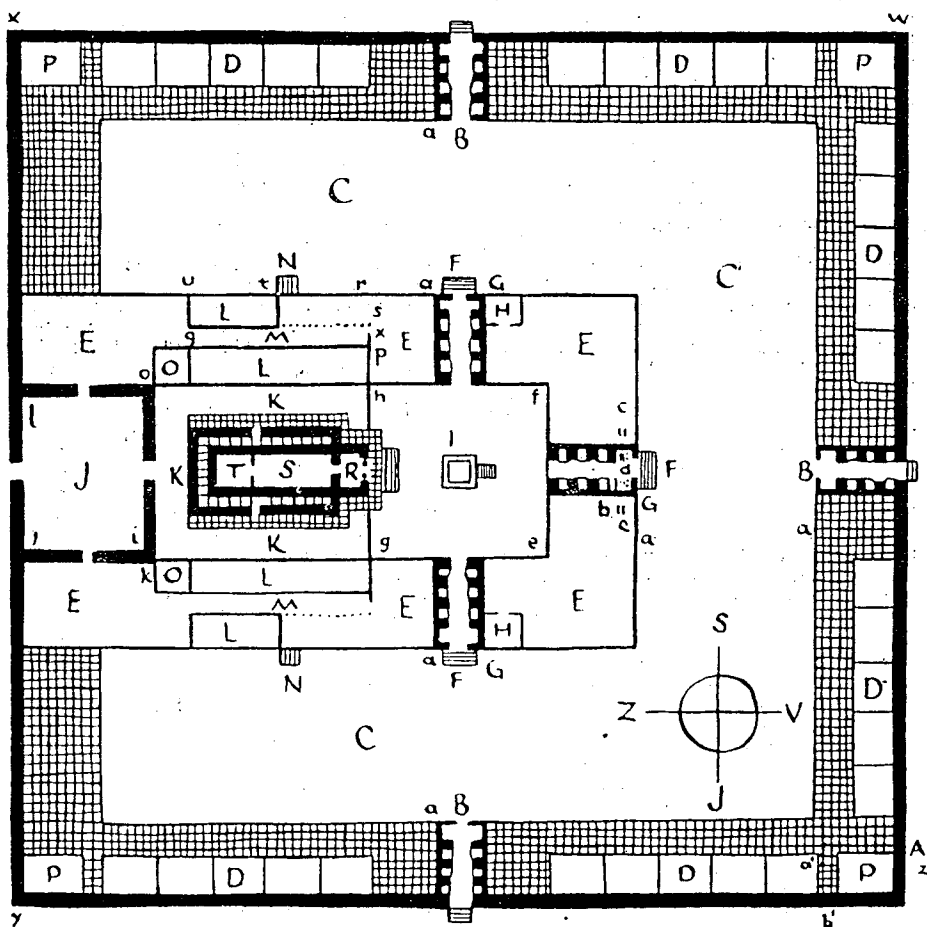
Ezechielův chrám

A – vnější zed' chrámového okrsku
 B – tři vnější brány s pokojíky
 C – vnější síň
 D – třicet komor
 E – vnitřní síň
 F – tři vnitřní brány s pokojíky
 G – sedm schodů brány
 H – komory zpěváků
 I – zápalný oltář
 J – stavení k západu

K – nádvoří zvané přihradek
 L – komory kněží
 M – plácky před komorami
 N – vchod, schodiště ke komorám
 O – kuchyně kněží
 P – kuchyně lidu
 R – předsíň
 S – svatyně
 T – svatyně svatých
 X – místo, kde Ezechiel stál (Ez 42,1)

a-a – snížené nádvoří
 b – místo k omývání obětí
 c – osm špalků k zabíjení obětí
 d – čtyři kamenné špalky na nádobí
 e-h – čtyřhranné nádvoří
 i-o – zed' stavení k západu

p-s – cesta a dveře ke komorám
 r-u – zed' od vnější síně
 w-z – ohniště s komíný
 čtverečkové prostory – vydlážděná půda
 čtverečky okolo chrámu – pavlače, zvýšené
 výstupkovité dláždění

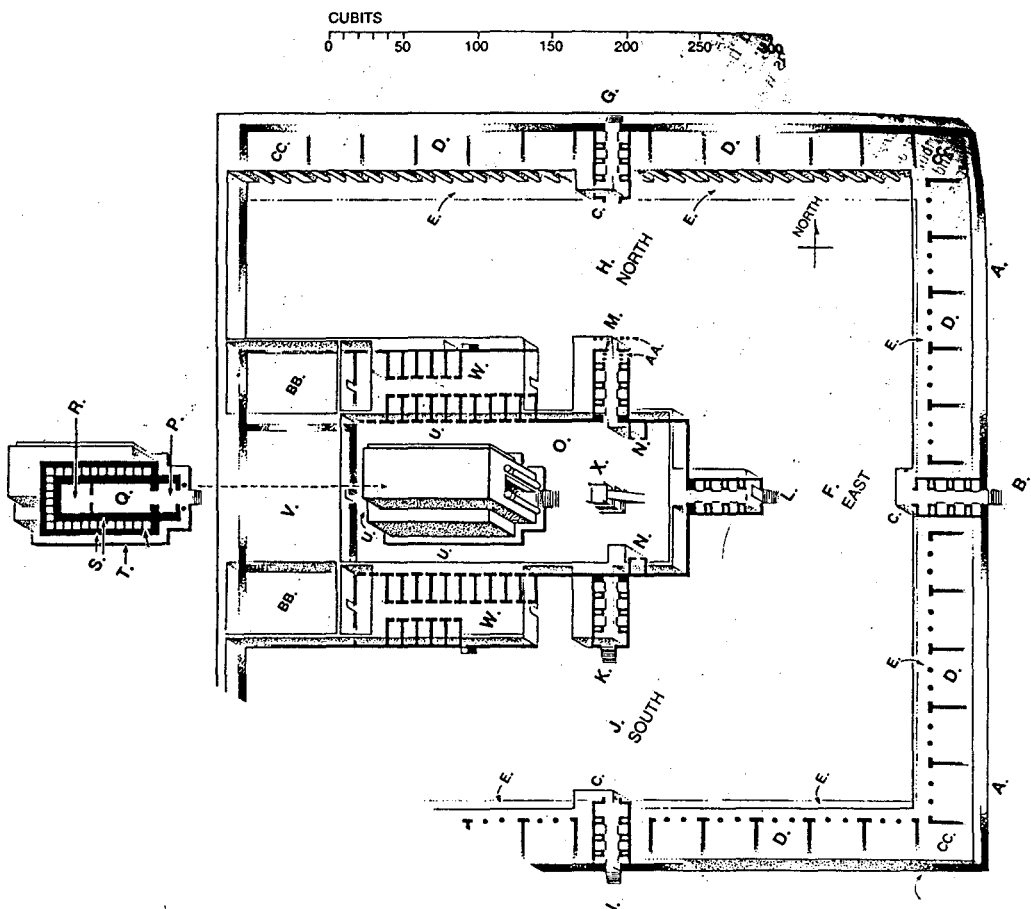

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.43

Ezechielův chrám

A – zeď
 B – východní brána
 C – Vstup
 D – vnější nádvoří
 E – sloupořadí
 F – vnitřní nádvoří
 G – severní brána
 H – Vnitřní nádvoří
 I – jižní brána
 J – jižní vnitřní nádvoří
 K – brána
 L – brána
 M – brána
 N – kněžské komory

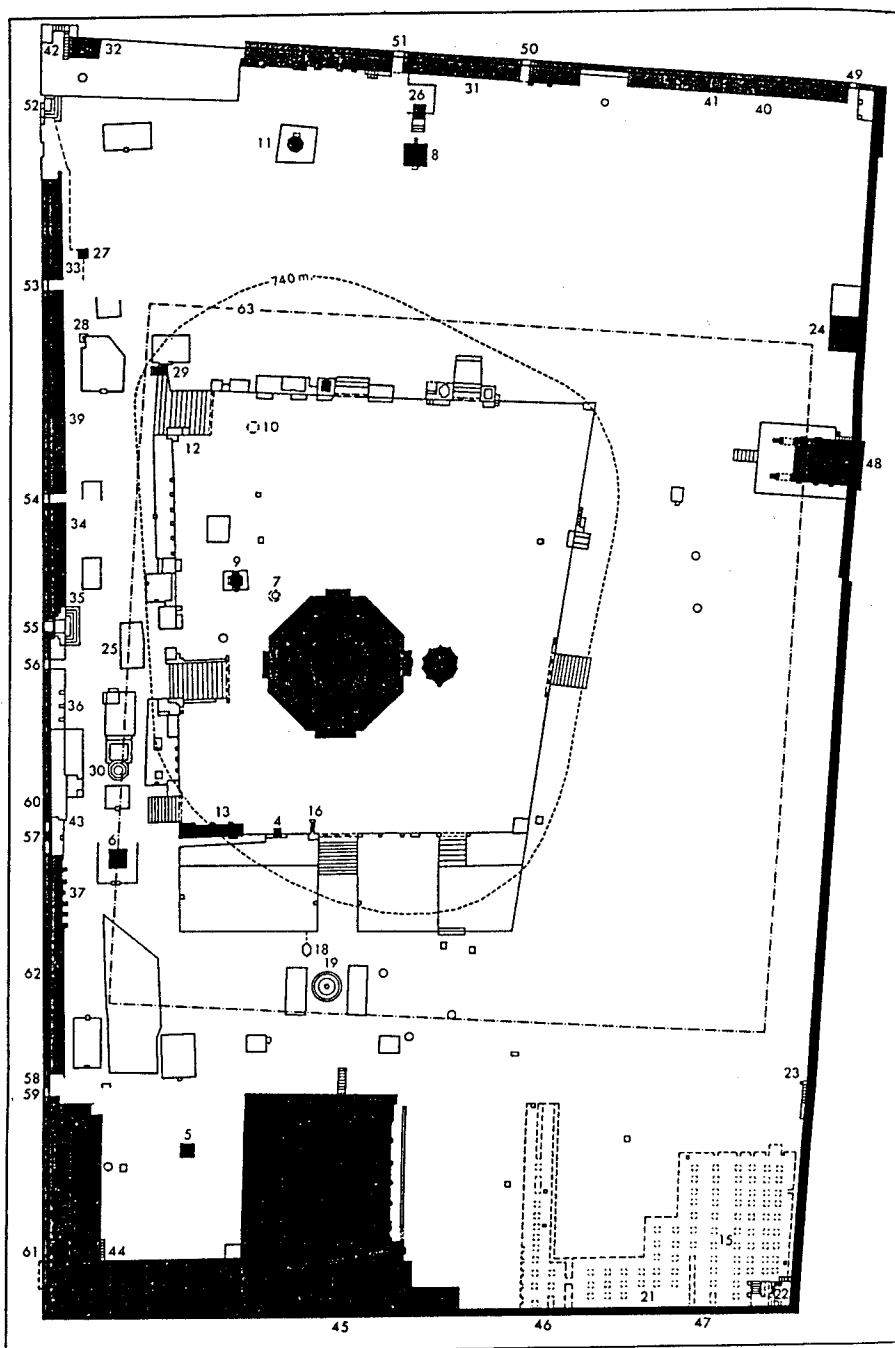
O – nádvoří
 P – chrámová předsíň
 Q – svatyně
 R – svatyně svatých
 S – chrámové zdi
 T – umyvadlo
 U – nádvoří zvané příhradek
 V – stavení k západu
 W – kněžské komory
 X – oltář
 AA – komory k přípravě obětí
 BB – pece
 CC – kuchyně
 Kuchyně byly ve všech čtyřech rozích
 Plán chrámu

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.44

Chrámová hora (současný stav)

1. „Skála“	15. Šalomounova konírna	40. Severní krytý vstup
2. Skalní dóm	16. Letní kazatelna	41.-44. Minarety
3. Řetězový dóm	17. Kazatelna Burhána al-Dína	45. Dvojitá brána (zazděná)
4. Josefův dóm	18. Prorokova oliva	46. Trojitá brána (zazděná)
5. Dóm Yusufa Aghy	19. Kašna al-Kás (mísa)	47. Jednoduchá brána (zazděná)
6. Mojžíšův dóm	20. Mihrab zacharjáše	48. Zlatá brána (zazděná)
7. Prorokův dóm	21. Mihrab Davida	49.-59. Brány
8. Dóm Sulejmana Pashy	22. ježíšova kolébka	60. Wilsonův oblouk
9. Dóm Nanebevzetí	23. Muhammedovo křeslo	61. Robinsonův oblouk
10. Dóm osmi duchů (větrů)	24. Šalomounovo křeslo	62. Západní zeď
11. Šalomounův dóm	25.-30. Kašny	63. Balustráda (Druhý chrám)
12. Eliášův Dóm	31.-38. Madrasy (náboženské vysoké školy)	
13. Dóm Al-Nachawiyya	39. Západní krytý vstup	
14. Mešita al-Aksa		

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.45

Gerizim

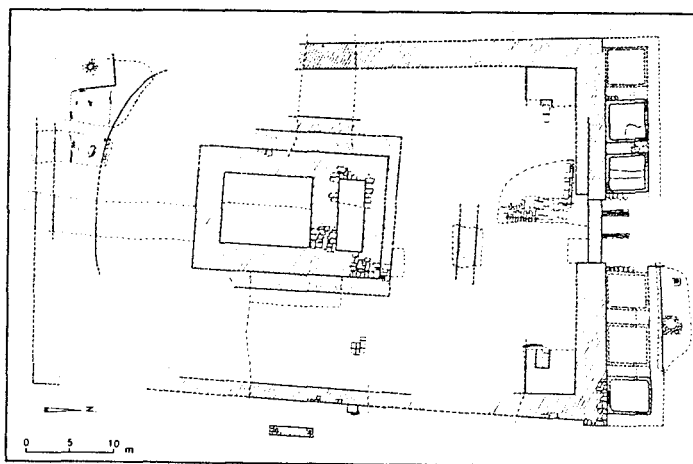
A – Hora Gerizim a Tell er-Ras, pohled z Šekemu (Nabulus)

B – Tell er-Ras – Plán římského chrámu

A

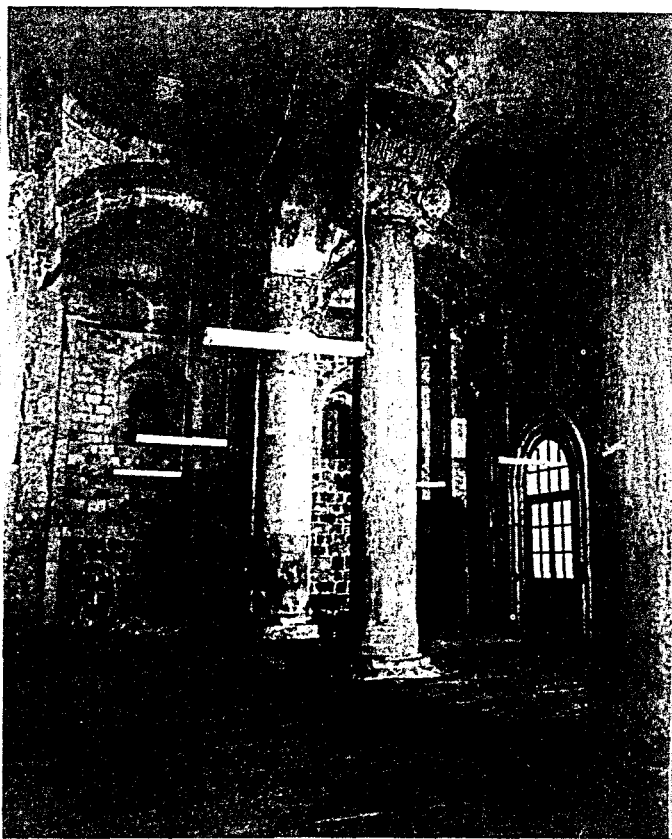

B

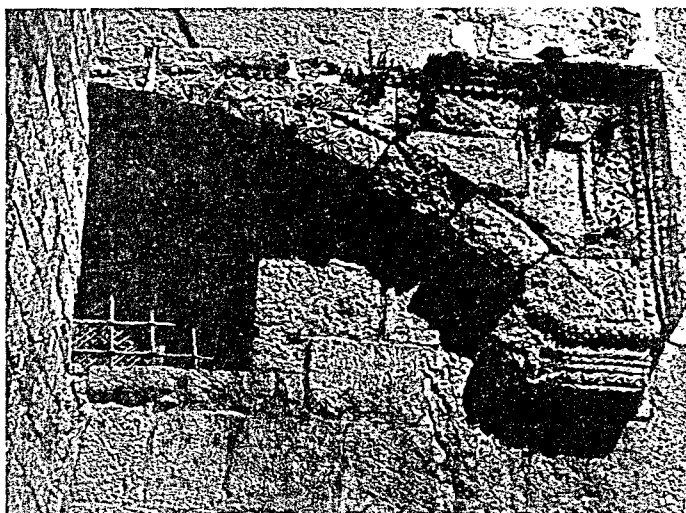
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.46

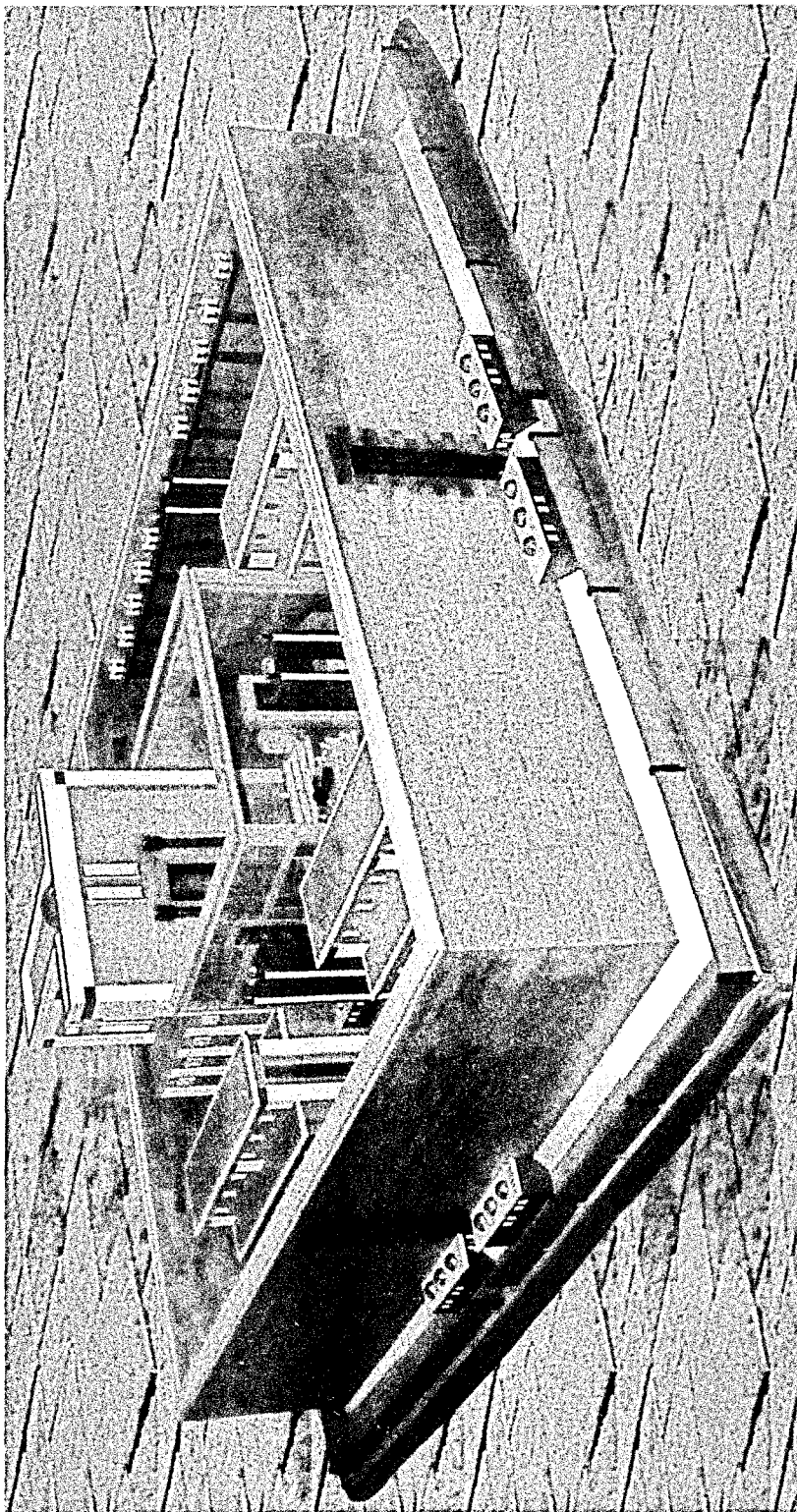
Brána milosrdenství
(interiér ze 7. stol. n. l.)

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA č.47

Dvojitá brána
(dekorace z 8. stol. n. l.)

© 2003 Chaim Clorfene

בית המקדש השלישי
The Third Temple

